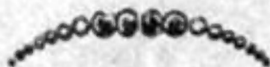
ANIVERSAREA
DE 40 ANI
A LICEULUI
„MIRCEA CEL BATRAN"
DIN CONSTANȚA

ANUARUL
— VOLUMUL AL X-lea —

PE ANII ȘCOLARI
1934–1935 și 1935–1936

Institutul de Arte Grafice „ALBANIA" Str. Traian No. 18–20 — Constanța
— 1937 —

ANIVERSAREA DE 40 ANI
A LICEULUI
„MIRCEA CEL BATRAN"
DIN CONSTANȚA

ANUAR PE ANII ȘCOLARI
1934 | 1935 și 1935 | 1936

VOLUMUL X

INSTITUTUL DE ARTE GRAFICE „ALBANIA" — CONSTANȚA

Pf. Sale Preot C. Popescu Valas
Cu toată prietenia și cele mai
bune amintiri.

14 Iulie 1937 Sl. Coriolan

Cuvânt înainte

La 1 Decembrie 1933, a 15-a aniversare a adunării dela Alba Iulia, un gând vechiu a luat drumul înfăptuirii. Preamărirea amintirii foștilor elevi ai liceului căzuți în războiul de întregire a patriei era o datorie adânc simțită. Un comitet de elevi a luat ființă cu menirea să adune sumele trebuitoare. Toți își dădeau seama că se vor cere silințe mari pentru a putea săvârși o lucrare de artă, izvor de simțiri curate și îndemn puternic generațiilor viitoare ale liceului «Mircea cel Bătrân».

Elevii s'au pus pe lucru. Chemarea lor inimoasă a găsit ecou în lumea școlarilor și publicului constănțean. Profesori și membri ai comitetului școlar, după cum era firesc, i-au ajutat și îndrumat. Infăptuirea unei plăci comemorative a fost încredințată d-lui **I. Jalea**, *distinsul și cunoscutul sculptor, dobrogean de origină, fost elev al liceului nostru. Sincer și sfânt prinos al tineretului școlar, placa, terminată în Septembrie 1936, a fost pusă provizor în sala de serbări, până va fi gata corpul central, când va fi fixată la locul definitiv.*

Ținta sus arătată a fost atinsă puține zile după împlinirea a 20 ani dela începutul războiului unității naționale, în luna când se încheiau 40 ani dela înființarea școalei noastre. Aceste coincidențe au determinat serbarea de aniversare a liceului, în cadrul căreia s'a inaugurat placa comemorativă și s'a sfințit drapelul nou al liceului. De ce aniversarea de 40 ani,

au întrebat unii. Coincidenţele de mai sus lămuresc lucrul, lumea a înţeles şi a răspuns cu însufleţire la chemarea noastră. Serbarea s'a desfăşurat solemn, cu participarea conducătorilor instituţiunilor şi autorităţilor constănţene, a tuturor factorilor culturali din oraş. Am avut toţi deosebita bucurie văzând serbarea onorată de prezenţa d-lui prof. **Dr. Const. Angelescu,** *ministrul educaţiei naţionale.*

O serbare de aniversare ca să-şi atingă ţinta, trebue să ne înalţe sufletele, să ne pună în faţă, în lumină cât mai vie, problemele mari ale vieţii. Când vedem ce turburare spirituală bântue în lume, când stăm uimiţi şi adesea îngroziţi de răsturnarea tuturor valorilor, trebue, azi mai mult ca oricând, să ne punem întrebarea de temelie: Ce eşti tu, cetăţean singuratec? Care sunt drepturile şi datoriile tale? Mare sau mic, ce însemnezi faţă de totul din care faci parte? Intrebarea trebue pusă mai ales educatorilor, adică celor ce au răspunderea creşterii copiilor, nevârstnici şi nevinovaţi acum, viitori conducători, ce vor răspunde la rândul lor de destinele neamului, mâine.

Să punem în cumpănă ceeace putem face noi, bieţi atomi trecători, cu ceeace dă neamul in desfăşurarea lui. Faptele personale cele mai strălucite sunt valurile, încreţiturile apei, în curgerea fluviului uriaş, care e viaţa istorică a naţiunii. Trebue să cercetăm, să studiăm ce a dat trecutul, să cunoaştem şi să respectăm moştenirea strămoşească, să-i adăogăm ce putem, însă să nu o irosim. Mintea cea mai iscusită rămâne stearpă oride câte ori nesocoteşte, ori de câte ori calcă acest legat al trecutului, care poate fi numai corectat sau desăvârşit în amănunte. Şivoiul puternic al istoriei neamului nu poate fi abătut dela destinul său. In toate îndoelile, şovăirile noastre, trebue să ascultăm glasul trecutului, să verificăm părerile şi soluţiunile noastre cu **tradiţia**, *care singură ne poate feri de sărituri primejdioase.*

Să ne întrebăm în momente grele ce gândeau, ce ţinteau Eminescu, sau Kogălniceanu, sau Bălcescu.

Pietatea față de trecut e un izvor de înălțare și îndrumări folositoare. Numai așa, putem cu toții lucra sănătos și trainic pentru binele și propășirea patriei.

Iată gândul ce a stăpânit pe inițiatorii preamăririi eroilor căzuți în războiul unității naționale. Din acelaș gând a pornit și sfințirea drapelului nou al liceului. Sentimentul ce ne însuflețește față de părinții sau binefăcătorii noștri, față de eroii științei, față de icoanele mucenicilor bisericii, stă la temelia venerației ce nutrim față de drapelul țării, simbol al unității eterne a neamului.

Dacă avem pietate față de istoria națiunii noastre, aceeași datorie să avem și față de trecutul școalei. Avem pe înaintașii noștri, pe cei ce au luptat și s'au străduit pentru înființarea și propășirea acestui liceu. Avem pe luptătorii, apostolii și chiar pe eroii liceului nostru. E o **tradiție** *a școalei care nu trebue uitată, nici părăsită. Ce e bun, sănătos, verificat prin experiența timpului, trebue păstrat, întregit, desăvârșit de urmași.*

Aceasta este legătura logică și înmănuchierea sentimentelor care ne-au dus la serbarea aniversării de 40 ani a liceului.

Fie ca scopul urmărit să fie atins! Fie ca aceste idei, drepte și mântuitoare, să ne însuflețească în tot ce vom face, astfel încât, desbrăcați de vremelnicia preocupărilor personale, să contribuim cu toții, profesori, comitet școlar, părinți, elevi, într'un elan tot mai viu, la urzeala viitorului strălucit al liceului «Mircea cel Bătrân».

GH. CORIOLAN
Directorul liceului

PROGRAMUL

Aniversării de 40 ani a Liceului „MIRCEA CEL BATRAN"

29 NOEMBRIE 1836, ora 3 şi 45 m. după am.

I

1. **Imnul Regal,** cor şi orhestră, elevi, sub conducerea d lu prof. **Şt. Obârşanu.**
2. **Pomenirea profesorilor, elevilor şi cercetaşilor morţi.**

Sfinţirea **plăcii comemorative** şi **a drapelului** liceului
Serviciul religios oficiat de un sobor de preoţi, în prezenţa P. S. **Gherontie,** Episcopul Constanţei.
Răspunsurile date de corul foştilor elevi sub conducerea d lui advocat **V. V. Botea.**

II

CUVÂNT OCAZIONAL

a) Prof. **Preot V. Georgescu,** din partea Sf. Biserici.
b) **Gh. Coriolan,** director al liceului.
c) Deputat **Vasile Lepădatu,** membru al comitetului şcolar.
d) **Horia Grigorescu,** primarul municipiului.
e) **N. T. Negulescu,** inspector general.
f) **N. D. Chirescu,** preşedintele Ligii Culturale.
g) Advocat **Scipio Vulcan,** din partea cercetaşilor din războiu.
h) Căpitan **D-rtu Ciocan,** din partea marei Legiuni a cercetaşilor.
i) **N. Frecea,** preşedintele cercului studenţilor constănţeni
i) **Stoianovici Ion,** clasa VIII, din partea elevilor actuali.

III

„Corul foştilor elevi" sub conducerea d-lui Advocat **V. V. Botea:**

1. «Regretul» de **I. N. Morozow**
2. «Eri şi azi» de **Worobkievicz**
3. «Lasă mă, măicuţă 'n pace», cântec popular, rânduit de **G. Niculescu**

IV

PRODUCŢIE ŞCOLARĂ

1. Intermezzo şi Barcarola din povestirile lui Hoffmann de **Offenbach**	cor şi orhestră.
2. Liceului «Mircea cel Bătrân» de **Gr. Sălceanu,** fost elev cl. VIII 1922	spusă de **Chirţibuş Vasile** cl. VIII.
3. «Noi n'avem morţi !..» de **Zaharia Bârsan**	spusă de **Georgescu E. Nicolae,** cl. IV A, din Centuria Lt. Haneş a liceului
4. Poloneza in la major de **Fr. Chopin**	pian, de **Călin Ernest** elev cl. VIII
5. «Spre culmi» de **Ionescu Eugen,** fost elev cl. VIII 1923	spusă de **Ionescu N. Alex.** cl. VII
6. «Scrisoare din războiu» de **Virgil Teodorescu,** fost elev cl. VIII 1926	spusă de **Popovici Virgil,** cl VII
7. Frunză verde rosmarin, cor arm. **Meittert**, cântec popular	Elevii liceului sub conducerea d lui prof. **Şt. Obârşanu**
8. Imnul liceului de **I. N. Morozow,** cor, orhestră	

Cuvântarea d-lui prof. Dr. Const. Angelescu, Ministrul Educației Naționale

I

Liceul „Mircea cel Bătrân" din Constanța își serbează astăzi jubileul de 40 de ani de viață.

Acest jubileu nu este numai sărbătorirea Liceului, care a împlinit patru decenii de existență, dar este și sărbătoarea școalei secundare românești și a culturii noastre naționale, în care acest liceu se înglobează ca un factor puternic de cultură și de educație în această parte a țării.

Desigur, pentru țările, care au instituții culturale de secole, patru decenii nu înseamnă nimic; pentru țara noastră însă, care a trebuit ca în mai puțin de un secol să străbată toate etapele străbătute de alte țări dealungul veacurilor, jubileul de astăzi al liceului din Constanța are o importanță deosebită, ținând seama, atât de timpul decând această instituțiune de cultură românească dăinuește, cât și de marile servicii, pe cari liceul

din Constanța le-a adus în această parte a țării, scumpă sufletului nostru al tuturor.

Răsfoind pagină cu pagină trecutul acestui liceu, care a avut atâtea dificultăți de întâmpinat în timpul funcționării sale, orice suflet românesc, orice cărturar român este pătruns de o deosebită încredere în vitalitatea poporului nostru, în aptitudinile lui de cultură și în viitorul neamului nostru.

In acești 40 de ani de viață, sute de profesori au urcat piedestalul catedrelor acestui liceu. Printre aceștia găsim atâtea nume însemnate, atâtea devotamente, închinate culturii românești și atâți adevărați apostoli ai acestei culturi, cari au pus tot sufletul, toată dragostea și tot patriotismul lor, pentru a da o adevărată viață românească acestei părți a țării și în acelaș timp, a contribui cu obolul lor la înălțarea școalei românești.

Din lumina răspândită de ei, s'au aprins alte lumini și elevii acestor dascăli, unii sunt astăzi oameni de seamă, sunt elemente utile acestei țări, cari s'au ridicat până la treptele cele mai înalte ale ierarhiei sociale din țara noastră, iar alții dorm somnul de veci, murind pentru apărarea țării și întregirea neamului. Numele lor l-ati proslăvit prin placa, pe care ați fixat-o astăzi pe peretele acestei sale, și care trebue să rămână o veșnică pildă de educație cetățenească și națională pentru generațiile viitoare.

Sarcina acestui liceu a fost desigur grea; căci misiunea școalei secundare este totdeauna spinoasă. Acestui învățământ îi incumbă, nu numai obligația de a da cunoștințele necesare de cultură, ci el are și datoria de a plămădi mintea și de a forma sufletul copilului în această perioadă a desvoltării lui organice.

Această sarcină grea, importantă și plină de răspundere, trebue să se facă prin colaborarea intimă a familiei și a școalei. Școala noastră secundară își înțelege acest rol și Ministerul Educației Naționale ține să exprime și cu această ocaziune toată recu-

noştinţa sa corpului didactic, care este la înălţimea chemării, la înălţimea menirii sale.

In cadrul acestei serbări, a acestei biruinţe sufleteşti, reprezentată prin jubileul Liceului din Constanţa, cred de datoria mea să exprim cele mai călduroase mulţumiri Directorului Liceului, foştilor şi actualilor dascăli, cari s'au perindat şi au cinstit această instituţiune şi cari, lucrând modest şi tăcut au îndeplinit misiunea lor, fără răsunet sgomotos, munca lor soldându-se astăzi prin rezultate, cari ridică prestigiul ţării şi înobilează neamul nostru.

In acelaş timp, nu pot uita marile servicii aduse Liceului din Constanţa de către Comitetul şcolar, de către bunii români, cari au secundat opera de construcţie a acestui Liceu, alături de Profesori şi de Minister, în aşa fel, încât această clădire face cinste, nu numai Constanţei şi Dobrogei, dar şi ţării întregi. Ministrul Educaţiunii Naţionale le rămâne profund recunoscător.

Urez, în fine, acestei Instituţiuni să-şi continue linia sa ascendentă de propăşire, menţinându-şi locul pe care l-a câştigat, prin vrednicia şi munca neobosită a tuturor acelor, cari iubesc şcoala şi cultura naţională.

II

Prea Sfinţite Stăpâne,
Domnule Ministru,
Onorată asistenţă,

Recunoştinţa este o floare rară. Dar, tocmai pentru că este aşa de rară, este mai scumpă. Când se produce, dovedeşte o înălţime morală deosebită, atât la popoare, cât şi la indivizi. Serbarea de astăzi dovedeşte cu prisosinţă înălţimea morală a organizatorilor ei, cari au ţinut ca, azi, când se sărbătoresc 40 de ani de existenţă a primului centru de cultură românească din ţinutul dobrogean, Liceul «Mircea cel Bătrân», să se facă şi pomenirea acelora cari au pus su-

flet din sufletul lor, au ajutat la înălțarea acestui edificiu cultural, sau numai au figurat cândva, ca membri combatanți, în scriptele acestui liceu. Este vorba de pomenirea profesorilor morți, a ostenitorilor și a elevilor, cari acum nu mai sunt printre cei vii.

Sunt morți între morți, deci sunt și pomeniri între pomeniri. Sunt morți, cari produc mâhnire numai în cercul lor restrâns, adică între rudele și prietenii lor; dar sunt morți, cari produc mâhniri în cercuri mult mai mari. Și atunci sunt pomeniri mai restrânse, sau mai largi. De felul acestora din urmă este și pomenirea de astăzi, căci ea trebue să adune laolaltă toate inimile, care sunt legate prin fire cât de subțiri de acest centru de cultură. Și oare, care român și, mai ales, care dobrogean nu se simte legat de acest liceu?

Dar manifestația de astăzi are o influență nespus de folositoare, prin efectele ce le produce și asupra celor maturi și mai ales asupra tineretului.

Pe cei maturi dintre noi îi însuflețește la munca constructivă, dându-le noi imbolduri de lucru. Pentru cei tineri și în special pentru ei, manifestația de astăzi este un fericit prilej de educație intelectuală și morală prin aceea că, gândindu-se la cei cari au muncit cu spor și poate s'au jertfit pentru această școală, capătă o înobilare a sufletului, prin credință, muncă și patriotism.

Biserica ortodoxă română, prin autoritatea ei locală, apreciază la justa ei valoare manifestația de astăzi și deaceea nici nu se putea să lipsească de la o astfel de sărbătoare, iar bucuria ei este legitimă, este justificată pe deplin și se poate compara cu bucuria pe care o simte un părinte, când vede că odrasla lui merge în totul după sfaturile și învățăturile date de el. Da, onorată asistență, Biserica, în calitate de mamă a școalei românești, are astăzi prilejul să-și mărturisească aci marea ei bucurie.

De aceea, toată căldura, pe care ea a pus-o în toate actele mari ale vieții neamului nostru, în trecutul îndepărtat, ca și în cel apropiat, a pus-o și astăzi, în binecuvântarea ce a revărsat asupra plăcii comemorative, care poartă pe ea numele celor ce nu mai sunt

între cei vii. Generații după generații de elevi cari vor avea fericirea să treacă pe aici, vor citi cu smerenie și evlavie numele săpate pe placă, iar steagul pe care l-am sfințit astăzi și care deacum înainte va flutura deasupra acestei clădiri culturale, va face cunoscut tuturor în această parte a României Mari prin cele trei culori simbolice, un viitor strălucit, o inimă plină de jertfă și o credință nestrămutată în Dumnezeu.

Această bucurie a Bisericii este și mai vie în momentul de față, pentrucă la pecetluirea acestor acte culturale și creștinești a ținut să ia parte însuși promotorul actual al culturii românești D-l Ministru al Educației Naționale. Nu e locul desigur aci, dar aș dezerta dela datorie, dacă n'ași aminti măcar numai în treacăt, cât de mult datorează D-lui Ministru C. Angelescu școala actuală și Biserica națională română.

Deci, pe lângă rugile fierbinți făcute până acum, ne mai rugăm Bunului D-zeu să dea sănătate și viață lungă D-lui Dr. C. Angelescu, Ministrul Educației Naționale, conducătorilor și profesorilor actuali precum și elevilor prezenți și viitori.

Profesor Ic. V. Georgescu

III

Prea Sfinte Stăpâne,
Domnule Ministru.
Domnilor membri ai comitetului școlar,
Domnilor colegi,
Onorată asistență,
Iubiți școlari,

Urăm bun venit d-lui prof. *Dr. Const. Angelescu*, conducătorul suprem al învățământului și îndrumătorul culturii naționale. Îi mulțumim călduros și-i suntem recunoscători că a venit să prezideze această serbare.

Profesorii liceului sunt fericiți să vă primească în acest locaș, având prilejul să vă arate recunoștința pen-

tru tot binele ce aţi făcut şcoalei româneşti în general, celei secundare în deosebi.

Corpul profesoral vă exprimă sincera admiraţie şi adâncul respect pentru munca neostenită şi pentru entusiasmul rodnic pe care-l risipiţi în tot largul ţării, contribuind la înviorarea şi oţelirea conştiinţelor româneşti. Niciodată profesorii n'au urmărit cu mai viu interes manifestările în vorbă şi în faptă ale conducătorului învăţământului, fiindcă entusiasmul său ne insufla nouă tuturora entusiasm; din căldura inimii sale se încălziau sufletele noastre.

Invăţământul secundar, după mai mulţi ani de frământări şi dibuiri în haos, s'a aşezat pe făgaşul cel drept datorită legii D-lui Dr. Const. Angelescu din 1928, cu modificările din 1934, lege care pentru multă vreme va chezăşui sănătoasa evoluţie a şcoalei secundare. In epoca actuală de consolidare a unităţii naţionale, s'a văzut că cheia de boltă a întregului învăţământ trebue să fie educaţia în spirit naţional.

Locaşul acesta de cultură românească este şi sediul asociaţiei corpului didactic secundar din Constanţa. E un semn al vremii actuale, un simbol al concepţiei noi, care a dus la armonioasa colaborare a ministerului cu asociaţia generală. Dela această eră nouă aşteptăm cele mai fericite roade în viitor.

Domnule Ministru,

Daţi-ne voe să spunem că e ceva nou care ne-a apropiat, ne-a încălzit inimile. Evident, dela centru pornesc, trebue să pornească ordinele reci, abstracte, generale. Dar atâta nu e deajuns. Vedem că dela centru sub conducerea D-voastră mai emană şi altceva: este înţelegerea dreaptă, simpatia şi chiar dragostea faţă de organele de conlucrare.

Pentru toate acestea corpul profesoral vă exprimă gratitudinea sa, vă urează ani mulţi şi sănătate deplină, asigurându-vă că va depune toate sforţările de care e capabil, ca să corespundă încrederii ce ne arătaţi şi speranţelor ce le puneţi în şcoala secundară românească

Mulţumim *Prea Sf. Episcop Gherontie* pentrucă întotdeauna a încurajat şi a înălţat prin prezenţa sa manifestările culturale ale liceului.

Mulţumesc cucernicilor preoţi pentru binecuvântarea adusă drapelului liceului. Vom păstra acest sfânt simbol al patriei cu toată pietatea cuvenită, silindu-ne ca sub faldurile lui să ducem mai departe faima liceului, trecându-l cu toată cinstea generaţiilor următoare.

*
* *

Aniversarea de 40 ani a liceului, inaugurarea plăcii puse în amintirea elevilor, cercetaşilor şi profesorilor căzuţi în războiul unităţii naţionale, sfinţirea drapelului, sunt momentele care ne-au întrunit la această serbare.

Datoria zilei de azi este să evocăm amintirea celor ce au luptat pentru avântul culturii şi afirmarea românismului în Dobrogea, să le aducem prinosul recunoştinţei, şi în sfârşit să slăvim amintirea eroilor jertfiţi pentru unitatea neamului.

Inainte de slujitorii direcţi ai şcoalei, trebue să ne îndreptăm gândul spre conducătorii neamului prin a căror chibzuinţă au propăşit în decursul timpului instituţiile statului. Se cuvine să ne înălţăm cu pietate cugetul spre acel înţelept cârmuitor, albit în războiu ca şi în furtunile păcii, spre bunul, viteazul şi înţeleptul *Carol I*. Cel dintâi rege al României, vizita adesea Constanţa, venea la liceul nostru, punând întrebări elevilor, încurajând şi îndemnând pe toţi.

Să nu uităm pe cel mai de seamă sfetnic al lui Carol I în sfera învăţământului, pe marele *Spiru Haret*, căruia se datoreşte achiziţionarea localului vechiu, unde şcoala noastră a sălăşluit 20 de ani.

A venit războiul cel mare şi, acum, liceul a dovedit puterea educaţiei naţionale prin jertfele tinerilor eroi, pe cari îi slăvim azi.

Nobilul, viteazul şi generosul rege *Ferdinand I* a găsit în şcoala noastră ostaşi credincioşi şi devotaţi.

Cultul celor doi mari regi, *Carol I şi Ferdinand I*, va fi în veci păstrat şi transmis ca o nepreţuită comoară generaţiilor viitoare de elevi.

Şcoala noastră s'a înfiinţat ca gimnaziu clasic în 1896 într'o vreme când, după mărturia fostului profesor *Econ. Gh. Rădulescu*, numărul familiilor româneşti nu se ridica la 100. *Virgil Andronescu*, alt profesor dispărut de curând, venind în Constanţa în 1897, era peste tot întâmpinat cu cuvântul «Vlahos», sau «Rumân de dincolo». După propunerea lui Econ. Gh. Rădulescu, gimnaziul şi-a luat de patron pe *Sf. Andrei, apostolul Scitiei Minore*; iar peste puţin, Virgil Andronescu a opinat să se dea şcoalei numele lui *Mircea cel Bătrân*.

Lipsa cursului superior a fost compensată prin înfiinţarea *institutului particular «Mircea Vodă»* al lui Virgil Andronescu, care timp de 6 ani a ţinut locul de liceu, dând un însemnat număr de absolvenţi.

Grija de soarta absolvenţilor gimnaziului a făcut ca în 1903 să se înfiinţeze o secţie comercială, care a durat 6 ani şi ai cărei absolvenţi îndeplinesc azi un rol util în viaţa economică a Dobrogei.

O datorie de pietate ne impune să mai amintim alte figuri proeminente. In afară de primul director *Demetru Rădulescu*, profesor de matematici, avem pe distinsul profesor de şt. naturale *Gr. Mălinescu*; pe *Ion Bănescu*, fost profesor şi director, al cărui nume este legat de întreaga viaţă culturală a Dobrogei şi care, întocmai ca şi *Virgil Andronescu*, a lucrat mult pentru românizarea oraşului nostru. Amintesc pe cunoscutul scriitor *Ion Adam*; pe profesorul de istorie, scurt timp director, *Vasile Dimitrescu*, căzut în luptele din Dobrogea; pe profesorul *Ion Nedovicianu*, dela secţia comercială, adevărată pildă de conştiinciozitate; pe pictorul *Hârlescu*, iar mai încoace pe d-l *N. Orghidan*, actualul inspector-şef al regiunii şcolare. Sub directoratul d-lui *N. T. Negulescu*, dintre anii 1907—1918, gimnaziul transformat definitiv în liceu, a continuat să progreseze continuu. Dotaţiunea şcoalei s'a mărit, s'a creat un bogat şi bine organizat laborator de şt. fizico-chimice. Având un corp didactic ales, liceul a fost centrul de unde radiau în oraş mişcările culturale. Dealtfel încă dela începutul înfiinţării sale, ne spune Virgil An-

dronescu, se țineau serii de conferințe în localul gimnaziului. Mai apoi profesorii au colaborat la societatea «*Arte, litere și sport*». După desființarea acestei societăți și înființarea liceului, *șezătorile* săptămânale s'au ținut în mod regulat la școala noastră.

* * *

După o întrerupere de 2 ani, timpul ocupațiunii inamice în Dobrogea, autoritățile române revin în Constanța la 1 Decembrie 1918.

Directorul din 1919—1920, distinsul profesor de l. franceză, d-l *Const. Lăzărescu*, a refăcut localul devastat, a pus școala din nou pe picior de funcționare.

Din 1919 până azi, școala s'a ridicat încetul cu încetul, și-a luat din nou avântul. Gândul trebue să ni se îndrepte cu recunoștință către toți cei ce au ajutat la propășirea ei, profesori, membri ai comitetului școlar, donatori, conducători ai autorităților și instituțiunilor publice și particulare. Dintre profesori voi aminti pe cei ce nu mai sunt în rândurile noastre și cari în acelaș timp au avut aci o activitate de mai lungă durată, înainte și continuând și după războiu:

Ion Bentoiu, eminent profesor de limba română, el însuși literat și publicist distins; *Jules Berbier*, de o aleasă reputație didactică; *Gh. Balaban*, a desvoltat pasiunea pentru matematici prin claritatea demonstrațiilor; rigurosul profesor de șt. naturale, *Al. C. Alexandrescu*, Profesorul de l. latină, *Gr. Roșu*, omul cumpănit, de bun simț și măsură în toate; *I. N. Morozow*, muzicianul fin, autorul marșului liceului; *Ion Fodor*, profesor peste 40 de ani, om de desăvârșită integritate intelectuală și morală; *Constantin Mureșanu*, promotor și inoitor în domeniul educației, izvor de entusiasm și avânt spre cultură.

Mulțumesc călduros corpului didactic al liceului, grație devotamentului, abnegației și concursului neprecupețit al căruia poate funcționa școala secundară. Ii rog să mă ierte dacă dintre profesorii acum în ființă, nu voi aminti decât numai doi: pe d-l *N. Constantinescu-Pană*, cel mai vechiu profesor secundar din oraș, de

40 ani legat sufleteşte de această şcoală şi pe d-l *Gh. Carp*, a cărui rodnică activitate atât in specialitate cât şi pe tărâmul extraşcolar este de toţi cunoscută.

Mulţumiri recunoscătoare se cuvin foştilor membri ai comitetelor şcolare: *Albert Theiler*, generos donator; *Const. Alimăneşteanu*, vice-preşedintele Senatului; *Const. N. Filip*; dintre profesori, statornici membri ai comitetului: *Jules Berbier, Gr. Roşu* şi—dela 1919—1935—timp de 16 ani, d-l *N. T. Negulescu*.

Printre membrii de onoare: *Colonelul Ionescu-Dobrogianu*, eruditul geograf şi istoric, a donat o importantă şi preţioasă bibliotecă, pe care o întreţine şi măreşte continuu; *Dr. Anibal Popescu*, a donat o întreagă instalaţie pentru razele X. Printre donatorii cei mai de seamă amintesc pe defunctul *Iancu S. Lascaridi*.

Pentru construirea noului local al liceului se înfiinţează în Aprilie 1921 un comitet de acţiune cetăţenesc, iar în Oct. 1923 se pune piatra fundamentală de ministrul instrucţiunii d-l prof. *Dr. Const. Angelescu*. In timp de 13 ani s'a clădit ceeace se vede acum datorită puternicului sprijin cetăţenesc, donatorilor, comitetelor şcolare, concursului comisiunii tehnice, compusă din d-nii *Francisc Lescovar* şi inginer inspector general *Virgil Cotovu*. Asociaţia comercianţilor de cereale a contribuit cu sume foarte importante până la 1 Februarie 1932. Lucrarea se face după planurile arh. *N. Stănescu*, inspector general.

Din 1923 până azi, d-l *Dr. Const. Angelescu*, ministrul instrucţiunii, ne-a dat în fiecare an fonduri pentru construcţie. Mai importante ni s'au dat în 1928, când o deosebită solicitudine pentru construcţie a arătat d-l *V. P. Sassu*, preşedintele comitetului serbărilor semicentenarului Dobrogei.

Am fost ajutaţi de Camera de comerţ şi industrie, de prefecţii şi de primarii de pe vremuri, *Gh. S. Popescu, Ion Bentoiu* şi în deosebi de actualul primar *Horia Grigorescu*, fost şi d-sa câtva timp elev al gimnaziului.

După o întrerupere de aproape 7 ani, începând din anul 1935, ministerul instrucţiei a început să ne

dea iar fonduri. S'au terminat până acum trei sferturi din clădire. Asigurăm pe toţi factorii hotăritori că actualul comitet şcolar compus din d-nii *Anton St. Anton*, advocat *Paul Dobrescu*, deputat *Vasile Lepădatu*, căpitan *Corneliu Grigorescu* şi profesorii *Gh. Toma* şi *N. Turturean*, secundat de amintita comisie tehnică, va depune cele din urmă sforţări ca să înfăptuim şi sfertul ce a mai rămas şi să ajungem la limanul dorit.

* * *

In fiecare an s'au ţinut la liceu şezători şi astfel s'a putut intreţine şi prin ele o atmosferă culturală in oraş. Toţi profesorii au dat concurs, iar din afară de şcoală distinsul advocat *Aurel Vulpe* a contribuit în această direcţie fără întrerupere, cu cel mai viu interes.

Dintre profesorii din ţară, menţionez pe marele savant *prof. Dr. Gh. Marinescu*, care de 4 ori a venit şi a ţinut conferinţe pentru construcţia liceului.

Deasemeni mulţumesc corului foştilor elevi condus de d-l advocat *V. V. Botea* pentru nepreţuitul concurs.

In avântul luat după războiu, liceul nostru s'a bucurat statornic de binevoitorul sprijin al d-lui ministru *Dr. Const. Angelescu*, pe care-l rugăm să păstreze pe viitor liceului aceleaşi bune sentimente.

Mulţumesc tuturor binevoitorilor şcoalei, capilor de autorităţi, donatorilor şi sfătuitorilor noştri, asigurându-i pe toţi că noi, profesori şi comitet şcolar, nu avem alt ideal mai scump decât propăşirea şcoalei pentru mărirea şi întărirea neamului românesc.

Ultimul cuvânt vi-l adresez vouă, elevi. Inauguraţi astăzi placa închinată foştilor elevi, foştilor cercetaşi şi profesori, eroi ai războiului unităţii naţionale. Eşită din străduinţele şi munca voastră, placa, atât de frumoasă prin expresivitate şi avânt, este opera sculptorului distins, de mare talent, *I. Jalea*, şi d-sa un fost elev al liceului. Tot astăzi s'a sfinţit drapelul liceului Relieful de bronz vădeşte recunoştinţa pioasă faţă de trecut; drapelul concretizează avântul, increderea, speranţele în viitor. Toate aceste sentimente se înmănu.-

chiază armonios în sufletele voastre, făuritoare ale destinului acestui neam.

Prin placa vecinic grăitoare inimilor noastre, foştii elevi ne vor pune față în față cu problema existenței, cu datoria ce avem de a da din noi toate forțele morale necesare ridicării țării noastre.

Elevi, păstrați cu venerație placa. Purtați cu demnitate drapelul, astfel ca sub faldurile lui să făuriți un viitor frumos țării şi să creați un nume de falǎ liceului nostru. Ca şi înaintaşii voştri să fiți necurmat stăpâniți de vraja idealului național. Toate lucrările voastre, să fie trepte spre idealul suprem, cultural şi național, al cărui cel mai mare stegar, cel mai ager şi zelos îndrumător şi înfăptuitor este *M. S. Regele Carol al II-lea.*

Să încheiem aceste cuvinte, în ziua solemnă de azi, cu urarea:

Să trăiască *M. S. Regele Carol al II-lea.* Să crească şi să înflorească neamul românesc.[1])

GH. CORIOLAN
Directorul liceului

IV

Domnule Ministru,
Prea Sfinte Stăpâne
şi
Onorată asistență,

După un an dela inaugurarea podului dela Cernavoda, care lega materialmente Dobrogea, de România Nouă, independentă şi grăbită pe calea realizărilor definitive—se inaugura în noua provincie o altă formă a politicei româneşti peste Dunăre şi la Mare, politica culturală, deschizându-se Gimnaziul a cărui strălucire o sărbătorim acum, după 40 de ani.

Primul centru de cultură românească în Dobrogea, cel dintâi pas spre armonizarea gândirilor, spre afirma-

---

1) *Izvoare şi date mai amănunțite în anuarele precedente.*

rea unei unităţi culturale şi mai ales înscăunarea aici, pe străvechiul pământ a celor mai multe şi autentice urme de civilizaţie antică, a unei civilizaţiuni neo-latine cu spiritul larg de toleranţă, cu aviditatea de pătrundere în adâncul spiritului omenesc şi cu perseverenţa milenară a rasei.

Fiilor de dobrogeni vechi şi colonizaţi, li se deschidea perspectiva unei largi participări la viaţa Statului şi a provinciei, dându-li-se putinţa să se adapte unei culturi româneşti şi aducând ei specificul atât de caracteristic al provinciei.

Astăzi, după atâţia ani, când găsim Gimnaziul de atunci atât de mare, găsim şi în viaţa Dobrogei indiscutabilele lui roade în toată pătura noastră culturală şi conducătoare.

De aceea, în numele Comitetului Şcolar al Liceului, deci în numele părinţilor elevilor, fericit chemaţi prin Legea Comitetelor Şcolare din 1919 să colaboreze cu şcoala, patrimoniul comun al statului şi al cetăţenilor – exprim cea mai deplină satisfacţie pentru opera pe care au realizat-o toate generaţiile în Dobrogea şi în această direcţie.

Dar sunt dator să mai subliniez încă o realitate şi să aduc încă o mulţumire; desvoltării rapide pe care a luat-o Liceul, trebuia să-i corespundă şi un local, care, aducând utilul, să poată permite o largă contribuţie didactică la opera de educarea tineretului. Şi atunci s'a realizat această minune ca, din contribuţia Ministerului Educaţiei Naţionale, a autorităţilor locale, aceea a ţăranilor, oferită prin Asociaţia Cerealiştilor din Constanţa lesne înţelegătoare, şi a părinţilor, să se poată înălţa măreţul local în care suntem azi adunaţi. Sunt dator prin urmare să exprim în numele Comitetului Şcolar, mulţumiri recunoscătoare tuturor acelor cunoscuţi şi anonimi care au pus contribuţia lor la ridicarea acestei monumentale clădiri.

Inainte de a încheia, îmi permit să prezint câteva vorbitoare cifre asupra mişcării în populaţia Liceului nostru, pe ultimii cinci ani.

1931-1932	înscriși	520	elevi	din	care	fii	de	țărani	78
1932-1933	»	517	»	»	»	»	»	»	66
1933-1934	»	553	»	»	»	»	»	»	71
1934-1935	»	530	»	»	»	»	»	»	52
1935-1936	»	604	»	»	»	»	»	»	41
		2724							308

Ceea ce revine un procent de 88,7 $^0/_0$ fii de orășeni și 11,3 $^0/_0$ fii de țărani.

Se constată prin urmare neînchipuitul de mic procent pe care-l dau fiii de țărani la populația Liceului. E surprinzător și cu consecințe nebănuite, când ne gândim că foștii absolvenți ai Gimnaziului și ai Liceului în preajma războiului erau fii de plugari în cea mai mare parte.

Cunoaștem cu toții cauzele acestei disproporții: lipsa de mijloace, viața scumpă într'un oraș de port, cum e Constanța, lipsa de gazde confortabile, etc. Dar tocmai de aceea trebuie să găsim și remediul — și el constă, în mare parte, în crearea internatului liceului cât mai repede, pentru elevii buni lipsiți de mijloace din afară de Constanța și pentru fiii de țărani. Pe baza acestor realități, adresez un apel în această zi de sărbătoare și de bucurie tuturor sprijinitorilor liceului, tuturor părinților, foștilor elevi și autorităților locale—și în special îmi îndrept rugămintea mea către D-voastră, Domnule Ministru, care cunoașteți liceul nostru și l-ați apreciat, care cunoașteți împrejurările în care funcționează acest liceu și care ați dat dovadă de mare înțelegere a nevoei școalei românești, să faceți încă un efort în plus, care este și o datorie națională, ca să sprijiniți cu noi fonduri clădirea complectă și definitivă, cu un ceas mai devreme pentru a da acestei provincii un complect centru de cultură și educație românească. Vă suntem recunoscători pentru tot ce ați dat până acum, dar vom fi foarte fericiți ca cu ceea ce veți mai da de azi înainte, să putem inaugura cât mai repede localul liceului «Mircea cel Bătrân».

Noi toți trecem cu rândul prin viață și prin problemele ei, ceea ce rămâne definitiv, etern, este opera

care se realizează și este spiritul românesc pentru afirmarea căruia colaborăm fără întrerupere.

Momentul acesta de glorie ne permite să vedem clar in lumina lui obligațiile pe care le avem și dela care nu ne putem abate.

In numele comitetului școlar mulțumesc Domnului Ministru al Educației Naționale, Dr. C. Angelescu, pentru cinstea ce ne-a făcut nouă părinților, participând la această importantă sărbătorire, mulțumesc întregului corp didactic al Liceului în frunte cu neobositul și valorosul director D-l G. Coriolan, pentru munca neprecupețită ce o depun pentru strălucirea acestui liceu, mulțumesc tuturor celor prezenți și constat că pe deasupra tuturor greutăților și vânturilor care ne înfioară zilele, găsim moment de satisfacție sufletească.

Pentru asemenea clipe este făcut tot sbuciumul nostru, pentru că el înseamnă realizarea.

Urez viață veșnică Liceului «Mircea cel Bătrân» și succese cât mai multe în viața culturală și educativă a provinciei noastre dobrogene.

V. LEPĂDATU
Deputat
Membru in comitetul școlar
al liceului «Mircea cel Bătrân»

1936 Noembrie 29, Constanța

V

Domnule Ministru,
Doamnelor și Domnilor,

Primăria Municipiului Constanța ia parte cu dragoste și insuflețire la sărbătoarea celor 40 de ani de existență a Liceului «Mircea cel Bătrân».

Pentru provincia noastră și pentru Țara Românească întreagă, chemată nu de prea multă vreme la viață cărturărească, — multe au fost durerile care trebuiau alinate, multe nevoile cari trebuiau mai curând împlinite, — acești 40 de ani de muncă neîntreruptă, de răspândire a luminii, cunoștințelor necesare pregătirii celor ce nădăjduiau spre îndrumarea neamului,

aveau să însemne însă nepreţuit de mult în lupta pentru românizarea şi întărirea elementului naţional în colţul nostru de ţară.

Alături de toţi cei ce au înţeles rostul şi menirea poporului nostru la ţărmul Mării Negre şi cei depe catedre, mai ales ei şi mai târziu, cei ce plecaseră depe băncile acestei şcoli, s'au devotat şi au contribuit cu dragoste românească la ideia promovării şi desvoltării elementului naţional în viaţa provinciei noastre.

Pentru aceste înţelegătoare motive, pentru nece sitatea existenţei unui focar de cultură demn de eforturile civilizatoare ale neamului la porţile orientului, Primăria Municipiului Constanţa nu a pregetat să-şi sacrifice unica grădină publică şi să doneze pentru construcţiunea noului liceu suprafaţa de 7933 m. p. de teren în inima oraşului, contribuind între timp şi cu suma de lei 1.800.000 repartizată astfel: 900.000 lei între anii 1923-1928, 300.000 între anii 1928-1932 şi 700.000 în anii 1935 şi 1936 pentru desăvârşirea construcţiunii acestui frumos local.

Evident că sumele donate întru acest scop nu sunt prea mari: faţă însă de sacrificiile însemnate făcute de municipiu pentru îndeplinirea îndatoririlor legale şi anume construcţia şcolilor primare atât de numeroase în cuprinsul oraşului, ceea ce s'a făcut pentru liceu vădeşte înţelegerea şi dragostea conducătorilor pentru munca intensă şi românească din această instituţiune.

In numele populaţiunii Municipiului Constanţa, facem urarea şi avem credinţa că spiritul de jertfă, devotamentul intreg şi năzuinţa unei desăvârşite educaţiuni a celor ce le-au fost încredinţaţi, care au însufleţit pe dascălii apropiatului trecut, pe dascălii noştri, vor anima şi pe cei ce împărtăşesc şi propovăduesc cu talent astăzi,—şi sunt încredinţat că cei ce vor părăsi băncile acestui liceu ca şi cei ce l-au părăsit mai de mult, vor duce cu ei în viaţa publică învăţătura dragostei de neam şi apriga dorinţă de a lupta pentru folosul şi propăşirea elementului românesc pe ţărmurile Mării Negre.

HORIA GRIGORESCU
Primarul Municipiului Constanţa

VI

Trecutul este interesant fiindcă în comparaţiune cu prezentul, dă ideea exactă a evoluţiei făcute, nu numai în fapte dar şi în mentalităţi.

In Septembrie 1904 – deci 8 ani dela înfiinţarea gimnaziului —şcoala am găsit-o în micul local din strada L. Catargiu, după ce trecuse prin altele încă mai improprii—local care a devenit *istoric* pentru desvoltarea liceului de aci.

Patru săli de clasă, o cancelarie şi încă o sală în plus, erau totul ce forma Casa de Cultură generală secundară în acest oraş.

Corpul profesoral avea un singur titular; al doilea am venit eu. Numărul de elevi deabia atingea circa 130—140. Lipsită în general de mijloace, nu atrăgea în ea, decât copiii deasemeni lipsiţi, copii de mici funcţionari şi mici negustori.

Un elev strălucit *de atunci*, se menţine şi astăzi strălucit atât în viaţa sa profesională cât şi în viaţa politică. E D-l Aznavorian.

Venisem aci cu iluzii, cari din nenorocire păreau că mi se spulberă. Ideea de a părăsi această regiune şi acest oraş s'ar fi transformat în fapt dacă cererea mea de transferare în oraşul în care, din 1905, aş fi avut fericirea să cunosc pe D-l Dr. C. Angelescu, nu s'ar fi izbit de «*ilegalitatea*» concretizată în răspunsul dat cu cuvintele «*legea sunt eu*» ale fostului ministru din primăvara anului 1905.

Răspunsul dat atunci în sala de audienţe, căci momentele pline de mândrie sufletească, pentru opera, la care am participat mai târziu aci, mi-au dat completa satisfacţie a acelui „*neregretat*" azi, act ministerial.

Inferioritatea în care funcţiona gimnaziul avea reflexul ei în sufletele părinţilor cu dare de mână, care nu aveau încredere să-şi aducă pe fiii lor la şcoală.

Ministerul, în multe privinţe nu era de vină.

Când a avut loc campania de dotare a şcoalelor, în anul 1901, din iniţiativa marelui Haret, gimnaziul a avut şi el partea lui.

Materialul însă—substanțe chimice, oarecari aparate, păsări împăiate și chiar hărți— au stat în pivniță timp de trei ani.

După venirea mea aci, m'am hotărît să-l scot și să-l așez fie în Cancelarie, fie în sălile de clasă. Trebuiau însă dulapuri. Școala n'avea mijloace. M'am adresat în diverse locuri și instituții să mi se dea 120 lei, ca să fac un dulap.

N'am reușit, nici chiar condiționând votul și influența-mi mică desigur— la alegerile de comună din 1906, să obțin această sumă.

Trebuia să vină un eveniment de o importanță cu totul capitală pentru ca să vedem că răsare soarele pentru această instituție!

Evenimentul a fost vizita defunctului mare Rege Carol I la gimnaziu în 1906 (primăvara).

In mica sală dela intrarea în școală s'a petrecut următoarea scenă:

— Domnule Ministru, am spus și altă dată că acesta nu e local de gimnaziu — a spus M. Sa în felul său de a vorbi. D-le Primar nu este un altul aci? Da Majestate, răspunde,—se va găsi.

Eu însă—care eram în grupul de profesori în mare apropiere față de M. Sa—și care știam că se condiționa *existența unui gimnaziu* aci de aprobarea Ministerului de a cumpăra localul Școalei No. 1 și că de *nu*, gimnaziul putea să fie *desființat* și înlocuit prin o școală comercială, și mai cu seamă că aveam în față pe acelaș domn ministru care îmi spusese *„legea sunt eu"*, am intervenit în discuțiune astfel:

— Nu, să trăiți Majestate, — pentru că aci, D-l Ministru voește să înlocuiască gimnaziul cu o școală de comerț.

— Asta nu se poate, Domnule Ministru, ripostează, textual, M. Sa. Aci e necesar gimnaziul și mai bine liceul, singura școală care poate să contribuie la opera de naționalizare în această regiune.

Fără să insist asupra efectului, și asupra chestiunilor născute din această intervenție în localitate, un lucru e sigur:

Cuvântul regal de atunci, a fost la *baza progresului pe care-l cunoaştem astăzi, în ce priveşte liceul*, care doi ani mai apoi a fost numit „Mircea cel Bătrân".

In 1907 Aprilie, solicitări locale şi in special a Prefectului de atunci, care a fost regretatul Scarlat Vârnav, m'au dus la Direcţia Gimnaziului.

Am pus patru condiţiuni:

1) Localul care se ridica pentru cele două şcoli primare de fete, să fie transformat şi amenajat pentru gimnaziu şi apoi liceu.

2) Corpul profesoral, să fie alcătuit din *titulari* şi în special—pe baza necesităţilor locale ,-- să fie aleşi din elementele fruntaşe date de examenul de capacitate.

3) Concurs *important* pentru dotaţia şcoalei.

4) Prefectul să nu mai vină în „inspecţie" la gimnaziu, cum făcea mai înainte.

Toate condiţuinile au fost acceptate; dar cea din urma cu oarecari *greutăţi*. Cine a cunoscut pe regretatul „Vice rege" cum i se zicea aci, îşi dă socoteala ce însemna pentru el acest început de liberare de subt „dictatura" regimului excepţional al Dobrogei.

Localul nou ne-a primit în el în 1909.

Profesorii de seamă cari ne-au fost daţi atunci prin atenţia personală a fostului mare ministru Haret, număra pe:

Ion Bentoiu—azi retras din şcoală; *N. Orghidan* (Insp.-şef): *C. Damian*—azi prof. *Bucureşti; V. Alaci* azi prof. Şc. Politechnică Timişoara ; Gh. Coriolan, Directorul de azi ; G. Balaban ; N. Tabacovici—azi Preş. C. A. C. F.; M. Lişcu şi alţii al căror nume regret că nu-l mai pot avea şi al căror entuziasm pentru opera de aci, s'a întâlnit cu acela al vechilor apostoli între cari citez pe d-l N. Constantinescu, până şi azi în serviciul Liceului.

Armonia din Corp; dragostea şi devotamentul lor pentru activitate pe teren nou pentru ei, progresul şi fixarea demnităţii şcolare aci, concursul autorităţilor şcolare superioare ca şi al celor locale, convinse de naţionalizarea ce trebuia făcută ani dearândul au pro-

vocat în public o adevărată „chemare" către şcoala noastră!

Efectele prime şi impresionante pe cari o şcoală le are în afară, sunt date de *serbările şcolare.*

De aceea am fixat ca prim punct organizarea lor în condițiuni cât se poate de bune şi mai ales cu asigurarea că ele vor fi desfăşurate înaintea tuturor *şefilor de autorități.*

Un raport al meu către acelaş mare ministru, că manifestarea elementului românesc nu se poate afirma şi nu poate să influențeze într'o societate în care «procesul de aşezare al neamurilor nu e sfârşit» dacă înşişi *reprezentanții autorizați ai instituțiilor româneşti* nu sunt de față,—a avut ecou puternic în sufletul său.

Rezultatul a fost că toți şefii de autorități dela Generalul Comandant de Corp de Armată şi până la cei din urmă invitați oficial, trebuiau să ia parte şi să mărească cu „*prezența*" lor influența acestor manifestațiuni.

Prima serbare de 24 Ianuarie din 1908 a fost la sala teatrului «Elpis», gimnaziul nedispunând de o sală, şi nici nu putea să fie acolo, față de importanța care i se dădea prin programul anunțat.

Trebuia să avem sala în mod gratuit.

O vizită făcută cu trei săptămâni înainte D-lui Preşedinte al Syllogului; o altă vizită făcută cu arătarea scopului.

— Nu putem da sala fiindcă la 24 Ianuarie, avem seara bal.

La insistențele mele:

— Schimbați ziua.

— Nu se poate D-le Preşedinte, zic eu. «Unirea Principatelor» a avut loc la 24 Ianuarie şi nu se poate serba aniversarea zilei în altă zi decât 24».

Am plecat. O adresă oficială cu un final: că în caz de refuz voi face cunoscută această atitudine neromânească a d-sale, față de lipsa de concurs de care D-sa dă dovadă, operei de armonizare a raporturilor ce trebuie să existe între *diversele naționalități şi autoritatea românească.*

Rezultatul a fost aprobarea.

Cu acest mic incident însă, s'a creiat un precedent pentru noi cari, ani dearândul am avut la dispoziţiune sala pentru *serbări* multe din ele cu plată în folosul şcoalei.

Este locul aci să mulţumesc Comunităţii Elene, pentru acest gest al său.

In 1909 şcoala s'a mutat în strada Traian. Cu aceasta ea a luat un avânt de invidiat.

Populaţia şcolară creşte repede. Se dublează iar procentul promovaţilor merge şi el crescând.

Corpul profesoral veşnic la datorie, urmând şi mergând pas cu pas cu dispoziţiunile regulamentare cu caracter disciplinar şi pedagogic privitoare nu numai pe şcolari, dar şi pe părinţi şi gazde.

Dotaţia gimnaziului mergea în proporţii mari; dar ea a crescut «pot zice uriaş», după ce ministerul mi-a ascultat cererea exprimată prin rândurile următoare: *„O şcoală secundară de felul Liceului în actuala lui organizare (1910) este singura care poate să dea aci un impuls puternic procesului de naţionalizare al diferitelor populaţiuni eterogene". Şi apoi din punct de vedere social: „In mediul lui încep şi se strâng legăturile dintre viitorii cetăţeni, aci se sădeşte încrederea între elementele constitutive ale societăţii, încredere de care e bazată în viitor ordinea şi disciplina; aci se reface desvoltarea armonică a fiinţei elevului şi deci armonică a totului care va alcătui naţiunea".*

Ascultând s'a creat liceul, care s'a inaugurat în 1911, ministru fiind *C. Arion.*

In 1912, acest liceu ajunsese a fi socotit de organele Ministerului al doilea pe ţară: şi capabil să i se încredinţeze experienţele pedagogice.

Ca mijloace de dotaţie au fost folosite înseşi virtuţile cetăţeneşti bazate pe încrederea realizărilor.

Aceleaşi virtuţi cari au fost folosite de D-vs. Domnule Ministru, pentru a duce la bun sfârşit marea campanie a construcţiilor şcolare.

Un îndemn; un bun cuvânt, şi de îndată ce promisiunea a fost căpătată, o scrisoare de mulţumire; o

notă de comandă; apoi trimiterea documentelor de Poştă sau de Vamă, care va aduce materialele la şcoală, un carton pus pe ele, cu indicarea «donatorului», cu preţul şi casa furnisoare, dispuse în dulapuri, satisfăceau pe o parte, vanitatea omului, iar pe de alta năşteau încrederea în şcoală, când cu ocaziunea serbărilor şcolare, sălile de materiale erau deschise şi deci fiecare îşi vedea opera.

Apoi, mulţumirile Ministerului, şi în cazuri mai importante distincţiunile acordate ca: «Răsplata Muncii şi Invăţământului» au contribuit să facă să se mărească numărul «donatorilor». Numărul celor depe acea vreme a fost destul de important, iar numele celor cari au fost: M. Coiciu, K. Manisalian, Titus Cănănău, sau cari mai sunt încă: Ion Manolescu, V. Toma, Em. Brancovici, Profesor la Academia de comerţ, Dr. Pilescu, Mircea Solacolu, etc., trebuiesc să fie auzite astăzi, ele formând piatra de temelie pe care s'a clădit ulterior tradiţia de atenţie faţă de şcoală, care a culminat în opera de după războiu amintită de D-l Director, şi care a dus de s'a impus D-vs. Domnule Ministru ca să veniţi, ca nimeni altul dintre predecesorii D-vs. cu ajutoare atât de importante la construcţia monumentalei lucrări care este actualul Liceu.

Măgulirea cea mai de seamă care a dovedit aprecierea acestei şcoale a fost încă acordarea de experienţe pedagogice didactice.

In Liceul nostru s'au făcut mai ales două experienţe:

1) Ora de 50 minute cu orariul de dimineaţă;

2) Program special de Liceu Real-comercial, cu introducerea ştiinţelor comerciale şi a contabilităţii în locul limbei italiene în clasele dela a V—VIII-a.

Prima a dat rezultate frumoase, însă cu un corectiv, acela care forma pentru marele Haret o dogmă.

Şcolarul fiind, din cele 24 ore prea puţin la şcoală, 5 ore, şi prea mult în familie 19 ore, educaţiunea şi mai ales formarea fiinţii lui, nu putea să fie decât defectuoasă faţă de insuficienţa pedagogică a familiei.

Şi atunci, zelul profesorilor noştri a atins maxi-

mum pe care îl putem atinge, iar sacrificiile lor sunt demne de relevat.

Elevii trebuiau ocupaţi toată ziua, fără să fie surmenaţi; ei trebuiau să se ştie cu mişcări ordonate, în după amiaza şi cu o activitate tot aşa: de aceea la orariul de obiecte de dimineaţă s'a adăogat următorul de după amiază între orele 3—5, un orar de recreaţie.

1. Ore de lecturi literare . . . (prof. Bentoiu)
2. Ore de desemn libere . . . (prof. G. Carp)
3. Ore de proecţiuni cinematografice (Liceul dispunea de un perfect aparat de asemenea proecţiuni procurat cu un fond pus la dispoziţie de «Clubul Ovidiu».)

Aceste proecţiuni constau din scene istorice, geografice, ştiinţifice, alese de noi, în prezenţa şi cu explicaţiunile profesorilor respectivi.

4. Orele de şedinţă de laborator—cel ce vă vorbeşte.
5. Orele de ansamblu muzical.
6. Orele de sport.
7. Orele de cercetăşie, pe specialităţi: telegraf, poştă, sanitar, trăgători, farmacişti.

Constatările aplicaţiunii acestui orar făcute de către organele de control, după 3 ani de aplicaţie, au dus la concluzii, extrem de favorabile, şi la tendinţa de răspândire.

Era în 1916.

In ce priveşte secţia real-comercială a liceului a dat şi ea frumoase rezultate.

Cele mai evidente şi doveditoare le dădea însăşi prezenţa în frunte a celor admişi la examenul dela academia de comerţ.

Oare cunoştinţele de specializare, paralele cu disciplinele de cultură generală ale Liceului, nu contribuiesc la perfectarea absolventului?

Şi când amintesc de acest fapt, mă gândesc la fericita soluţie pe care reforma D-lui Ministru relativă la învăţământul profesional, a dat-o pregătirii viitorilor lui absolvenţi dându-i o bază de cultură generală, aproape ca aceea a liceului, destinată să formeze şi să desvolte spiritul umanist din genul care poate să

corecteze asprimea vieţii comerciale industriale, reeşită dintr'un învăţământ numai pur tehnic.

Sunt spicuiri din trecut, Domnule Ministru, la care nu mai adaog activitatea culturală a acestei instituţii, fie prin şezătorile săptămânale, ţinute ani dearândul cu o regularitate matematică şi cari s'au continuat apoi după războiu, fie prin «universitatea populară» cu concursul atâtor intelectuali din oraş, sau prin reuniunile muzicale, ori serile regulate de desen industrial cu lucrătorii... cu D-l Carp, care toate-şi aveau leagănul în Liceu, conform unui alt imperativ, al lui Haret:

Şcoala secundară să fie centrul de unde să radieze toată mişcarea culturală sau artistică din oraş.

Inchei, Domnule Ministru, cu confesiunea că am ţinut ca în această mare parte din viaţa Liceului să aduc prinosul meu de mulţumire şi recunoştinţă tuturor colegilor din trecut cât şi tuturor elementelor cari mi-au dat colaborarea lor dezinteresată timp de aproape 10 ani din cei 13, cât am avut răspunderea împlinirii rolului ei, a acestei şcoale secundare aci.

Am ţinut să aflaţi, Domnule Ministru al Educaţiunii Naţionale, că sentimentul mare de dragoste către Patrie şi Neam, a încălzit inimile tuturor acelora pe cari soarta i-a hărăzit să aibă un rol în şcoala din această regiune a ţării, (regiune care astăzi ispiteşte uşor pe cineva, pe acele vremuri mai mult îi depărta); şi că tineretul format sub influenţa lor, şi-a făcut dovada sentimentelor patriotice, în marele războiu, când mulţi, al căror nume se află pe această placă şi-au dat viaţa pentru neam... în văzul directorului lor nu departe de ei; iar alţii, după dovada vitejiei acolo, au trăit şi au ajuns să cinstească viaţa de azi a oraşului, care se mândreşte cu ei şi face în momentul de azi garda de onoare împrejurul şcoalei, şi a Dvs., Radu Roşculeţ, Horia Grigorescu, Scipio Vulcan şi alţii.

Prof. N. T. Negulescu

Inspector General şcolar

VII

Doamnelor și Domnilor,

Municipiul și județul Constanța și întreaga provincie dobrogeană, cu corpul didactic, cu elevii, și cu toate autoritățile, sărbătoresc astăzi împlinirea a patru decenii de răspândire a științei, literaturii și artelor românești din această instituție de cultură, al cărei locaș nu a fost întotdeauna așa de măreț ca astăzi, dar care continuă a purta cu fală, numele cel strălucit al lui Mircea cel Bătrân, cel mai însemnat Voevod al acestei provincii, creată de Dumnezeu ca să fie organul de respirație al neamului românesc, în țara întregită în hotarele ei istorice.

Tot astăzi, Chiriarhul Dobrogei, urmaș al sfântului apostol Andrei, protectorul spiritual al acestei școli, sfințește, cu binecuvântarea credinței strămoșești, icoana ce reprezintă pe acei, din cei opt sute de mii, eroi ai marelui războiu de întregire, eroi, care erau drepți slujitori, ca profesori sau elevi, ai acestui altar al culturii românești, într'o provincie, cu o populație, și astăzi în mare parte, străină.

Sunt acestea evenimente mari pentru cei ce simt românește și pentru o provincie readusă la sânul mamei abia de 58 ani, pentrucă, după cum ne-a arătat D-l Director, rodnică a fost activitatea acestei școli în timpul existenței de 40 ani.

Dela această sărbătorire nu putea să lipsească D-l *Dr. Const. Angelescu*, marele și adevăratul Ministru al Școalelor și al Educației Naționale, care nu lipsește de la nici o manifestațiune de acest fel, căci sufletul său de mare patriot și priceperea sa îi procură mijloacele necesare, pentru a face ca școala și biserica să se poată desvolta normal.

Ca îndrumătoare a activităților culturale și patriotice de mai bine de patru zeci ani, nici Liga pentru unitatea culturală a tuturor Românilor, mândră de activitatea ei, cu rezultatele fericite obținute, nu putea lipsi dela această atât de înălțătoare sărbătorire.

Fiind convinsă că reprezintă tot ce este activitate adevărat românească, Liga culturală vine să cultive memoria celor ce au oficiat în acest templu de cultură şi al celor căzuţi, cu cel mai înalt simţ de pietate pentru sângele lor, vărsat fără prihană pe altarul patriei şi al culturii româneşti, vine să cultive crezul strămoşesc în care au trăit şi creat înaintaşii noştri, care au păstrat şi desvoltat aci, în calea năvălitorilor, limba şi credinţa noastră strămoşească.

Aduc şi salutul autorizat al d-lui *Profesor Nicolae Iorga*, preşedintele Ligii culturale, care astăzi o săptămână a binevoit a ne ţine în acest municipiu acea prelegere de curat naţionalism, pe care nu o vom uita niciodată, iar astăzi cuvântează în aula Universităţii din Iaşi, în numele aceleiaşi Ligi culturale, pentru care cer sprijinul tuturor bunilor români, căci şi Domnul Ministru Dr. Angelescu este membru în Comitetul Central Executiv, fiindcă în modul acesta activitatea domnieisale se întregeşte.

Urăm Liceului Mircea-cel-Bătrân din Constanţa să-şi continue şi să-şi desvolte activitatea rodnică de până astăzi, cât timp va exista neamul românesc, adică în vecii vecilor.

Vă rog să-mi îngăduiţi, ca să profit de acest prilej şi să urez tuturor profesorilor, elevilor şi sprijinitorilor acestei şcoli, harnicului Director, Gheorghe Coriolan, şi în special neobositului Ministru D-l Dr. Angelescu, ani mulţi, plini de sănătate, ca să poată prezida până la adânci bătrâneţe, cât mai multe manifestaţiuni de acestea, atât de înălţătoare.

N. D. Chirescu,

29 Noembrie 1936 — Preşed. Ligei Culturale, Constanţa

VIII

Domnule Ministru,
Onorată asistenţă,
Iubită tinerime şcolară!

Implinirea a 40 ani de existenţă a Liceului «Mircea cel Bătrân», credem că nu poate scăpa nimănui prin importanţa pe care o prezintă.

Jubileul a patru decenii ale unei școli românești este cea mai vie demonstrațiune a rolului pe care românismul l-a jucat în provincia trans-Dunăreană, românească prin tradiție, prin drepturi istorice, stăpânită odinioară de marele Voevod Mircea al cărui nume liceul îl poartă, unde a aprins făclia unei culturi proprii și unde cu vădită tenacitate a luminat și civilizat.

Liceul Mircea cel Bătrân, înfiripat sub forma unui minuscul gimnaziu la 1 Sept. 1896, prin stăruitoarea grijă a conducătorilor lui și prin binevoitarea și pro-

Noul drapel al liceului (fața)

tectoarea atențiune ce i a fost acordată de primul rege al țării Carol I, s'a putut desvolta in condițiuni care i-au permis să devină cel dintâi institut de cultură din intreaga Dobroge.

De patruzeci de ani, acest liceu formează generații după generații, inobilându-le prin cultură și pregătind elemente de prim ordin in viața de toate zilele.

Ca fost elev al acestui liceu și făcând parte din

prima serie care a terminat cursurile din cl. I-a până în cl. VIII-a, odată cu înființarea cursului superior, deasemenea făcând parte din primii cercetaşi ai liceului, instituție născută în 1915, nu pot să nu-mi reamintesc cu deosebită afecțiune de distinşii profesori care au contribuit la formațiunea atâtor minunate elemente.

Par'că văd aevea pe profesorul de religie, *Părintele Gh. Rădulescu*, care înainte de învățătura şi cunoaşterea cărților sfinte, ambiționa să formeze din elev un bun creştin şi un om de omenie.

Ioan Bentoiu, astăzi distins profesionist la bară, care printr'o iscusită învățătură izbutea să trezească, în mintea fragedă a elevului, frumusețile tainice ale limbii româneşti şi îl pregătea pentru cea mai aleasă formă literară în expresiune şi în scris.

Profesorii *Pal, Balş, Jules Berbier, Caşolțeanu, Orghidan şi Mureşanu* care pregăteau, cu sârguitoare grijă, cunoştințele în limba franceză şi germană, cu atâta competință că nu era lucru de mirare ca la sfârşitul cursului liceal orientarea în această direcție să fie posibilă.

Nu mă pot abține să nu-mi reamintesc de veneratul dascăl *Ion Fodor*, care ținea ca, înainte de a şti pe unde se ascunde fluviul Iangcekiang sau ce sunt vânturile Alizee, să-ți formezi în toate o judecată proprie şi un caracter şi să cunoşti cu preciziune conturul patriei mume.

De actualul *director Gh. Coriolan*, care ca profesor de istorie ne desfăta inimile prin cele mai frumoase prelegeri din istoria antică sau universală, şi, în special, din aceea națională, desvoltând în noi un spirit critic şi de obiectivitate.

Noi nu ne amintim cu groază nici de profesorul de matematici, *Balaban*, obiect cu care atâta tinerime şcolară este certată, pentru că din toate calculele, fracțiile, simplificările sau teoremele geometrice, mai presus de toate am învățat să ne formăm o judecată.

Cu aceiaşi dragoste voiu pomeni şi de *prof. Gr. Roşu, Lişcu, C-tin Lăzărescu, Greciuc*, acesta din urmă

acum profesor universitar, şi cari din misterul limbii latine căutau să evidenţieze valoarea culturii eternei Rome şi insistau mai puţin asupra ablativului absolut, dativului cu infinitiv sau acuzativului cu infinitiv, forme sintactice ce ne păreau atât de încâlcite şi aducătoare de persistente migrene, raţiune pentru care nu interziceau cercetatul juxtelor şi al traducerilor, numai cartea să se ştie.

Imi reamintesc de *bădia Mironescu*, fostul meu dascăl şi mai târziu comandant pe front, care cu iuţeala unui prestidigitator desena în culori conturul frunzei de ştejar sau floarea de păpădie, noi toţi rămânând în extaz şi deprinzându-ne a iubi florile şi animalele, aceasta fiind aproape tot ce mai rămâne după 20 ani din botanică şi geologie.

Mă îndeamnă inima să amintesc şi de minunatul profesor de muzică *Ion Baston*, care în 2 ore izbutia să dreseze un cor şi să facă, în chip miraculos, dintr'un răguşit un tenor!

Nu mă lasă inima să nu amintesc de vechiul profesor de desen şi caligrafie *Gh. Carp*, care a infiltrat în sufletele elevilor o dragoste pentru acurateţă, estetică şi frumos.

Aceleaşi frumoase amintiri pentru nea Nae, profesorul de gimnastică *N. Constantinescu Pană*, părintele cercetăşiei constănţene, şi care ar putea fi de mulţi din foştii elevi reclamat ca un al doilea tată pentru grija părintească ce ne-o arăta tuturor.

Mi-am luat permisiunea de a spune câte un cuvânt despre fiecare din foştii mei profesori, în ordinea obiectelor, şi să-mi fie îngăduit a spune un singur cuvânt, cum se cuvine, despre directorul nostru, veneratul şi distinsul actual *inspector şcolar N. Negulescu*, de a cărui dreaptă severitate tremura şi aerul coridoarelor de clasă, dar căruia îi mulţumim pentru toată grija ce a pus-o în desvoltarea noastră şi a şcoalei.

După cum altădată aceşti profesori ne puneau cununa de lauri răsplătitoare a muncii unui an, pe frunte,

să ne fie permis, astăzi, nouă, să le aducem drept răsplată, pe lângă dragostea noastră, expresiunea recunoştinţei şi admiraţiunii noastre pentru trudnica lor muncă ani dearândul şi pentru tot ce au făcut pentru noi.

Rezultatul acestei munci s'a putut uşor cunoaşte: Liceul Mircea cel Bătrân a fost apreciat ca unul din cele mai bune din ţară, iar candidaţii, în diverse facultăţi, au izbutit în toate domeniile.

Din rândul foştilor elevi sunt azi militari cu vază în fruntea unităţilor importante; profesori universitari; oameni politici de seamă, profesionişti de elită, şi în special, oameni de omenie.

Imi explic azi pentru ce foştii elevi, cari acum 20 ani abia erau în situaţiunea de a satisface serviciul militar, au răspuns apelului patriei şi s'au întors glorioşi sau au rămas pe câmpul de bătaie reînviind gloria străbună.

Imi explic pentru ce tinerii cercetaşi ai liceului de îndată ce goarna a sunat, s'au repartizat spitalelor şi formaţiunilor militare făcându-şi datoria.

Imi explic pentru ce în ziua de 20 August 1916 în curtea Şcoalei Normale din localitate, transformată în spital, au fost ucişi în timp ce se aflau la datorie cercetaşii *Al. Buzatu, C-tin Crăcană, Al. Predescu* şi *Moise H. Mozes* jertfindu-şi viaţa lor pentru ca cercetăşia să capete splendoarea visată de făuritorul ei, iubitul nostru rege Carol II-lea.

Imi explic dece aceleaşi tinere vlăstare, în avântul lor cercetăşesc, au pornit pe drumul pribegiei şi s'au îndreptat spre Moldova, alcătuind formaţiuni cercetăşeşti ca aceea dela Sculeni, pilduitoare prin avântul patriotic, rezervor nesecat de energii româneşti.

Placa de bronz pe care e săpat numele a parte din rândul lor, foşti ostaşi şi cercetaşi, să fie un îndemn generaţiilor tinere pentru a-şi iubi ţara, neamul şi tronul în aceiaşi măsură ca şi cei al căror nume este săpat în acel bronz.

Nu mă pot reţine a nu aduce un cuvânt de mul-

ţumire d-lui *Director Gh. Coriolan* în numele foştilor elevi şi în numele membrilor asociaţiei cercetaşilor din războiul 1916 | 1919, precum şi elevilor liceului care prin stăruitoarea lor grijă au realizat sumele necesare pentru înălţarea acestei minunate plăci, opera iscusitului sculptor Ion Jalea fost şi el elev al acestui liceu.

Un cuvânt actualilor elevi: anii de şcoală trec greu; orele sunt lungi, extemporalele şi tezele grele şi opt ani par o veşnicie.

După ce au fost parcurşi, numai atunci cu durere constaţi adevărul că în realitate anii fug. Cel ce vă vorbeşte a terminat liceul acum 20 ani, în 1916, de când s'au scurs de 2 ori și jumătate perioada de timp de străbătut liceul.

Iubiţi-vă profesorii! Iubiţi-vă lecţiile pe care le faceţi, singurul bagaj intelectual cu care insul rămâne după terminarea liceului. După terminarea lui şi puţinii ani ai facultăţii, încep grijile adevărate pentru existenţă, adio timp de citit, de studiat, de meditat.

O lacrimă călătoare îţi dă măsura timpului scurs şi atunci trăeşti din amintirea unor clipe ce nu se mai întorc.

Ca fost elev şi cercetaş al acestui vrednic liceu, vă rog să vă uniţi cu mine într'un glas şi să strigăm cu toţii: trăiască Liceul Mircea cel Bătrân! In veci să scânteieze flacăra aprinsă în acest templu al culturii, trăiască întreg corpul profesoral actual şi o pioasă şi recunoscătoare aducere aminte pentru profesorii ce nu mai sunt în viaţă.

Avocat **Scipio Vulcan**

IX

Prea Sfinte Stăpâne,
Domnule Ministru,
Domnilor Profesori,
Onorată asistenţă,

Din muntele fără vârf al timpului, se prăvălesc în neant 40 ani ducând în inima lor duh şi slovă pe me-

leaguri frământate de istorie şi pe vremuri încărcate de tumult.

4 decenii de fiinţare a unei instituţii care s'a străduit să lumineze şi să imprime în suflete forţa tainică a culturii, constitue pentru provincia Dobrogei, pe care noi o iubim cu toată ardoarea şi în slujba căreia ne vom pune cu tot elanul tinereţii, un eveniment cu totul şi cu totul deosebit de ceeace este cotidian.

Noul drapel al liceului

Momentul cultural pe care-l pecetlueşte cel de al 40-lea an de existenţă, al liceului din Constanţa, este îmbucurător, urcând cu prestigiu deasupra celorlalte şi dând curajul profesorilor şi posibilitatea discipolilor să se încreadă în viitorul de aur al culturii româneşti.

Constanţa, această citadelă în care cultura s'a strecurat cu greu printre atâtea preocupări fără aderenţă la spiritual, în care portul cu şantierele deoparte, plaja cu plăcerile de altă parte, insuflă altă atmosferă, pare

că isbuteşte să se smulgă şi să readucă spiritul de care se poate învrednici un popor cu adevărat cult.

Germenele, din care s'a născut o Constanţă cu oameni de cultură, o Constanţă care, cu mai multă atenţie la spiritual, ar putea să joace în Orient, rolul marilor centre de cultură orientale, rămase azi numai în istorie, a rămas în timpul celor 40 ani, numai această instituţie, care se făleşte până acum a fi reprezentativă în Balcani.

Nu e utopică supremaţia noastră în Balcani, dar noi nu suntem învăţaţi să ne vedem adevărata valoare şi nici să ne preţuim aşa cum suntem; cu atât mai puţin să ne speculăm poziţia geografică şi să imprimăm ritmului vremii, duhul care este al nostru prin esenţă, să imprimăm vremii şi culturii noastre specificul românesc care va putea flutura cu autoritate peste graniţe.

Liceele noastre, aceste seminarii, unde eul fiecăruia începe a-şi determina conturul, unde perspectivele de stilizare se ivesc, şi unde mai ales se plămădesc idealurile, pentru care se va consuma viaţa fiecăruia, formează temelia pe care se clădeşte cultura neamului.

Dacă aceasta se resimte fie prin nebulos, fie prin insuficienţă, fie de absenţa specificului naţional, care prin existenţa sa formează ceeace este mai viguros şi mai aderent în cultură, aceste instituţii poartă în mare parte vina după cum şi când se întâmplă invers, a lor este onoarea.

Liceul nostru, peste vremuri intunecate, peste greutăţi pe care spiritul le-a întâmpinat în luptă cu incultura pe care a găsit-o aici, a aprins o făclie modestă în 1896, ca prin apostolatul conducătorilor şi a slujitorilor ei să ajungă să fie farul luminos pentru toate ungherele provinciei. In sacrificii materiale, şi în strădania dăscălească a începătorilor, găsim pagini de mare avânt cultural; în lupta lor aprig naţională ne întâlnim cu mândria românească.

Mi-amintesc cu veneraţie fragmentul dintr'un volum de «Note de călătorie» al regretatului *Petru Vulcan*, unde acest Român, entuziast, şi cu un avânt de care

numai cei ce-au pregătit România Mare şi cei ce mor pentru România Nouă, s'au învrednicit, descrie peripeţiile unei excursii, făcute cu elevii din Constanţa, pe vremea aceea, când nu erau nici prea multe trenuri, nici auto-care şi nici şosele naţionale, ci cel mult căruţe şi drumuri de care, cu scopul de a cunoaşte locurile istorice ale neamului, pentru a se convinge elevii de legitimitatea stăpânirii pe aceste meleaguri.

Pentru noi, generaţiile care s'au adăpat dela isvorul liceului Mircea cel Bătrân, sunt două, despărţite în istorie prin conflagraţia din 1914—1918. Prima generaţie deci, a celor cari s'au înfruptat cei dintâi din misterul culturii, revărsate de acest liceu, a avut în faţă, marele ideal al întregirii naţionale, către care mergea cu paşi repezi şi pentru care a ştiut să-şi facă datoria până la sfârşit, sancţionând cu sânge hotarele pe care justiţia imanentă le-a trasat pentru România.

Cealaltă generaţie este cea care vine după războiu şi care după o copilărie sbuciumată de bubuit de tun şi plânsete de mamă, intră în vâltoarea prefacerilor ce se petrec în mod fatal în toate statele Europei şi inclusiv în România noastră întregită. Lupta celor ce-aveau înainte idealul România Mare, a fost uşurată, după cum va fi şi pentru cei ce au acum ca ideal România Nouă, de aceste instituţii de plămadă sufletească. Lăsându-se desvoltarea firească a eului fiecărui viitor cetăţean, anticipăm victoria Tineretului, care s'a identificat cu idealul României reînviate sub aspect moral-creştin şi naţional. In lupta pentru acest ideal, Constanţa se poate mândri că are la datorie mare parte din tinerii ei, pe unii din ei, către care gândul nostru se îndreaptă cu admiraţie, identificaţi cu acest ideal până in cele mai sensibile fibre ale eului.

Purtător de idealuri, pavăză a culturii româneşti la Marea cea Mare, liceul din Constanţa lângă care Tineretul se frământă în ultima vreme să mai vadă adăogată o universitate liberă cel puţin, rămâne academia Dobrogei şi pepinieră de cetăţeni destoinici pe care să-i pună la dispoziţia ţării la nevoe.

Glorie liceului din Constanţa şi conducătorilor,

glorie tuturor oamenilor cari și-au legat numele de această operă națională. Profesorilor și elevilor încredere în Dumnezeu și neam pentru a întări învățătura cu pecetea cea mai autentică.

Nicolae Frecea
Președintele Studenților Constănțeni

X

Prea sfințite Părinte,
Domnule Ministru,
Domnilor Profesori,
Doamnelor și Domnilor, Colegi,

Prinși în vâltoarea preocupărilor noastre de toate zilele, adeseori cu greu putem înțelege și aprecia în adevărata lor valoare, marile fapte, marile sărbători ale noastre. Cu toate acestea trecând peste orișice alt gând, ziua de azi ne stăpânește cu putere sufletele, căci ea e întruchiparea celor 3 mari principii care azi călăuzesc lumea: creștinism prin fapte și credință, muncă prin perseverență, naționalism prin jertfă. Căci întorcându-ne cu multe sute de ani în urmă, ea preasfințește icoana Sfântului Andrei propovăduitorul credinței creștine prin aceste meleaguri; dela El au primit străbunii noștri harul Dumnezeiescului cuvânt, la adăpostul Sfântului Său nume primim noi azi cultura, chezășia neamurilor.

Moment legat de istoria culturală a poporului nostru, ziua de azi e sărbătorirea celor 40 de ani dela înființarea acestui liceu, a preaslăvirii marilor lui profesori, a amintirii celor 40 de generații care aci au primit lumina. Rând pe rând în lung stol au trecut voioși sub razele argintii ale unui soare de primăvară.

Au pornit din acest liceu cu alte doruri, cu alte năzuinți. Mai departe, sau mai aproape de locașul primei lor culturi, au rămas totuși fii buni ai țării. Pentru ei ca și pentru noi e acum o mare sărbătoare. Departe de școală, își amintesc azi cu duioșie de praznicul acestui liceu, de anii copilăriei lor. Undeva în colțul

sufletesc al celor care au format primele generații de elevi au rămas scrise blânde slove în memoria timpurilor când ca și noi cei de acum, ei erau elevii gimnaziului Constănțean.

Și dacă războiul a făcut să se întrerupă activitatea acestui liceu, cu toate acestea el i-a întărit puterea. In sufletul nostru imaginea lui scumpă nouă, imaginea acestui liceu falnic ca și numele ce-l poartă, e întipărită cu litere de neșters, cu litere din sângele elevilor care în sincer și cald avânt părăsind băncile școlii, luptau și muriau pentru țară, pentru idealul nostru național. Ei, măreți eroi, au arătat atunci sufletul străvechiu al poporului, al străbunilor noștri care la granițele și pe câmpiile țării și-au semănat trupurile ucise de dușmani; ei au încununat liceul cu o aureolă nepieritoare.

Prin placa comemorativă ce li s'a ridicat noi ne vedem împlinită o datorie. Dacă am aduce elogii comitetelor care au activat pentru ridicarea acestei plăci, dacă am mulțumi tuturor acelora care și-au dat concursul, atunci am micșora meritul lor. Conștiința împlinirii datoriei și realizarea operei vor mulțumi mai mult decât orice.

Pioasă amintire a celor căzuți dintre rândurile elevilor, această placă este o întruchipare în forme plastice a respectului și admirației faptelor lor, e dovada cea mai elocventă că noi nu putem uita niciodată eroicul sânge care a curs.

Și de se mișcă azi vecinii dușmani ai noștri, de caută dovezi mincinoase, de fac propagandă josnică și plătită, nouă nu ne pasă, căci toate acestea nu au la baza lor decât inferioara dorință de stăpânire, și ei nu pot învinge.

Departe de sufletul lor barbar, noi elevii strânși în jurul acestui liceu, cinstim memoria celor căzuți, arătând lumii că și azi ca și acum 20 de ani suntem gata de a porni de aci din mijlocul acestor săli pentru a apăra sfânta noastră țară.

Domnule Ministru,

Azi în momente solemne vă închinăm, noi elevii respectul şi recunoştinţa noastră.

Uniţi în simţire ca şi în cuget cu marii noştri conducători, strigăm azi cu toţii: «Să trăiţi Domnule Ministru, să trăiască Majestatea Sa Regele Carol al II-lea.»

STOIANOVICI ION
cl. 8-a R. 1936 1937

Din scrisorile primite

Din partea d-lui V. P. SASSU, ministrul agriculturii:

Fiind răcit, sunt profund dezolat că nu pot participa—precum o doream din toată inima—la sărbătoarea de Duminică a celor 4 decenii eroice din viaţa preţiosului aşezământ cultural dobrogean, pe care-l conduceţi.

Formând, în decursul timpului, armătura culturală şi naţională a sufletului atâtor zeci de serii de absolvenţi, liceul «Mircea cel Bătrân» a contribuit la ridicarea elementelor autohtone româneşti, ajunse mai târziu în posturile de conducere şi de răspundere ale Dobrogei şi ţării noastre; iar cei 40 de ani de viaţă ai lui, corespund în mod firesc şi logic, cu cea mai strălucită epocă de naţionalizare şi de prosperitate a scumpei noastre provincii dela «Marea cea Mare».

Vă rog să primiţi — şi să transmiteţi întregului corp didactic al acestui distins liceu — sentimentele mele de înaltă consideraţie şi de mare admiraţie, însoţite de cele mai calde urări de izbândă pe calea progresului.

Din partea d-lui Colonel Ionescu-Dobrogianu, membru de onoare al liceului:

Domnule Director,

Depărtarea, precum şi teama de a răci, mă împiedică — cum din tot sufletul aş fi dorit — să iau

parte la sărbătorirea celor patruzeci de ani de existenţa Liceului acestuia.

Trecutul lui se leagă sufleteşte de un noian de amintiri duioase din trecutul meu; eu fiind bun prieten cu Ion Bănescu, înfiinţătorul şi directorul lui de atunci.

Urez deci, Liceului Mircea cel Bătrân, din cel mai vechi pământ românesc să ajungă un focar de cultură dobrogiană.

Aci ce găseşte un teren prielnic de cercetări rodnice sub toate raporturile.

Nu e colţ din tot coprinsul ţării acesteia, mai frământat cu sângele strămoşilor noştri, ca Dobrogea.

Dariu al lui Hystaspe a indicat urmaşilor, că cel mai nemerit vad era pe aci. Şi aşa a fost, fie pentru barbarii ce veniau din Nord, fie pentru cotropitorii veniţi de pretutindeni.

Iată, pentru ce ţinutul acesta românesc este un nesecat izvor de cercetări arheologice.

Doresc deci Liceului acestuia viaţă veşnică românească; iar elevii lui îndrăgostiţi de pământul Dobrogei, să-i cerceteze trecutul.

Primiţi, vă rog, Domnule Director, sentimentele mele de deosebită stimă,

Colonel Ionescu-Dobrogianu

26 | XI | 936 Câmpulungul muntenesc

Stimate Domnule Director şi iubite fost coleg.

Invitaţiunea D-vs. pentru a lua parte la serbarea aniversară de 40 de ani de existenţă a Liceului, pe care-l conduceţi, unde am funcţionat şi eu, ca profesor, peste douăzeci de ani, m'a găsit azi, 27 Noembrie.

Nu vă puteţi deci închipui câtă adâncă amărăciune a prins sufletul meu faptul că trebuie să fiu absent dela datorie tocmai eu, care am avut întotdeauna o frecvenţă foarte regulată. Veţi avea însă, Domnule Director, grija—şi vă rog chiar—să faceţi

să mi se motiveze această absență dela datorie, pe motivul că suferința mea reumatică nu-mi îngăduie să fac pripit un drum aşa de lung şi pe vreme de iarnă.

Fie însă ca această sărbătorire să se desfăşoare cât mai luminos şi mai pilduitor, dealtfel cum şi merită să se întâmple cu o instituție de cultură românească în Dobrogea noastră, cu un trecut pe cât de furtunos, pe atâta şi încă mai mult, de valoros şi de strălucit, la care mă mândresc că am avut şi eu marea fericire să conlucrez timp de două treimi din viața mea de profesor şi să picur câte ceva din sufletul meu atâtor generații de distinşi elevi cărora nu le-am precupețit o căldură şi o dragoste de părinte.

Fie ca sărbătoarea aceasta să însemne încă şi deocamdată numai pregătirea, numai repetiția unor altor sărbătoriri aniversare viitoare de 50, de 100 şi de mai multe sute de ani de rodnică activitate, iar mie să-mi îngăduie Dumnezeu sănătate să pot lua parte vie la aniversarea de 50 de ani.

Aşa să ajute Dumnezeu.

GR. P. ROŞU
Profesor pensionar

Roman, 27 Noembrie 1936

Comăneşti 31 Octombrie 1935

Mult stimate Domnule Director,

Am luat cunoştință despre apelul Domniei-Voastre către foştii elevi ai Liceului «Mircea cel Bătrân» din Constanța, ca în vederea întocmirii unui Anuar, cu ocazia sărbătoririi a 40 ani de existență, să-şi comunice actuala situație.

E un lucru pe care cu toții îl vom îndeplini şi mă grăbesc a-l face şi eu, deoarece sunt şi voi fi întotdeauna profund legat de această instituție de cultură în care mi-am primit formațiunea intelectuală de bază.

Ne mai îndemnați însă, Domnule Director, la

încă ceva, care va rămâne greu de realizat pentru mulți. Ne cereți anume amintiri și impresii din școală. Și eu mă găsesc din nenorocire printre aceștia; nu pentrucă îmi lipsesc amintiri, dimpotrivă, ci pentrucă, spre a le putea aduna și mai ales spre a le împărtăși altora, este nevoie de anumite însușiri pe care eu nu le posed.

Aș da mult pentru a nu fi străin de ele, căci multe și frumoase amintiri păstrez din această perioadă a vieții.

Aș dori îndeosebi să pot exprima prin cuvinte alese câtă caldă recunoștință datorez foștilor mei dascăli cari mi-au dat cel mai prețios dintre bunurile omenești: cultura.

De aceea, mult stimate Domnule Director, vă rog să primiți din parte-mi cele mai sincere și adânc simțite urări de prosperitate pentru admirabila instituție de cultură pe care cu atâta vrednicie și discernământ o conduceți încă de pe timpul când eu eram pe băncile ei.

Vă mai rog, Domnule Director, să primiți a vă face interpretul sentimentelor mele de adevărată recunoștință către toți Domnii profesori cari, în frunte cu Domnia-Voastră, au contribuit la formarea atâtor generații de elevi ai Liceului «Mircea cel Bătrân» din Constanța, între cari, o spun cu mândrie, am avut cinstea să mă număr și eu.

Primiți, Domnule Director, deosebit de înalta mea stimă.

Dr. Frangopol

Frumoase rânduri de felicitări s'au mai primit de la foștii profesori: *Emil Flavian*, de limba germană; *Mauriciu Papastopol* de istorie; *Al. C. Alexandrescu*, de științele naturale.

* * *

Mișcătoare și recunoscătoare rânduri au trimes foștii elevi:

Doctor *Alexandru Caratzali*, fost extern al Spitalelor din Paris;

Doctor *Aurel Stoianovici*, medic primar, director al spitalului „Principesa Elena" din Abrud;

Ștefan Gh. Topală, profesor la liceul de băeți din Tulcea și fost profesor la liceul nostru;

Radu Duțescu, farmacist Călărași;

Traian Lăzărescu, Consilier la Curtea de apel din Chișinău.

Lt.-colonel *Ichim Ștefan*, ajutor de șef de corp al regimentului 63 infanterie.

Advocat *Eugen Cialîc*, directorul ziarului «Pământul» Călărași.

Emil A. Stoenescu, licențiat în drept, administrator financiar al județului Caraș.

Au mai scris:

I. Gh. Bădică, student III litere, elev școala superioară de arhivistică și paleografie.

Dimitrie St. Ionescu, profesor geografie liceul «Traian» din Turnu-Severin.

Dr. Ion Tocitu, medic circum. Ferdinand I, județul Constanța.

Virgil D. Vasiliu, doctor în științe juridice.

Colonel *Corneliu Negulescu*, inspector al cercurilor de recrutare din Comandamentul II teritorial.

Colonel în rezervă *Marinescu I. Ilie*, decorat cu Coroana României (ofițer) și Steaua României (cavaler și ofițer), toate cu panglice de virtute militară.

DONAȚIUNI

Cu prilejul aniversării.

1. D-l Colonel *Ionescu-Dobrogianu*, membru de onoare al liceului, acum stabilit în Câmpulungul muntenesc, a mărit biblioteca donată de mai înainte (v. anuar pe anul 1931-32, în volum VIII p. 124), cu un nou dulap, completând-o și adăogând-o cu scrieri de preț.

2. D-l Dr. *Anibal Popescu*, membru de onoare al liceului, a completat și mărit donația sa anterioară: aparatura pentru studiul razelor X (v. anuar, vol. IX, 1933-34, pag. 130).

3. D-l *Traian Lăzărescu*, Consilier la Curtea de Apel din Chişinău, fost elev al liceului, a instituit o bursă de 3000 lei anual, în amintirea părinţilor săi, denumită: «Bursa Sofia şi Dimitrie Lăzărescu».

Bursa s'a acordat elevului Honceriu Gh. Victor din cl. III B.

D-l Advocat *Eugen Cialîc* din Călăraşi, directorul ziarului-revistă «Pământul», a donat un abonament pentru biblioteca liceului.

„AMINTIRI"

Liceul „Mircea cel Bătrân" din Constanţa a împlinit 40 de ani de viaţă.

Popas însemnat în existenţa unui aşezământ de cultură, în fruntea căruia au strălucit atâţia profesori eminenţi şi din băncile căruia s'au ridicat atâtea generaţii de oameni, cari au plămădit cu produsul minţii şi atâţia din ei şi cu sângele lor, viaţa românească a ţării şi a acestei scumpe provincii dobrogene, de acum pe veci contopită şi nedespărţită de trupul României.

Popas, din culmea căruia, actualii conducători şi profesori ai liceului pot privi cu mândrie în viitor, având ca chezăşie înfloritoarea stare în care se găseşte astăzi acest liceu, instalat într'un edificiu măreţ, înzestrat şi organizat aşa cum puţine licee mai sunt în ţară.

Pentru noi — foşti elevi — e un popas de înduioşătoare reculegere şi de adâncire în trecutul nostru, atât de strâns legat de viaţa acestui liceu.

Voiu încerca — cu slabele mele puteri — să evoc ceva din aceste amintiri, ce se învălmăşesc la poarta minţii, şi din care nu ştiu ce imagini să aleg mai întâi, atât de strâns sunt legate de fibra fiinţei mele.

Amintirea cea mai vie, cea mai caldă, cea mai neştearsă şi cea mai de neuitat, e cea a mării, a acelei mări dragi pe care o descopeream cea dintâi dela fereastra casei mele când deschideam ochii, la care alergam vara şi iarna, ori de câte ori puteam, în care in-

tram de cum se încălzea vremea — uneori chiar din Aprilie — şi în care şedeam câteva ceasuri pe zi, timd de aproape 6 luni.

Ce viaţă intens trăită şi sănătos trăită, duceam noi copiii şi adolescenţii de atunci.

Nu practicam alte sporturi decât înnotul şl canotajul, iar pe pământ, cei din mahalaua noastră — de lângă Bulevard—ne jucam de-a „bluchea" pe cimentul şi maidanul din dosul străzii Ovidiu, în preajma unor magazii de cereale, şi alergam pe tăpşanul liniei ferate, ce deservea „haltele", de unde se urcau vara pasagerii ce mergeau cu trenul la băile de mare, dela „Viile noi".

Câte odată ne avântam afară din oraş, la movila „*Avram Tepe*", pe unde se află azi B-dul Regina Maria. Acolo jucam cu mingea „*Oina*" şi „*Fuga Ciobanului*".

Desigur, acestui mediu, acestui orizont vast, şi acestui vânt aspru şi sărat, care ne biciuia porii, datorăm lărgimea de suflet, generozitatea, camaraderia şi calda iubire ce a domnit între toţi câţi ne-am strâns laolaltă în jurul şcoalei.

Eram acolo, de toate neamurile şi de toate condiţiile sociale: Români, Greci, Armeni, Turci, Bulgari, Nemţi şi Evrei, copii de boeri, de funcţionari, de negustori, de meseriaşi mici, de simpli ţărani.

Nu exista între noi nici o duşmănie, nici o ură de rasă, toţi eram o apă, nedespărţiţi şi egali la bun şi la rău, la joacă şi la carte.

Să nu uităm, că asupra sufletelor noastre, au lucrat, unificându-le şi imprimându-le simţire românească, cei doi mari dascăli ai Constanţei de pe atunci: *Institutorii Tănăsescu şi Titorianu.*

Acestuia din urmă —directorul şi învăţătorul meu de la Şcoala primară No. 2—îi voi păstra, cât voi trăi, cea mai caldă recunoştinţă. De câte ori îmi amintesc de acest bun şi înţelept dascăl, îmi năvăleşte în inimă o simţire caldă, asemănătoare cu aceea pe care o deşteaptă imaginea tatălui meu.

Cu asemenea dascăli, profesori şi şcoală, am devenit toţi buni Români şi buni cetăţeni. Mulţi din noi, fac astăzi cinste Ţării, aşa cum sunt *H. Aznavorian*,

strălucit jurist, orator distins, om de o rară distincție sufletească și om politic de prestigiu necontestat, precum și *K. Zambaccian*, posesor al unei colecții de artă, ce ar cinsti orice țară și care se dovedește a fi un nobil proteguitor al Artei Românești — și un fin înțelegător al ei, dovadă articolele sale, de critic competent și apreciat, publicate în «Revista Fundațiilor Regale».

Am amintit de aceștia, pentru că am fost colegi de clasă, și mi-au fost buni prieteni. Desigur, numeroși sunt elevii care au trecut de 40 ani prin acest liceu — și care ocupă azi locuri de frunte în viața publică.

Este de necontestat că liceul din Constanța și profesorii lui, au contribuit în cea mai largă măsură la această românească și larg umanistă alcătuire sufletească a generației mele.

Imi vine în minte, vechiul nostru gimnaziu, din toamna anului 1900, când m'am înscris în clasa I-a. Se mutase curând din cartierul de sus, în strada Elena (astăzi Lascar Catargiu), în casele lui Magrin (fost Consul francez și fotograf).

Avea o curte mică. Recreațiile le făceam pe Bulevard, al cărui început era aproape. Tot pe Bulevard se făcea și gimnastică.

In anul școlar 1900—1901 director al școalei a fost *Ion Bănescu*, vrednicul primar de mai târziu. Preda Istoria și poate și Geografia. Nu mai țin minte cum preda. Știu că la teze, notele se puneau pe volum; cine scria mai mult, avea notă mare. Când am prins mișcarea, scriam și noi pagini întregi. Corecturi în text nu făcea.

In anul 1901—1902 a fost director *Mălinescu*, profesor de Șt. naturale. Excelent profesor și foarte sever.

Era adeptul școalei active. La Botanică, era mulțumit să-i aduci o „plântă“, cum zicea, și dacă știai să o descrii și să-i identifici, după caractere, familia, atunci căpătai notă mare.

Sub îndemnul său, ne-am făcut toți niște carnețele, în care erau trecute toate caracterele familiilor mai importante de flori. In jocul nostru pe maidane, sau pe câmp, ne aplecam să le culegem și aveam o

mare satisfacție, când identificam familia. Când nu știam genul și specia, o aduceam a 2-a zi profesorului, care cu multă bunăvoință, ni le spunea, atunci când cunoșteam familia. Examenul de sfârșit de an se făcea, dându-ți câteva plante spre descriere și clasificare. Erbarul personal era obligatoriu.

Nu exagerez, când afirm că aceste noțiuni fundamentale și solid asimilate, mi-au servit până la Facultatea de Medicină.

Profesorul *Mălinescu* (Moș Cută îl porecleam noi) era o minte clară, sintetică.

Imi amintesc impresia primei lecții de Zoologie făcută în clasa I-a. S'a mărginit în a enunța două legi fundamentale pe care le-a scris pe tablă: I. Orice ființă, animal sau plantă, este făcută din celule. II. Toate ființele se nasc din niște celule speciale, ce se numesc ouă. A desemnat apoi pe tablă și o celulă cu părțile ei: protoplasmă, nucleu și membrană.

Doi ani în șir, ne întreba mereu aceste legi, și cine nu le știa - vai de capul lui ce pățea! — Repeta mereu: «Degeaba înveți științe naturale, dacă nu-ți intră'n cap aceste legi»!

In clasa I-a—1901, am mai avut profesor de matematică pe *Bogdan Ionescu*. N'a stat decât un an. La Franceză pe *Octavian Pop*, care în clasa III-a a predat L. Română. Țin minte faimoasele teze din sintaxă. Alegea cele mai lungi perioade din Odobescu și trebuiau analizate logic și etimologic. Profesor de o ținută severă și om drept.

La L. Germană *G. V. Danu*. Invățam texte întregi pe din afară și dialoguri. Gramatica se învăța temeinic. Totuși n'am ajuns să înțelegem L. Germană cu ușurință, așa cum am ajuns cu L. franceză. Profesorul — un om corect — glumeț, de o ținută elegantă, roșcovan, cu părul pieptănat impecabil — cel de pe tâmple adus orizontal înainte. Avea și barbete.

La Religie, un profesor *Popa*. Făcea lecții foarte însuflețite și cu multă căldură a inimii și a credinței.

In clasa II-a, în 1901 toamna, a venit la matematică profesorul *Fodor*. Știa multă carte și explica

frumos, bine şi atrăgător. Algebra a făcut-o foarte de înţeles pentru noi, ca şi Geometria raţională.

Latina a predat-o bunul şi părintescul profesor *Virgil Andronescu*. Ce om blând şi cum ne mai iubea! Ne chema pe numele de botez. Nu am auzit o vorbă rea din gura sa. Latina o preda aşa de bine, încât atunci când am trecut în alt liceu — la cursul superior —s'au mirat şi colegii şi profesorii de câtă carte ştiam noi Constănţenii.

Fizica şi chimia ne-a predat-o profesorul *Niculescu Slave*. N'a fost lecţie ca să nu fie însoţită de demonstraţiuni practice. Ne chema în ore speciale să facem, noi elevii, experienţe de fizică şi chimie, dânsul mărginindu-se să ne supravegheze.

Ca şi pentru Ştiinţele Naturale, ce-am învăţat la Ştiinţele Fizico-Chimice, mi-a servit până la Facultate. E de notat, că acest profesor a adus primele instrumente de fizică şi chimie în şcoală.

Un loc special îl păstrează—în inima şi amintirea mea—şi cred că şi în a întregei mele generaţii, profesorul *Ioan Adam*. Ne-a predat de toate: L. Română, Istorie şi l. Franceză. Parcă-l văd: Inalt, deschizând uşa clasei brusc, înaintând cu paşi mari la catedră. Avea un cap de Crist, încadrat de un păr blond şi ondulat şi de o barbă fină. Doi obraji rumeni ca de copil şi o frunte largă, de sub care porneau luminile unor ochi albaştri, ca seninul sufletului său, lumini ce ne învăluiau pe toţi într'o caldă privire de dragoste. Şi el ne spunea pe nume, la fiecare. Eram pentru el Ionel, Dumitru, Costin, Aurel, fraţi ai lui mai mici.

Ce glas de aur avea şi ce căldură în el! Ce limbă frumoasă şi sonor exprimată îi învestmânta ideile!

Era o linişte desăvârşită în clasă şi vraja graiului său ne înţepenea în bancă, într'o atenţie aşa de încordată, încât rămâneam nemişcaţi încă câteva secunde după ce ieşea — cu aceaşi paşi mari — din clasă. Un căscat—urmat de-o întindere în laturi a braţelor—rupea vraja.

Ca profesor era desăvârşit. Toţi învăţam, de ruşi-

ne. Nu a certat pe nimeni niciodată. Era deajuns să ne lipsească de blânda lui privire, ca să ne coste.

Ce lecţii neuitate de istorie! Ce comentator al scriitorilor noştri şi mai ales ce însufleţitor neasămuit al pasiunii pentru cartea bună, a fost Ioan Adam.

In clasa III-a ne-a convins să ne sacrificăm banul de corn şi să-l dăm pentru cărţi de literatură. Până la sfârşitul anului luase fiinţă o bibliotecă de vreo 40—50 volume. Cărţile umblau din mână în mână. Fiecare era dator să facă un rezumat şi să spue în faţa tuturor ce a înţeles şi reţinut. Niciodată nu găsea rău ce rezumam, sau ce spuneam. Ii era de ajuns să constate că am citit.

De la el am rămas cu setea nestăvilită de a citi şi cu regretul de a nu putea citi tot ce merită.

O menţiune specială merită deasemenea profesorul de Istorie şi directorul nostru, în anii 1903 şi 1904, *Vasile Dimitrescu.*

Director sever şi profesor drept. Lecţiile de istorie naţională, au rămas neuitate. Era un comentator însufleţit al faptelor şi prin întreg învăţământul său — trecea, ca un fir roşu, năzuinţa neamului către unitatea naţională.

Nu-l vor uita pe acest profesor—cele trei serii de elevi — primii clasificaţi, care au făcut sub conducerea sa neuitatele excursii: în anul 1903 în Bucovina, în anul 1904 în Oltenia şi în 1905 în Munţii-Apuseni ai Ardealului. La aceasta din urmă n'am participat, căci terminasem Gimnaziul.

Drept cotizaţie 10 lei. Cu mantaua în bandulieră, cu un pachet de merinde şi cu un sac sumar de rufe, aşa porneam.

In Bucovina am trecut prin Burdujeni la Iţcani şi deacolo pe jos la Suceava. Am fost peste tot primiţi sărbătoreşte şi cu largă şi voioasă ospitalitate.

Am vizitat ruinele cetăţii Suceava, mânăstirea Sf. Ioan cel Nou şi Biserica Mirăuţilor. Am trecut prin Rădăuţi, ne-am închinat la mormântul lui Bogdan Voevod şi deacolo la Mânăstirea Putna, unde am poposit 2 zile.

Am îngenunchiat la mormântul lui Ştefan cel Mare şi acolo profesorul ne-a făcut o lecţie de istorie vie, ca peste tot dealtfel. A ţinut o cuvântare aşa de înălţătoare şi de însufleţită, încât ochii noştri au plâns.

Dela Putna am trecut la Vatra-Dornei şi la Dorna Românească. Aici ne-am îmbarcat pe plute şi am pornit la vale, pe Bistriţa, timp de 3 zile, făcând două popasuri: unul la Broşteni, la Domeniile Coroanei şi al doilea la Hangu, de unde am urcat Ceahlăul, coborînd pe la Schitul Durău.

De pe vârful Ceahlăului, de unde se vedeau Iaşii şi Basarabia, a fost un nou prilej de istorie simţită şi vie. Dela Piatra-Neamţ, pe care am vizitat-o deasemenea, ne-am întors acasă.

A 2-a excursie, s'a făcut cu trenul până la Piatra-Olt, R.-Vâlcea. De aci, pe jos şi cu trăsurile, la mânăstirea Cozia.

Aci a fost cea mai emoţionantă clipă din viaţa noastră, când profesori şi elevi, ne-am prosternat pe piatra de mormânt a lui Mircea cel Bătrân, ctitorul Dobrogei şi patronul Gimnaziului.

Plângea şi profesorul, când ne arăta ochii lui Mircea, scoşi de suliţele Turcilor, şi a încheiat avântata sa cuvântare jurându-ne, să ţinem neclintită credinţa către moştenirea lui şi să păstrăm Dobrogea, aşa cum ne-a dat-o el.

Deacolo ne am suit până la graniţă la Câineni. Am văzut în trecere tabla lui Traian.

Ne-am întors la frumoasele Mânăstiri: Horezu, Mânăstirea dintr'un lemn şi Arnota lui Matei Basarab.

Ne-am îndreptat de aci la Turnu Severin, am vizitat urmele podului lui Traian şi deacolo, am venit pe Dunăre până la Cernavoda, de unde ne-am întors acasă.

Tot în rândul profesorilor, de cari mi-aduc cu drag aminte, trebue să amintesc pe D-l *Constantinescu*, profesor de gimnastică. Cu toată lipsa unei săli de gimnastică, am învăţat multe dansuri naţionale, jocuri ritmice, mişcări de ansamblu cu bastoanele şi mai ales Oina.

Profesor de desen ne-a fost pictorul *Hârlescu*, ce a lăsat un nume frumos şi în pictura românească.

Muzica în primul an, am făcut-o cu *Zmeck*, bun muzicant.

A urmat *Wagner*, german de origine. Dar a făcut muzică românească cu prisosinţă. Se cânta «Doina lui Raţiu», «Cu plăvanii de la jug» şi o mulţime de alte cântece naţionale şi româneşti.

Erau trei coruri: unul general al şcoalei, pe 4 voci, un al doilea cor, model, pe opt voci, şi fiecare clasă avea corul ei. A mai făcut şi muzică instrumentală, cu care s'a cântat, la o serbare, un pic-nic foarte reuşit. In anul 1903—1904, a urmat la muzică maestrul Simionescu, dela Brăila, autorul cântecului «Sună buciumul de alarmă».

Este uşor de înţeles, cum din amalgamul acela de copii de diferite origini, o asemenea şcoală şi un asemenea învăţământ au putut crea Români cu vorba şi cu fapta, tot atât de buni, ca şi cei de origine curat românească.

Se învăţa carte serios, şi se educa sufletul şi caracterul, în aceaşi măsură. Lecţia era lecţie, joaca-joacă.

Nu pot să încheiu aceste amintiri, fără să pomenesc numele unor colegi cu care am copilărit, m'am jucat, am lucrat şi am citit împreună.

E vorba şi de colegi de clasă, dar şi de cei cu un an, doi înaintea, sau în urma mea.

Printre cei mai mari, nu-l pot uita pe *Traian Lăzărescu*, astăzi distins magistrat la Curtea de Apel din Chişinău. Ne-am jucat pe acelaş maidan, împreună cu verii săi, *Alexandru şi Victor Mastero* şi fratele meu *Alexandru*. Mai târziu a devenit esteticianul nostru, fiind un adept al lui Titu Maiorescu. Cetitor fervent al tuturor noutăţilor literare româneşti şi franceze.

In jurul său ne strângeam seara, la fosta cafenea Dacia, sau pe o bancă de pe Bulevard. Se încingeau înfocate discuţii literare sau politico-sociale. Protagonist principal era *Humuz Aznavorian*, care, de cele mai multe ori, susţinea o teză contrarie.

Imi amintesc de buna prietenie ce a domnit între

mine şi premiantul I, al seriei mele, coleg de bancă, de joc şi de lectură, «Barba» Antonescu. Un elev de o inteligenţă rară, de o uşurinţă de a învăţa uimitoare. Alături de aceste calităţi, un camarad bun cu toţii, prietenos şi solidar cu toată clasa. A avut de mic, împreună cu «Miti» Vasiliu şi cu Marcu Marcu, pasiunea mării.

Au fost «aşii» clasei în privinţa sportului mării.

La iniţiativa lor şi-a procurat clasa III-a, în 1903, o bărcuţă «Fregata» pe care, după ce am vopsit-o, am călăfătuit-o şi am împopoţonat-o, într'o noapte, ne-au spart-o valurile unei furtuni, fiind adăpostită pe plaja «La trei papuci». Tot la stăruinţa acestor bravi pui de marinari, nu ne-am lăsat şi am cumpărat o barcă mai mare, cu 2 pânze, cu 4 sau 6 rame, botezând-o «Neptun». Cu această barcă s'au aventurat, Miti şi Marcu, până la «Movila» unde au avut cinstea să plimbe pe Vlăhuţă şi Delavrancea, dela cari cu primit cărţi cu dedicaţii elogioase.

Mai târziu, 9 din clasă s'au aventurat până la Varna, trecând prin multe peripeţii, printre cari, cea mai dramatică a fost găurirea pânzei de către grănicerii bulgari, care i-au luat drept contrabandişti.

Cea mai frumoasă ispravă au făcut-o tot Marcu şi Miti, care s'au dus cu «Neptun» până la Constantinopol, călătorind o săptămână. E adevărat, că s'au întors pe vasul «România» al «S. M. R.».

Astăzi, toţi trei sunt bravi comandanţi, adevăraţi «Lupi de mare» pe vasele S. M. R.

Din nefericire, coasa nemiloasă a morţii a început să ne rărească rândurile.

Cum se întâmplă de multe ori, culege pe cei mai buni. Aşa a luat dintre noi pe *Buia Vârnav*, mort în războiul de întregire, pe *Edmond Ventura*, care mi-a fost coleg din clasele primare, şi a fost unul dintre fruntaşii promoţiei.

Tot aşa a cules, în floarea vârstei, pe *Leon Panaitescu*, fost chestor al Poliţiei oraşului Constanţa.

Camarazi cu care am fost în mai strânse legături, atât în Gimnaziu cât şi mai târziu, au fost: *Bonifaciu*

Roman — Botaciu al nostru — fiu al strălucitului scriitor şi avocat constănţean, Ioan N. Roman.

Băiat cu o vervă îndrăcită, ghiduş fără pereche, canţonetist neîntrecut şi caricaturist de forţă, făcea caricaturile tuturor, chiar şi ale profesorilor, cari nu se supărau când îşi vedeau chipul pe tablă.

In aceeaşi tovărăşie am trăit cu *Emil şi Ionel Cornea*, *Petre Mihăilescu* (Bibi), *Costică Marinescu*, *Alexandru Şeitan* (Ciorti), *Rudolf* Ventura şi Dicran *Balian*.

Toţi sunt astăzi oameni cu rostul lor şi prin activitatea lor, cinstesc Constanţa şi liceul «Mircea cel Bătrân».

Incheiu aceste amintiri, cu urarea ca liceul «Mircea cel Bătrân» să dăinuiască în veci, aducând pe ogorul culturii româneşti aceleaşi roade ca şi până acum.

Dr. Aurel Stoianovici
Medic primar — director al Spitalului „Principesa Elena" din Abrud (Alba)

Amintiri despre Ion Bănescu

Au trecut aproape 27 ani, de când Ion Bănescu s'a cufundat în eternitate şi nu-mi aduc aminte dacă din foştii săi colegi, colaboratori, prieteni sau elevi să fi scris despre activitatea culturală a acestui mare român, legat sufleteşte de pământul Dobrogei dela anexare până a închis ochii.

Cel care subscrie aceste rânduri, fost elev al său, a relevat fugitiv despre activitatea sa edilitară într'un număr al Buletinului Municipal, nefiind însă o pagină consacrată numai lui, deoarece, în chip mai mult oficial, se aminteşte de înfiinţarea cartierului românesc, operă ce se leagă de numele său şi tot acolo se vorbeşte şi de alţi doi gospodari ai oraşului, continuatori ai marei sale înfăptuiri.

Am socotit că este o datorie, să spun ceva despre Ion Bănescu, ce se numără printre primii descă-

licători în Dobrogea, prin a cărui activitate s'a desțelenit ogorul nostru cultural și național, sămănând sămânța cea bună, și în acelaș timp să fac oarecari reflecții în legătură cu activitatea sa școlară și națională, aceasta cu atât mai mult, cu cât pe noi, cărora ne-a dat îndrumări sănătoase, cunoscându-i deplinul spirit

de jertfă, ne obligă să dăm la o parte vălul uitării, ce începe să se aștearnă peste figura acestui om de bine.

Din timpul cât a ocupat greaua și înalta misiune ca revizor al școalelor din Dobrogea, colaboratorii lui, ce-i mai supravețuesc, ar putea să dea la lumină, mai bine decât mine, multe din faptele frumoase ale lui Bănescu, care, neîndoios, ar servi ca pildă, celor ce ocupă astăzi locuri de frunte, în conducerea culturii noastre naționale.

Sentimentele ce le avea pentru cultură și progres, vibrau în sufletul său și nu vedea înfăptuirea lor de-

cât prin şcoală, pe care o considera organismul luptă contra ignoranţei.

Călăuzit de aceste puternice însuşiri şi pentru ridicarea păturii de jos, îl vedem în fruntea mişcării culturale din Dobrogea. In anul 1879, pe când era revizor şcolar, înfiinţează şcoala primară No. 1 cu 89 şcolari, prima şcoală românească în Constanţa, iar în anul 1891 şcoala No. 2, având 86 şcolari.

In interesul organizării învăţământului primar, şi-a apropiat pe cei mai valoroşi pedagogi din acea vreme, dintre cari amintesc pe distinsul nostru constănţean Alexandru Alecu, la început institutor, mai pe urmă profesor secundar de limba română şi director al seminarului musulman, instituţie creată în folosul blândei populaţiuni musulmane, spre a-i întări viaţa spirituală.

Nu pot trece cu vederea şi să nu amintesc, printre alţi colaboratori ai săi, pe fraţii Cotov, Cornescu, Tunaru, Andreescu, Negrescu, Predescu, Varlam etc., cari au răspuns la apelul lui Bănescu, venind în Dobrogea unde au înfruntat cu abnegaţie toate dificultăţile ce li se puneau în cale.

Mai întâi în Constanţa, Tulcea, Hârşova, Cernavoda, Medgidia, Ostrov, Mangalia etc. centre mai importante şi apoi în celelalte comune din cele două judeţe, această pleiadă de apostoli, sub îndrumările lui Bănescu, a pus bazele învăţământului românesc, răspândind lumina în întunericul satelor din Dobrogea, lipsită de orice urmă de cultură.

A fost o adevărată ofensivă culturală şi foarte grea, fiindcă populaţiunea băştinaşă trăia o viaţă cu tradiţie orientală şi deci cu multă greutate putea să fie convinsă de foloasele binefăcătoare ale şcoalei.

Tot prin stăruinţa sa au luat fiinţă prima şcoală normală de învăţători, mutată mai pe urmă la Câmpulung, apoi un gimnaziu, pe care reuşeşte să-l transforme în liceu, liceul Mircea cel Bătrân de astăzi, al căruia director a fost câtva timp.[1])

Era un mare iubitor al ştiinţei antichităţii, al ar-

1) In anul 1900—1901 a funcţionat cl. V, desfiinţată în anul următor. Gimnaziul s'a transformat definitiv în liceu în 1911.

telor şi al monumentelor vechi. Am înaintea mea două texte, lucrări în scris, din anii 1900 — 1901, cari printr'o fericită întâmplare au scăpat de devastările războiului. Aceste texte conţin tezele de istorie şi geografie, pe cari le dădeam, în cursul superior al liceului, după lecţiile sale. Din ele se desprinde că prelegerile ce ni le ţinea, nu erau lecţii obişnuite, ci adevărate cursuri. Legătura ce o făcea între evoluţia pământului, a omului precum şi a artei în diferite epoci, evidenţiază cultura pe care o poseda.

Aşa se explică faptul strânsei colaborări între dânsul şi Grigore Tocilescu, care s'a consacrat descoperirilor arheologice în Dobrogea, continuate de alţi cercetători români.

In luna Iunie 1901 profesorul Eugène Pittard, profesor de antropologie la universitatea din Geneva, vizitând Dobrogea, pentru a face studii asupra diferitelor manifestări în legătură cu transformările prin care a trecut provincia noastră, din timpuri îndepărtate, în lucrarea sa despre Dobrogea aminteşte de numele lui Bănescu, descriindu-l ca istoric încercat (historien consommé).

Conferinţele sale ţinute asupra Dobrogei, la Ateneul din Bucureşti, au făcut epocă pe vremuri şi au dat ocazie presei să vorbească de dânsul, ca fiind adânc cunoscător al acestei provincii în domeniul istoric, naţional şi economic.

Elocvenţa sa atingea sublimul, improviza, captivând auditoriul prin bogăţia imaginaţiunii sale şi a viziunii realităţilor. In timpul expoziţiei din anul 1906, fraţii noştri români de dincolo de hotarele României vechi, subjugaţi în acea vreme, au vizitat atât Capitala cât şi oraşul nostru. Toţi au fost întâmpinaţi de dânsul, în calitatea ce o avea ca primar al Constanţei şi din cuvântările de bună venire, cu cari erau întâmpinaţi, se vedea iubirea neţărmurită pentru cei ce ne vizitau. Sub o formă glumeaţă, ziarul *Acţiunea* de sub direcţiunea lui Victor Ionescu, ce apărea în acea vreme, punea întrebarea : Cine a ţinut cele mai multe cuvântări patriotice, cu ocazia expoziţiei din anul 1906 ? Răspunsul, pe

care il dădea tot gazeta, era acesta: Ion N. Cezărescu, ajutor de primar al Capitalei şi Ion Bănescu, primarul Constanţei.

A fost un luptător fanatic şi cu vorba şi cu scrisul, pentru acordarea drepturilor politice, ce socotea că se cuvin locuitorilor provinciei noastre. Din nefericire, a trecut în liniştea tainică a mormântului, cu un an înainte de a se fi cristalizat ceeace a gândit, a scris şi a luptat cu toată fiinţa sa, pentru provincia lui dragă, fără ca să poată vedea împlinirea visului său.

Ca profesor şi director, nu era numai pedagogul treptelor formale, ci pe lângă aceasta, căuta să sădească în sufletul tineretului şcolar neţărmurita dragoste de neam. Mi-aduc aminte că, în timpul uneia din prelegerile sale, aceasta era prin 1900, ne-a spus nouă celor din clasa V-a următoarele: băgaţi bine de seamă, cine stăpâneşte cultura, stăpâneşte lumea, deci cultivaţi-vă ca să se întărească patria.

Cât adevăr se desprinde din aceste vorbe şi câtă putere de convingere avea asupra noastră, elevii săi!

Era încredinţat că educaţia şcolară, ce se dă tineretului, trebuie să fie în strânsă legătură cu educaţia spirituală, adică cu religia, amândouă formând un tot indivizibil, care contribue la închegarea tăriei sufleteşti.

In legătură cu aceasta, ne spunea despre credinţă că este un judecător mai mult deasupra conştiinţei omului şi de aceea în fiecare Duminică, elevii tuturor claselor obligatoriu mergeau la biserică, nefiind scuzabilă absenţa decât pentru cazuri bine motivate.

Ironia sa era fină, ştia să caracterizeze fără să jignească, nelăsând nici o urmă de resentiment din partea celui vizat. Pentru micile noastre greşeli eram mai mult ironizaţi decât pedepsiţi, aceasta neprovenind din nici o răutate, ci numai din dorinţa de a îndrepta pe cel greşit.

Una din preocupările sale de educator era buna ordine, o disciplină întemeiată pe instrucţiune, ce ne-o inspira în mod hotărîtor, atingând câte odată chiar limita severităţii.

Această disciplină se potrivea vârstei de adoles-

cent, fiind timpul când se primesc cu multă bunăvoinţă sugestiile bune, cari transformă, contribuind în mare parte la formarea caracterului.

Dacă făptura omenească are multe lipsuri, în ceea ce priveşte însuşirile bune sufleteşti, despre Bănescu se poate spune, fără nici o teamă de exagerare, că avea un suflet aproape desăvârşit. Iată un exemplu din cele multe, care învederează bunătatea fără margini a marelui dispărut:

Imprejurările au făcut, ca mai târziu, să execut lucrări de cancelarie în timpul liber (pe atunci şcolile nu aveau secretari) şi aceasta îmi dădu prilejul să fiu de multe ori faţă la discuţiile dintre profesori în cancelaria şcoalei, ce aveau ca obiect purtarea, silinţa, promovarea etc. elevilor. Imi amintesc că, într'una din zile, se discuta asupra chestiunii promovării celor cari aveau note mai slabe la unul sau două obiecte. In majoritatea cazurilor, cine credeţi că stăruia să se acorde oarecare indulgenţă? Bănescu, sub a căruia autoritate din cursul anului, se ascundea un suflet bun şi ales.

Dacă în asemenea cazuri îşi manifesta superioritatea sufletului său, nu e mai puţin adevărat că elementelor, cari nu aveau aplicaţie la învăţătură, le dădea sfaturi părinteşti, îndemnându-i să apuce altă cale decât aceea a şcoalei, spre a fi tot aşa de buni cetăţeni utili societăţii. Iată un caz: într'una din zile spune omului de serviciu, să invite la şcoală, pentru a doua zi la o oră hotărîtă, pe părintele elevului C. La ora fixată se anunţă sosirea celui chemat, pe care Bănescu îl primeşte în cancelarie şi în termeni convingători, îi spune că ar fi mai bine să dea copilului altă îndrumare, neavând aptitudini pentru şcoală, indicându-i calea meseriei. Tatăl elevului a mulţumit pentru consiliile date, l-a retras dela şcoală şi astăzi fostul elev C. este mare negustor în oraşul nostru, făcând cinste comerţului constănţean.[1])

Descrierea activităţii sale în domeniul cultural, naţional, politic şi economic, văzută în cea mai mare parte

1) Concepţia pedagogică a lui Ion Bănescu se vede din articolul „Din trecutul Liceului „Mircea cel Bătrân", anuarul V, 1925-26 şi 1926-1927, p 1—10.

prin prizma vârstei mele de școlar, este o grea sarcină și deaceea încercarea pe care o fac, prin aceste câteva rânduri, în cadrul strâmt al gazetei, o socot de la început necompletă, lăsând altora rândul, cari l-au cunoscut mai bine și pe dânsul și opera sa, să completeze ceeace nu voiu fi spus eu, despre acest mare ctitor al școalei dobrogene, care a intrat pentru totdeauna în panteonul culturii noastre naționale.

Altădată voiu arăta ceva din activitatea sa edilitară, la care, într'o slabă măsură, am colaborat și eu.

ION FOCȘA
fost elev al liceului Mircea

Din ziarul „România dela Mare" din 15-VI-1936

RETRAIRI

Vi s'a întâmplat vreodată, bătrâni fiind, să retrăiți în vis scene dintr'o viață trecută de mult în lumea amintirii? Eu nu pot să mă laud, nici să mă vaet, că sunt bătrân, dar, de multe ori, visul m'a întors cu ani în urmă, dăruindu-mi clipe de nespusă fericire, pentruca a doua zi să văd că totul n'a fost decât un joc al inexplicabilului și, cu ochii fixați asupra unui punct nevăzut, să las să se perinde pe dinainte-mi icoane dintr'o viață pentru veșnicie dusă. Cărți, articole de ziar în care citesc întâmplări asemănătoare celor petrecute de mine altădată, mă aruncă cu gândul înapoi, făcându-mă să revăd, în câteva clipe, ani întregi.

Din viața până la șapte ani, am rămas cu câteva slabe impresii, icoane abia conturate. Școala primară mi-a lăsat câteva amintiri mai vii, rătăcite însă, în ceața întâmplărilor care, impresionându-mă mai puțin, au început să fie acoperite de vălul uitării.

Din anii de liceu, cred c'am uitat foarte puține lucruri. E un timp pe care l-am trăit prea intens pentru ca să uit ceva din el.

Imi amintesc precis începutul fiecărui an școlar.

Aşteptam nerăbdător intrarea în clasă ca să văd ce profesori noi au venit, ce cărţi o să-mi cumpăr, cu cine o să stau în bancă şi câte şi mai câte de acestea, care în fond s'ar părea nimicuri, dar care pe atunci îmi stăpâneau deplin sufletul.

Incepeam cursurile. Ce frumos răsuna primul «Tatăl nostru» rostit de unul dintre noi! Primul «staţi jos!» al celui dintâi profesor intrat în clasă, avea în el o intonare care nu se poate reda. Intrarea în activitate se făcea aproape pe nesimţite. La început strigarea catalogului «pentru ca să facem cunoştinţă», apoi câteva întrebări asupra felului cum ne-am petrecut vacanţa şi în sfârşit, sfaturi şi îndemnuri la muncă. Aveam înainte-ne un an, deci timp destul ca să terminăm materia. O oră putea fi întrebuinţată şi altfel, mai ales că veneam din vacanţă.

Sunetul clopoţelului ne aducea în dar prima recreaţie. Parcă-l văd pe D-l prof. Constantinescu cum îşi făcea surâzător apariţia ca să vadă ce-i mai fac bobocii — că doar toamna se numără bobocii! — Se uita să vadă care nu s'a tuns, care n'are număr, apuca pe câte unul de guşe sau îl bătea încetişor pe obraz spunându-i că s'a mai îngrăşat şi, înainte de a ieşi, avea grija să ne spună: «Ei, băeţi, căutaţi de vă băgaţi minţile în cap şi 'nvăţaţi că uite săracu... cutare... ce-a păţit şi mă doare 'n suflet, când vă văd pierzând anii!».

. . . .

Venea vremea tezelor. Unii repetau materia cuprinşi de înfrigurare, alţii fabricau calmi o droaie de de feluri de fiţuici şi inventau metode de copiat care de care mai ingenioase. Când scriam bine, nu mai conteneam cu întrebările: dacă ni s'au pus note bune, când o să ni le aducă şi multe altele, încât bietul profesor, plictisit de asalturile noastre, ne împărţea mult aşteptatele isprăvi. Când nu făceam bine, nu suflam nici un cuvânt: am fi vrut să ne fie aduse cât mai târziu, dar adesea parcă era un făcut: ni se aduceau printre primele.

Trecea lună după lună, trimestru după trimestru. Ne apropiam de sfârşit. Venea grija examenelor. Frământări, citanii până noaptea târziu, ochii încercănaţi pentru ca toate să se încheie cu bucuria unui premiu, a cărui valoare era mărită de strângerea de mână a D-lui Director, ori cu tristeţea unei corijenţe sau chiar a unei repetenţii. Ce să-i faci? Ca oriunde în viaţă, şi aici nu era decât o luptă, din care unii ieşeau învingători, alţii numai «răniţi», iar alţii «morţi» deabinelea.

Aşa cum aşteptam în copilărie sărbătorile Crăciunului cel cu multe bunătăţi, aşteptam vacanţa mare, cea dătătoare de linişte, când puteam să răsuflu în voe, să citesc oricâtă literatură, fără grija că a doua zi voi fi ascultat la ceva.

Dar, după o lună mi se ura cu..«binele». Terminam cărţile adunate în timpul anului şi începeam să mă învârt fără nici un rost. Imi era dor de colegi, de profesori, de zilele când înfrigurarea mă va cuprinde iar la gândul că s'ar putea să fiu ascultat... «mâine», la un obiect care nu-mi era prea drag.

...Şi şcoala se începea iar, aproape în acelaş fel ca mai nainte, aducând bucuria revederii, plăcerea făgăduelilor repetate, că vom fi băeţi de treabă şi un an în plus care sta înainte curat plin de speranţe, cum curată şi ademenitoare era foaia catalogului care aştepta să facă început bun sau rău.

Cam aşa am dus-o tot timpul liceului, fără să mă gândesc că voi termina vreo dată şi că va trebui să mă îndreptez spre alte meleaguri. Mă deprinsesem cu un program bine stabilit. Ştiam precis ce va trebui să fac mâine şi-mi socoteam timpul aşa încât să-mi împlinesc toate cerinţele.

Şi anii s'au scurs unul după altul. A venit clasa VII cu... coşmarul bacalaureatului, examenul despre care se spune că ar fi un fel de sabie a lui Damocles pe capul elevului de liceu şi piatra de încercare pentru păşirea în viaţă. Mie mi s'a părut un examen f. uşor şi f. plăcut.

Tragedia a început abia după terminarea lui. Imi făcusem fel de fel de planuri, care de care mai ina-

ripate, dar trebui să constat cum se prăbuşeau unul câte unul. Şi cele mai dureroase momente din viaţa mea de şcolar au fost acelea când m'am văzut cu diploma în mână. Invăţasem şapte ani, ca să nu-i socotesc şi pe cei de la şcoala primară, pentru ca, la urmă, să mă pomenesc cu o hârtie frumos gravată şi de dimensiuni respectabile, pe al cărei «recto» scria că mă pot bucura «de toate drepturile acordate de legile şi regulamentele în vigoare». Mă gândeam: care drepturi? Poate dreptul de a muri de foame.

De la foştii profesori — cărora n'am cuvinte să le mulţumesc — mi-au venit sfaturi de încurajare, ajutoare morale care mi-au dat puterea să păşesc cu siguranţă şi nădejde mai departe. Inceputul a fost bun şi am speranţa că nici sfârşitul nu va fi rău.

...Şi câte odată, întâmplări asemeni celor trăite odinioară de mine, cărţi sau articole de ziar citite, îmi trimet gândul să rătăcească înapoi spre o viaţă de care mă depărtez tot mai mult şi pe care doar în vis o mai trăesc ca o realitate.

BĂDICĂ GH. ION
Student anul III Litere şi
elev anul I la
Şcoala superioară de arhivistică
şi paleografie

Bucureşti 14 Nov. 1936

PLACA COMEMORATIVA

Precum s'a arătat mai sus, la 1 Decembrie 1933 s'a constituit un comitet de elevi, care a răspândit următorea:

CHEMARE
către tineretul şcolar din Constanţa

Iubiţi colegi,

Sunt 15 ani de când ostaşii noştri, luptând cu vitejie, ne-au croit o ţară nouă. Mulţi, floarea tineretului, nu s'au mai întors la căminul părintesc; sufletele lor cu

rate s'au înălțat în lumea vecinică a eroilor neamului.

Și liceul nostru a avut eroii săi, cari au pecetluit cu viața lor dreptatea înfăptuită și au scris pagini de glorie neperitoare în istoria țării.

Inaintașii noștri, luându-și unii sborul chiar depe băncile școalei, au încununat liceul cu o aureolă ce ne dă încrederea că prin muncă vom putea fi și noi de folos țării.

Dacă astăzi putem aspira lumina ce se revarsă depe catedrele școalei; dacă ne este dat să ne ridicăm pe calea culturii, aceasta se datorește nobilului lor sânge vărsat din belșug pe câmpiile României.

Foștii elevi, luptând și jertfindu-se pentru patrie s'au înălțat în rândul celor mai desăvârșiți îndrumători ai noștri. Nimbul de lumină ce înconjură ființa lor cerească ne îndeamnă să ne avântăm și noi spre asemănătoare fapte de jertfire pentru mărirea neamului nostru.

Iată dece nu se cade, iubiți colegi, să mai lăsăm să se uite numele lor și să se afunde tot mai adânc sub giulgiul nepăsării. Trebue să scoatem amintirea lor la strălucire vecinică.

Iubiți colegi,

E datoria voastră ca numele lor să fie scris cu litere de aur pe placa de bronz, ca să fie fala trecutului, bucuria evlavioasă a prezentului și încrederea viitorului.

Nu cerșim nimic. Faceți-vă datoria, cum simte, — cum trebue să simtă inima voastră românească.

Președinte: *Drăgan F. Nicolae* cl. VII
Vice-președinte: *Funogea I. Ion* cl. VI
Secretar: *Beloiu D. Mihai* cl. V
Casier: *Diradurian Diran* cl. VII

Membri:

Bădică G. Ion cl. VII, Haralambie V. Eugeniu cl. VII, Mazmanian Armenag cl. VII, Sandu T. Constantin cl. VII, Bădescu M. Costin cl. VI, Jipa I. Ion cl. VI, Ionescu N. Valeriu cl. VI, Zacca T. Constantin cl. VI,

EROILOR
CAZUTI IN RAZBOIUL PENTRU INTREGIREA PATRIEI
PROFESORI
OFITERI
DUMITRESCU V.
INSTRUCTORI AI
CERCETASILOR
LOCOTENENTI
HANES GHEORGHE
DURICESCU GH
CERCETASI
BUZATU I. ALEXANDRU
CRACANA I. CONSTANTIN
FARMACHI CRISTOFOR
MOZES MOISE
PREDESCU AUREL
ZOROPAPEL TIGRAN
FOSTI
ELEVI
BUDAC GH. TITUS
DIAMANDOPOL ARISTOTEL
DUMITRESCU NICOLAE
IACOB I. CRISTACHE
MOGIANU T. CONSTANTIN
PANAITESCU STEFAN
SASU GHEORGHE
TANTA EUGENIU
TOMA P. C.
TURBURE I. VASILE
VARNAV PETRE
VULCAN ANIBAL A.
PIOASA AMINTIRE
DIN PARTEA
ELEVILOR LICEULUI
MIRCEA CEL BATRAN

Bivolaru I. Petre cl. V, Bogdan D. Ion cl. V, Ştefănescu P. Petre cl. V.

* * *

Acţiunea comitetului a durat trei ani. In anul al doilea comitetul a avut de preşedinte pe *Rupenian Emanuel* cl. VII, iar în al treilea an, preşedinte: *Resul Negip* cl. VIII.

Elevii au răspuns cu însufleţire la acest apel. Toţi au donat sume mai mari sau mai mici. Au organizat mai multe şezători şi festivaluri. In afară de liceul de băeţi, chemarea a găsit un răsunet mai viu printre elevele *liceului de fete „Domniţa Ileana“*, care pe lângă contribuţia bănească, au dat preţios concurs la reprezentarea piesei «Se face ziuă» de Z. Bârsan, jucată în 1934 Martie, şi în care rolurile feminine au fost ţinute de elevele liceului (v. anuar vol. IX, p. 129).

La una din şezători, au colaborat şi elevi ai şcoalei comerciale superioare, prin societatea lor de lectură «Eugeniu Carada». Fireşte, greul strângerii fondurilor l-au dus elevii liceului de băeţi, prin cele trei comitete succesive. Au mai fost ajutaţi de comitetul «Pro Eminescu» cu suma de 5000 lei, din suma rămasă neîntrebuinţată în urma ridicării statuei lui Eminescu. Restul a fost completat de comitetul şcolar al liceului. Lucrarea executată în bronz a costat suma de 65000 lei.

Relieful înfăţişează un arhanghel care trâmbiţează victoria ce ne-a dus la întregirea patriei cu preţul sângelui generos al eroilor, ale căror nume sunt săpate pe placă.

E o concepţie creştină şi în spiritul poporan românesc, concretizată plastic într'o formă sobră şi expresivă de distinsul *sculptor I. Jalea.*

Notăm câteva date ce posedăm despre unii din cei căzuţi:

V. Dimitrescu, profesor de istorie şi scurt timp director, căzut în luptele din Dobrogea.

D-tru Constantinescu, profesor de contabilitate la secţia comercială, ucis de aeroplan.

Lt. Gh. Haneş, căzut în luptele dela Turtucaia.

Elevi: *Vasile Tulbure*, tânăr absolvent al liceului,

a căzut ca sublocotenent la Mărăşeşti, fulgerat de un glonte.

Dumitrescu Gh. Nicolae, abia absolvise liceul. A servit ca cercetaş la spital. A luptat ca sublocotenent la Nămoloasa, iar la Mărăşeşti a fost lovit în frunte de un glonte.

Toma P. Gh. comandant de companie, rănit mortal la Mărăşeşti în 29 | VII | 1917.

Budac Titus, sublocotenent, a luptat şi căzut la 23 August 1916 în luptele dela Turtucaia.

Aristotel Diamandopol, locot. de administraţie a cerut să fie trecut ofiţer combatant şi a căzut pe front.

Ceilalţi au căzut în lupte pe diferite fronturi.

Farmachi Cristofor, elev cl. I, cercetaş sanitar în spitalele din Cernavoda, Buzău şi apoi în Moldova.

Cercetaşii *Buzatu I. Alexandru, Crăcană I. Constantin, Mozes Moise, Predescu Aurel, Zoropapel Tegran*, ucişi în Constanţa, în timpul serviciului, de bombe de aeroplan.

Jertfa lor fie în veci binecuvântată, amintirea lor pururea vie!

Cuvinte pentru eroii neamului rostite de ziua eroilor

de Prof. GR. SOMEŞANU

In numele Corpului Didactic secundar, îmi exprim profunda mea recunoştinţă şi marea admiraţie pentru eroii martiri ai neamului nostru! Inima-mi bate în ritmuri cadenţate, iar sângele îmi circulă la o înaltă tensiune, când pronunţ numai cuvântul de erou! Căci ce însemnează el, decât omul abnegaţiei, omul datoriei, acela care a avut, a luptat şi s'a jertfit pentru un ideal?

Ce scop, ce ideal mai frumos, mai înălţător şi mai nobil a fost pentru toţi aceşti eroi, cari zac încremeniţi sub lespezile acestea sfinte, decât idealul naţional şi prin el, înfăptuirea României întregite. Oameni ai datoriei, puşi în slujba ţării, voi n'aţi precupeţit cu nimica

viața și avutul vostru, pentruca vărsându-vă sângele, să cădeți jertfă pe altarul Patriei. Binemeritați de la ea, deci, vi se cade din plin această recunoștință, căci noi dela voi am învățat, pilda voastră ne îndeamnă și ne dă curaj—când țara ne va cere—să facem la fel!

Voi n'ați murit, căci glasurile voastre dincolo de mormânt, de pe celelalte tărâmuri se aud mereu în jurul nostru și nu a tânguire, ci ne îmbărbătează, ca în lupta ce va să vină, să vă urmăm exemplul, dacă va fi nevoie. Eroii neamului, voi trăiți în noi, căci ne-ați umplut sufletul de curaj, vitejia voastră ne-a oțelit inimile noastre; iar jertfa adusă de voi a fost bine primită și de Tatăl cel ceresc, care v'a răsplătit mucenicia, prin triumful idealului pentru care v'ați jertfit. Și ce ideal mai mare a fost pentru noi românii din această țară, decât să ne vedem cu toții una și nedespărțiți?! Aceasta ne-a fost ținta, acesta era visul, pe care îl visau moșii și strămoșii noștri. Viață în libertate și unitate națională, iată marele ideal care de multe secole așteptase înfăptuirea. Liberi—fără opresori—și uniți toți «frați de un sânge și de-o lege», iată ceeace a voit acest popor. Și mulțumită vouă, sfinți martiri ai neamului, scopul a fost atins, faptul s'a îndeplinit, iar visul milenar, e azi realitatea.

Ne-ați dat libertatea, ne-ați făcut unirea, ne-ați înfăptuit tot ceeace un popor dorea să aibă pe acest pământ, legându-ne însă «cu limbă de moarte», ca să păstrăm neștirbit și integral ceeace ne-ați lăsat. Acuma e rândul nostru, să apărăm și să consolidăm această moștenire — prin blestem ne-ați juruit, să nu cedăm nimica — niciodată, din ceeace s'a câștigat prin sângele și moartea voastră; nu cumva jertfa să vă fie zadarnică, iar noi să ajungem «copiii nimănui»!

Astăzi este locul, ca aci în fața mormintelor lor sacre, ca înaintea unui sfânt altar, să ne legăm «în fața lui Dumnezeu și a oamenilor», că scumpul nostru patrimoniu — primit în dar, prin ei,—noi, urmașii lor—prezenți — și viitori — nu-l vom ceda niciodată; preferând mai bine să-i urmăm acolo unde sufletele lor

se bucură, iar glasurile eroilor cântă imnul unui popor desrobit!

Fiţi pe pace, scumpi eroi, odihniţi-vă somnul cel de veci, căci - astăzi — în toată ţara şi tot ce simte româneşte — proslăvindu-vă memoria, luând mărturie sângele vostru sfânt, s'a legat solemn, că pilda voastră va fi urmărită, jertfa voastră cinstită, iar moartea voastră răzbunată. Noi, cei de astăzi — când ţara ne va cere — vom şti să ne facem datoria, căci faptele voastre — pentru noi — sunt ca nişte candele aprinse, ce nutresc crezul, pentru care voi v'aţi sacrificat. Hrana sufletească pe care ne-aţi dat-o prin martirajul vostru a prins rădăcini adânci, iar din seva voastră se nutreşte astăzi o falnică pădure de stejari, care va înfrunta orice vijelie, de oriunde ar veni ea. Nori groşi la orizonturi, trăznete şi fulgere spintecă văzduhul, hienele aşteaptă în urlete disperate hoiturile, pe care le adulmecă din depărtare; dar voi eroi ne-aţi dat puterea, ne-aţi fortificat sufletele, încât nu ne mai temem de orice furtună, care ameninţă fiinţa noastră. In aceasta constă şi aci zace tot secretul ce ni-l desvăluiţi astăzi prin crucile voastre! «Crucile martirilor sunt pentru noi cel mai puternic şi nebiruit monument aci pe pământ». Crucea, simbolul credinţei de sine, simbolul abnegaţiei şi al învingerii, ne dă azi curajul să privim calmi şi în deplină seninătate viitorul, care nu poate să fie, decât măreţ, curat şi fără prihană, după cum mărețe au fost faptele voastre, curat, sângele ce l-aţi vărsat şi neprihănită a fost jertfa voastră!

Ca la un izvor cu apă vie—din generaţie în generaţie — veni-vor urmaşii, ca să se închine la marea minune, ce voi aţi făcut-o, să se adape şi să prindă putere din înălţătoarele voastre fapte. O! popor al nostru şi ţară de eroi, dela început chiar v'a fost dat să vă apăraţi fiinţa prin jertfe de martiri! Şi astăzi, ca şi mâine, generaţiile viitoare vor şti să vă cinstească memoria, căci prin voi suntem astăzi, ceeace suntem: popor liber, într'o ţară liberă!

Scumpi eroi ai ţării mele! Pe oasele voastre s'a clădit această ţară, — astăzi — mare şi frumoasă. Cu sân-

gele vostru scump aţi cimentat trainica clădire a României Mari!

Noi vă cinstim pe voi, vă admirăm şi ne prosternăm cu adâncă smerenie în faţa mormintelor voastre sfinte! De-apururea vă vom slăvi în imnuri de glorie şi osanale, după cum amintirea voastră va rămâne neştearsă, acum şi în vecii vecilor!

Cuvinte închinate celor plecaţi

Profesorul Dr. CONST. MUREŞANU

După o muncă rodnică de peste 20 ani, ca educator în şcoală şi în largul societăţii, d-l Const. Mureşanu îşi ia avântul spre o arenă mai vastă, îşi fixează o ţintă desigur mai înaltă.

Se cade în acest moment, nu de despărţire ci de ridicare, nu de încheere ci de deschidere de noi perspective, să schiţăm un tablou al înfăptuirilor sale, cel mai bun mijloc de a-i mulţumi, de a-l omagia şi de a-i ura drum izbânditor în noua fază, în centrul universitar Iaşi.

La începutul carierii, în 1913, cu două diplome universitare şi stăpânind tehnica pedagogică oficială, d-l Mureşanu ar fi putut să îndrepte prisosul puterilor sale spre îndeletniciri mai lucrative şi să se urce uşor pe scara măririlor. In loc de aceasta, îl vedem dela început atacând cu curaj problemele cele mai grele legate de sarcina de educator, pe care o socotea o misiune înaltă.

In prima fază, până la războiu, au fost observări, anchete, neîncetate apropieri de sufletul elevilor.

Mai târziu, după studii înalte de psihologie şi pedagogie, timp de mai mulţi ani, în Londra şi Geneva, concepţia sa pedagogică începe să se cristalizeze.

Cu toate progresele vădite din ultimele decenii în metodica invăţământului secundar, s'a observat că o bună parte din elevi nu se aleg cu un folos durabil, şi mai ales nu li se înrădăcinează în suflet pasiunea cititului, nici iubirea şi respectul culturii.

Metoda nouă al cărei protagonist harnic şi original este d-l Const. Mureşanu, ne cere să vedem în copil un mănunchiu de puteri ascunse ce tind să se traducă în afară în lucrări proprii. Conducându-ne de puncte de privire bio-şi psihologice, trebue să punem pe copii în aşa condiţii de lucru încât forţele lăuntrice să nu fie stânjenite; dimpotrivă să fie încurajate prin căldura şi simpatia învăluitoare a profesorilor. Noul sistem, pe care d-l Mureşanu l-a numit «*Educaţia creatoare*», se sprijină pe curentul nou în psihologie care nu socoteşte pe om ca o fiinţă exclusiv raţională, ci ţine seama de faptul că toţi avem la temelia vieţii sufleteşti o sumă de instincte, de forţe ascunse, dispreţuite şi nesocotite până acum. A apărut curentul freudian cu studiul inconştientului, cu arta explorării adâncimilor sufleteşti şi a îndrumării pornirilor găsite acolo.

Educaţia creatoare nu se mulţumeşte să privească la jocul de suprafaţă al stărilor sufleteşti luminoase, ci sondând dincolo de pragul conştiinţei clare, vrea să prindă instinctele, să întărească pe cele bune, să abată din drum pe cele rele. E arta grea a sublimării, a înobilării instinctelor. Printre aceste porniri înăscute, înfipte în substratul mai întunecat al sufletului nostru, *trebuinţa de a crea* e trăsătura firească cea mai caracteristică a adolescentului. Ea îndeamnă pe elevul de liceu să-şi cheltuiască energia în urmărirea dezinteresată a unui ideal estetic sau moral. «*Şcoala creatoare*» vrea să întărească tendinţa de înfăptuire a elevilor. Cum? Dând elevului la fiece pas, prilejul de a se bucura de succesul lucrărilor sale, în desemn, în compoziţii, în probleme ştiinţifice sau literare, în opere

sociale. *Bucuria sublimă a creării îi întărește acest instinct, îl hrănește, îi înlesnește calea noilor izbânzi și astfel pregătește pe elev pentru rolul lui viitor de cetățean activ, cu adevărat folositor neamului.*

Teoria d-lui Mureșanu nu este o pedagogie de cabinet; ea este scoasă din studiul atent, zi de zi, oră cu oră, al copiilor: metodele sale au fost făurite și verificate în laboratorul viu al școalei.

Orice pedagog, orice profesor, prin definiție se presupune că iubește copiii. La d-l Mureșanu această cerință a fost îndeplinită în cel mai înalt grad. Iubirea de copii a fost la d-sa trăsătura inițială și statornică a întregii sale activități.

Concepțiile sale pedagogice, metodele sale, au fost concretizate în diferite scrieri, asupra valorii cărora s'a pronunțat instanța superioară, *Academia Română*, care în 1928 a premiat opera: «*Pestalozzi și Școala creatoare*», iar în 1933, lucrarea: «*Pédagogie pittoresque*». Observațiile, încheerile, culese mai ales la liceul nostru, au fost adunate, sistematizate, în teza sa de doctorat: «*L'éducation de l'Adolescent par la composition libre*», scriere elogios recensată de marele pedagog Claparède, tradusă în limba spaniolă și rezumată în alte limbi. Voi mai aminti scrisorile sale despre *Educația engleză*, articolele despre *Școala elvețiană*, numeroasele articole de îndrumare și însuflețire în ziare, în deosebi în «România dela Mare», lucrările sale de popularizare sau adresate direct poporului.

Din tot ce a lucrat, se desprinde optimismul, entusiasmul său tineresc, care crește continuu și se desvoltă parcă tot mai mult. Aceste trăsături le-a dus și în afară de școală, în câmpul social, în care s'a distins ca *animator cultural*, care știe să provoace curente de simpatie pentru cultură, știe să răscolească tot ce e nobil în sufletul cel mai umil. Profesor de limba germană și de filosofie la liceul nostru, d-sa nu s'a mulțumit numai cu predarea aridă a materiei. A socotit că trebue să restituim o parte din ceeace societatea ne-a dat. De aci activitatea sa culturală, ex-

trașcolară, de aci dezinteresarea, căldura, cu care a răspuns la apelul tuturor instituțiunilor, școlilor, societăților culturale. De atâtea ori a răsunat cuvântul său cald, entusiast, colorat, comunicativ, în sălile de conferințe, la șezători. Nu vom uita succesul cu care a condus câțiva ani *«Academia populară»* de aci, al cărei inițiator și organizator a fost împreună cu câțiva oameni idealiști, printre cari mult regretatul advocat Bucur Constantinescu.

Ultima organizație culturală de fericită inspirație și de rodnică înfăptuire, *«Cartea sub Icoană»*, al cărei președinte este, înseamnă o pildă de adevărată ofensivă culturală, de reală punere în mișcare a tuturor energiilor în scopul înălțării poporului prin cultură.

La aceste meritoase înfăptuiri a ajuns printr'o muncă încordată, stăruitoare, dezinteresată. Anii grei, de mari privațiuni, duși în centrele intelectuale apusene, au fost învinși, călăuzit fiind de nobila dragoste a științei. Munca spinoasă de atunci a înflorit azi, a rodit din belșug în lucrările și activitățile ce-i fac cea mai mare cinste, pentru care îi mulțumim călduros, cu toată recunoștința. Plecând din Constanța, îi urez, în numele liceului «Mircea cel Bătrân» viață îndelungată, în plină vigoare și sănătate, pentruca, în noua sferă căreia se destină, să dea la iveală alte înfăptuiri tot așa de rodnice, deopotrivă de folositoare țării.

Gh. Coriolan

August 1935

Profesorul Nicolae T. Negulescu

Intrunirea de azi are de scop sărbătorirea nu a unui sfârșit de carieră, ci încheerea unei faze și începutul alteia noi în bogata și rodnica activitate a d-lui profesor N. Negulescu.

D-sa, după cum știm cu toții, a avut și o intensă acțiune și în afară de școală, în administrație și politică.

Mă mărginesc la misiunea d-sale de profesor, de

educator al tinerimii timp de 32 ani în oraşul Constanţa, timp de 38 de ani, dacă socotim şi anii dela începutul carierii sale în alte oraşe. Evident, o carieră aşa de lungă i-ar da tot dreptul la odihnă bine meritată. Insă d-sa preferă să continue în noua si-

tuaţie munca neobosită care-i caracterizează toată viaţa. Nota de cea mai mare valoare etică a personalităţii sale este munca: în orice ocupaţie, în orice situaţie, şi-a pus totdeauna la contribuţie toată energia, nu s'a economisit, nu s'a menajat, când era vorba de o sarcină, fiecă era prevăzută în legi, fiecă şi-o luase asupră-şi singur, în mod benevol.

D-l N. Negulescu n'a fost nicăeri, în nici o adunare, în nici un comitet, un simplu figurant, ci pretutindeni şi-a pus la dispoziţie toată ştiinţa, toată priceperea, toată experienţa.

Ca profesor de ştiinţe fizico-chimice, ca director al liceului, ca membru în comitetul şcolar, ca preşedinte al asociaţiei, în toate ipostasele, hărnicia, puterea şi voinţa de a lucra sunt calităţile sale de căpetenie.

In toate comitetele, asociaţiile sau adunările unde l-am întâlnit, am constatat că d-sa nu face parte din categoria acelora cari odată aleşi, nu mai dau nici un semn de activitate. Această notă este mai ales de preţ astăzi când sustragerea dela datorie se socoteşte o dovadă de inteligenţă, când tinerii numără anii până la sfârşitul carierii, când idealul multora este o viaţă tihnită de pensionar.

D-l prof. Negulescu a luat în serios toate sarcinile vieţii, ştiind că de aci pot decurge urmări bune, folositoare învăţământului şi deci şi ţării şi neamului nostru. Plecând dela această constatare putem deduce rodnicia întregii sale activităţi.

Nu voi intra în amănunte, însă trebue să-mi exprim toată recunoştinţa noastră pentru lunga sa activitate de profesor de şt. fizico-chimice, creând unul din cele mai bine dotate laboratorii, dând serii întregi de absolvenţi cari au făcut fala şcoalei noastre la toate concursurile, la şcoalele de specialitate, la facultăţi, la politehnice şi chiar în străinătate. In domeniul specialităţii sale, a fost iniţiator şi propagator al metodei active, prin munca personală a elevilor. Această concepţie s'a generalizat azi, s'a admis de toţi ca un bun comun tuturor disciplinelor, chiar dacă principiul rămâne mai mult pe hârtie, se aplică numai sporadic. Ce sunt oare acele «comunităţi de muncă» prescrise de noile programe analitice drept o mare descoperire, decât grupările de elevi puşi la muncă personală în laboratoriile liceului nostru încă dinainte de războiu.

Directoratul d-lui N. Negulescu, de lungă durată,

se caracterizează prin energie, bună gospodărire, intensă acțiune culturală extrașcolară în oraș, simț și măsuri de prevedere.

Ca membru al comitetului școlar și-a dat toată munca pentru progresul instituției noastre, luând parte la toate ședințele timp de 16 ani, din 1919 până în 1935, ajutând cu munca, cu priceperea, cu experiența și deseori cu trecerea de care se bucură în fața autorităților superioare.

Căutând a sintetiza în puține cuvinte rolul d-lui prof. N. Negulescu, voi spune că în specialitatea d-sale a dat nenumăratelor serii de elevi o adevărată educație științifică; prin muncă, spiritul de ordine și disciplină a desvoltat acele însușiri sufletești cari sunt indispensabile cetățeanului conștient și folositor patriei. Prin tot ce a înfăptuit, prin tot ce a propovăduit, d-sa marchează o fază însemnată în istoricul liceului nostru; pentru tot, îi exprimăm călduroase și recunoscătoare mulțumiri și îi urăm ca în noua fază a vieții, cu aceeași putere de muncă, în deplină sănătate, să lucreze pentru progresul învățământului și deci pentru binele țării și neamului nostru.[1]

Să trăiască!

Stimate coleg,
Domnilor colegi,
Iubiți școlari,

Este un moment însemnat în evoluția școalei acum când d-l prof. N. Negulescu părăsește liceul pentru a se stabili în București.

Primul lucru ce trebue să scoatem în relief este timpul lung, de peste trei decenii, de când a avut în această școală o activitate intensă ca profesor de șt. fizico-chimice, ca director și membru în comitetul școlar.

---

1) Cuvântarea directorului la sărbătorirea ce i s'a făcut de corpul didactic (7/XI/1936).

D-sa a avut şi alte activităţi în viaţa publică a ţării, dar despre acestea nu este acum nici timpul nici locul să vă vorbesc. Majoritatea ascultătorilor o formaţi azi voi, elevii, şi mai mult pentru voi fiind această reuniune, voi vorbi în primul rând despre d-l N. Negulescu, ca profesor şi educator, şcolarii prin vârsta lor nefiind pregătiţi să înţeleagă şi să aprecieze celelalte laturi ale muncii intense depuse de d-sa.

Desigur, voi elevi, aveţi cu toţi intuiţia că v'aţi bucurat de un profesor distins, eminent, la care se învăţa multă carte. In rândurile voastre, d-l Negulescu trecea de un profesor sever, un profesor la care nu se glumeşte cu învăţătura. Severitatea d-lui profesor Negulescu era unită cu dreptatea, aşa că oricine putea să ajungă la ţinta urmărită muncind, învăţând. Pretenţiile d-sale la studiu au fost în folosul general al învăţământului, seriile de elevi cari au terminat liceul nostru bucurându-se totdeauna de faima de a fi bine pregătiţi la ştiinţele fizico-chimice. Dovada o avem la examenele şi concursurile la care au luat parte absolvenţii liceului, la toate şcoalele speciale, la politehnice etc., oriunde se cereau şt. fizico-chimice. Dovada o mai am eu în cele ce mi-au spus sau mi-au scris studenţi plecaţi în străinătate, în Franţa în deosebi, la facultăţile de chimie, de medicină etc. Pentru concursurile de acolo, sau pentru examenele anilor preparatori, n'aveau nevoe de alte cunoştinţe decât cele obţinute la lecţiile d-lui profesor Negulescu.

Spuneam că voi, elevi, aveţi *intuiţia* seriozităţii cursurilor d-sale. Voi nu ştiţi că lecţiile de şt. fizico-chimice nu s'au predat şi nu se predau totdeauna, la toate şcoalele, numai în mod experimental. Baza cursurilor d-lui Negulescu a fost experienţa. Numai şi numai prin experienţe, învăţământul ştiinţific îşi poate da toate roadele aşteptate, care sunt spiritul de observaţie, îndemânarea organelor simţurilor, atenţia, judecata şi raţionamentul inductiv. Toate aceste însuşiri sufleteşti, care laolaltă formează ceeace numim educaţie ştiinţifică, se obţin în mod optim prin experienţele făcute, nu de profesor, ci prin acele încercate de elevi. Prin a-

ceastă activitate proprie, personală, se poate zămisli şi închega în sufletul elevilor pasiunea pentru ştiinţă. De aci rolul pe care d-l profesor l-a dat lucrărilor şi experienţelor directe făcute de elevi în laborator. Incepând dela dibuelile elevilor din clasa III până la analizele chimice şi experimentările complicate ale elevilor de clasa VIII, toate au fost o inovaţie fericită a d-lui profesor Negulescu, încă dinainte de războiu. Ceeace avea pe atunci un caracter de iniţiativă personală, a intrat azi în dezideratele programelor oficiale, a devenit o obligaţie regulamentară mai ales pentru elevii claselor ultime dela specialitatea ştiinţifică.

Pentru a pune şi mai mult accentul necesar pe munca personală a elevilor, d-l profesor a înfiinţat societatea «Prietenii şt. fizico-chimice», societate care sub conducerea directă a d-sale a desvoltat o activitate cât se poate de rodnică.

Pentru a ajunge la aceste bune rezultate, a trebuit să-şi înjghebe un laborator, bine organizat şi bogat. Laboratorul a fost cea mai mare pasiune a vieţii sale ca profesor. A întocmit—putem spune — două laboratorii, unul dinainte de războiu, aproape tot aşa de bogat ca şi cel de azi, laborator nimicit cu totul în timpul dela 1916 - 1918, cei doi ani de ocupaţiune inamică în Dobrogea.

După războiu a înjghebat laboratorul actual atât de bogat înzestrat şi bine organizat, constituind o fală a liceului nostru.

In afară de ştiinţa propriu zisă, d-l profesor Negulescu v'a deprins cu ordinea în lucrări, cu acurateţa şi frumuseţea scrisului şi desemnului, cu exactitatea îndeplinirii datoriilor, cu disciplina morală, adică cu toate acele însuşiri sufleteşti care fac pe cetăţeanul conştient şi folositor patriei.

D-l N. Negulescu a adus foloase mari şcoalei ca director între anii 1907—1918 şi ca membru statornic al comitetului şcolar dela înfiinţarea acestei instituţiuni până anul trecut. In aceste calităţi, a ajutat cu munca, cu priceperea, cu ştiinţa şi cu tot devotamentul său la propăşirea liceului, de care a fost totdeauna adânc le-

gat sufleteşte. Nu mai vorbesc de sprijinul dat şcoalei în funcţiunile publice pe care le-a ocupat— fie pentru înzestrarea liceului, fie pentru noua clădire. In multipla şi variata sa activitate, nu ştim ce preţueşte d-sa mai mult. Impresia mea care poate coincide cu sentimentul d-sale intim, este că tot laboratorul de şt. fizico-chimice, tot munca d-sale de profesor de acest obiect, este ceeace l-a încălzit mai mult, formează ceeace putem numi pasiunea vieţii sale întregi.

Astăzi când plecarea d-sale este un moment însemnat în istoricul şcoalei noastre, când îşi închee o muncă atât de rodnică aci în mijlocul nostru, noi profesorii, îi exprimăm toată recunoştinţa şi-i urăm ca în capitala ţării să trăiască îndelung pentru binele şi progresul învăţământului. Sala, unde decenii a propovăduit ştiinţa, va păstra totdeauna amintirea d-lui profesor N. T. Negulescu, astfel încât toate generaţiile viitoare să se desvolte în acelaş spirit de muncă, de disciplină şi de ordine. [1])

Octombrie 1936. **Gh. CORIOLAN**

Profesorul O. Mironescu

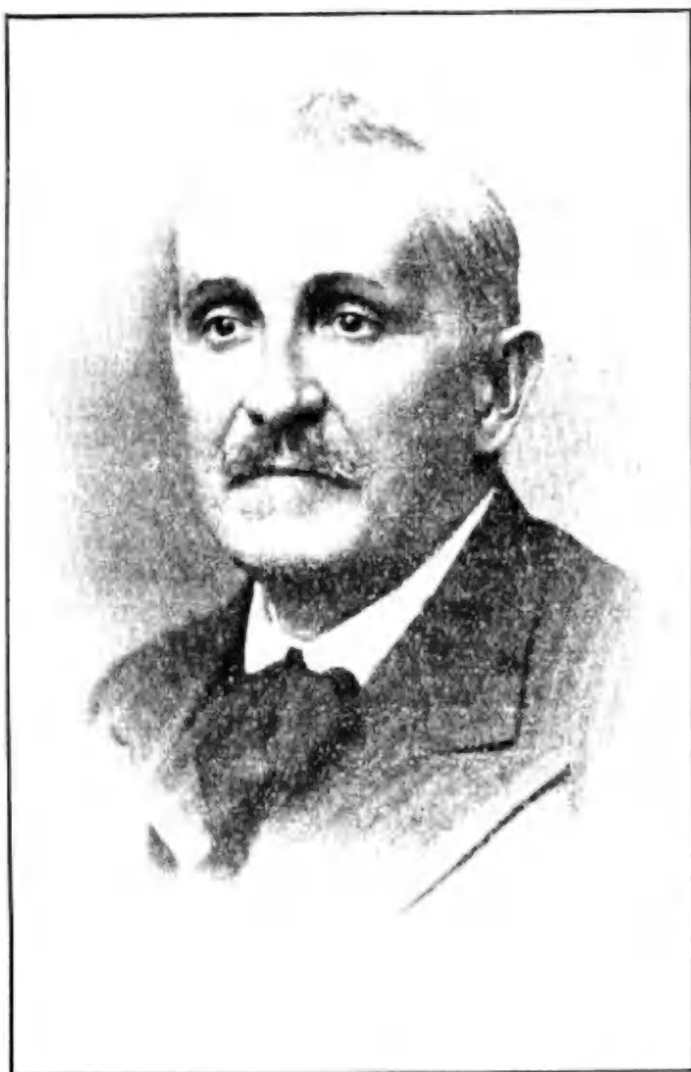
La 1 Octombrie 1936 a ieşit la pensie profesorul de şt. naturale, *Onoriu Mironescu*, după o neîntreruptă activitate în slujba şcoalei, începând din 1907.

Şi-a deschis cariera ca preparator şi asistent al laboratorului de botanică din Iaşi, a făcut câtva timp studii în străinătate, apoi a intrat în învăţământul secundar. Dela gimnaziul din Fălticeni, a trecut la liceul nostru în 1912, transferându-se apoi în 1913 la şcoala normală de învăţători din Constanţa, unde a ocupat funcţiunea de *director* între 1915—1921. A fost apoi director al şcoalei comerciale superioare (actualul liceu comercial «Carol I»), între 1926—1930. In intervalul 1924—1930, a îndeplinit funcţiunea de *inspector şef*

[1]) In adunarea de despărţire, ţinută în sala de serbări a liceului, în faţa profesorilor şi elevilor.

al regiunii a X-a şcolare, iar în 1928 a fost *subdirector general* în ministerul instrucţiei.

Transferat din nou la liceul nostru (în 1929), şi-a terminat bogata carieră didactică, funcţionând efectiv la catedra de şt. naturale a acestui liceu între anii 1930—1936.

Rodnica sa muncă şcolară a fost preţuită cum se cuvine de autoritatea şcolară superioară, acordându-i-se «Răsplata muncii pentru învăţământ» clasa I-a; deasemenea i s'a conferit «Răsplata muncii pentru Biserică cl. I».

In timpul războiului unităţii naţionale, a luat parte

la luptele dela Turtucaia, unde a fost rănit, deasemenea a luptat pe frontul din Moldova. Bravura lui, de toţi recunoscută şi apreciată, a fost consacrată de autorităţile militare prin decoraţiunile de războiu acordate.

Ca profesor la liceul nostru, a reorganizat şi completat cabinetul de ştiinţe naturale. In scurtul timp cât a profesat la liceu, s'a simţit şi verificat de toţi frumoasa reputaţie didactică, pe care şi-a făcut-o la celelalte şcoli. Lecţiile sale erau pline de viaţă, de căldură comunicativă, de un adevărat talent de luminare a problemelor celor mai grele. La aceasta il ajutau, între altele, două calităţi: 1. *Darul vulgarizării ştiinţei.* Din studiile şi articolele ce a publicat, se vede că poseda această calitate foarte rară şi de care se poate oricine uşor convinge citind, de exemplu, minunata bucată «Pomul» (v. în colecţia «Cartea sub Icoană», tip. Albania, Constanţa). 2. *Arta lui de a desena.* In această privinţă era un adevărat virtuos. La ce alt obiect, desenul poate fi de mai mare folos, de mai vădită importanţă decât la şt. naturale ?

Acestea toate făceau ca d-l O. Mironescu să fie unul din cei mai iubiţi profesori. Nu s'a văzut fost elev sau părinte care să aducă vreo critică, să exprime vreo nemulţumire faţă de felul d-sale de a preda. Nu era la d-sa numai ştiinţa şi pregătirea pedagogică, era un adevărat dar firesc de profesor înăscut.

Regretat de elevi, iubit de colegii lui şi de toţi foştii lui camarazi din războiu, d-l Onoriu Mironescu s'a retras la odihna binemeritată, urându-i din partea noastră, a tuturora, sănătate, deplină şi adâncă mulţumire sufletească până la adânci bătrâneţe.

GH. CORIOLAN

Lui Onoriu Mironescu

«Te duci sfătos prieten şi dascăl strălucit!
Ne laşi un gol în suflet şi 'n ochi o amintire.
O lacrimă fierbinte de sinceră iubire
Ne tremură 'ntre gene, isvor nestăpânit.

In urma ta rămâne atât de trist liceul!
Şi sala de ştiinţe cu flori erborizate,
Exotice tablouri şi păsări minunate,
Rămâne ca o junglă din care dus e leul.

Iar clasele prin care intrai odinioară,
Cum se strecoară 'n stupu-i o harnică albină
Ducând atâta suflet şi atâta primăvară,
Speranţe, idealuri şi darnică lumină,

O, clasele acele de copilaşi umplute,
In care anii tineri şi mândri i-ai lăsat,
Vor aştepta zadarnic pe-apostolul plecat,
Să-i mai audă glasul ca 'n vremile trecute.

Şi într'o dimineaţă de iarnă plumburie,
Când tinerii prin clasă te-or aştepta 'n tăcere,
Să le mai duci lumină, isvor de viaţă vie,
Văzând că aşteptarea a fost numai părere:

Da, într'o dimineaţă, când iarna va fi rece,
Şi fulgii se vor cerne roind pe la fereşti,
Iubitul lor profesor prin minte le va trece
Ca o întruchipare frumoasă din poveşti.

Cu florile, cu iarba, cu vrăjile pădurii,
Cu fluturii din luncă, cu păsări şi cu stele,
Căci toată feeria, tot farmecul naturii
L-aveai în ochi şi 'n gesturi când le vorbeai de ele.

De-acum, retras, departe, ca semănător
Ce toamna 'n pragul casei se bucură de roade,
Priveşte fructul muncii: frumoasele răsade
Ce mândre înflori-vor mereu în viitor. [1])

Prof. GR. SĂLCEANU

[1]) Citită în seara de sărbătorire a d-lui Mironescu de către corpul didactic (21. XI. 1936).

Constanța, 13 August 1935

Mult stimate și iubite Domnule Colonel Dobrogianu,

Impiedicat de cauze familiale de a lua parte la agapa de astăseară, îmi îndeplinesc plăcuta datorie de a vă exprima pe calea scrisului — verba volant — sentimentele de adâncă admirație și sincer respect pentru munca științifică și culturală, intensă și rodnică, ce ați desfășurat pentru scoaterea la lumină a trecutului dobrogean și pentru cunoașterea temeinică, geografică, a pământului nostru scump.

In aceste vremuri triste când exemple urâte bântue în pătura socială menită să dea pilde îndrumătoare mulțimilor muncitoare de jos, e o adevărată mângăere și izvor de speranțe pentru tinerime icoana de activitate dezinteresată și cinstită întruchipată în persoana D-Voastră.

Dacă aceste merite pe tărâmul științei sunt în deobște cunoscute și vor fi desigur apreciate totdeauna cum se cuvine de persoane mai competente decât mine, nu pot să trec cu vederea un fapt special — poate mai puțin cunoscut, dar tot așa de rar — anume trăsătura D-Voastră de dărnicie, de generozitate. Exemplu unic prin frumusețea lui, astăzi când furia de îmbogățire nu mai cunoaște nicio stavilă, nici în legi, nici

în principiile moralei, nici în frica de pedeapsa lui Dumnezeu!...

D-Voastră care — după cât știu — cu toată truda uriașă de o viață întreagă n'ați făcut avere, ați găsit totuși în inima D-Voastră nobilă îndemnul de a jertfi din banul greu agonisit, făcând donație liceului nostru o însemnată și prețioasă bibliotecă, pe care o îmbogățiți continuu cu opere de valoare ce apar în domeniul istoriei mai ales. Ați pus la îndemâna cercetătorului serios o comoară îmbelșugată de lucrări necesare documentării în câmpul istoriei dobrogene printre care figurează cu vrednică cinste propriile D-voastre opere,* — precum și scrieri indispensabile cercetătorului în labirintul istoriei și culturii universale. Sunt cărți rare — scumpe prin vechime sau prin numele autorilor — de care nu se va putea lipsi niciun istoric sau geograf al iubitei noastre Dobrogii. Iar răsfoind și studiind aceste opere, cititorul harnic, dornic de lumină, va admira urmele concrete ale lucrului D-Voastre temeinic în sfaturile, îndrumările folositoare, în observațiile critice cu care le-ați adnotat. E o bibliotecă vie care va vorbi cititorului la fiece pas de râvna și adevărata pietate ce ați închinat științei și frumosului.

Prin aceste fapte, și altele aparțineți istoriei dobrogene, prin dania D-Voastră ați intrat în rândul ctitorilor intelectuali ai liceului «Mircea cel Bătrân», al cărui membru de onoare ați fost ales.

Numele D-Voastră va fi păstrat cu evlavie în analele școalei și va fi amintit la prilejurile solemne oricând se vor ivi.

Credințele de mai sus nefiind de simplă circumstanță ci exprimând o convingere intimă și sinceră, vă rog, prea stimate și iubite Domnule Dobrogianu, să primiți urarea mea călduroasă ca să vă dea Domnul zile îndelungate și de adâncă mulțumire sufletească.**)

GH. CORIOLAN
Director al Liceului

*) Bibliografia scrierilor d-lui Colonel Dobrogianu în „*Analele Dobrogei*" anul XVI, 1935, p. 130.

**) Citită la agapa dată în cinstea d-sale de lumea intelectuală din Constanța, cu prilejul stabilirii d-sale în Câmpulungul muntenesc.

Din viața și activitatea Reginei Poete Carmen Sylva

Conferință pentru fondul necesar ridicării statuei Reginei în Constanța.

Corpul profesoral al liceului de acord cu Comitetul Carmen Sylva a hotărît să închine aceste șezători amintirii Reginei Poete, urmărind și pe această cale afirmarea recunoștinței obștești datorite.

Sarcina luată prin această disertație nu este să analizez în mod critic operele ei literare, nici să dau verdicte asupra lucrărilor ei de artă. Pentru aceasta s'ar cere concursul mai multor specialiști și o bogată bibliotecă, care lipsește în Constanța.

Voi căuta să înfățișez personalitatea Carmen Sylvei, în totalitatea manifestărilor ei, ca o frumoasă apariție etică, ca o adevărată podoabă omenească. Și-a împlinit misiunea înaltă și spinoasă de regină cu un superior simț al datoriei, cu o statornică jertfire de sine, în continuă risipă de energie, în necurmată muncă.

Ca poetă și scriitoare creând și dând sprijin în diferite arte, prin activitatea sa socială neîntreruptă, s'a distins în ramuri atât de variate, încât s'ar putea găsi subiect pentru mai multe conferințe.

Ceeace ne mișcă mai mult în tot ce a făcut, este umanitatea, blândețea, generozitatea ei.

Cu toate încercările grele la care soarta aspră a supus-o din frageda copilărie, vedem în tot cursul vie-

ții sale o voință neînfrântă de a lupta, de a rezista; constatăm o curată și sinceră pietate religioasă, admirăm curajul cu care niciun moment n'a șovăit, neperzând din ochi țelurile frumoase și nobile ce și-a ales.

Figura Carmen Sylvei a intrat în bună parte în legendă; deaceea *metoda* ce voi aplica, va fi să aduc înaintea D-voastre fapte; voi cita propriile ei cuvinte și gândiri, voi reproduce păreri ale autorilor de seamă ce s'au ocupat de acest subiect. Pe această cale vom căuta în primul rând să desprindem *nota morală, fizionomia ei spirituală,* omenescul adânc și sincer ce găsim în vorba, în scrisul, în fapta ei.

* * *

Familia de Wied, în care s'a născut Carmen Sylva, a dat, începând din evul mediu, un șir de oameni de seamă, în biserică, în oaste, în știință. Intre înaintașii mai apropiați găsim oameni cu pronunțate preocupări literare sau științifice. Printre toți, *Maximilian de Wied* a lăsat un nume durabil în știință prin explorările sale în Brazilia și America de Nord, în prima jumătate a veacului trecut, rezultatele obținute formând cuprinsul mai multor volume, traduse în limba franceză. Deasemenea, cam în aceeași epocă, *Maria Luiza* avea o aleasă cultură literară și pronunțate înclinări artistice.

Fără a trage concluzii pripite, dau aceste amănunte ca simple constatări sugestive pentru cei ce doresc să facă speculațiuni asupra eredității.

Vechimea neamului, numărul strămoșilor sunt fapte asupra cărora Carmen Sylva face reflexii, uneori glumețe, alteori ironice. *)

Pe Carmen Sylva o preocupa numai recunoștința ce datorăm înaintașilor. «*Nu vreau să fiu nemulțumitoare față de străbunii mei,* căci purtăm în noi urmările gândirilor și actelor strămoșești. *Nu știm ce moștenim, nici ce ispășim, nici ce avem să desăvârșim.*»

Carmen Sylva a meditat asupra lungii înșiruiri de

*) Carmen Sylva, Pe Dunăre, Ed. Socec, București, pag. 6 și urm.

vrednici strămoşi numai pentru ca *să-şi întărească şi mai mult conştiinţa legăturilor cu trecutul şi a îndatoririlor*, pe care singură şi le-a asumat. «*Am credinţa nestrămutată în dreptatea cea de veci şi în răsplata greşelilor noastre*».

* *
*

In formarea spirituală a tuturor, desigur înrâurirea părinţilor joacă rolul hotărîtor. Părinţii, strânşi într'o uniune serioasă, morală, sunt *exemple vii* ce se întipăresc adânc în spiritul copiilor. Tatăl Carmen Sylvei, *Hermann de Wied*, era o fire delicată, meditativă. Se ocupa asiduu cu desemnul şi pictura şi mai ales avea o serioasă pregătire în filosofie. A tipărit lucrări filosofice, între care o încercare critică asupra unei laturi a sistemului Kantian. Cu un cuvânt, a fost artist şi gânditor în acelaş timp. *)

Mama ei, *Maria de Wied*, era energică, activă, vecinic ocupată cu binefacerile, vizitând în toate Duminicile spitalele, azilurile de copii şi săraci, însoţită totdeauna de Elisabeta, care astfel din copilărie se deprindea cu practicarea carităţii şi îngrijirea bolnavilor. Lucrul zilnic începea de dimineaţă când mama citea cu voce tare pasagii din evanghelie, apoi punea pe copii să înveţe pe dinafară câte un verset din Biblie. Educaţia religioasă şi practicarea virtuţilor creştineşti erau grija de căpetenie a mamei.

Când a ajuns în pragul adolescenţii, tatăl a iniţiat-o în tainele filosofiei, vorbindu-i de marii cugetători în convorbiri socratice, plimbându-se printre aleele de tei sau printre fagii codrului dela Monrepos. Tot el i-a dat principii de pictură şi desemn. Conversaţiile libere, fără nimic scolastic, între un părinte luminat şi iubitor şi fiica lui înzestrată cu inteligenţă vie, de timpuriu intrată în plină eflorescenţă, au întărit tendinţa firească spre meditaţiune, nota de melancolie şi preocuparea metafizică constantă, care se vede în tot felul de a fi al Carmen Sylvei.

Iată o viaţă de familie frumoasă, virtuoasă, în cul-

*) „Hermann, artiste et penseur" — N. Iorga, Pour se souvenir de la Reine Elisabeth de Roumanie, p. 5.

tul muncii şi al datoriei. Până şi recreaţiunile de care toţi avem nevoe, le găseau în pictură, în desemn, în muzică. Trecem cu vederea peste caracterul poate diletantic al unora din aceste activităţi, ceeace trebue însă să *ne impresioneze este nobleţa preocupărilor, puritatea şi simplitatea lor.* Era un *mediu familial sever,* în care tendinţele spre bine şi frumos înăscute ale Elisabetei găseau teren prielnic de desvoltare şi înflorire.

* * *

La aceste înrâuriri bune din afară, Elisabeta venea în lume cu o inteligenţă vie, avidă de cunoştinţe, cu o memorie puternică ce a făcut-o să înveţe uşor şi bine mai multe limbi străine. Incă din copilărie vedem la dânsa două porniri, constante în tot restul vieţii: tendinţa spre visare, spre jocul liber al imaginaţiei, iar de altă parte un prisos de energie ce căuta să se reverse în afară. Mai interesante şi mai grăitoare decât laudele admirative ale martorilor oculari sau ale celor ce şi-au povestit amintirile, sunt *poreclele* ce i s'au dat de ai casei: «*Mica Zână*», prin care se arăta tendinţa spre visare şi poezie şi «*Vârtejul*» sau «*Torentul*», prin care se caracteriza a doua. Dela început a fost supusă unei educaţiuni severe şi desigur «*Torentul*» *a trebuit să fie îndiguit;* mica fiinţă expansivă a trebuit să sufere tratări aspre din partea unor guvernante nu destul de pregătite să înţeleagă sufletul unui copil. Era o educaţie «*spartană*», cum a fost numită de Carmen Sylva, care a păstrat până târziu de tot amintirea jignirilor dureroase suferite în copilărie.

Sistemul de educaţie, practicat în Germania în prima jumătate a secolului al XIX-lea, obişnuit şi în lumea princiară, era foarte aspru. [1])

Bunicul dinspre mamă al Reginei Elisabeta era foarte aspru: «Işi bătea copiii cu biciul şi fiica lui, mama Reginei Elisabeta, se înroşea cu totul când vorbea de tatăl ei».

«Sistemul de educaţie la Neuwied trecea, de altfel, dela o generaţie la alta, poate împreună cu biciul ereditar».

---

1) v. *N. Iorga*, o. c.

Regina Elisabeta însăşi spune: «In copilăria noastră acest instrument de tortură era ceva mai rar întrebuinţat şi astăzi sunt mulţi copii cari nu primesc niciodată lovituri de biciu, şi a căror soartă o invidiez pentru că n'au sentimentul de spaimă şi groază care a întunecat copilăria noastră».

A avut guvernante şi institutoare foarte aspre: «O delicateţă exagerată nu era obişnuită în casa noastră, ba era chiar criticată: se mânca pâine neagră uscată, fără unt, fără ceva dulce sau acru; hrana cea mai simplă; fără vin. Se dormea pe saltea tare. Să ucidă poezia, să împedice desvoltarea talentului, plantă înveninată, era scopul acestei educaţii de o constrângere aşa de aspră».

Instrucţia era un sistem de «intelectualizare» precoce. Nenorocitul frate infirm al Elisabetei, Otto, «a cărui întreagă viaţă până la moartea sa la vârsta de 11 ani n'a fost decât un strigăt de durere, trebui să înveţe greaca la 7 ani, latina la 8 ani» [1]).

Mama în deosebi căuta să îndrepte spre realitate spiritul prea romantic al fiicei, oprind-o multă vreme dela literatura de imaginaţie, dela romane, îndemnând-o chiar spre studii ştiinţifice, şi căutând să canalizeze în acţiuni practice surplusul de energie clocotitoare a fiicei. Pe această cale voia «s'o întărească şi s'o apere contra decepţiilor şi amăgirilor vieţii».

Elisabeta s'a ocupat deci şi cu ştiinţele. Insă acestea, spune Carmen Sylva mai târziu: «Nu ne dau aripi pentru a eşi din labirintul vieţii» «Totuşi am calculat căderea corpurilor şi am umplut caete întregi cu cifre» [2])
A asistat şi a făcut numeroase experienţe de fizică.

Cu toate acestea, înclinaţiile ei fireşti spre artă şi literatură n'au putut fi înfrânate, visul şi imaginaţia au rămas însuşiri ale spiritului ei pururea vii.

Dacă instrucţia ştiinţifică, realistică, a atras-o într'o măsură mai mică, ceeace a susţinut-o în viaţă, i-a dat putinţa să înfrângă decepţiile, să suporte încercările, a fost educaţia religioasă, credinţa nestrămutată şi su-

1) *N. Iorga*, „Pour se souvenir de la Reine Elisabeth de Roumanie". Cuvintele sunt reproduse Reginei Elisabeta citate în această carte a D-lui N. Iorga din scrierea „Mein Penatenwinkel" a Reginei. (p. 6—11).
2) Bengescu, Din viaţa Majestăţei Sale Elisabeta etc. p. 37.

punerea nelimitată la voința lui D-zeu. Ea singură spunea: «Credința mea a fost neclintită ca o stâncă. Adesea am zis: singura ființă de care am a mă teme, este marele și bunul Dumnezeu, căci mă pricepe totdeauna, el care m'a făcut cum sunt și care a voit ca soarta mea să fie ceeace este»[1])

Astfel s'a desfășurat copilăria ei în cadrul naturii mărețe a Rinului, în umbra teilor și fagilor din codrul dela Monrepos. Se adăogau amintirile istorice îmbelșugate din valea Rinului, toate formând o ambianță ce-i hrănea sufletul cu impresii vii, cu emoții ce au rămas nestinse toată viața, cărora le-a dat expresie în cele mai bune poezii. Sentimentul legăturii sufletești cu locurile copilăriei, nostalgia cu un cuvânt, n'a părăsit niciodată pe «*Fiica Rinului*», pe «*Răsura din pădure*», cum a fost poreclită.

«Orașul Neuwied a rămas totdeauna așa de scump Elisabetei: «*Inimile noastre rămân totdeauna legate de vatra strămoșească*». Ea vorbea cu emoție de acest cuib deasupra Rinului, uneori groaznic prin inundațiile și catastrofele sale. Dela ferestrele castelului bătut de vânturi aude strigătul vâslașilor cari mână plutele: Hessa, Franța.» (N. Iorga o. c.).

Cu cât înainta în vârstă, se adăugau și alți factori educativi și formativi, printre cari călătoriile în diferite țări, în marile capitale, în centrele de cultură, la malurile mării și în munții Elveției, la curțile imperiale și regale.

A fost în insula Wight, la *Londra*. In 1853, familia se stabilește la Bonn, deasupra aceluiași Rin, de care inima Elisabetei va rămâne vecinic legată, în villa «Vinea Domini», «*sub care trec vasele noaptea*». Aci, sentimentul rasei, trecutului ei, viitorului ei, se deșteaptă în ea, ascultând declamând.... pe acest poet bătrân al războaelor libertății, Arndt. (N. Iorga, o. c. p. 13).

A fost la *Paris*, unde mama s'a dus pentru căutarea sănătății. Aci Elisabeta mergea la școală (în 1853-1854), continua lecțiile de legătorie (reliure) începute la Neuwied; nu se distinge la matematică, dar spune

1) Bengescu, o. c., p. 38

bine versurile; e tare la franceză şi geografie. «Examenele o înspăimântă şi îi dau crampe».

In 1854 întorcându-se dela Paris, începe o viaţă aspră de studii. In zadar i se impune să nu fie aşa de „ţeapănă şi sălbatecă" (so starr und wild), „închisă în ea însăşi, neplăcându-i să pună întrebări". Când scăpa de această disciplină ancestrală, se ducea în pădurea vecină. (N. Iorga, o. c., passim).

Pentru un suflet deschis impresiilor, doritor de instruire, nu poate fi mai bun izvor de îmbogăţire spirituală decât călătoria. Frecventarea societăţilor culte, schimbul de idei şi conversaţiile cu personalităţile de cultură, participarea la cercurile literare şi artistice, toate laolaltă fac cât sute de cărţi citite. Un fapt caracteristic, în Elveţia, întâmplarea a adus în aceeaşi localitate pe contele Kiselef, bătrân de 75 ani, foarte cult, fost guvernator al principatelor. De multe ori bătrânul conte îşi făcea plimbările, sprijinindu-se pe braţul Elisabetei.[1])

Aceeaşi afinitate spirituală determina pe tânăra principesă să lege discuţii filosofice contradictorii cu profesori reputaţi de filosofie din Elveţia. In altă localitate a cunoscut pe *Moltke*, viitorul mare general. După cum Kiselef îi va fi vorbit desigur de ţările române, tot aşa Moltke i-a povestit de cariera nouă ce începuse principele Carol, care pe atunci urcase tronul principatului nostru. [2]).

In astfel de condiţii fericite a avut loc formaţiunea spirituală a Carmen Sylvei. Bunii ei părinţi au făcut totul pentru cultivarea Elisabetei, care la toate curţile, în toate societăţile, fermeca lumea prin *simplitatea, eleganţa* şi *vioiciunea spiritului ei.*

* *
*

Fără voe ne vine în minte o credinţă la Grecii vechi, după care zeii sunt invidioşi pe oamenii cari se înalţă prea mult prin putere, bogăţie sau talent, sunt geloşi de orice făptură prea apropiată de esenţa lor însăşi şi deaceea îi coboară din Olimp pe pământ, aruncându-i în vălmăşagul suferinţelor şi durerilor pă-

[1]) Bengescu, o. c., p. 59.
[2]) Bengescu, o.c p. 66.

mânteşti, apropiindu-i în acest chip mai mult de inimile noastre.

Din acest punct de vedere, soarta i-a dat din belşug pe cei doi supremi educatori ai omului: suferinţa şi durerea. Lungile şi variatele suferinţe fizice şi mai ales durerile morale produse de nenorocirile familiale, numeroasele experienţe triste altoite pe un fond originar înclinat spre melancolie, explică caracterul tragic al vieţii sale, sensibilitatea tot mai ascuţită, *vibratilitatea* excesivă a fiinţei sale la toate atingerile cu realitatea.

Voi aminti numai câteva momente, unele faze hotărîtoare. Mai întâi este cazul fratelui ei Otto, cu 7 ani mai mic; a dus o viaţă de 11 ani într'o boală cruntă, necesitând continui tratamente şi operaţiuni. Elisabeta era şi ea copilă şi a crescut având sub ochi vecinicul aspect al chinurilor îndurate de bietul copil. A stat mereu la căpătâiul lui veghiând, ajutând, jucându-se cu el când se îndrepta puţin. Nefiind nicio scăpare, a fost o izbăvire pentru toţi, moartea acestui

frate, căruia Elisabeta mai târziu i-a închinat o lucrare plină de duioşie şi durere nestăpânită. [1]).

Peste câtva timp, în 1864, când Elisabeta era de 21 ani, a pierdut pe tatăl ei, care de asemenea suferise din pricina constituţiei şubrede. In una din poeziile sale, Carmen Sylva a redat *sentimentul golului*, pe care-l simte oricine revăzând încăperile în care a trăit o fiinţă scumpă dispărută:

In faptul zilei abia lămurit
Treceam ca o umbră prin casa noastră,
Şi 'n fiece iatac m'am oprit
Privind pe fiece fereastră.

Era un chin şi-un noroc amar,
Mireasmă de ani plutea prin unghere,
Şi inima mea ca un negru talar
Venia s'o înfăşoare iar vechia durere.

Explorând odăile şi în deosebi camera unde tatăl, obişnuit, scria şi gândea, îi apare vedenia părintelui:

Spre camera tatei făcui un pas
Odaia-i din vremuri era neatinsă —
Dar mâna, cu frică, 'napoi mi-am retras!
El poate veghiază cu lampa aprinsă!

Şi dacă intru, şi-acolo întâlnesc
Privirea lui viorie, adâncă....
Incât nici cleampa nu pot s'o clintesc,
Căci tatăl meu nu doarme încă!

Peste câţiva ani, în 1869, trebuind să se despartă de leagănul copilăriei, venind la noi ca Doamnă a Principatelor, şi-a exprimat în versuri tristeţea despărţirii, ca d. ex. în poezia «Rămas bun», adresată Rinului:

«In surele-i valuri de ceaţă
Stă Rinul şi-adoarme 'nvălit —

[1]) Sub titlul: „Es ist vollbracht". (Consummatum est).

Eu plec azi prin lume departe,
Eu plec, că mi-e visu 'mplinit.

A trebuit să se despartă de teii şi fagii iubiţi:

La Monrepos, în codrul străbun
Şi'n inimă-mi groapă-şi aflară
Fiinţe iubite cât nu pot să spun
Şi plânse cu jale amară.

La Monrepos, în codrul străbun
A lui am fost pe vecie
Că cerul l-aduse pe Domnul cel Bun
Ce-a fost să mă ia de soţie.

«Despre ţara unde trebuia să meargă, nu ştie aproape nimic. Numai când era la Bonn, fiind încă aşa de mică, alături de silueta bătrânului Arndt, strigând versurile sale cuirasate ale marei lupte naţionale, a apărut figura neaşteptată a unui mic student, foarte brun, foarte studios până la pedanteria cea mai vădită, care, venind cu doi fraţi liceeni, în această casă princiară, capabil să o impresioneze prin intelectualitatea sa, vorbea cu o căldură, pe care nu o va avea pentru nici un alt obiect din lume, de ţara sa depărtată România — şi ea îşi aduce aminte că a auzit din gura lui primele cuvinte ale unei limbi, de care nu se gândea că o va vorbi mai târziu şi va scrie în ea. Acest student aşa de serios pentru vârsta lui va fi multă vreme ministrul lui Carol I: Demetru Alexandru Sturdza» (N. Iorga, o. c., p. 18).

In ţara noastră a avut câţiva ani de adevărată bucurie şi mângâiere, datorite copilei născute în 8 Sept. 1870, numită după ziua naşterii, Maria. Sunt cunoscute versurile, în care Carmen Sylva exprimă căldura iubirii de mamă, fericirea pe care o găsea în copilă. Toate speranţele erau concentrate într'însa: «Ochii ei albaştri, scrie Carmen Sylva, au o privire adâncă şi pătrunzătoare. Ce cugetări se vor naşte într'o zi sub a ei frunte bulbucată care pare să promită atâta».

Până şi austerul domnitor Carol scria: «Marioara

e veselă și aleargă prin toate odăile. Când am un moment liber mă joc cu dânsa. Această gingașă copilă e toată bucuria mea». Dar fericirea părinților n'a ținut multă vreme, căci după mai puțin de 4 ani a murit, în Joia Patimilor, în anul 1874. Mama ei, Doamna Elisabeta, a fost atât de adânc sguduită că ecoul acestor suferințe a străbătut în toate operile ei și a continuat până la adânci bătrânețe. O parte întreagă din volumul ei principal de poezii «*Monrepos*» e consacrat amintirii jalnice a acestei copile. *).

Domnitoarea Elisabeta a căutat să găsească mângâiere în operele ei de caritate, în încurajarea copiilor de talent, ajutându-i cu adevărată dragoste de mamă.

Când descoperia vreun talent, i se părea că vede o reîncarnare a fiicei sale. Lui *George Enescu*, căruia i-a ținut loc de a 2-a mamă, îi scrie în 1900: «Să mi-aduci mângâiere că mi-a fost răpit copilul din brațe. Cu voioșie să-mi ajuți să trec cu vederea neplăcerile de toate zilele și să mă înviorezi când sunt tristă». «Drag copil al sufletului meu», «ești mângâierea mea toată pentru câte-mi lipsesc în viață și mi-au lipsit întotdeauna, oricât am căutat să mă amăgesc pe mine însămi de aceste lipsuri prin muncă încordată».

Nu era numai sentimentul ei matern adânc rănit, se adăoga o *problemă de stat*, era în joc existența dinastiei, idee înfăptuită după atât de grele lupte. Nu i-a fost dată această mulțumire și, mâhnită adânc ca mamă și domnitoare, spunea în 1877, în timp de războiu:

«Străin și mort castelul ce-i
N'am parte de copii
Dus în războiu e soțul meu
Și-i trist stingher să fii» !

Poezia i-a fost mângăerea și odihna. In chip alegoric ne spune că Apollo sub forma unui mănunchiu de raze s'a coborît din cer:

*) A fost înmormântată la Cotroceni.—Mai târziu după moartea Reginei Elisabeta, între cosciugul ei și al Regelui Carol I dela Curtea de Argeș, într'o cutiuță pe vremuri pirogravată de Regina Maria, au fost așezate și osemintele fiicei lor. *I. G. Duca. Amintiri.*

„Razele o urmăriau
Chiar şi în iatacul ei
Şi-o sărutau şi o 'nvăluiau
In strae de scântei".

Poeziile, cântecele şi povestirile au fost odraslele dumnezeeşti, dacă n'a avut parte de fericirea pământească.[1])

«De trei lucruri m'am temut în viaţă: de Tron, de o casă fără copii, şi să nu rămân singură în viaţă după toţi, pe cari i-am iubit... tocmai cele trei lucruri, cari au fost soarta mea».

La punerea pietrei fundamentale a Castelului Peleş, „am plâns de credeam că mi se rupe inima, căci o casă goală fără copii îmi părea aşa tristă, încât credeam că nu o să pot să rezist într'însul".

(Din scrisorile Reginei Elisabeta către Lina Sommer, apărute în 1916).

Trec peste episodul pribegiei sale, oprirea în Veneţia şi apoi şederea îndelungată la casa părintească din Neuwied [2]) episod determinat de problema dinastică ce se pusese din nou în mod acut, în împrejurări ce au produs o adevărată furtună în sufletul ei. Rezumând parcă experienţa întregii sale vieţi, Carmen Sylva a scris: «*Marele învăţător al omenirii e Durerea. Singură durerea aduce lumina, împrăştie norii şi arată obiectele astfel cum sunt în realitate. Tot ce e măreţ ca naşterea sau moartea, e însoţit de durere*».

Carmen Sylva a scris mult în proză şi versuri, cele mai multe în limba germană, vreo 50 lucrări, din care sunt vreo 25 traduceri în l. română. A tradus în limba germană poezii de Vasile Alecsandri şi două poezii de Eminescu, după cum e aproape dovedit că Eminescu este traducătorul baladei „Vârful cu dor" de Carmen Sylva. Vasile Alecsandri, care a fost prieten devotat al

1) V. în volumul „Pierre Loti" de N. Serban, Paris, Les presses françaises 1924 p. 108: „Amitié royale".
2) In privinţa exilului vezi în Iorga, Pour se souvenir etc. p. 42.

familiei regale, i-a dat îndemnul şi curajul să-şi publice poeziile.

Opera poetică de seamă e volumul Monrepos (Meine Ruh'), în care dă expresie sentimentelor ei de milă, bunătate, nostalgiei după locurile copilăriei, iubirii de mamă, sentimentului naturii. Unele poezii an fost traduse în româneşte de Gh. Coşbuc, Şt. O. Iosif [1]) Natalia Negru, A. Toma, Mihail Sadoveanu. Piatra de încercare a poeziei lirice este *sinceritatea*, ce face pe cititor să uite că e scrisul unei regine. Carmen Sylva arată astfel mobilele inspiraţiei sale: «*Numai vibrările dureroase ale sufletului meu mă fac să iau condeiul în mână*». Aceeaşi idee o exprimă în versuri

«Şi dacă n'ai plâns niciodată
Tu cântăreţ nu poţi să fii....
A lacrămilor rouă cruntă
Prefă-o în zori trandafirii»

Şi ca încheere a poeziei:

Abia când nu mai poţi tu plânge
Ajungi un cântăreţ întreg»!

In legătură cu războiul din 1877, e de remarcat o poezie [2]) tradusă de Coşbuc, plină de milă faţă de prizonierii turci, în care ni se arată lungul convoi al bieţilor turci, în drumul dela Plevna spre Dunăre, pe frig şi viscol, fără hrană.

Poema «Iehova» are la temelie o concepţie faustică, eroul caută fericirea, râvneşte absolutul [3]) Scrisă la căpătâiul tatălui ei bolnav, poema are drept încheere supunerea la legile firii, cufundarea în sânul naturii, resemnarea într'un fel de panteism indic.

In alte colecţii: «Rinul meu», «Patria», «Cântecele mării», «Roua», cântă natura. Peisagiul însă nu e un

1) In volumul „Tâlmăciri" Bucur., Libr. Alcalay.

2) Reprodusă în op. citată „*Pe Dunăre*" p. 37 şi în Volumul „*Balade*" culegere de *Gh. Coşbuc*, ed. Casei Şcoalelor, p. 6

3) Tradusă şi în franţuzeşte de Elena Văcărescu; în româneşte de Gh. Coşbuc.

scop în sine; de toate locurile o leagă o amintire, o emoție, un sentiment.

Toată poezia ei este o *revărsare a sentimentelor* ei delicate:

Adună strunele sfărmate
De care sufletul ți-e plin,
Pe harfă 'ntinde-le, să-ți sune
De bucurie și de chin».

Aceste sentimente sunt aninate de elementele naturii, sentiment și peisagiu fiind armonios îmbinate în cântecele, pe care spune Carmen Sylva:

«*Le-am furat în treacăt dela păsărele*
Freamătul pădurii mi-a vorbit de ele
Inima-mi pe urmă ritmul *le-a adaos*
Versul și pădurea sunt al meu repaos».

Din operele în proză amintim „Les pensées d'une reine", în 1882, premiată de Academia franceză, în care găsim maxime pline de înțelepciune, cugetări lapidare. O maximă rezumă concepția sa despre viață:

Nu există decât o fericire:
Datoria.
Nu există decât o mângâere:
Munca.
Nu există decât o plăcere:
Frumosul.

Sau: „Fericirea e ca un ecou, răspunde dar nu vine".

In „*Poveștile Peleșului*", „*De prin veacuri*", găsim legendele, frumusețile Carpaților, dramele istoriei noastre poetizate. Prețuia foarte mult poezia populară, din care a luat subiect pentru drama sa „Meșterul Manole" jucată la Viena și București, și „pusă în scenă de marele Irving pentru teatrul englezesc" (Aida Vrioni).

*
* *

In ce privește arta, Carmen Sylva s'a îndeletnicit cu *broderia* și *miniaturile*. In amintirea copilei sale

Maria, a scris și împodobit vestita Evanghelie de la Curtea de Argeș, cuprinzând părți din Sfânta Scriptură ce se citesc în Joia Mare. Deasemenea a scris și împodobit cărți de rugăciuni. Remarcabil e sentimentul de pietate, gândul frumos ce a dictat aceste lucrări, prin care Regina Elisabeta n'a făcut decât să continue tradiția vechilor domnițe și domnitoare, care brodau și coseau pentru biserici și mânăstiri, căutând și ele printr'aceasta mângâere pentru feluritele încercări ale vieții.

Incă dela venirea sa în țară, Carmen Sylva a apreciat frumusețea artei țărănești, a îmbrăcat costumul național, exemplu imitat apoi de toată societatea. Incă de mai 'nainte, *Elena Cornescu* și-a câștigat un merit în această chestiune; ea a fost prima doamnă de onoare care a inițiat pe Carmen Sylva în arta națională. *) Carmen Sylva a fost cea dintâi care a adunat într'un album colorat, cel dintâi ce s'a publicat, izvoadele celor mai frumoase ii și scoarțe.

Costumul național l-a introdus apoi la șezătorile și serbările Curții, mai ales la Castelul Peleș. A luat sub ocrotirea sa industria casnică, înființând societatea «*Furnica*». Regina Elisabeta a adus, spune d-l *Tzigara Samurcaș*, istoric și profesor al artelor, cele mai mari servicii artei noastre populare, reabilitând-o în ochii mulțimii nepricepătoare și dându-i prestigiul necesar în fața societății înalte.

Un rol însemnat a avut în desvoltarea gustului pentru muzica clasică. Și în această privință, a fost îndrumătoare și animatoare prin șezătorile muzicale, pe care le orânduia la București și Peleș. Regina cânta la pian, alături *George Enescu* și deseori violoncelistul *Dinicu*, (mai nainte Wachmann), executau bucăți clasice și din ale compozitorilor români. „Mai toți compozitorii și executanții români, spune d-l Ts. Samurcaș, au trecut prin sala de muzică a Castelului Peleș de unde eșeau înviorați prin cuvinte de îmbărbătare și de aprobare ale Reginei. Iar somitățile muzicale europene cari se măguleau a fi oaspeții Carmen Sylvei, serveau de cea mai bună școală tine-

*) Carmen Sylva a luat lecții de țesătorie dela d-ra Marg. Miller-Verghy.

relor generații de artiști români». Intre cei relevați și prețuiți pe această cale mai amintim pe *Cella Delavrancea*. M. S. Regina Maria mărturisește că „adevărata educație muzicală i-a fost dată de Carmen Sylva“.

Iată aprecierea judicioasă a d-lui Tsigara Samurcaș: „Pe urma ei va rămâne multă vreme încă vie, însuflețirea ce prin cuvânt și prin faptă a știut să dea diferitelor activități din domeniul artelor. Ea s'a bucurat de facultatea.... de a comunica și altora entusiasmul ce-l simțea în fața frumuseților naturii și a lucrărilor omenești.... După *intensitatea simțimântului ei artistic* trebue judecată latura estetică a Reginei. Numai cine a avut fericirea să fi participat la așa zisele „ceaiuri‘, dela Peleș, care erau mai mult un cenaclu sau un fel de șezătoare literară, numai acela poate să-și dee seama de enorma înrâurire civilizatoare ce a avut Carmen Sylva asupra generațiilor succesive, pe care le-a fermecat prin cunoștințele sale variate și prin darul natural de a provoca la fiecare scoaterea în evidență a însușirilor alese ale oaspeților ei. Cu o blândețe firească și mult îngăduitoare, ea asculta păsurile tuturor, împărtășind sfaturi și dând avânt chiar celor mai sfioși. Cea mai umilă părea însăși Regina în somptuoasele saloane ale Peleșului, de unde ceice avuseseră fericirea să asculte pe zâna vrăjitoare, eșeau cu imbolduri mari de creație.»*)

Toate talentele ce mijiau, erau încurajate pe toate căile. Dintre toți cei ce s'au bucurat de atenția deosebită a Reginei, cel mai ilustru exemplu a fost al lui *George Enescu*. In literatură, amintim pe *Elena Văcărescu*. In privința artei dramatice, *Agahta Bârsescu* în memoriile sale ne arată încurajările și sprijinul ce a avut. Ea a jucat la Viena și în București în «Meșterul Manole» și alte lucrări dramatice ale Carmen-Sylvei. Pictorul Grigorescu deasemenea era între prietenii ei. Ea a exercitat cu succes, cu noroc, și în mod rodnic, rolul de Mecena al artelor.

Important este în această chestiune concepția, pe

*) Al. Tzigara Samurcaș, Castelul Peleș, în Revista „Boabe de Grâu“ IV, Sept. 1935, passim.

care o avea despre direcția, sensul artei și literaturii. Ea spunea că poezia și arta trebue să-și tragă rădăcinile din solul patriei, din firea poporului, din tradițiile și istoria lui. In scrisoarea amintită către George Enescu *), repetă de mai multe ori această idee sub diferite forme: «Eri seară am avut ca singur oaspe pe Grigorescu fericit și încântat peste măsură. I-am spus că numai doi oameni au înțeles scumpa noastră țară, el și Alecsandri și că acum sper că vom avea și pe al treilea, care va fi Enescu». «Nu uita farmecul nespus ce plutește deasupra șesurilor noastre și nici puterea năprasnică a munților noștri». «Dacă Alecsandri nu ar fi găsit decât pe Miorița și pe Toma Alimoș — tot ar fi făcut destul». «De aceea, rămâi, rogu-te copilul țării tale, cu miresmele câmpului în port și păr, cu oglindirea șesului în priviri și cu *furtună în cântece*». «Cunoști țara aceasta; caută de scoate din ea cât mai mult, e o adevărată mină de aur ca efecte, sunete, visuri și culoare». Ii spune lui Enescu: «Prin ce ai avut marele succes de până acum? Tocmai prin ceeace e curat românesc în opera ce ai creat». Il îndeamnă să pue în muzică *Miorița*: «Cred că ar trebui să te apuci odată să faci din *Miorița* o pastorală propriu zisă». «Compune într'un mănunchiu Miorița și toate celelalte bucăți populare». «Apucă-te de Miorița»...

Cu alt prilej scrie: «Din trecutul strămoșesc să renască arta noastră viitoare».

Cât privește activitatea socială a Reginei Elisabeta, operile ei de caritate, câteva cuvinte. E cunoscut rolul ce a avut în organizarea asistenții medicale în războiul neatârnării, ceeace i-a atras numele binemeritat de mamă a Patriei. Se cunosc paginile mișcător scrise de *Gh. Coșbuc* întru cinstirea acestei frumoase acțiuni de mângâiere și tămăduire a răniților. Remarcabilă era în această privință judecata exprimată prin ziarul «Timpul» de *Mihai Eminescu*. Marele poet, care era totdeodată și cel mai independent gânditor, «semnala admirabilul sentiment al nobilei femei care era

*) Convorbiri Literare, 1924, Iunie.

Doamna Elisaveta», spunând că sub modestul veşmânt de ambulancieră, îngrijeşte din zori până în seară pe aceşti fii dela ţară, cu o iubire şi un devotament de mamă. Ea îşi împlineşte cu simplicitate şi tărie sfânta şi nobila sarcină ce şi-a impus-o singură şi ştie să îndure grelele sale exigenţe» *).

Sunt cunoscute instituţiunea surorilor de caritate, societatea «Regina Elisabeta» (1881) pentru ajutorarea fetelor sărace, soc. «Policlinica «Regina Elisabeta», „Vatra Luminoasă“ etc.

M. S. Regina Maria a scris în Convorbiri Literare în 1926 (Ian. — Febr.): „Regina voastră cea dintâi a fost idealistă; ea vedea frumosul în fiece lucru şi bunătate în orice om.... Cea mai scumpă dorinţă a ei era de a da, de a da mereu.... Din inima ei: simpatie, înţelegere, minte — din timpul ei: bani, iar din încrederea ei: ea dădea totdeauna şi nici odată nu socotea ce dădea“.

Această milă de săraci şi suferinzi i-a creat o aureolă legendară în sânul poporului. Astfel se explică cum în răscoalele din 1907 ţăranii socoteau pe Regina Elisabeta, ca una care le va da tot ce aşteptau: „Se formă o legătură între soţia Suveranului, devenită apărătoare a săracilor şi între propagandiştii ce aveau să aducă „ un nou crez de mântuire“ spune d-l N. Iorga (Supt trei regi p. 27 jos).

D-l profesor *N. Iorga* a scris trei articole scurte despre Regina Elisabeta: în 1916 la moartea Reginei, în 1917 la parastasul de un an, al treilea în 1929, toate publicate în opera sa: «Oameni cari au fost». Insfârşit de curând, în 1935, a publicat lucrarea de temeiu: *„Pour se souvenir de la Reine Elisabeth de Roumanie“*, în care cercetează toată opera ei literară, o discută în mod critic, arată calităţile şi slăbiciunile fiecărei scrieri în parte. In vasta operă literară a Carmen Sylvei sunt scrieri neizbutite; e lucru adevărat. Dar care scriitor, oricât de mare, are opere de egală valoare, de perfecţie nediscutabilă? Carmen Sylva, spune d-l Iorga, „era înzestrată fără îndoială cu un remar-

*) N. Iorga „Războiul pentru independenţa României p. 138.

cabil talent literar". „Poezia ei este de o mişcătoare simplitate". A scris cu o pană uşoară, la voia întâmplărilor vieţii, bucăţi lirice în volumele: „Rinul meu", „Patria", „Odihna mea". In această din urmă colecţie sunt poezii „de o inspiraţie proaspătă, dând o analiză, destul de adâncită, a sentimentelor femeei care voia să uite coroana sa regală". Mai departe, d-l Iorga ne spune că în „Poveştile Peleşului" are simţul muntelui românesc", are „o adâncă simpatie pentru legendele ce se ţin de munte şi cărora le adaogă din propria sa imaginaţie"; posedă „un dar de a însufleţi forţele naturii". „Legenda muntelui Furnica este o bucată foarte frumoasă de literatură bună, mai ales în armonioasele cadenţe ale originalului german". Ne spune d-l Iorga că „ea n'a avut viziunea directă, simţul intim al României şi al Românilor. Şi-a luat deci în mod hotărît şi şi-a însuşit interpretarea lui Alecsandri, devenit oaspetele, comeseanul şi prietenul curţii regale". Cu toate acestea, în Poveştile Peleşului „Alecsandri.... este adesea întrecut (de Carmen Sylva), atât ca putere de imaginaţie cât şi ca delicateţă şi simţ al misterului lucrurilor". Mai mult decât atâta: «In energia unei legende cu totul noi este ceva care apropie pe principesă.... de acest mare poet nenorocit, trăind la voia capriciului împrejurărilor, pe care ea l-a cunoscut, apreciat şi din care a tradus chiar, fără să încerce imposibilul: de a domestici acest suflet mândru şi solitar» (d'apprivoiser cette âme fière et solitaire). D-l N. Iorga nu numeşte pe acest mare poet, care desigur este *Eminescu*. Mai departe, spune D-sa: „Şi bogăţia unor descripţiuni ale naturii, puterea ei de a personifica elementele, ne fac să ne mai gândim la cineva.... la *Delavrancea*, marele povestitor cu mii de culori...."

E vorba apoi de „cugetările sale" (Les pensées d'une reine") etc., în care „înţelepciunea unei gândiri solitare, melancolice şi dureroase a făcut-o să noteze gândirile sale adesea adânci". — In scrierea menţionată a d-lui Iorga, toate celelalte scrieri ale Carmen Sylvei, poezii, poeme, teatru, romane, etc., găsesc a-

nalize temeinice şi judecăţi sigure, dându-ne o călăuză de preţ în vasta operă scrisă a reginei.

Carmen Sylva n'a fost numai scriitoare. Inrâurirea ei culturală s'a manifestat şi simţit în cele mai felurite ramuri. „De o vastă cultură, cum puţine femei din secolul Ei au avut-o, Doamna României şi-a împrospătat sufletul din scrierile celor mai mari gânditori ai lumii şi în cântecul lor şi-a găsit alinarea. Spirit romantic— cum era totul odinioară pe bunele maluri ale Rinului — ea s'a cufundat in farmecul şi în taina romantismului. Oprindu-se mult timp asupra sufletului Ei superior, a scos din adâncimile lui întâiu cântece, apoi cugetări de serioasă şi senină filosofie. Aceasta a ajutat-o să trăiască".

La parastasul de un an, în 1917, în Iaşii refugiului şi celor mai grele suferinţe fizice şi morale, d-l N. Iorga scria: «Şi aci e o tragedie, în cele două slujbe care se fac în aceeaşi ţară», la Curtea de Argeş şi la Iaşi.

«E o tragedie în lupta care se dă, în jurul *acestei Liniştite şi Odihnite...*».

„I s'ar fi putut cere Aceleea, care întrupa această lume (adică lumea dinainte de 1914) în ea însăşi şi în tot trecutul ei, în tot dreptul de a-şi aminti acest trecut şi a-l iubi, să urmeze singură datoria venind cu noi întâi, după noi pe urmă ?

Si ce ar fi adus cu sine în aceste zile din viaţa noastră ?

Dar Dumnezeu a vrut altfel: El a păstrat-o la locul ei fără să fi putut fi într'altul. Aşa de mult o uitasem. Astăzi o întâlnim din nou, dar în singurul loc unde nimic nu se strecoară între ce a fost ea şi ce suntem noi astăzi, în casa lui Dumnezeu, care a chemat-o acolo, numai unde sufletul ei se putea linişti: la Dânsul".

Mai departe: „Pentru cei săraci a avut totdeauna milă şi pe copiii altora i-a iubit totdeauna cu câte o fărămătură din iubirea ei de mamă, rămasă fără obiect".

„O văd înaltă, voinică, frumoasă la bătrâneţă, cu ochii clari şi duioşi. Vorbea româneşte admirabil, alegând cuvintele cu un simţ ales pentru distincţia şi nobleţea lor. Perfect crescută, stăpână pe o vastă lectură, capa-

bilă de a vorbi asupra oricărui subiect de literatură, a o asculta era o plăcere. Nimic urât în gând sau expresie, în sentiment, în gest, nu era posibil înaintea ei".

„Trecea prin viață cu acest zâmbet, care o prindea așa de bine. Trecea între sunetele muzicei căreia i se închina cu o veche devoțiune germană și între icoanele albastre și roze ca în miniaturile medievale, pe care le imita stângaciu. Aceasta-i era vieața. Fără putere și fără bani, fără ambiție, niciodată în atâția ani n'a consimțit să fie *instrumentul pasiunilor politice la care privea dela înălțimea nobilului său idealism și severei sale moralități.* Nu răpim nimic nimănui, nici unui talent, nici unei energii, nici unui merit și nici unei glorii, punând câteva flori pe mormântul reginei Elisabeta. Ii lipsesc de mult".

„Poporul nostru, unul din cele mai bune pe lume, a avut pentru Regină o adâncă reverență și mai ales cei ce trăesc sub stăpânire străină[1]) au dat acestui respect un caracter sacru. A știut-o poate și Regina Elisabeta. Sunt lucruri pe care cei interesați nu le pot ascunde niciodată".

„Această dintâi Regină a noastră, pe când soțul ei era o glorie pentru România, a știut să dea Tronului țării o onoare care nu era numai a rangului Ei".

Octavian Goga s'a ocupat de opera Reginei. Amintesc frumoasa poezie, prin care tânărul poet, ce sguduise simțirea românească prin „cântarea pătimirii noastre", dădea în 1913, când regina Elisabeta împlinise 70 de ani, icoana poetei și reginei *„crăiasa durerilor nemângâiete"*. Din Ardealul cel în jalnică robie „azi zboară un vis muiat în lacrimi pe pragul bătrâneții Tale". In Ardealul aflat sub călcâiul jandarmilor unguri, simțirea românească era înăbușită.

„Tu știi că pravili nu ne lasă să-ți zicem azi regina noastră,

Poetă ce-ocrotești orfanii, primește-ne să-ți zicem mamă".

D-l Goga este mai înainte de altele un mare poet. De aceea și în proza sa judecățile sunt îmbrăcate în

1) Scris în Februarie 1916.

haina strălucitoare a poeziei. D-sa este un om de convingeri, pe care le exprimă cu curaj, e un luptător neînfricat în arena ideilor. Autor el însuşi, a pătruns sensul adânc al întregii literaturi şi istorii române, consacrat prin alegerea sa ca membru al Academiei române şi numirea lui ca profesor la Universitatea din Cluj. Această întreită autoritate de poet, de luptător pe tărâmul ideilor, de academician şi profesor, dă toată tăria opiniilor sale. De sub ţesătura sclipitoare a imaginilor poetice, vom desprinde adevărul rece, sigur.

In cartea d-sale „Precursorii" a scris un frumos articol, în 1916, despre Regina Elisabeta, cu prilejul înmormântării la Curtea de Argeş.

«...Bătrâna Doamnă a trecut cu atâta împăcare din liniştea discretă a văduviei, în groapa dela Argeş. Sufletul ei delicat de poetă n'a tresărit în faţa morţii de care se apropiase de atâtea ori, cu gândul; era o minte deplin pregătită în faţa eternităţii».

In Revista Germaniştilor Români No. 2 din 1936 găsim discursul d-lui Goga pronunţat la Academia Română cu prilejul comemorării Reginei.

Când s'a săvârşit căsătoria ei cu prinţul Carol, în 15 Noembrie 1869, „şi Ea şi soţul ei şi familia de care se deslipea, înţelegeau că este un drum fără întoarcere, o contopire cu o lume necunoscută încă, de care trebue să se lege cu toate fibrele ei de simţire". „Elisabeta de Wied s'a cununat cu poporul care i-a dat tronul şi în 47 de ani tot sbuciumul ei s'a brodat pe acest principiu etic. Ideea datoriei era suprema lege morală prin care-şi justifica rostul în ţara nouă, de a cărei misiune s'a pătruns, convinsă că Domnia purcede *dintr'un determinism superior*, dictat de legile eterne ale dumnezeirii".

Domnul Goga adaogă că „Elisabeta Doamna venea cu tendinţa bine precizată de penetraţiune în laboratorul intim al psihologiei unui popor".

De aci *„Poveştile Peleşului"*, de aci scrierea *„De prin veacuri"*, de aci subiectele româneşti, preţuirea şi reînvierea costumului naţional, admiraţia pentru poezia populară. In unele ramuri, în unele opere a ajuns la

identificarea dorită, urmărită în mod conştient, în altele mai puţin.

Domnul Goga stabileşte un paralelism între opera şi atitudinea Regelui Carol I şi aceea a Reginei.

„Regina Elisabeta cu nobleţa ei a înfiripat în mare parte această aureolă, care înconjura tronul şi dinastia. Alături de Regele cu statura dreaptă şi ochiul sever, ea flutura zâmbetul cald al bunătăţii şi privirea plină de soare a iertării. El soldat, Ea poetă. El omul raţiunii cu aspecte de rigiditate afirma autoritatea Sceptrului Regal. Ea mişcându-se în lumea abstracţiunii cucerea imponderabilele sufletului unui popor, dornic de visare şi simpatie. Din această colaborare a unei jumătăţi de veac s'a creat piedestalul măririlor viitoare".

Se ştie că sub călăuzirea Reginei „Curtea Regală a devenit un centru de radiaţiune artistică". „In palatul Regal, dar mai ales la Sinaia, s'a instalat o atmosferă de cerebralitate plină de nuanţe, un ritual ţesut din armonii şi visare". „Totul era împrejur ondulare moale de palpitări supraterestre, şopot reţinut, admiraţie, discreţie, eleganţă. In căderea amurgului se aşternea o tăcere de Catedrală, din care se înălţa ca un imn de biruinţă o fugă de Bach, un fragment din oratoriile lui Haendel... Cânta Regina la pian sau la orgă... Auditorul stătea copleşit de extaz... Deodată, ca o furtună de patimi se deslănţuia o sonată de Beethowen, smulsă din vioara fermecată a lui Enescu, acompaniat de augusta suverană". „Peste turnurile Castelului Peleş, acolo în munţii noştri străvechi, în linişlea nopţii, trecea o undă de eternitate".

Octavian Goga mai afirmă un adevăr, documentat în amănunte în conferinţa ţinută aci anul trecut de profesorul Simeon Mândrescu[1]), anume: Prin opera ei literară, „un lucru e cert: Regina Poetă a dus faima ţării noastre departe peste hotare, răspândind în lumea civilizată interesul pentru o ţară începătoare, căreia prestigiul ei personal îi împrumuta un început de aureolă". In articolul din 1916, din volumul „Precursorii", Octa-

1) S. C. *Mândrescu*, Românii şi România în oglinda scrisului Carmen Sylvei, în revista Germaniştilor Români, 1936, No. 1, pag. 26.

vian Goga arată cum războiul a scos „cu mai multă putere ca oricând, problema sângelui...". „Peste alcătuirile legăturilor vremelnice s'a ridicat instinctul de veacuri cu foamea lui neadormită. In pripă s'au sfărâmat judecăţi şi formule trecătoare.

Această pornire tumultoasă n'a încăput în făgaşul proaspăt al celor câteva decenii din urmă şi cum suveranii sunt ai vremii, iar popoarele ale eternităţii, armonia Reginei-Poete a trebuit să sufere. Orice minte înţelegătoare va pătrunde pe deplin tragedia mută a acestor zile de frământare şi se va apropia cu blândeţe de mormântul unde alături de osemintele lui Neagoe Basarab, s'au aşezat moaştele Reginei Elisabeta".

In acelaş articol din volumul „Precursorii", Goga stabileşte că Regina „fără a întrevedea o soluţie politică" a dorit şi a visat liberarea Ardealului şi astfel ne spune că în 1906, o mână de studenţi în Budapesta, într'un subsol de tipografie, scotea un număr de revistă dedicat Carmen Sylvei. „Regina Elisabeta a înţeles totdeauna acest glas al sângelui românesc".

„La 1906 când pentru întâia oară mi-a fost dat să urc treptele Castelului dela Sinaia, cutremurat ca de o revelaţie divină, am auzit din gura Ei cuvintele:

— „Cea mai frumoasă zi din vieaţa mea a fost când trei mii de Ardeleni au jucat hora în lunca din faţa Castelului Peleş. Moise n'a intrat în Canaan, dar l-a văzut, aşa a văzut Regele Carol Ardealul".

Subt un amurg roşu, prevestitor parcă al zilelor viitoare, Regina vorbea: „M'a întrebat odată cineva, un străin, de ce am zidit Castelul Peleş atât de aproape de graniţă. Eu i-am răspuns: de unde ştii D-ta că va fi totdeauna graniţă?". „Era accentul profetic care despica vremile şi avansa judecata istoriei".

De opera şi personalitatea Reginei Elisabeta s'a mai ocupat marele om de Stat şi de adâncă cultură *I. G. Duca*.

„Ca regină, Elisabeta de Wied, şi-a îndeplinit datoriile către patria ei adoptivă... De tot ce constitue atribuţiunile fireşti ale unei Regine, s'a ocupat, nu numai dintr'un sentiment de datorie, dar cu inimă şi pasiune.

Operele de binefacere n'au avut o protectoare mai devotată. N'a fost suferință omenească spre care să nu se îndrepte compătimirea şi sprijinul ei...... peste toţi s'a întins cu o regală dărnicie, nesfârşita ei caritate... Era în stare să dea tot ce avea şi ce n'avea".

«S'a zis că Reginei Elisabeta îi plăceau mai mult durerea şi diformitatea, decât fericirea şi frumuseţea. E drept, parcă simţea o voluptate să mângâe pe cei pe cari soarta îi lipsise de binefacerile şi de podoabele lumii acesteia. Parcă sufletul ei atins în tinereţe de o nevindecată durere, perderea «singurei ei Copile», se simţea mai aproape, de omenirea suferindă decât de cei puternici şi de norocoşi».

Ca protectoare a tuturor artelor, Duca spune: «Deasemenea literele şi artele române au găsit pururea sprijin la Regina Elisabeta. Saloanele ei la Bucureşti ca şi la Sinaia erau neîncetat pline de artişti bătrâni, tineri, talentaţi şi netalentaţi, pe care îi proteja, îi ajuta. Numărul bursierilor ce au beneficiat de stipendiile ei a fost infinit. In bună parte ei i se datoreşte *desvoltarea talentului lui George Enescu*. De îndată ce i s'au semnalat aceste neobişnuite daruri muzicale, nu numai că s'a interesat de el, dar l-a adoptat ca un fel de copil al Casei. La Peleş ca şi la Bucureşti, Enescu avea odaia lui. Când venea, era o sărbătoare. Regina îl încuraja, îl admira şi îl răsfăţa».

«Concertele simfonice, le-a patronat, cu cel mai viu interes. Wachmann întâi, Dinicu pe urmă, erau toată ziua la dânsa. De Enescu nici nu mai vorbesc».

«Muzica care poate îi era mai dragă decât artele plastice, s'a desvoltat la noi sub directa ei înrâurire». «In genere îi plăcea să trăiască în mijlocul muzicanţilor. Cânta bine la pian şi din orgă».

«Literatura ne o cunoştea toată: O prietenie intimă cu Vasile Alecsandri îi desvăluise toate tainele poeziei noastre populare». «A dat toată prietenia ei lui Vasile Alecsandri şi a întreţinut cu Eminescu, cu Hasdeu, cu Odobescu şi cu Titu Maiorescu cele mai bune raporturi».

«Pictura a încurajat-o mult. Se poate spune că

pânzele nici unuia dintre pictorii noştri mai de seamă n'au lipsit din colecţiile ei şi că arareori sub dânsa se făcea o expoziţie în care să nu se găsească vreun tablou purtând inscripţia:

«Cumpărat de M. S. Regina».

«Cel mai de seamă pictor al României din zilele ei, Grigorescu, nu s'a putut plânge de Regina Elisabeta. Ea i-a fost neclintit o prietenă înţelegătoare şi o admiratoare entuziastă».

E o chestiune interesantă: Aceea a raporturilor dintre Carmen-Sylva şi Mihai Eminescu. Ştim că regina a tradus poezii de V. Alecsandri, de D. Bolintineanu şi de M. Eminescu. Volumul Rumänische Dichtungen nu l-am găsit.

O singură strofă de Eminescu tradusă de Carmen Sylva, anume din poezia Singurătate:

Ach, wie oft wollt' ich die Laier Müde hängen an die Wand, Dass mein ödes Dichterleben Doch einmal ein Ende fand!	Ah de câteori voit-am Ca să spânzur lira 'n cui Şi un capăt poeziei Şi pustiului să pui. etc. [1]

Dacă e deci un fapt că Regina a tradus din Eminescu, aproape tot aşa de sigur este că şi Eminescu a tradus din Carmen-Sylva, anume drama pastorală în trei acte «Vârful cu Dor», versuri în limba germană de Carmen-Sylva, traduse în româneşte de M. Eminescu. Opera a fost publicată în 1879 sub pseudonimul F. de Laroc, traducere de M. Escu. F. de Laroc este o anagramă a numelui Femme de Carol, deci Carmen-Sylva. Dar cine este M. Escu? Bibliotecarul Academiei a întregit numele în 1879, când a înregistrat cartea. A pus explicaţia: M. Escu — Mihail Eminescu. Critica literară actuală admite ca ceva sigur că autorul traducerii nu este decât M. Eminescu.

Relevez că de această chestiune s'a ocupat în ultimul timp un distins fost elev al liceului nostru, d. Alex. Iordan, în Convorbiri Literare, Octombrie 1934.

A fost deci un fel de colaborare? Un început de apropiere? De ce s'a oprit? Mai ştim că M. Eminescu în ziarul „Timpul" a apreciat în termeni foarte măgu-

1) In „Revista Germaniştilor români, 1936, No. 2, p. 127.

litori activitatea Doamnei Elisabeta în timpul războiului neatârnării [1]). Legăturile dintre Eminescu și Carmen Sylva s'au oprit aci. De ce? D-l N. Iorga am văzut spunând că Regina n'a putut să îmblânzească pe marele cugetător și poet solitar, iar I. G. Duca spune: „Cei inițiați afirmă că dacă între ea și Eminescu n'a fost mai multă simpatie, vina trebue căutată în firea ciudată a marelui nostru cugetător-poet, decât în reaua voință sau lipsa de interes a Reginei Elisabeta". [2])

In privința sentimentelor și ideilor Reginei Elisabeta în epoca neutralității, în timpul acela când cea mai cumplită dezorientare se produsese în rândul unora din cei mai de seamă intelectuali români, I. G. Duca are judecata cea mai dreaptă și firească asupra Reginei Elisabeta:

«Pentru înfăptuirea idealului nostru național, concursul efectiv al bătrânei Regine, fără ambiții și fără influențe politice, nu ne era trebuincios. Pentru unitatea vieții ei, pentru estetica personalității, pentru legătura și logica întregului ei trecut, prefer însă ca Regina Elisabeta, descendenta acelor mândri principi de Wied cari dela Carol cel Mare, veacuri dearândul, au păzit pe Rin granițele germanismului, să fi rămas până la ultima ei suflare o credincioasă tradițiunilor în care s'a născut și credințelor cu care a trăit».

---

1) V. mai sus p. 108 jos.

2) Din Gh. Călinescu, Viața lui Mihai Eminescu:

„Titu Maiorescu, care, ca om de cultură oficial, ținea foarte mult la buna opinie a cercurilor de sus, în urma citirii la palat a uneia din Scrisori găsi cu cale să vorbească reginei Elisabeta despre Eminescu și să înlesnească acestuia o audiență. Eminescu se arată furios și încearcă în zadar să dea bir cu fugiții. Timid și ironic în sinea sa, strâns în haine adunate pentru circumstanță poetul nu făcu impresie prea bună asupra Maiestății sale. Nemulțumirea a fost de altfel — reciprocă și Eminescu a stat multă vreme supărat pe Maiorescu". p. 396.

Tot Gh. Călinescu: „El (Eminescu) era un spirit afectiv, căutător de prietenii strânse, un temperament recalcitrant regulelor sociale și în sfârșit un om pătruns de valoarea sa și doritor deci să capete o stare și o considerare adecvate meritului său".

Delavrancea spune;

„Eminescu, după ce a tradus o nuvelă a Suveranei, a spus, cu sinceritatea lui originală, că nu ar fi bine să o publice....

Nu știm întrucât Eminescu a avut dreptate, piesa însă, reprezentată la Viena, cu tot sprijinul augustei scriitoare și cu toate condescendențele Curții imperiale, a căzut dela prima reprezentație". (Citat în articolul d-lui Alex. Iordan, — Convorbiri Literare, Oct. 1934, p. 821).

In privința personalității Reginei, I. Gh. Duca conchide:

«Regina Elisabeta era cea mai înaltă expresiune a culturii. Literatura universală n'avea taine pentru ea. Cunoștea cu deamănuntul operile tuturor autorilor clasici și moderni și putea oricând recita pe dinafară mii și mii de versuri. Ajutată de o memorie admirabilă, te surprindea până la adânci bătrânețe prin multiplicitatea și eclectismul cunoștințelor ei. O convorbire cu ea era o adevărată plăcere intelectuală». «Iși exprima părerile într'o formă literară, cu un vocabular de o izbitoare bogăție și dacă nu era spirituală, era întotdeauna plină de căldură și de vervă».

«In viața Reginei Elisabeta era într'adevăr multă poezie. O ființă care trăește într'o lume aparte de iluzii, de gânduri, de visuri izvorîte din imaginația ei bogată, din nevoia ei de a idealiza totul, se poate concepe mai multă poezie?».

De aceea ne unim cu încheerea lui O. Goga:

«De aceea cu tot sbuciumul zilelor sale din urmă, ființa care s'a închis în sânul pământului dela Argeș, rămâne de acum înainte a noastră și numai a noastră».

Dacă ar fi vorba numai de scrisul ei, de bucățile de reală valoare literară, durabile, dacă am considera numai cugetările ei, numai sentimentele nobile presărate peste tot și încă ar fi o figură măreață în istorie. Dar personalitatea ei este prea complexă, activitatea ei în domeniul artelor și al operelor sociale prea multilaterală, binele pe care l-a făcut, aureola răspândită în jurul tronului și în jurul țării, sforțarea ei eroică de a se ridica tot mai sus deasupra durerilor și mizeriilor pământești, altruismul ei, totul face din această Regină și Poetă, „Visătoarea Albă“,—cum îi spune Adrian Maniu, poet el însuși, în traducerile sale, apărute de curând,—o măreață aparițiune, unică în istoria noastră și atât de rară în analele umanității.

* * *

Prin viața, prin activitatea, prin scrisul ei, Carmen Sylva este o pildă de morală vie, în continuă desfășu-

rare. A socotit viața ca ceva grav și serios, a atacat problemele cele mai grele, a năzuit tot mai sus. Situată în vârful societății, având la dispoziție toate bunurile vremelnice, nu s'a mulțumit cu satisfacții ușoare, n'a căzut în artificialitate, nici în afectație. Incercările grele, fizice și morale, n'au făcut-o nicio clipă să șovăe și n'a încetat de a pune mai presus de orice ideea de bine și frumos și n'a părăsit niciodată încrederea desăvârșită în bunătatea lui Dumnezeu. E o lecție superioară și un model desăvârșit de atitudine *etică și estetică* în viață.

Actele și scrisul ei sunt și vor fi pentru toți un izvor de *mângâere* și *înțelepciune*.

GH. CORIOLAN

Bibliografie

1. *George Bengescu.* Din viața Majestății Sale Elisabeta Regina României, București, Socec, 1906, cu 45 figuri în text.
2. *L. Carandino - Platamona.* Carmen Sylva, București 1936, editura ziarului „Universul" p. 311, cu numeroase figuri.
3. *N. Iorga.* „Pour se souvenir de la Reine Elisabeth de Roumanie", în Bulletin de la section historique de l'Académie Roumaine, tome XIX 1935. (cu 8 portrete)
4. *I. Gh. Duca.* „Amintiri" în colecția Analelor Române No. 16.
5. *O. Goga.* „Precursorii", București, editura Cultura Națională, p. 153.
6. *N. Iorga.* Oameni cari au fost, volumul I, II, III. Editura „Fundația pentru literatură și artă" Regele Carol II.

7. „Revista Germaniştilor Români" anul V, 1936, No. 1, 2 şi 3 cu articole şi amintiri de: *S. Mândrescu*, prof. universitar, de: *Ottilia Oteteleşanu, V. Tempeanu, Oct. Goga, etc. etc.* Interesant art. de : *Virgil Tempeanu*, „Regina Elisabeta din scrisorile ei către o scriitoare germană".

8. „Regele Carol al României", cuvântări, scrisori vol. I, II.

9. *Pierre Loti*, „L'exilée"
" " Aluzii în Fantôme d'Orient p.42, 43
Aluzii în Constantinople 1890.

10. *N. Şerban*, „Pierre Loti", „Sa vie, son oeuvre" 1924, p. 108: Amitié royale, şi pag. 119.

11. *E. Lovinescu.* Critice vol. V.

12. *Aida Vrioni.* în „Regina Elisabeta" în Convorbiri Literare, Mai 1933.

13. *Adrian Maniu.* „Poezii din Carmen Sylva" editura Fundaţia Regele Carol II.

14. Revista „Muzica şi Poezie", I, No. 5. „Regina de Argint" de: *Adrian Maniu.*

15. *Şt. O. Iosif.* „Tălmăciri", Buc., Alcalay.

16. *Şcoala Idealismului*, anul I, No. 1, „Dimitrie Dinicu" de prof. *Const. Nedelcu.*

17. „*Regina Maria*", Povestea vieţii mele.

DESEMNUL
ca mijloc de exprimare [1)]

La început n'a fost cuvântul... a fost mişcarea, căci mişcarea e viaţa

Tema ce ne-am propus e ca să vă dovedesc — pecât îmi va fi cu putinţă — că desemnul în şcoalele pregătitoare nu trebue să mai fie socotit, numai ca artă sau ca o dexteritate, ci în primul rând ca mijloc de exprimare şi că sub acest aspect ar trebui să fie considerat de pedagogi şi legiuitori.

Vorbind despre desemn ca mijloc de exprimare, e necesar să menţionăm şi pe celelalte mijloace de exprimare, de care ne servim; ordinea cum au apărut la omul primitiv, fazele prin care au trecut şi cum mijloacele de exprimare primitive, cultivându-se de specialişti, au devenit arte.

1) Primul mijloc de exprimare e *mişcarea*, pentrucă din epoca gestaţiei, toate animalele prin mişcare îşi anunţă existenţa şi vigoarea. Din mişcări directe sau derivate s'au format toate celelalte mijloace de exprimare şi deci artele, pentrucă mişcarea e însăşi viaţa.

2) Al doilea mijloc de exprimare e *sunetul* produs de vibraţiunile coardelor vocale, care e tot o mişcare, însă mascată.

Intreaga activitate fizică omenească se prezintă sub două aspecte: *munca* şi *jocul*. Omul munceşte pentru a-şi întreţine viaţa şi se joacă, adică se bucură de viaţă. Când întreg organismul fizic şi psihic funcţionează în limitele energiei acumulate, activitatea aceasta potrivită produce plăcere, iar plăcerile măresc energia vitală. Munca e interesul practic sau nevoia şi

1) Conferinţă ţinută la 9 Februarie 1936, în aula liceului „Mircea cel Bătrân" din Constanţa, în beneficiul Comitetului de acţiune pentru ridicarea unei statui Reginei-Poete Carmen-Sylva.

frica, iar jocul e plăcerea desinteresată. Din munca interesată s'au format activitățile practice, meseriile, comerțul, agricultura, etc.; din joc s'au format artele, produs fără scop utilitar, ci numai pentru a face viața mai plăcută, mai frumoasă. Omul primitiv jucându-se și-a exercitat mijloacele de exprimare și din utile le-a făcut frumoase, adică plăcute prin ele însele, după ce și-a satisfăcut cerințele corporale prin muncă, i-a mai rămas un prisos de energie vitală, pe care l-a întrebuințat pentru jocuri. Mișcările lui ritmice au devenit *dans*. Ritmul dansului era ordonat de sunetele produse de lemnele sau pietrele lovite și strigătele de îndemn și de comandă. Aceste strigăte prelungite au devenit mai armonice și melodice și, astfel apare *muzica vocală*. Nu numai cântând omul și-a desvoltat coardele vocale ci imitând și sbierătul sau mugetul animalelor și flueratul păsărilor; le momea ca să le vâneze. Prin exercițiu sunetul s'a cultivat, registrul vocal s'a mărit, iar timbrul a devenit mai armonic. Muzica a pregătit astfel coardele vocale pentru limbajul articulat, după cum dansul și jocurile copiilor le pregătesc mușchii corpului pentru muncă și lupte.

3) Omul preistoric, dupăce și-a construit instrumentele obiectele casnice, armele și adăpostul, a căutat apoi să le și înfrumusețeze, încrustându-le cum fac și acuma artiștii populari; și-a ornamentat caverna cu imagini vopsite, a modelat în lut, lemn și piatră diferite chipuri de lucruri și ființe. Incrustările sunt primele *desemne*, iar modelările sunt începutul *sculpturii*.

Sunt paseri cari cântă, castorii sunt buni constructori, unele animale dansează, dar afară de om nicio ființă n'are nici cea mai rudimentară intenție de înfrumusețare, dovadă că ornamentarea, mijlocul acesta de exprimare, e mai evoluat și deci posterior dansului și muzicei.

In ordinea evoluției și deci a apariției, al treilea mijloc de exprimare e *desemnul* care e produs tot de mișcare: «O linie e urma pe care a lăsat-o un punct care s'a mișcat.» Deci mișcarea, ca ordin mintal, e factorul care a produs linia. Mai multe linii combinate, deci mai multe mișcări compun o imagine adică un desemn; iar desemnul produsul acestor mișcări, e alfabetul, adică baza artelor plastice. Omul preistoric era bun vânător și constructor, dar cea mai evoluată și mai delicată dintre acțiunile lui a fost ornamentarea, adică desemnul și mo-

delarea. «Oamenii preistorici aveau gust, simţul simetriei şi al «proporţiilor în imaginile lor sobre, pline de viaţă şi mişcare, «cari se pot compara cu desemnele oamenilor moderni». 1)

Dacă privim un desemn oarecare, vedem că în compoziţia lui, nimic nu se mişcă, oricât l-am contempla. Desemnele oamenilor din epoca quaternară sunt neschimbate, le vedem noi acum, cum le au văzut şi ei acum zeci de mii de ani. Imobilitatea aceasta aparentă a făcut pe esteticiani să numească arhitectura, sculptura şi pictura *arte statice*, pentrucă ocupă loc în spaţiu, au volum, iar gândirea şi simţirea artistului e imprimată pe materie. Au numit apoi *arte dinamice*: *muzica*, *mimica* (arta dramatică) cu dansul şi *literatura*, pentrucă sunt produse de mişcări directe şi se manifestă în timp. Cea mai preţioasă dintre calităţile unei opere de artă statică (plastică) sau dinamică e mişcarea, adică viaţa pe care o evocă sau o redă. Ca un tablou marin să fie desăvârşit, nu-i destul ca pictorul să redea pe pânză perspectiva şi nuanţele transparente ale cerului şi ale mării; dacă valurile nu ne fac impresia că se mişcă, n'a pictat marea, ci nişte brazde pe o câmpie albastră sau nişte coline de dealuri în depărtare. La un portret, în afară de redarea caracterului asemănător ca formă, culoare şi plasticitate, dacă nu avem impresia că chipul ne priveşte şi vrea să ne vorbească, portretul acesta poate fi asemănător, dar e lipsit de viaţă. Artele plastice derivate din mişcare au ca scop principal, să redea şi să fixeze în timp şi spaţiu mişcarea, adică viaţa.

Ştiinţa modernă a dovedit că omul posedă un organ special al limbajului, situat în creier în partea circumscrisă în hemisfera cerebrală stângă, unde e şi centrul motor al mişcărilor membrelor din dreapta. (Circumvoluţia lui Broca). Dacă această circumvoluţie e distrusă, bolnavul înţelege bine sensul cuvintelor, citeşte şi scrie, dar e afazic adică nu poate vorbi, ceeace dovedeşte că acest organ e special şi nu se poate confunda cu organul scrierii sau al mişcării.

Pe acest temeiu s'a făcut educaţia copiilor anormal desvoltaţi cari nu puteau vorbi, punându-i să facă exerciţii de mişcări ordonate şi orice lucru manual în special cu mâna dreaptă. Mişcările regulate şi lucrul manual le au gradat treptat, pânăce au ajuns la exerciţii de desemn; ajunşi în această ul-

1) S. Reinach. Apollo.

timă fază, copiii au vorbit din ce în ce mai bine. S'a dovedit, prin urmare, că orice exercițiu al mânii influențează creierul; că desemnul și orice lucru manual sunt mijloace de educație psihică, pentrucă mâna e drumul care duce direct la creier; că, educând mâna, educăm în acelaş timp creierul. Pentru acest motiv cu drept cuvânt s'a spus că: «Mâna lucrând gândeşte».

Ordinea în mişcări şi acțiune, nu numai că face educația organului vorbirii, dar produce şi ordine în gândire şi judecată. Pe principiul acesta se sprijină *Şcoala activă* din America, pentru care pedagogii europeni se trudesc să scoată tradițiile medievale din şcoalele europene, ca apoi să o treacă peste Ocean.

Revenind la filogeneză, adică la fazele de desvoltare ale civilizației omeneşti, am arătat că muzica a pregătit coardele vocale pentru articulația şi modulațiile limbajului, iar acum am arătat, cum lucrul manual şi desemnul ca acțiune psiho fizică, au trezit, au stimulat şi au desvoltat însuşi organul vorbirii după principiul: «Funcțiunea creiază şi desvoltă organul». Ontogeneza în cazul acesta repetă perfect fazele filogenezii. Copilul la început numai se mişcă şi țipă; după ce şi-a luat atitudinea verticală, imită zgomotele şi mişcările din jurul lui, articulează cuvinte monosilabice şi onomatopeice, mâzgăleşte şi zgârie, modelează în lut, nisip şi aluat, cântă şi dansează în acelaş timp, ca la vârsta de şapte ani, când ajunge să vorbească mai bine, să înceapă şcoala cu «scris—cetitul».

Dansul cu *mimica*, cu râsul şi plânsul, *sunetul muzical*, vocal sau instrumentai, exclamările cu onomatopeele şi *desemnul* ornamental sau figurativ; fie ele mijloace de exprimare primitive sau arte rafinate, n'au nevoie de traducere sau comentarii; înțelegerea lor e nelimitată pe tot spațiul planetei. Fiecare ființă umană depe globul terestru dansează, râde, plânge, cântă, gesticulează şi desemnează cam la fel, pe înțelesul tuturor. Acestea sunt prin urmare mijloacele de exprimare ale umanității. Dintre acestea, singur desemnul pe lângă acest important privilegiu al nelimitării în spațiu, îl mai are şi pe cel al nelimitării în timp. Nu mai ştim cum dansau sau cum cântau străbunii preistorici din quaternar, dar acum, după mai multe zeci de mii de ani, ştim cum desemnau, pentrucă efortul lor mintal şi de mişcare educată, contopite în desemnele lor, l-au încredințat să li l păstreze materia—os de ren, sau

piatră silex—care nu moare niciodată. Deci ca nici un alt mijloc de exprimare, desemnul adică exprimarea cu ajutorul desemnului, e nelimitată, nu numai în spaţiu, dar şi în timp.

4) Muzica, desemnul şi lucrul manual au pregătit al patrulea mijloc de exprimare, care e *limbajul articulat.*

Nevoia permanentă şi mereu crescândă de a exprima un gând, a silit pe om să producă limbajul articulat. Cauza principală şi adâncă a progresului e facultatea superioară pe care o are omul de a analiza şi sintetiza, iar rezultatul cel mai important şi mai minunat al acestui privilegiu intelectual, a fost creaţiunea limbajului.

La instinctul de *mai bine* care cuprinde frica, foamea şi nevoia de confort, s'au asociat instinctele de a *imita*, a *cunoaşte* şi *înfrumuseţa*, care au stimulat pe om şi au contribuit împreună cu acţiunile psiho-fizice, la apariţia şi desvoltarea vorbirii.

Limbajul, la început onomatopeic, apoi monosilabic şi ritmic a evoluat la limbajul actual. Limbajul ritmic sau poetic s'a menţinut până în timpurile istorice. Vedele, Ramayana, Mahabharata, Iliada, Odissea, Psalmii, Coranul, etc., sunt concepute în forma versificată. In limba elină sunt chiar tratate de morală, legislaţie şi fizică compuse în versuri. In tot ce a făcut omul ca muncă, joc şi artă, a pus *proporţie, ritm* şi *simetrie.* Egocentrismul lui conştient sau inconştient i a impus aceasta. I a plăcut proporţia şi simetria, pentrucă organismul lui fizic e proporţionat şi în mare parte simetric; i-a plăcut şi ritmul, pentrucă funcţiunile lui fisiologice, ca respiraţia şi pulsaţia, activează într'un ritm perfect.

Practica îndelungată a limbajului, a devenit predispoziţie înnăscută pentru toţi oamenii. Fiecare trib sau naţiune şi-a făurit cuvintele de cari a avut nevoie; astfel s'au format limbile şi apoi literaturile populare, naţionale. Toate aceste literaturi s'au transmis din noaptea vremurilor trecute, din generaţie în generaţie, numai prin viu graiu: Aezii, rapsozii, truverii, trubadurii, conocarii, colindătorii, descântătorii, etc., erau cărţile vii ale literaturilor populare. Această literatură nefiind scrisă, mari comori folcloristice s'au uitat şi s'au pierdut.

Trebuinţa de a păstra şi a transmite posterităţii gândirea, simţirea şi experienţa omenească, a satisfăcut-o desemnul. Prima manifestare a acestei mult simţite necesităţi, a fost scrierea hieroglifă sau ideografică, care n'a fost practicată numai

de Egipteni, ci şi de vechii Mexicani, Peruviani, Anamiţi şi Chinezi. Imaginile întrebuinţate în scrierea hieroglifă erau tipice şi mult simplificate prin stilizare. In scrierea hieroglifă chineză, o linioară verticală, înseamnă cifra *unu*, două trăsături cifra *doi*, ca şi cifrele romane. Un punct deasupra unei linii orizontale, însemna *sus* sau deasupra, sub linie însemna *jos* sau *dedesubt*. O linie orizontală tăiată la jumătatea ei de o linie verticală, însemna *mijlocul* sau *jumătatea*. Trei figuri de bărbaţi în şir însemna *urmare* sau *înşiruire*. Două figuri de femei faţă în faţă însemna ca şi acum..ceartă. 1) Din acest exemplu se vede bine cum oameni antipozi şi în vremuri deosebite, fiind constrânşi de aceleaşi nevoi, au acţionat independent pe aceleaşi căi şi cu mijloace asemănătoare.

Imaginile scrierii hieroglife la Egipteni se repetau simetric ca ritmul muzicei, al dansului şi al poeziei, pentrucă simetria e ritmul plastic. Mijlocul acesta de scriere aparţinea clasei culte a teocraţilor ca idee, iar ca executare, meşterilor specialişti cari sculptau granitul templelor. Pentru această lucrare nu era nevoie de un desemnator, deoarece imaginile întrebuinţate erau tipice, şablon, cum sunt patroanele zugravilor actuali. O imagine semăna perfect cu alta, cum seamănă o literă cu alta depe aceiaşi pagină imprimată. Acest fel de a scri, pe lângă greutăţile tehnice pentru execuţie, necesita mult timp şi spaţiu. Mii de ani s'a practicat această scriere, până când Fenicienii—după alţii Hicşoşii—simplificând tot mai mult imaginile, au ajuns la alfabetul fonetic întrebuinţat astăzi. Alfabetul fonetic marchează în istoria civilizaţiei omeneşti un eveniment cu mult mai important decât cel petrecut în Europa pela jumătatea secolului al XV, adică inventarea tiparului, căci cu ajutorul scrierei fonetice se pot exprima nu numai idei concrete, dar şi tot rodul gândirii omeneşti şi astfel exprimat se poate transmite generaţiilor actuale şi viitoare.

Acţiunea de a desemna, după ce a stimulat şi cultivat în creierul omenesc organul special al vorbirii, tot ea vine în ajutorul limbajului, pentru a-l înregistra şi a-l răspândi în timp şi spaţiu cu ajutorul grafiei.

Scrierea, adică grafia e un desemn convenţional. Prin exerciţiu repetat, semnele cari reprezintă sunetele, adică literile, au trecut în inconştient şi ca urmare, executarea lor se face

1) L'Esthétique par Eugène Véron pag. 18

în mod automat. Scrierea sau grafia derivată din desemn e un fragment din el şi, ca orice fragment, se integrează şi se diferenţiază din întreg păstrând însuşiri de ale întregului. Toţi ştiutorii de carte cunosc fragmentul, în timp ce întregul e foarte puţin cunoscut, căci desemnul e cel mai neglijat şi mai puţin întrebuinţat, dintre toate cele cinci mijloace de exprimare cu care se serveşte omul. Pentru acest motiv vom căuta să explicăm întregul (desemnul) cu ajutorul fragmentului (grafia) care e mai bine cunoscut.

Modelele desemnului sunt toate formele concrete din natură, fiinţi şi lucruri, pecând modelele grafiilor actuale, sunt câteva figuri ideale din geometria plană. Modelele desemnului au prin urmare două şi trei dimensiuni, pecând ale grafiei numai două; ele sunt: *punctul, linia dreaptă, ovalul* şi *spira* (primul tur al unei spirale). Aceste forme elementare şi sintetice sunt generatoarele tuturor literilor cari compun toate alfabetele din Europa, cari se scriu cu mâna. Ori punctul, linia şi ovalul sunt noţiuni abstracte, închipuite numai de mintea omenească. Punctul e capătul unei linii sau locul unde s'au întretăiat două linii. E ceva care n'are dimensiune, ori ceeace nu putem aprecia cu simţurile noastre, e abstract. Cu cele mai bune instrumente din lume, nimeni nu poate construi o figură geometrică perfectă care să corespundă identic cu definiţia. Cei mai mari artişti caligrafi, s'au apropiat numai de formele ideale în realizările lor grafice.

Scrierea caligrafică e un desemn calculat şi deci conştient, pe când scrierea curentă e acelaş desemn convenţional dar care se execută în mod automat. Prin exerciţiu repetat, forma şi executarea literilor, au trecut în inconştient, şi se execută automat. Când scriem, nu ne gândim la forma şi executarea literilor, ci la ideea pe care dorim să o exprimăm cu ajutorul acestor litere. Tot aşa când desemnăm, nu ne gândim la executarea liniilor, ci la forma modelului pe care voim să o reproducem pe hârtie cu ajutorul acelor linii.

Pentru grafie elementul component al unui cuvânt (al unei imagini) e litera, iar pentru desemn acest element simplu, e linia. Şi linia şi litera sunt semne grafice produse în acelaş mod; sunt urmele ce le a lăsat un punct care s'a mişcat, creionul sau peniţa. Liniile cari compun orice desemn sunt de două feluri: *linia dreaptă* şi *linia curbă* sau ondulată, pe

care francezii le numesc linii mame (lignes mères); pecând grafia are 26 de forme de litere minuscule şi 26 majuscule, adică 52 de semne deosebite.

In şcoala primară copilul la început învaţă să desemneze elementele grafice cari compun literile. După câteva luni de exerciţiu zilnic, cunoaşte semnele grafiei şi le desemnează din memorie; iar după un an, i s'au fixat în inconştient, adică le execută automat. Cu mult mai uşor şi într'un timp mai scurt, ar trece în inconştientul copiilor, cele două feluri de linii necesare desemnului, decât cele 52 de semne ale grafiei manuale şi alte 52 de semne ale grafiei imprimate.

Dacă ştiutorii de carte nu întrebuinţează desemnul cu aceeaşi uşurinţă şi îndemânare cu care întrebuinţează grafia e din cauză că pentru grafie copiii din clasa întâia primară, s'au exercitat în fiecare zi şi în fiecare oră, pe când cu desemnul nu s'au exercitat decât cel'mult—conform programei analitice — două jumătăţi de oră pe săptămână. Asupra asestei importante chestiuni vom mai reveni, acum vom urma comparaţia desemnului cu grafia.

Ca şi la grafie, la desemn deosebim două părţi: una conştientă, adică imaginea sau ideea exprimată şi alta inconştientă, adică liniile cari au servit pentru conturarea acelei imagini. La un manuscris sunt aceleaşi părţi ca şi la un desemn: acţiunea conştientă sau ideea ce am avut de exprimat şi partea inconştientă, grafia, sau mijlocul de exprimare grafic şi mecanic. Atât la grafie cât şi la desemn, avem scopul conştient şi mijlocul automat. La ambele exprimări, atât prin linii cât şi prin cuvinte, creierul dictează conştient, iar mâna execută automat. La ambele acţiuni motorul e gândirea.

Modelele generatoare ale grafiei fiind abstracte sunt şi mai greu de reprodus, pecând modelele desemnului sunt concrete, deci se pot cunoaşte prin ajutorul simţurilor, se pot verifica prin pipăire, comparaţiuni, numărători şi măsurători. Modelele reale ale desemnului nu sunt perfecte ca figurile geometrice, ele au forme foarte variate chiar la acelaş tip şi din cauza acestei mari variabilităţi şi imaginile lor reproduse în desemn pot varia, deci pot fi puţin greşite şi totuşi să placă. Ovoidul făcut de găină nu-i perfect ca cel definit de geometrie. Nu numai desemnatorul, dar nici găina n'ar mai putea să facă un al doilea identic.

Nimeni nu scrie ca în modele; ori, neputința aceasta de conformare n'a descurajat pe nimeni; toți câți au trecut prin școala primară scriu, dar foarte puțini pot să și desemneze după cum scriu. Fiecare avem grafia noastră specială, individuală și variabilitatea aceastâ e infinită. După cum nu s'au găsit doi oameni identici, tot așa nu s'au găsit nici două grafii identice. Variabilității infinite a indivizilor corespunde variabilitatea infinită a grafiilor. Fiecare desmnator are și el felul său de a desemna, stilul său propriu care nu se poate confunda. Fiind amestecate desemne de ale lui Leonardo cu desemne de ale lui Rembrandt, chiar un neinițiat le-ar putea ușor deosebi.

Savanții au studiat grafia și au făcut importante observații asupra ei. Diferitele caractere tipice de scrieri le-au ordonat și clasificat, formând adevărate dicționare de tipuri de scrieri, cari corespund cu temperamentele umane. Pe aceste cercetări științifice se întemeiază cercetările grafologului și ale expertului grafic. Grafologul, în cercetările sale, pleacă dela niște premise controlate în mod științific, însă interpretarea acelor observațiuni și date, depinde de iscusința sa ca cercetător. Din această cauză Alf. Binet a dovedit că grafologia nu-i știință, ci mai mult artă.

Din mai multe probe de scriere grafologii distinși pot face portretul psihologic al scriitorului, mai bine și mai exact decât l-ar fi făcut, bazându-se pe oricare alte observațiuni și cercetări; aceasta pentrucă scrisul nu reprezintă numai traducerea grafică a limbajului, ci este în acelaș timp și imaginea constituției, a temperamentului, a caracterului; cu un cuvânt al întregei noastre individualități fizice și psihice.

5. Pentru motivele arătate, și cele ce vor urma, considerăm grafia, fragmentul desemnului, că este al cincilea și ultimul în ordinea apariției, dintre mijloacele de exprimare de care se servește omul modern.

De oarece cu acest fragment ne-am propus să comparăm și să explicăm întregul, pentru aceasta vom mai adăoga ceva despre grafie.

Grafia reprezentând caracterul individual variază și ea în cursul vieții, dela copil la omul bătrân. Tot așa variază și desemnul. Copiii au o grafie naivă, care se aseamănă în aspectul ei general dela un copil la altul și dela băeți la fete, așa

cum se aseamănă şi desemnele lor. Scrierea aceasta «şcolărească» sau «buchereascâ» se deosebeşte de scrierea stângace a adultului incult, după cum se deosebesc şi greşelile de vorbire sau pronunţare ale copilului mic de ale adultului imbecil.

In epoca adolescenţei, când începe să se formeze caracterul şcolarului, şi în grafia lui apar trăsături caracteristice individuale, pe care nu le avea mai înainte. In această vârstă numită şi «periculoasă», adolescentul, ca şi puberul, trec repede dela o extremitate la alta; chiar în aceiaşi zi poate să comită un act de mare curaj şi altul de laşitate; dar şi grafia lor marchează aceste oscilaţii şi sbucium clocotitor. Nu numai în cuprinsul unui caet, dar chiar pe aceeaşi pagină poate să aibă două şi chiar mai multe scrieri, foarte deosebite în aparenţă. La această vârstă deosebirea dintre scrisul fetelor şi al băeţilor, e bine marcată. Deosebirea aceastâ e tot atât de evidentă şi la liniile desemnului: numai elevii transferaţi din alte licee, cari nu mă cunosc, îndrăznesc să-mi prezinte spre notare, carnetul de schiţe cu desemne făcute de fete.

Literile şi trăsăturile mici din grafie, reprezintă ritmul respiraţiei şi al pulsaţiilor. Peniţa e un minunat indicator grafic pentru cei ce ştiu să interpreteze rezultatul. Literile majuscule, buclatele, tremele, acoladele, ţiratele şi parafele, corespund gesturilor, sunt fotografiile lor. Pentru acest motiv şi bătrâneţea, cu slăbiciunile ei, o arată plastic grafia. După alterările grafismului se poate preciza data când a început vreo turburare cardiacă sau a sistemului nervos, chiar fără ca pacientul să fi simţit şi să fi reclamat aceasta medicului său. Inainte de isbucnirea simptomelor, modificările în scris pot trăda începutul unei paralizii generale. Anumite leziuni cerebrale, tumori sau inflamaţiuni ale centrilor nervoşi, pot avea între alte manifestări, şi anumite diformări grafice. Este cunoscută micrografia boalei lui Parkinson (paralizie agitantă) sau scrisul tremurat al acestor bolnavi. Chorea acută îşi poate şi ea anunţa apariţia prin turburările scrisului, deasemenea vindecarea ei, o poate prevesti revenirea la scrisul normal. Prin urmare pentru unele boale scrierea, e crainic prevestitor, stigmat sigur pentru fixarea diagnozei, indicator al fazelor boalei şi prevestitoarea convalescenţei.

In cazuri de afazie, când bolnavul nu poate vorbi, atunci scrie; deci agrafia e o stare maladivă mai gravă decât afazia şi aceasta pentrucă limbajul e un mijloc de exprimare conştient, pecând grafia, derivând din desemn, care a apărut la om cu foarte mult timp înaintea limbajului, e mijlocul de exprimare al inconştientului. Şi copiii mâzgălesc cu creioanele înainte de a vorbi bine. Limbajul e inconştient în lapsusurile studiate de psihanalistul S. Freud, în vis, în aiureala febrei şi în somnul hipnotic. Grafia însă e numai semiconştientă, atunci când culpabilul în cabinetul Judecătorului Instructor, face eforturi pentru a şi masca scrisul obicinuit, spre a nu fi descoperit. Intenţia aceastã de mascare a scrisului, corespunde cu ascunzătoarea struţului, căci culpabilul, totdeauna e trădat de inconştient care nu se lasă a fi înnăbuşit. Conştientul se exprimă prin limbaj, iar inconştientul prin grafie.

Potrivit obiceiurilor, credinţelor religioase şi convenienţelor sociale, impuse de gradul de civilizaţie la care am ajuns, suntem siliţi să mascăm, să refulăm în inconştientul nostru cât putem mai bine, toate pornirile primitive egoiste şi antisociale. Ca urmare, ne prezintăm în lume cu masca şi poza care credem că ne ar avantaja, imităm, chiar fără să ne dăm seama, pe oamenii pentru care avem admiraţie. Totul poate minţi, gestul, atitudinea, expresia, fapta, haina şi mai cu seamă vorba; dela copilul din leagăn, care plânge fără să l doară ceva, ci numai pentru a fi luat în braţe, până la omul bătrân care geme fără dureri, numai ca să inspire mila şi compătimirea celor din jurul lui. Toate pot minţi, numai scrisul nu minte şi nu minte pentru că nu poate.

Scrierea e mijlocul de exprimare al omului civilizat. Nu toţi câţi întrebuinţează celelalte mijloace de exprimare pot să şi scrie. Omul primitiv ne apare aşa cum e, el nu şi controlează faptele şi dorinţele şi nu şi dă seama dacă e imoral sau antisocial. Omul civilizat moşteneşte dela omul primitiv străbunul preistoric, aceleaşi porniri şi dorinţe, dar le maschează şi e cu atât mai civilizat şi mai educat, cu cât ştie mai bine să le mascheze. Aceste porniri primitive, refulate în inconştient, tind să năvălească afară din adâncul ascunzătorii şi, fără să ne dăm seama, găsesc în grafie o supapă deschisă de mişcările automate, prin care se strecoară să se înşire pe hârtie, în văzul tuturor şi alături de toate calităţile cari compun ca-

racterul scriitorului. In văzul tuturor, dar numai pentru înțelegerea grafologilor iscusiți. Grafia e trădătoare pe când limbajul pe unii oameni îi maschează foarte bine. Vorbele pot să spună ceva vesel, în timp ce trăsăturile feței, adică expresia mimică care e mai sinceră decât vorba, trădează tristețea lăuntrică. Conținutul unei scrisori poate să exprime idei nobile și altruiste, iar grafia să arate tocmai contrarul, adică un suflet negru și egoist. Din acest punct de vedere căsătoriile prin corespondență, ca și orice altă afacere, mai bine s'ar face, dacă nu s'ar lua în considerație limbajul, ci s'ar interpreta expresia grafică prin grafologie.

Oricare știutor de carte poate fi într'o măsură oarecare grafolog. Oricine poate distinge o scriere murdară de alta curată. Dacă e ordonată și îngrijită, sau e dezordonată și neglijentă. Dacă scriitorul e copil sau adult, dacă e bărbat sau femee, dacă e cult sau incult, dacă e viguros și energic sau e un plăpând sentimental, etc. Se spune despre omul ordonat că e punctual, iar despre cel conștiincios și meticulos că «e cu punctul pe *i*», și poporul știe că dacă scrisul e «talpa gâștii» și cuprinsul «e gândul muștii». 1)

Tot ce am arătat despre grafie fragmentul desemnului, se poate spune și despre întreg, pentrucă numai fragmentul se poate integra în întreg. Desemnul evidențiază plastic puterea de analiză și sinteză a desenatorului, împreună cu toate calitățile și defectele psihice și fizice, mai bine și mai complet de cât grafia, pentrucă desemnul e în acelaș timp mijloc și scop, fond și formă, gândire, simțire și exprimare. Desemnul e mijloc de exprimare automat și inconștient cum e grafia și în acelaș timp, conștient cum e vorbirea, pentrucă el e grafie și limbaj.

După comparația desemnului cu grafia, e necesar să continuăm comparația desemnului cu limbajul. Exprimarea prin

---

1) Din popor: Scriu la tine
Vai de mine
Talpa gâștii,
Gândul muștii
Când îi vedea
Scrisoarea mea
Să fugi cât îi putea
Și apoi
Află că Joi
Te poftim la noi
Să 'mpărțim foamea amândoi.

viu graiu impresionează mai puternic decât exprimarea prin vorbele scrise, pentrucă ideile ce se transmit auditorului, sunt dinamizate de mimica plastică şi cea sonoră a vorbitorului. Oratorul e în acelaş timp autor şi actor. Mijlocul de exprimare prin vorba rostită, a înflorit în grădinile lui Academus şi a devenit artă în *forum* şi *agora*. Cuvântul rostit e mijlocul de exprimare sfinţit de marii profeţi propovăduitorii religiilor. Viul graiu a răsunat prin văile Gangelui, Yemenului şi Iordanului. Are însă desavantajul că se manifestă într'un spaţiu şi timp foarte limitat. Exprimarea prin vorba scrisă permite lectorului să mediteze ideile scriitorului, dar spaţiul şi materia — cartea sau manuscrisul – care e între autor şi cetitor, fac ca impresia să fie mai mică, deoarece comunicativitatea şi farmecul direct au dispărut. In schimb exprimarea prin vorba scrisă se adresează unei întregi naţiuni—ştiutorilor de carte—ca spaţiu, iar în timp, poate dura şi un veac, fără prea multe adnotări şi comentarii. Peste aceste limite de timp şi spaţiu ideile gânditorilor şi poeţilor pot trece, dar numai pentru specialişti, filologi şi poligloţi în original, iar pentru marele public e nevoie să fie traduse. Ori traducerea, după zicătoarea italiană, „Traduttore e traditore", niciodată nu redă întreaga frumuseţă a originalului, pentrucă în fiecare limbă sunt forme intraductibile.

In afară de această cauză de alterare a frumuseţii originalului, limbile, ca şi organismele vii, evoluează ca structură şi resonanţă dela o generaţie la alta, aproape fără să ne dăm seama. După cum spiritul unei naţiuni evoluează, în acelaş ritm se transformă şi limbajul practicat de ea. Pentru fiecare lucru sau noţiune nouă apare şi un nume sau expresie nouă; totuşi: «Câte visuri nu-ţi întuneci tu, cinstit preot al artei,
«In descurajarea tristă de-a vedea, cât de departe i
«Strofa ce-ai purtat-o 'n minte, de cea scoasă la lumină
(Linişte, de A. Vlahuţă)

Cuvintele ca şi organismele vii, se nasc, cresc şi apoi îmbătrânind mor. Ideea însă nu moare, îşi schimbă numai haina; când învelişul în care a fost concretizată, cuvântul, nu mai e încăpător, ideea îl sparge cum sparge puiul coaja oului şi apoi sboară să-şi caute un cuib sau o haină mai încăpătoare sau „à la mode".

Ideea eprimată prin desemn, nu evoluează, nici nu are vreodată nevoie de traducere, pentrucă e exprimată cu ajuto-

rul unui mijloc de exprimare universal și e fixată pe materie care nu crește, nu îmbătrânește, nici nu moare, nefiind organism viu, cum e limbajul.

Cuvintele scrise sau vorbite pot exprima nuanțe fine și idei abstracte, cari nu se pot exprima prin desemn. Când avem nevoie să descriem o imagine plastică și ne servim de cuvinte pronunțate sau scrise, niciodată nu vom isbuti să evocăm în mintea cititorului sau auditorului, forma exactă, caracterul sau proporția părților, cari compun imaginea plastică ce voim să o descriem, tot atât de exact cum am evoca o, dacă această descriere am face o prin desemn. De acum mai bine o sută de ani Napoleon I a spus:

„Un simplu crochiu de desemn îmi spune mai mult decât un raport detailat scris sau vorbit".

Efortul de a reda imagini plastice cu ajutorul cuvintelor, e cu mult mai mare, decât de a evoca aceste imagini cu ajutorul desemnului. Marii literați, cu talentul lor de exprimare și imaginația lor reproductivă, pot evoca tablouri din natură, dar sunt lipsite de preciziune. Cuvintele, comparațiile, imaginile, metaforele și toate mijloacele lor de evocare trezesc și înfiripă în mintea cetitorilor cu fantazii diferite, imagini și tablouri diferite. Poetul nu compune un singur tablou ca pictorul ci o mare mulțime de tablouri, câte unul pentru imaginația fiecărui cetitor. Cuvintele marilor poeți, purificate de sensul comun, devin neprecise, nedefinite ca sunetele armonice ale marilor muzicieni. Ca și sunetele armonice, cuvintele lor ne transportă în „lumea suprasensibilă", în Olimp, în Nirvana, sau în Paradis, adică în infinit. Suntem o scânteie de lumină apărută din infinit; trăind și urmând legile firii; infinitul ne atrage, ne farmecă, ne rechiamă, iar noi spre dânsul ne îndreptăm, să ne contopim definitiv în el. Din noi va rămânea numai ce am exprimat ca gândire și simțire cu ajutorul grafiilor și prin desemn.

Neprecisul, nebulozitatea, clar-obscurul, „il sfumato", sunt elemente estetice de mare valoare, dar din punct de vedere practic, tehnic, sau științific, lipsa de preciziune e un mare defect. Preciziunea și claritatea desemnului, caracterul lui sintetic, rezumativ și de o perfectă înțelegere universală, a făcut să apară, să progreseze și să se perfecționeze toate produsele tehnice industriale, mecanice și științifice. Pentru gândirea concretă, prima realizare e un desemn; iar pentru acest fel de

gândire, exprimarea prin desemn e superioară exprimării prin vorbele scrise sau rostite. Pentru acest motiv cu drept cuvânt s'a spus că: «Desemnul e promotorul întregii activităţi plas- «tice a omenirii şi mai e în acelaş timp limbajul ei universal «nelimitat în timp şi spaţiu».

Desemnul, pecât e de precis în exprimarea imaginilor concrete, pe atât e de elocvent în concretizarea imaginilor fantaziei creatoare şi constructive, artistice şi ştiinţifice. E destul să ne amintim de simboalele matematicilor superioare, formulele chimice, planuri, proecte, hărţi, diagrame, etc. Paradisul şi Infernul, ca şi reconstituirile istorice, ale geologiei, ale arheologiei istorice şi preistorice, cu ajutorul desemnului au fost ex primate, cunoscute şi înţelese; prin el intuite şi transmise tuturor generaţiilor actuale şi viitoare.

Desemnul are diferite şi variate aspecte, ajută activitatea omenească şi înfrumuseţează totul. Apare umil în căsuţele sărace şi se resfaţă în palate, iar omul e cu atât mai mulţumit şi mai fericit, cu cât l-a întrebuinţat mai mult pe el şi derivatele lui tehnice şi artistice. Desemnul e cultivat de artiştii populari şi de cei culţi, de modeştii meşteşugari, de ingineri şi inventatori; dela primitivi şi sălbatici până la savanţi, tuturor li e necesar. Prin puterea lui de evocare, claritate, preciziune şi sinteză, e bine simţit de copii, înţeles de surdo-muţi şi cetit de analfabeţii din lumea întreagă.

Desemnul a evoluat cu civilizaţia umană ajutând pe om la muncă şi la joc, la meserii şi la arte. El singur poate dovedi gradul de civilizaţie la care a ajuns un popor. După ce a creat artele plastice, a venit şi în ajutorul artelor dinamice, dându le posibilitatea de a supravieţui, transmiţându-le din generaţie în generaţie, răspândindu le pe tot spaţiul cunoscut, prin ajutorul grafiilor speciale. Muzica Egiptenilor sau Elinilor nu se cunoaşte, pentrucă n'a fost scrisă; deabea prin secolul al XI lea, dela călugărul italian Gui d'Arezzo, notaţia muzicală capătă preciziune şi, prin aceasta, puterea de desvoltare, înregistrare şi transmisiune în timp şi spaţiu. O simfonie de Beethoven se poate executa astăzi, după mai bine de o sută de ani, tot atât de exact ca şi cum orchestra ar fi condusă de însuşi genialul musician,

Sunetul care durează o clipă, a devenit etern. Miracolul acesta desemnul l-a înfăptuit cu grafia muzicală, care a înregistrat

perfect toate nuanţele sunetului, le păstrează şi le transmite omenirii întregi şi veacurilor viitoare, fără nici o alterare, căci sunetele armonice nu se învechesc, nu mor, cum mor cuvintele, nici nu trebuesc traduse.

* * *

Faţă de această importantă contribuţie ce a adus desemnul culturii omeneşti, el n'a fost introdus în şcoală ca obiect de studiu decât pela mijlocul veacului trecut, când H. Pestalozzi, genialul pedagog, teoretician şi practician, l-a introdus în şcoalele conduse de el. In comparaţie cu celelalte obiecte de studiu, cari figurează în programele şcoalelor de mii de ani, chiar dela începutul de organizare al lor, desemnul e un obiect nou, a cărui didactică şi metodică încă nu-i fixată. Cu toate serviciile pe care le-a adus celorlalte obiecte, a fost şi scos afară din programul şcoalelor secundare ca ceva netrebnic, căci a fi notat, în loc de note ca la celelalte obiecte, numai cu calificativele de A (ascultător) şi N (neascultător), asta a însemnat. Rolul profesorului de desemn a fost redus astfel la rolul de pedagog supraveghetor de ordine.

Pedagogii oficiali, mărunţi şi efemeri, nu l au practicat, nu l-au cunoscut, şi nici nu şi-au dat osteneala să-l înţeleagă. Numai pedagogii geniali l-au înţeles şi i au întrevăzut puterea lui educătoare ca: John Locke, J. J. Rousseau, H. Pestalozzi, Fröbel şi alţii. Ori geniile *văd* şi *prevăd*, dar n'au puterea de a-şi pune în aplicare principiile lor.

La noi predarea desemnului a fost încredinţată pictorilor. Şi acuma se crede că cel mai bun profesor de desemn, e cel care pictează mai bine, ca şi cum s'ar crede, că cel mai bun profesor de limba maternă, ar fi un poet; ori artistul, de cele mai multe ori, nu i pedagog. In orice caz calităţile artistice pentru predarea desemnului, trebue să fie însoţite de cunoştinţi şi practică pedegogică. Şcoalele de Belle-Arte de altădată aveau un scop bine determinat: de a pregăti artişti sculptori şi pictori. In programul lor de studii nu figurau caligrafia, desemnul liniar, nici pedagogia. Aceste şcoale s'au transformat în Academii de Arte frumoase în cari după mai bine de zece ani, secţiunea pedagogică tot nu s'a organizat complet. [1])

1) La Iaşi secţiunea pedagogică a rămas desiderat.

Şcoalele de Belle-Arte de altădată, ca şi Academiile de acum pregătesc pictori-artişti, cari devin maeştri de desemn obligaţi să predea ce n'au învăţat şi să uite ce ştiau. La Seminariile pedagogice universitare absolvenţii şcoalelor de Belle Arte puteau să capete cunoştinţe de pedagogie generală, iar despre didactica şi metodica desemnului aproape nimic. Pedagogi distinşi, nu numai români ci şi străini, aveau şi au principii metodice şi didactice foarte bune, pentru toate celelalte obiecte de studii, afară de desemn. Celelalte obiecte de studiu au biblioteci întregi cu studii istorice în cari s'au păstrat experienţe de mii de ani, pecând desemnul e un obiect nou, fără tradiţii, care acuma se studiază de savanţii pedagogi din toată lumea. Desemnul în şcolile pregătitoare a fost şi mai este considerat numai sub aspect artistic, ca şi cum vrând să învăţăm limba maternă, am începe cu analiza literară, metrica sau prosodia. In timp ce artiştii pictori care-l predau, îl considerau numai ca artă, legile şi regulamentele îl considerau numai ca dexteritate.

Din cauza că artiştii pictori sau muzicanţi n'aveau suficientă pregătire pedagogică, erau într'o situaţie inferioară faţă de colegii lor profesori de obiecte teoretice. Din această cauză era şi firesc să facă multe greşeli pedagogice şi pentru acest motiv să fie desconsideraţi şi, odată cu desconsiderarea lor, să fie scăzut şi prestigiul obiectelor predate de ei. Mai sunt încă profesori specialişti şi cam pedanţi care mai curând scuză un viciu, decât o greşală de exprimare sau de ortografie. In schimb prestigiul «obiectelor principale» n'a scăzut, cu toate că au fost profesori cari au făcut traduceri greşite, alţii au lăsat probleme nerezolvate, altora nu le-a reuşit experienţa, dar nu s'a pomenit vreodată ca un artist, maestru de desemn, să nu poată corecta o greşală de formă, umbră sau culoare, sau un maestru de muzică, să nu distingă o greşală de intonaţie. Aceşti artişti pictori sau muzicanţi, insuficient pregătiţi din punct de vedere pedagogic, aveau o educaţie artistică cu mult superioară celei necesare unor buni maeştri de curs secundar, dar această calitate nu se *vedea*, nici nu se *auzea*. Ceeace li se remarca în totdeauna în cancelarii şi pe catedre, erau numai greşelile lor pedagogice.

Niciodată nu s'a dat desemnului de către legi şi regulamente o importanţă mai mare decât cea actuală, căci s'au anulat dispoziţii cari desconsiderau obiectul, făcându-l «cea mai

umila dintre dexterități». Acum 250 de ani un medic genial cu activități diverse și cunoștinți enciclopedice, John Locke, a văzut și a propovăduit importanța educativă a desemnului. La noi tot un distins medic, D l Dr. C. Angelescu, în calitatate de Ministru al Culturii Naționale, a reparat greșelile din vechile dispozițiunl și regulamente. Era și firesc ca un distins chirurg să prețuiască mai bine ca predecesorii săi, cât valorează pentru educație cultivarea simțului de observație, a memoriei vizuale și siguranța mișcărilor mâinei.

Acum grupa obiectelor practice se numește oficial «arte și dexterități». Dexteritate însemnând îndemânare; dexterități sunt: *lucrul de mână* și *gospodăria* pentru fete și *lucrul-manual* pentru normaliști. Arte probabil sunt *muzica* și *desemnul*, iar gimnastica *educație fizică*. Cu acelaș drept și motive desemnul și muzica, s'ar putea numi *educație artistică*. Constatăm numai o schimbare de titlu, pentrucă în realitate aceste obiecte practice «arte și dexterități», sunt considerate ca și mai înainte, tot dexterități. Echivocul acesta ar trebui să înceteze Desemnul socotit ca dexteritate, e disprețuit de toată lumea. Părinții protestează indignați — după temperament și educație.—«Auzi, «s'a mai pomenit așa ceva? Băiatul meu să ia notă rea toc«mai la o *dexteritate*, când are note bune la toate obiectele «principale?!». Nu numai «tonul face muzica», dar în cazul de față contează mult greutatea politică a reclamantului precum și situația sa; dacă e la guvern sau în opoziție. Cel care face această reclamație Directorului, se face a uita că pentru toate obiectele, i-a pus băiatului preparatori, iar dexteritățile le-a neglijat complet.

Un alt părinte mai puțin revoltat: «Domnule Profesor, «*desemnul e o artă*, cine nu știe asta. Băiatul meu îmi sea«mănă mie, n'are deloc talent la desemn. Nici eu n'am avut «talent, dar treceam clasa și nici acuma nu sunt în stare să «trag măcar o linie la desemn. Am avut profesor pe X, poate «l-ați cunoscut? Era un adevărat artist, semăna puțin cu d-v., «se ocupa numai de câțiva elevi din clasă, cei cari aveau ta«lent, iar pe noi ceilalți ne lăsa să facem ce vrem. Plăteam și «eu ceva la vreun coleg care știa să desemneze, îmi făcea el «tot desemnul, îl dam, îmi punea un cinci și treceam clasa. «Mai închidea și el ochii, că era bun, D zeu să-l erte. Dar am «auzit eu că și d-ta ești bun și ai să-mi treci băiatul»...

—«Dacă sunt tot așa de bun ca răposatul, mă cam îndoesc

Vă pot însă asigura că ochii îi voi închide, numai după ce mă va ierta D-zeu...

— „Dacă nu l treci d-ta, au să-l treacă alții. Dacă n'are băiatul talent, ce să-i fac să-l omor? N'are talent și pace... „îmi seamănă mie". In realitate elevul care „n'avea talent la desemn", era un mare leneș și mincinos. N'avea talent la nici unul din obiecte, dar... *parvenea* să treacă clasa. Avea dreptate tatăl său, semăna cu el...

In trecut și în prezent, în viața practică desemnul a avut și are trei faze: Incepe prin a fi *dexteritate* când e tipic și special, cum e desemnul meseriașului, care repetă mereu aceleași forme în diferite mărimi. Când însă meseriașul amplifică sau înfrumusețează un lucru util cu ajutorul desemnului, deci când face o creație, în asemenea caz desemnul nu mai este dexteritate, ci *un mijloc de exprimare* și, în fine a treia fază e *desemnul artistic* când mijlocul de exprimare cu ajutorul desemnului, a devenit element artistic și se numește stil.

In școalele elementare, la grădinițe, când copiii calchiază un desemn sau fac unul stigmografic, adică unesc niște puncte imprimate pe caet și obțin o imagine, atunci întrebuințează desemnul ca *dexteritate* pentrucă în acest fel de desemne nu se vede nici o trăsătură proprie individuală, toate desemnele copiilor sunt la fel ca lucrările manuale sau ca o poezie sau rugăciune memorată de toți la fel. Exercițiile acestea tind să facă oameni roboți, lucrători mecanici sau oameni mașină.

Dacă copiii desemnează ceva după natură, desemnele lor, deși au avut toate acelaș model, diferă mult unul de altul; nu mai sunt asemănătoare ca în copiile calchiate; fiecare dintre aceste desemne după natură, au ceva original și individual, pentrucă reprezintă grafic calitățile și defectele lor psihice și fizice. Aceste gânguriri grafice, naive și diforme, din care abia se recunoaște modelul, sunt foarte simpatice; au făcut pe unii pictori să imiteze naivitatea, logica specială și stângăcia copiilor și astfel a apărut un nou gen de pictură decadent numit *Dadaismul*. In asemenea caz copiii n'au întrebuințat desemnul nici ca artă nici ca dexteritate ci ca *mijloc de exprimare*. Desemnul după natură nu unifică, nu comprimă și nu nivelează spiritul, el are marele avantaj pentru educație că dă posibilitate individualității conștiente și inconștiente, să se manifeste liberă, nestânjinită.

Dacă începătorii copii mici pot întrebuința desemnul ca mijloc de exprimare, cu atât mai mult în școala primară și secundară nu trebue să mai fie socotit numai ca dexteritate. Ca să se poată exprima cu ajutorul desemnului, copiii au nevoe de puțină dexteritate, iar când încep să se exprime mai bine, desemnele lor încep să fie și frumoase. La unele desemne se poate vedea mai multă îndemânare, la altele dexteritate și exactitate, iar la altele dexteritate, exactitate și frumusețe. Trecerea dela o fază la alta se face pe nesimțite. Toți elevii fără nicio excepție exercitându-se, pot căpăta îndemânarea de a face desemne bune sau exacte, după cum pot vorbi și scri corect. Pentru acest motiv susținem că desemnul în școlile pregătitoare trebue să fie considerat în primul rând *ca mijloc de exprimare*. O parte din elevi se pot exprima nu numai corect ci și frumos, pentru aceștia desemnul va fi considerat *ca artă*. [1])

Doamnelor și Domnilor colegi,

Sarcina educatorilor e cea mai importantă și mai delicată dintre acțiunile omenești, pentrucă nimeni nu lucrează cu o coardă atât de sensibilă, cu o floare atât de gingașă și în acelaș timp cu o mașină atât de complicată, cum e sufletul copilului.

Omul a cultivat și selecționat fructele, legumele, cerealele și animalele, cu mult mai bine decât și-au educat copiii aceasta din cauza tradițiilor medievale cari sub altă formă se mai mențin și acuma în școală. Școala teoretică, școala cărții, are ca scop îngrămădirea de multe cunoștinți în capul elevilor și aceasta indiferent de modul cum sunt asimilate și cum vor fi reținute și utilizate în viața practică. Se învață teoretic prea mult și se experimentează prea puțin. Teoriile și formulele abstracte se învață greu și se uită ușor, dacă nu sunt fixate în mintea elevilor prin lucrări, experiențe și desemne.

Dv. puneți temelia educației, pentrucă dv. o începeți. Școala secundară primește materialul așa cum l-ați pregătit dv., iar influența școalei primare se resimte nu numai în cursul liceului, ci toată viața. Dacă s'a întâmplat ca un elev să nu fi învățat la timp în școala primară tabla înmulțirii

1) Partea care urmează e din cuprinsul conferinței *„Efectele educative ale desemnului"*, ținută la Cercul Cultural al învățătorilor din jud. Constanța, în ziua de 17 Mai 1936.

poate să o greşească şi când e în cursul superior al liceului Dacă în şcoala primară s'a pus tocul greşit în mâna copilului, în cele 'mai multe cazuri, e imposibil să fie corectat în liceu; va mânui tocul bine numai în orele de caligrafie, când acţiunea va fi conştientă şi va reveni la mânuirea rea cu care s'a obicinuit, când nu-i va atrage nimeni atenţia.

Educaţia ar trebui să ţină seama de fazele de desvoltare ale ontogenezei care, în privinţa desemnului, repetă perfect fazele filogenezei. Ordinea exercitării mijloacelor de exprimare, va fi cea naturală adică: *mişcările, sunetul vocal, lucrul manual, desemnul, limbajul* şi la urmă *scrierea*. Primele mijloace de exprimare, care trebuesc exercitate la copilul mic, sunt *mişcările* şi *sunetul glasului*. Ne amintim că omul preistoric, dupăce şi-a făcut adăposturi, obiecte casnice, arme de vânat şi apărare, în urmă a simţit trebuinţa de a le înfrumuseţa; deci, după exerciţiile de mişcare, sunet vocal şi lucru manual, ar trebui să urmeze exerciţiile de înfrumuseţare adică *desemnul*. Un desemn liniar elementar şi decorativ. După desemn s'a desăvârşit *graiul* şi după graiu scrisul. Copiii, înainte de a vorbi bine, simt trebuinţa de a mâzgăli cu creioanele, mai ales cele colorate şi aceasta chiar când n'au văzut pe nimeni din casă scriind. Copilul nu mâzgăleşte; el înfrumuseţează; aceste manifestări, pentru noi adulţii sunt nişte mâzgâlituri; pentru copii sunt ornamente sau înfrumuseţări, după cum pentru noi, calul copilului nu-i decât un beţişor. După făurirea şi întrebuinţarea instrumentelor, nevoia de înfrumuseţare e aceea prin care omul s'a deosebit de animal. Această nevoie a devenit instinct înnăscut, de aceea glasul străbunilor preistorici are şi astăzi puternice resonanţe în sufletul copiilor după cum în scoici răsună continuu valurile mării. Toţi pedagogii au constatat la copii trebuinţa de a mâzgăli, totuşi şcoala şi mai puţin familia n'a exploatat-o cultivând-o, atât cât ar fi trebuit; ori această trebuinţă înnăscută, trebue cultivată chiar din prima copilărie, atunci când ea apare.

In afară de trebuinţile de desvoltare şi cultivare ale mijloacelor de exprimare, copilul are trei trebuinţi instinctive, iar pentru satisfacerea lor se serveşte de mijloacele de exprimare. Aceste trebuinţi instinctive sunt: trebuinţa de *imitaţie* care se manifestă mai mult prin *activitate;* trebuinţa de *a şti*, care se manifestă prin *curiositate* şi trebuinţa de *înfrumuseţare*, care corespunde *mâzgălelilor*, modelajului şi vopselelor. Trebuinţa

de imitaţie e cea mai puternică dintre toate aceste trebuinţi; o au mai toate animalele, dovadă posibilitatea de a fi dresate. In al doilea rând vine curiozitatea, pe care o au în formă rudimentară puţine animale ca maimuţa, elefantul, câinele, etc. iar ultima dintre aceste trebuinţi o are numai omul.

Frica şi foamea deci nevoia, au produs în sufletul omului instinctul imitaţiei (activitatea), şi dorinţa de a şti (curiozitatea), iar siguranţa, belşugul şi prisosul de energie a produs dorinţa de înfrumuseţare sau gustul pentru frumos.

Dintre aceste trei trebuinţi instinctive pe care ar trebui să se bazeze educaţia, şcoala teoretică a cultivat mai mult instinctul cunoştinţei şi a neglijat pe celelalte două. Ori aceste trei instincte corespund celor trei funcţiuni sufleteşti: *inteligenţa*, *voinţa* şi *afectivitatea*, cari formează un tot unitar inseparabil. Dacă o uzină are trei motoare şi dintre ele funcţionează numai unul singur, iar celelalte două stau în rezervă; uzina îşi îndeplineşte perfect serviciul pentru care e destinată. Aceasta pentrucă motoarele uzinei sunt făcute ca să lucreze separat şi independent; pecând motoarele sufletului, se sprijină unul pe altul. Buna funcţionare a unuia din ele, depinde de modul cum funcţionează celelalte două, oricare din ele ar fi dominant într'o anumită împrejurare. O plantă pe orice teren şi sub orice climat ar răsări, are nevoie de lumină, căldură şi umiditate. Unul din aceste elemente dacă-i lipseşte, total sau numai în parte, moare sau degenerează. Adevărul acesta l-au ştiut horticultorii când au făcut selecţiunea plantelor, dar pedagogii nu l-au aplicat şi în educaţie, pentrucă tot temeiul a fost şi mai este pus, numai pe cunoştinţi teoretice. Tradiţiile sunt mai tari decât convingerile. Morţii medievali ne mai stăpânesc încă.

«Şcoala de azi comprimă mobilitatea copilului, ucide «curiozitatea lui nativă, tae aripele imaginaţiei creatoare, to«ceşte spiritul şi omoară voinţa de dragul vorbei, de dragul «cărţii, al abstracţiei şi al generealizării» [1]).

Din aceste cauze şcoala teoretică, pelângă puţine elemente de valoare, mai produce şi diplomaţi fără cunoştinţi, surmenaţi şi neurastenici, obosiţi fără să muncească, îmbătrâniţi fără de vreme şi desgustaţi de viaţă, fără să o fi trăit.

---

[1]). I. Nisipeanu şi T. Ceantă. *Pentru educaţia estetică a copilului.* Ed. „Cultura Românească" pag. 69.

In Statele-Unite ale Americei filosofii pragmatişti au pus bazele *şcoalei active* pe principiul: «Learning by doing», adică a învăţa lucrând, cercetând şi creind. W. James a scris:

«Cel mai mare progres al educaţiei e introducerea în «şcoli a lucrărilor manuale. Importanţa acestor introduceri, nu «stă în faptul că vom avea oameni mai dibaci, mai practici şi «mai experimentaţi în viaţa de toate zilele, ci în formarea de «cetăţeni a căror fibră intelectuală va fi cu totul nouă. Munca «în laborator şi atelier sau grădină, desvoltă spiritul de ob«servaţie, dă o intuiţie a realităţilor complexe ale naturii, are «avantajul preciziunii, desvoltă lealitatea, dă încredere în sine, «menţine interesul şi atenţia într'o continuă vioiciune» [1]).

Imprejurările cari au urmat în epoca post-belică, au dat dreptate voluntariştilor sau pragmatiştilor. In unele ţări lucrătorii manuali au fost puşi pe aceeaşi treaptă socială cu intelectualii. In Europa de astăzi în locul monarhilor cu drept divin, sute de milioane de oameni sunt conduşi de foşti lucrători. Atât raţionaliştii cât şi voluntariştii au dreptate din punctul lor de vedere. Foştii lucrători n'ar putea fi atât de destoinici conducători de popoare, dacă n'ar fi ajutaţi de intelectuali, pentrucă acţiunea sau voinţa nu rodeşte fără ajutorul gândirii. Educând însă numai voinţa şi raţiunea, n'am făcut o educaţie completă, dacă nu educăm în aceeaşi măsură şi afectivitatea. Educaţia aceasta necompletă s'ar putea compara cu o sobă bună, în care arde un foc mare, dar care nu dă căldură. O educaţie completă va fi aceea care va avea de scop educarea echilibrată şi armonică a întregului organism psihic, adică *inteligenţa*, *voinţa* şi *afectivitatea*, sau într'o formă mai puţin ştiinţifică: *mintea*, *mâna* şi *inima*.

Psihologii spun că în prima copilărie domină sensibilitatea şi voinţa, iar raţiunea începe să se desvolte după vârsta de 13—14 ani. Educatorii trebue să ţină seamă de această ordine de desvoltare şi să nu piardă timpul oportun potrivit fiecărui fel de educaţie. Ca urmare, exerciţiile de desemn trebuesc făcute din prima copilărie, împreună cu mişcările şi lucrările manuale.

Desemnul e o acţiune psiho-fizică, deci o acţiune completă. Fizică prin mâna care lucrează şi psihică prin ideea ce o exprimă. Orice desemn e un produs intelectual, afectiv

[1]) W. James. *Psihologie şi Educaţie*. Traducere de G. I. Simeon.

şi voluntar. Desemnul poate fi tehnic-industrial, ştiinţific sau artistic. Orice caracter dominant ar avea un desemn, el reprezintă cele trei elemente care l-au produs. Orice destinaţie ar avea un desemn, poate fi în acelaş timp *bun* sau util, *frumos* şi *adevărat*. Aceasta pentrucă desemnul a fost şi este cel mai important instrument al omului, pentru căutarea *binelui, frumosului* şi *adevărului*.

Promotorii şcoalei active susţin că: lucrările manuale contribuesc în aceeaş măsură ca şi studiile teoretice la educarea sufletească a şcolarului. Ei nu tăgăduesc importanţa educativă a desemnului, dar nu-i relevă în deajuns această importanţă. Ori, după cum am arătat, desemnul poate fi joc, muncă sau lucru-manual, mijloc de exprimare ştiinţific şi artistic, sau gândire şi simţire. Chiar desemnul elementar, ornamental sau decorativ, e o acţiune mai evoluată pe scara filogenetică decât lucrul manual. Omul preistoric şi-a făcut mai întâiu, obiectele, armele, instrumentele de lucru, casa şi apoi le-a înfrumuseţat, ornamentându-le sau sculptându-le, aşa cum fac şi azi artiştii populari.

Cu o lucrare manuală bună, care nu poate fi decât o imitaţie sau copie, mai mult sau mai puţin fidelă, se poate obţine un brevet de maistru, pecând cu un desem bun, se poate obţine o diplomă de artist, inginer, arhitect sau inventator.

* * *

„Video meliora proboque, deteriora „sequor".

Şcoala fröbeliană e iubită de copii, şcoala primară e simpatizată, iar şcoala secundară e urîtă. Aceasta înseamnă că în organizarea ei, nici şcoala primară nu-i destul de bine potrivită cu firea şi vârsta copiilor, aşa cum e şcoala elementară de copii mici. Cunoştinţele abstracte obosesc, dacă nu sunt asimilate cu ajutorul lucrărilor practice. La vârsta de şapte ani spiritul copilului e captivat în deosebi de proprietăţile sensibile ale lucrurilor. Invăţământul intuitiv, lucrările manuale şi desemnul, sunt mijloacele cele mai potrivite pentru dobândirea noţiunilor. Ca urmare educatorii trebue să stimuleze interes pentru subiectul care-l predau; ori interesele înnăscute ale copilului, fiind din domeniul senzaţiei, acesta e domeniul care trebue mai întâiu stimulat şi educat. Copilul

e mai atent la ceeace face educatorul decât la ceeace spune, pentru acest motiv mai mult instrueşte fapta decât vorba.

La început, pentru formarea atenţiei, povestirile de fapte istorice şi desemnul la tablă, sunt de mare ajutor pentru stimularea interesului. Orice obiect fără interes propriu poate să-l împrumute dela un obiect interesant, graţie asociaţiilor cari se formează între ele. In urma împrumutului isvorul nu seacă, iar întregul poate deveni mai interesant, decât era la început obiectul cu interes propriu. (după W. James).

Obiectul prin excelenţă intuitiv e desemnul, iar prin faptul că e o acţiune produsă de sensaţiuni superioare, e şi cel mai interesant. Desemnul e instrumentul însuşi al tuturor intuiţiilor vizuale. El face interesante pe toate celelalte obiecte cărora le vine în ajutor. Ele devin mai clare şi mai uşor de înţeles, cu cât ajutorul desemnului e mai important.

Atenţia statornică voluntară şi activă se poate dobândi prin exerciţiu. Cel mai indicat exerciţiu de atenţie voluntară e desemnul. Desemnul este pentru cultivarea atenţiei ceeace sunt jocurile şi sportul pentru educaţia fizică. Efortul fizic dela joc şi sport nu s'ar face, dacă n'ar fi însoţit de plăcere; tot astfel efortul de atenţie pentru desemn, e compensat de plăcerea ce o simte elevul, când recunoaşte în liniile lui imaginea modelului din natură. Copilul, ca un mic Prometeu, e mulţumit că a pătruns puţin în tainile naturii, iar gustul lui pentru proporţie şi frumos, ne fiind desvoltat, îl mulţumesc şi desemnele lui greşite. Trebuinţele lui instinctive de activitate, imitaţie, de a şti şi a înfrumuseţa, sunt satisfăcute chiar în desemnele lui greşite.

După cum prin exerciţiu, organismul fizic nu se fortifică numai pentru sport, tot astfel atenţia nu se fortifică numai pentru desemn.

După toate felurile de măsurători ale gradului de oboseală, în urma lecţiunilor dela toate obiectele de studiu, s'a constatat de toţi pedologii din lume, că desemnul nu produce niciun fel de oboseală, tocmai pentrucă e însoţit de satisfacţia şi descărcarea prisosului de energie psihică şi fizică care împreună, îi produc plăcerea compensatoare. (După cercetările şi rezultatele obţinute de Alf. Binet, Wannod, Wagner, Sakaki, etc.).

Desemnul cultivă toate funcţiunile sufleteşti. Ceeace a susţinut W. James pentru muncă sau lucru-manual, cu drept

cuvânt se poate spune şi pentru desemn căci şi desemnul «desvoltă simţul de observaţie, dă intuiţia realităţilor com- «plexe ale naturei, are avantajul preciziunii, desvoltă lealitatea, «dă încredere în sine, menţine interesul, desvoltă simţul de or- «dine şi curăţenie», etc. Numai prima fază a desemnului, desemnul ca dexteritate desvoltă şi cultivă aceleaşi facultăţi şi simţuri ca şi lucrul manual, adică satisface instinctul înnăscut de *activitate* propriu zisă. Desemnul ca mijloc de exprimare, pelângă cele arătate, mai satisface instinctul de *imitaţie*. In orice fel de ornamentare, desemn decorativ sau figurativ, s'au *imitat* şi idealizat imaginile din natură. Aristotel a numit pictura şi sculptura arte imitative. Lucrul-manual n'are de scop imitarea, ci în primul rând utilitatea. Mai mult decât lucrul-manual, desemnul mai cultivă *memoria vizuală* şi *fantazia*. Desemnul din memorie probează calitativ şi cantitativ, cât timp şi cum au fost reţinute impresiile primite, dacă imaginaţia desemnatorului e constructivă sau creatoare. După gânguririle grafice ale copiilor se poate vedea ce subiecte îi interesează şi cum le reproduc: Desemnele lor sunt prin urmare cele mai complete *teste*, după care se poate măsura gradul de desvoltare al facultăţilor sufleteşti. Se mai poate diagnostica gradul de sănătate psiho-fizică ca şi aptitudinile sau vocaţia lor, după cum au arătat şi dovedit aceasta: G. Kerschensteiner, Alf. Binet, Ed. Claparède, etc.

La lucrările de desemn ca şi la compoziţiile dela limba maternă, mai mult ca la oricare obiecte, elevii au ocazia şi posibilitatea să-şi afirme şi să-şi desvălue originalitatea şi individualitatea, pentrucă ambele aceste exerciţii, cultivă câte un mijloc de exprimare, unul prin cuvinte şi altul prin linii [1]. După cum într'o clasă nu se vor găsi două compoziţii la limba maternă asemănătoare având acelaş subiect; tot aşa nu se vor găsi două desemne asemănătoare, făcute după acelaş model; pecând un text, o formulă, o regulă, o definiţie ca şi orice lucrare manuală, vor fi reproduse de toţi elevii la fel.

Desemnul desvoltă în copii puterea creatoare. Instinctul creator care e şi în copii în forma embrionară, vibrează în inconştient şi apare sublimat în dorinţa de a crea, de a construi, şi a produce imitând sau inventând; iar în desemn co-

1) Gh. Carp: „Analele Dobrogei" anul I No. 3 din 1920.

piii, ca şi adulţii în artă, găsesc posibilitatea de descărcare şi realizare. (după S. Freud). [1])

Desemnul în a treia fază considerat ca artă e expresia instinctului de înfrumuseţare şi cultivă gustul pentru frumos. Se ştie ce mare importanţă se dă acuma educaţiei estetice, pentru ea însăşi, dar mai ales pentru rolul armonizator în educaţia generală, deoarece sentimentul moral e stimulat şi ajutat în desvoltarea sa, de sentimentul estetic.

Nu vom insista asupra educaţiei estetice, pentrucă s'au scris minunate pagini din care se vede clar şi neîndoios, cum însuşirile superioare ale artei, înalţă sufletul, îl nobilează şi-l pregătesc pentru sentimentele morale superioare. Ori în şcoală «educaţia estetică» se face numai cu ajutorul literaturii, muzicii şi a desemnului.

In şcoalele noastre elevii îşi cultivă toate mijloacele de exprimare: *mişcarea* (educaţia fizică) *sunetul vocal* (muzica), *desemnul*, *limbajul* (limba maternă) şi *scrierea* (caligrafia). Cel mai important loc însă îl ocupă exprimarea prin vorba scrisă sau rostită adică limba maternă, iar desemnul e mijlocul de exprimare cel mai puţin cultivat şi cunoscut.

«Desemnul «regele şcoalei americane» la noi nu-i decât «Cenuşăreasa» celorlalte obiecte. E nebăgat în seamă. Unii «institutori sacrifică cele două jumătăţi de oră de desemn ma«tematicii şi gramaticii — idolii şcoalei primare; — alţii nu «cultivă desemnul fiindcă nu-i înţeleg valoarea, iar alţii îl pre«dau lânced, din cauza credinţei greşite că numai cine are ta«lent poate învăţa pe alţii» [2]).

Cu drept cuvânt învăţătorii şi institutorii trebue să se închine acestor idoli cu prestigiu şi tradiţii, pentrucă elevii lor la examenul de admitere în şcolile secundare, sunt chestionaţi mai mult la aceste obiecte. Cea mai mare parte însă din elevi învaţă servindu-se mai mult de memorie decât de raţiune, atât chestiunile de aritmetică cât şi regulile gramaticale cu ortografia, din care cauză le învaţă cu mari eforturi şi le uită foarte uşor. Cu toate că materia acestor obiecte se repetă în clasa întâia de liceu, marea majoritate a corigenţilor din a-

1) Gh. Carp. *Le Dessin comme moyen d'expression.* Comunicare făcută congresului internaţional al învăţământului secundar, întrunit la Bucureşti între 18 şi 23 Iulie 1928.

2) Dumitru Teodosiu. *Metodica* învăţământului primar pag. 102. Metodica desemnului 1925.

ceastă clasă, sunt la aritmetică şi limba română. Mulţi corijenţi la limba română au note bune la limba franceză; dovadă că exerciţiul prea mult din clasa patra primară, le-a produs desgust, iar desgustul acesta, în unele cazuri se menţine până la examenul de bacalaureat, unde fac greşeli de ortografie şi de stil, chiar candidaţii cari vor să se înscrie la facultatea de litere. [1])

Desemnul fiind deprindere, ca orice deprindere, nu se poate învăţa în ajunul examenelor şi atâta cât s'a învăţat, s'a fixat în inconştient şi nu se mai uită niciodată, cum nu se uită orice mişcare automată. Din acest punct de vedere, la aceste examene de admitere în liceu, o singură probă de desemn ar alege mai bine pe candidaţi.

Pentru grupul de obiecte cari formează partea literară filosofică a învăţământului, s'ar părea că desemnul n'ar fi un atât de preţios colaborator, pentru acest motiv vom face o scurtă comparaţie între o lecţie de limba română şi una de desemn. La limba română profesorul citeşte o bucată de lectură, spre a avea elevii un model de cetire corectă, apoi o explică, atrăgând atenţia elevilor, asupra valorii ei literare. Profesorul de desemn alege un model frumos şi atrage şi el atenţia elevilor, asupra frumuseţei formei, reliefului şi a culorii modelului. Explică caracterul esenţial al acelui model şi scopul pentru care e făcut, deci face o pregătire intuitivă pentru înţelegerea caracterului unei opere de artă plastică. (Philosophie de l'Art par H. Taine) Profesorul de limba maternă face sinteza bucăţii literare scoţând în relief «punctele principale» cu care formează apoi rezumatul ei. Profesorul de desemn stabileşte raporturi de mărime între părţile cari compun modelul şi le compară cu diferite forme simple geometrice, sau alte forme cunoscute, apoi pe tablă trage şi el nişte linii drepte cari reprezintă axele părţilor şi pe acele axe fixează şi el tot «punctele principale» cari reprezintă proporţia modelului, în urmă prin linii simple, drepte sau curbe, uneşte punctele principale şi obţine «schiţa» modelului, care corespunde plastic cu rezumatul bucăţii literare sau sinteza subiectului. Schiţa de pe tablă se şterge ca elevii să nu fie tentaţi să o copieze. Li se lasă astfel libertatea ca după acel

1) V. Vâlcovici profesor universitar. Rapoarte şi articole pedagogice în „Revista Generală a Invăţământului" şi alte publicaţii.

procedeu general, să se exprime fiecare în felul său. Din schiţa depe tablă ei au văzut metoda de simplificare şi cum «cu mijloace simple şi puţine se obţine un efect mare». Aceasta corespunde cu sobrietatea, laconismul sau concisiunea în exprimarea scrisă sau vorbită: «Cu cuvinte puţine să se exprime cât mai multe idei». In urmă ambii profesori fac analiza bucăţii literare sau a modelului. Şi unul şi altul semnalează detaliile caracteristice şi evocatoare. Unul are «cuvinte de valoare» sau expresive cari trebuesc accentuate prin cetire, celălalt are «valori» de tonuri şi culoare precum şi «linii expresive», pe care le accentuiază pentru a scoate în relief caracterul esenţial şi special. Unul reliefează prin intonarea şi accentuarea cuvintelor, celălalt prin linii accentuate, umbre şi lumini. La ambii domină o tonalitate generală, la unul această tonalitate e sonoră, iar la altul plastică, exprimată prin umbre şi «culoare locală» sau tonalitate generală. Şi unul şi altul deduc reguli generale şi semnalează ce e particular sau caracteristic. Lecţiunea de desemn prin natura ei, e mai intuitivă şi mai concretă decât lecţia de limba maternă, iar prin aplicaţia imediată, e mai activă şi prin aceasta mai interesantă, iar prin faptul că nu oboseşte, e şi recreatoare, dovadă măsurătorile cu estesiometrul făcute de toţi pedologii din lume.

Desemnul fiind în strânsă legătură cu toate celelalte obiecte, cu el se pot face cele mai frumoase şi mai variate corelaţiuni. La o oră de desemn se poate comemora un poet naţional ca şi la limba maternă. Profesorul de limba maternă rosteşte câteva caracterizări şi date biografice, apoi citeşte vreuna din operile celui dispărut (ex. George Coşbuc). Acelaş lucru îl poate face şi profesorul de desemn; alege şi el o bucată descriptivă («Iarna pe uliţă») o citeşte şi o explică, apoi cere elevilor să desemneze din imaginaţie vreunul din tablourile descrise de poet. Astfel elevii fac o compoziţie şi după cum la limba maternă îşi fac un plan sau ciornă cu punctele principale, la desemn acest plan se numeşte crochiu sau schiţă rezumativă, după care se execută apoi compoziţia. Compoziţiile acestea la desemn, au exact aceleaşi interpretări ca şi compoziţiile scrise la limba maternă. [1]) Nu este niciun obiect de studiu care să aibă o mai strânsă legătură cu

1) Gh. Carp „Revista Generală a Invăţământului" Anul XVI No. 6 din Iunie 1928.

celelalte şi o valoare educativă mai mare ca desemnul. Cuvintele şi expresiile proprii desemnului întrebuinţate la limba română, sunt o dovadă mai mult, că în ceeace priveşte partea descriptivă, ambele obiecte nu fac decât acelaş lucru, servindu-se pentru acelaş scop, unul de cuvinte sc ise sau rostite, iar altul de linii, lumină şi culoare. Ce potrivit ar fi ca toate compoziţiile de limba română să fie ilustrate cu schiţe şi crochiuri. Ar fi o variaţiune plăcută pentru elevi şi un câştig îndoit, prin colaborarea acestor două mijloace de exprimare. [1])

In anul 1920, când am susţinut aceste idei printr'un studiu publicat în revista «Analele Dobrogei» ni s'a spus că am exagerat importanţa educativă a desemnului. Peste doi ani în 1922, apare la Paris, «Manuel de Dessin» de Quénioux din care citez:

«On peut dire que, tout au moins pour les notions pro«prement scientifiques, et peut-être pour toutes les notions, «l'éducations de l'oeil et de la main se confond avec l'éduca«tions de l'esprit. Tout enseignement est enseignement du «dessin; ou bien ce n'est que bavardage, parce que le dessin «est bien plus près de la pensée que ne peut être le langage» [2])

(G. Chartier prof. de philosophie de l'Université Paris).

Pragmatiştii sau volitioniştii, doctrinarii *şcoalei active* susţin că în primul rând trebue educată *voinţa* şi că lucrul manual are o putere educativă egală cu toate obiectele teoretice la un loc, ca urmare un lucrător calificat un maistru, e mai armonic pregătit pentru lupta vieţii şi mai folositor societăţii decât un titrat specialist şi unilateral. Ei pun tot temeiul educaţiei pe voinţă, pecând raţionaliştii sau kantienii îl pun pe cultivarea inteligenţei sau raţiunii. Integraliştii activişti fac transiţia între voliţionişti şi raţionalişti, căci ei vor o educaţie armonică şi completă.

Desemnul e premergătorul lucrului manual. Inainte de a se construi sau confecţiona ceva, se desemnează, un desemn tipic, uniform, desemn dexteritate, dar se desemnează. De asemenea se ştie că obiectele teoretice sau principale, nu se pot învăţa fără ajutorul desemnului; prin urmare desemnul apro-

---

1) Gh. Carp, Valoarea educativă a desemnului. Revista „Analele Dobrogei" anul I No. 3 din 1920.

2) Gaston Quenioux. Mauuel de Dessin pag. 3/1922.

pie şi serveşte deopotrivă toate concepţiile: cea raţionalistă. cea activistă şi cea integralistă pentrucă e în acelaş timp aplicaţie practică şi teorie, dexteritate şi mijloc de exprimare, care poate deveni artă. In şcoală şi în viaţa practică, desemnul servind toate genurile de activitate câştigă în valoare el însuşi, devenind mijloc de exprimare artistic. Mulţi artişti plastici şi tehnicieni de mare valoare au început prin a fi meseriaşi; dovadă istoria artelor sau biografiile oamenilor celebri

S'a spus că pentru educaţia psihică, singur lucrul-manual valorează cât toate obiectele teoretice. Noi susţinem că desemnul valorează mai mult decât lucrul manual, pentrucă el nu cultivă numai voinţa ca lucrul manual, sau numai inteligenţa ca obiectele teoretice, pelângă acestea el mai cultivă şi sentimentul estetic sau afectivitatea. Profesorul de filosofie dela Universitatea din Paris G. Chartier, ne fiind maestru de desemn, el n'a exagerat când a scris că: «Tot învăţământul «este învăţământ de desemn, ori altfel nu-i decât vorbărie, «pentrucă desemnul e cu mult mai aproape de gândire, aşa «cum nu poate fi limbajul».

* * *

„Nihil est in intellectu, quod non prius „fuerit in sensu".

Pedagogii şi filosofii empirişti, naturalişti sau sensualişti, susţin că: «Nimic nu este în intelect care să nu fi fost mai înainte în simţuri». Şcoala de până acum nu s'a conformat acestei legi naturale, pentrucă tradiţia e mai tare ca convingerea. Noi românii în pedagogie nu avem tradiţii. Cele pe care le avem sunt importate, ne putem prin urmare uşor dispensa de ele; dovadă că toţi pedagogii noştri distinşi sunt entusiasmaţi partizani al *şcoalei active integrale*, totuşi programele analitice n'au evoluat suficient, aceasta din cauză că specialişti părtinitori, funcţionari din Minister, artişti şi personagii străine de învăţământ, alcătuesc programele analitice; ori aceastâ delicată sarcină, plină de răspundere pentru generaţia viitoare, numai pedagogii obiectivi o pot îndeplini. Bagheta lor competentă va trebui să conducă orchestra specialiştilor, aşa fel ca fiecare obiect de studiu să contribue în măsura importanţei lui pentru o educaţie armonică integrală.

Soliditatea unei clădiri depinde de temelia care i-s'a pus. Temelia întregului învăţământ o pune institutorul şi în-

vățătorul. Această temelie va fi bine pusă dacă se urmează ordinea naturală și logică, având ca model fazele filogenezei. Să ne amintim de sfaturile genialului fiu al ceasornicarului din Geneva, care acum după 200 de ani, concordă perfect cu ale pragmatiștilor moderni. «Vrei să cultivi inteligența elevului «tău? Cultivă-i forțele fizice pe care ea are să le conducă. «Exercită-i necontenit corpul; fă-l robust și sănătos pentru a «deveni înțelept și cu judecată. Să lucreze, să alerge, să se joace «să țipe, să fie mereu în mișcare, să fie om prin forță și va «fi și prin inteligență. Astfel corpul lui se va exercita odată cu «spiritul. Acesta e mijlocul prin care putem avea ceeace au «avut oamenii mari, puterea corpului și a spiritului, rațiunea «unui înțelept și vigoarea unui atlet.»

«In locul vorbelor din cărți, traiul în mijlocul naturii, e-«xercitarea simțurilor și a corpului mai întâiu. Cei dintâi pro-«fesori de filosofie sunt picioarele, mâinile și ochii. Dacă pui «cărți în locul acestora, înveți a te servi de rațiunea altora, înveți să crezi mult și să nu știi niciodată nimic. Ca să învățăm a cugeta, trebue să ne exercităm membrele și simțurile, organele cari sunt uneltele inteligenței noastre.»[1])

Citatul acesta ar trebui să-l repetăm, până când aplicarea acestor principii, vor fi fapte îndeplinite în mod obicinuit. Dacă se urmează aceste sfaturi, va trebui să se repete măcar în primele luni ale școlarității primare, întregul program al grădinițelor de copii, cu atât mai mult cu cât majoritatea copiilor din clasa întâia primară, nu trec pela grădinițele de copii. Toți pedagogii recomandă lucrul-manual, gospodăria, grădinăria și bucătăria pentru băeți și pentru fete, în acelaș timp cu educația simțurilor. Odată cu lucrul-manual să se înceapă și desemnul decorativ simplu, acela pe care-l văd copiii că-l fac mamele lor, în cele mai multe cazuri analfabete. In primele luni dela începutul anului școlar, cât timpul e prielnic, școala pentru clasa întâia ar trebui să se facă fără carte, în aer liber, în grădină, pe câmp printre lanuri sau în pădure. Programa analitică începe cu «scris-cetitul», dar dacă careva ar vrea să experimenteze principiile marilor pedagogi, nu va greși și nu va pierde timpul, dacă va amâna cu vreo două sau trei luni executarea cam pedantă a programului.

Mai întâiu trebue exercitat desemnul și apoi scrisul. Când

1) I. C. Petrescu, *Școala activă* pag. 45 și următoarele.

se vor începe exercițiile de scris, mânuirea creionului sau a condeiului trebuie să fie bine cunoscută dela exercițiile de desemn. Inainte de a face să treacă în inconștientul copiilor cele 52 de forme de litere minuscule și majuscule, cursive sau «de mână» și alte 52 de tipar, va fi mult mai ușor să se facă așa ca forma și executarea celor două feluri de linii necesare desemnului, să treacă în inconștientul copiilor, adică *linia dreaptă* și *linia curbă* sau ondulată. cari sunt alfabetul desemnului. (Ambele linii s'ar reduce la una singură, linia dreaptă). Dacă copiii pot executa cu îndemânare și automat aceste linii, înainte de a fi învățat să scrie, în acest caz s'a ușurat enorm toată educația, nu numai cea din școlile primare, ci și cea din școlile secundare și universități.

Trebue să se țină seamă mai bine de fazele ontogenezei care, în cazul desemnului, repetă exact fazele filogenezei. Omul a desemnat mai întâiu, pe urmă a vorbit și apoi a scris, tot așa copilul mâzgălește înainte de a vorbi bine.

Dacă automatizarea acestor linii nu s'a făcut înainte de exercițiul «scris-cetitului», mai târziu e foarte greu și în majoritatea cazurilor imposibilă. Timpul cel mai potrivit e înainte de a învăța copilul să scrie. Toți cei cari pot să desemneze au avut posibilitatea de a se exercita, înainte de a învăța să scrie. Copiii în jurul vârstei de șapte ani, au sensibilitatea și receptivitatea cea mai mare și mișcările des repetate, se automatizează mai temeinic și mai repede la această vârstă. Mai târziu, pentru marea majoritate a copiilor, locul pentru automatizarea acestor linii, e complet ocupat de mișcările automate ale grafiei și, pierzându-se timpul oportun sau ocazia, parecă s'a pierdut și locul. La elevul în vârstă de 11—12 ani, când vine la liceu, maleabilitatea spirituală a copilului de șapte ani, s'a schimbat în flexibilitate și chiar în duritate. La această vârstă, încetând de a mai fi copil, adolescentul are vederea mai concretă, e mai puțin imaginativ, vede bine diferența dintre modelul din natură și desemnul lui, simțul lui critic e mai cultivat decât mâna; iar lipsa de exercițiu, îl face să creadă că n'are talent și nu se mai exercitează la desemn decât silit.

Dacă automatizarea liniilor necesare desemnului s'a făcut înainte de a se începe exercițiul scrierii, atunci desemnul, ca și scrierea pentru toți știutorii de carte, va fi acțiune au-

tomată şi ca urmare, desemnul va fi întrebuinţat de toată lumea cu aceeaşi uşurinţă cu care se întrebuinţează acum numai grafia. *Fiecare ştiutor de carte va desemna aşa cum scrie, adică să se citească ce a scris şi să se înţeleagă ce a desemnat.* In cazul acesta profitul pentru învăţământ va fi enorm, idealul şcoalei active va fi realizat, căci la fiecare obiect de studiu se va învăţa desemnând, adică lucrând şi creind («Learning by doing»). Toţi profesorii de orice materie îşi vor intui obiectul cu ajutorul desemnului, elevii îl vor imita şi se va învăţa mult mai uşor şi mai temeinic, căci ceeace s'a învăţat cu ajutorul desemnului, se fixează în inconştient şi nu se mai uită, cum nu se uită nici desemnul. Şcoala secundară nu va mai fi urîtă, prin ajutorul practicei se va înţelege teoria şi prin concretizări abstracţiunile; nu vor mai fi atât de mulţi surmenaţi şi desgustaţi de preocupările intelectuale, adică ignoranţi cu diplomă.

Se cuvine să repet ce a scris W. James cu privire la lucrul manual şi aceasta fără nicio nuanţă de exagerare pentru desemn: «Vom avea oameni mai dibaci, mai practici şi «mai «experimentaţi în viaţa de toate zilele şi mai cu seamă se «vor forma cetăţeni a căror fibră intelectuală va fi cu totul «nouă».

In asemenea caz desemnul va fi utilizat de toată lumea, aşa cum sunt utilizate celelalte mijloace de exprimare, orice ştiutor de carte va poseda un limbaj plastic universal, cu care să se înţeleagă cu toate fiinţele umane depe glob.

Prezint aci un exemplu din care se pot vedea avantajele desemnului pentru profesor şi elevi:

La liceul din Constanţa a fost profesor de ştiinţi naturale d-l Onoriu Mironescu. Toţi foştii d-sale elevi îşi aduc aminte cu multă plăcere de lecţiile de ştiinţi-naturale şi entusiasmaţi îmi spun că nu le vor uita niciodată, pentrucă au fost magistral intuite prin desemn.

D-l Mironescu când era elev de liceu, a avut profesor de desemn pe un fost profesor şi director al şcoalei de Belle-Arte şi totuşi n'a învăţat desemnul dela el, deşi profesorul d-sale era un artist desăvârşit. L-a învăţat singur pecând era student la universitate, desemnul ştiinţific, necesar pentru intuirea obiectului său. Am văzut desemne făcute de acest distins coleg şi susţin că, din punct de vedere ştiinţific, niciun

artist desemnator sau pictor n'ar fi putut executa un desemn mai bun ca d-sa, pentrucă numai un profesor de ştiinţi şi pedagog ştie ce anume detaliuri trebue să scoata în evidenţă prin desemn, detaliuri pe care artistul le-ar fi neglijat.

La diferite clase din liceu, unde am fost diriginte, între altele am cerut elevilor să-mi răspundă în scris, fără să semneze, la întrebarea: „Care e obiectul de studii teoretice care le place mai mult şi pentru ce? Rezultatul a fost că obiectele predate de d-nul Mironescu: zoologia, botanica, geologia, anatomia, etc., în mod invariabil, totdeauna au întrunit cele mai mari majorităţi de voturi. Motivările variate se pot rezuma în: „Pentrucă e obiect frumos, uşor, interesant şi mai cu seamă pentrucă ne desemnează pe tablă cu crete colorate şi înţelegem mai bine". In clasa întâia am avut elevi atât de slabii, în cât din cele unsprezece obiecte ei n'au avut media decât la gimnastică şi la zoologie. Cercetez să văd cum s'a făcut de nu au media la desemn şi aflu că la lucrările scrise sau desemnate, la zoologie, au avut nota trei, iar la oral şapte. D-nul Mironescu n'a avut corijenţi. Arta lui de a preda, sprijinită pe desemn, a interesat pe apatici, a liniştit şi a făcut atenţi pe neastâmpăraţi, a stimulat atenţia şi memoria celor leneşi, a încântat pe cei buni, iar pe cei slabi nu i-a obosit. D-nul Mironescu n'a dat pedepse disciplinare, pentrucă faţă de d-sa elevii timizi au avut curaj, iar obraznicii au avut respect şi cu toţii l-au iubit. Semnalul pentru recreaţie nu era aşteptat de elevi, adeseaori îi surprindea în mod neplăcut, de oarece îi trezea dintr'o vrajă dulce care le a nutrit sufletul.

D-nul Mironescu a văzut lumina zilei şi albastrul nemărginit în munţii Tazlăului, între copaci, gâze şi burueni, între animale şi paseri blânde şi sălbatice. S'a căţărat prin copaci şi a sărit din stâncă în stâncă. Fără să ştie că urmează indicaţiile lui Rousseau, a trăit în contact cu natura şi a cunoscut-o mai întâiu prin simţuri. L-a înviorat frumuseţea priveliştilor, l a încântat ciripitul paserilor, l a îngrozit mugetul fiarelor şi l-a îmbătat mirosul florilor.

A cunoscut natura odată cu chipul mamei, deaceea o ş iubeşte atât de mult. Când l a înţepat urzica sau furnica, a ştiut cum ustură fiecare, dar n'a ştiut cauza. Mai târziu, când în laboratorul de chimie a studiat acidul formic, şi-a regăsit o veche cunoştinţă, îi era viu în amintire mirosul lui pipărat şi gustul acru.

D-l Mironescu cu o mare îndemânare nu mânueşte numai creionul ci toate instrumentele, dela microscop şi microtom, până la ac şi maşina de cusut; îndemânarea dela desemn îi serveşte pentru toate acţiunile lui: în laboratorul de ştiinţe dela liceul din Constanţa, în menaj şi în atelierul de tâmplărie dela Tazlău. Susţinem că îndemânarea dela desemn a format şi desvoltat celelalte îndemânări, pentrucă poate fi cineva croitor, tâmplar şi chiar profesor de ştiinţe naturale, care să nu ştie să desemneze. Dacă d-l Mironescu a fost un profesor care s'a conformat întocmai principiilor şcoalei active, aceasta se datoreşte faptului că ştie să desemneze. Fericirea pe care alţii nu o cunosc, el a găsit-o acolo unde trebue să o căutăm, în activitatea rodnică manuală şi intelectuală.

D-l Mironescu ca să se pună la curent cu noile cercetări ştiinţifice avea nevoie să citească, dar ca să-şi prepare în fiecare seară lecţiile pentru a doua zi, el n'a avut această nevoie, pentrucă cunoştinţile pe care le-a acumulat la Universitate şi în anii de practică, le-a asimilat lucrând, experimentând şi desemnând; iar desemnul ca şi scrierea, fiind acţiune automată, nu se uită şi pentru acest motiv n'a avut niciodată nevoie să-l prepare, nu numai pe el, dar nici cunoştinţele căpătate cu ajutorul lui.

D-l Mironescu în ultimul an de funcţionare — acum e pensionar — rănit în războiu şi bolnav fiziceşte — e scânteietor de veselie tinerească, pe care o comunică tuturor cunoscuţilor; e mai vesel şi mai plin de energie psihică decât mulţi dintre colegii tineri cari sunt la începutul carierei. *El nu-i un surmenat şi nici pe alţii n'a surmenat.* Miracolul acesta l-a făcut principiul pe care l-a urmat, principiul şcoalei active integrale, a cunoscut viaţa şi natura mai întâiu prin simţuri şi apoi prin raţiune, a învăţat lucrând, observând şi desemnând şi tot aşa mai mult de 30 de ani a învăţat şi pe alţii.

Cu acest exemplu am vrut să arăt cum: *Cunoştinţele dobândite cu ajutorul desemnului împrumută dela desemn proprietatea specială lui, de a trece şi a se fixa în inconştient.* Ori după Gustave le Bon şi toţi pedagogii: «Educaţia este arta de a face să treacă conştientul în inconştient» [1]) (L'éducation est l'art de faire passer le conscient dans l'inconscient»). Pentru atingerea acestui scop educatorul n'are alte mijloace

1) *Dr. Gustave le Bon.* Psychologie de l'Education.

mai bune decât lucrările, experienţele şi mai cu seamă desemnul care în şcoala teoretică de până acum, a fost considerat ca «cea mai umilă dintre dexterităţi».

Puterea educativă a lucrului-manual, demonstrată de activişti, e incontestabilă. Funcţiunile sufleteşti cultivate de el folosesc tuturor obiectelor, dar aceasta în mod indirect, deoarece lucrul-manual, nu se poate asocia cu ele; pecând desemnul e în acelaş timp lucru manual, dar care mai are proprietatea de a se asocia şi a servi direct fiecare obiect în parte şi mai cu seamă, de a fi cel mai bun mijloc de a fixa cunoştinţile în inconştient.

*

Cei cari nu ştiu să desemneze, nu ştiu, nu din cauză că n'au avut talent, ci din cauză că n'au avut voinţă şi convingerea că pot desemna. Desemnul fiind deprindere ca orice deprindere nu se poate învăţa din ajun, aşa cum se învaţă o lecţie teoretică memorizând-o.

E foarte induioşătoare străduinţa elevilor invalizi, de a se egala cu cei valizi, ei în totdeauna în privinţa caligrafiei şi desemnului reuşesc să se egaleze, pentrucă au voinţă. Clasificate lucrările lor fără a se şti ale cui sunt, lucrările invalizilor sunt printre cele bune, sau chiar cele mai bune. Un elev cu mâna stângă, poate scri ca cel mai bun elev din clasă, care scrie cu dreapta. Niciodată vrun elev invalid n'a avut nevoie de vre o indulgenţă, nota şi-a câştigat-o prin muncă conştiincioasă şi meritoasă; în schimb care profesor n'a păcătuit acordând indulgenţe elevilor perfect sănătoşi, dar leneşi şi rău-voitori. Un desemnator are nevoe de cel puţin un ochiu cu care să vadă, de una din mâini oricare din ele, dar care să aibă trei degete cu care să ţină creionul, de o minte normală şi de voinţa de a se exercita. Cu aceste condiţiuni minime poate deveni cineva artist, dacă vrea.

Toţi învăţătorii şi institutorii pot fi buni profesori de desemn, chiar când ei singuri n'ar şti să desemneze bine. Pe literaţi şi oratori, profesorii de limba maternă i-au format, ei cari adeseaori nu sunt nici poeţi nici oratori. Cu simţul lor critic şi pedagogic pe elevii cu un început de vocaţie, i-au încurajat şi călăuzit cu sfaturile lor, ca limbajul mijlocul de exprimare prin cuvinte scrise sau vorbite, să devină la ei formă frumoasă de exprimare, adică artă. Pentru desemn învăţătorii

şi institutorii au simţul pedagogic şi pe cel critic şi e mai profitabil pentru învăţământ, de a avea aceste simţuri, decât a fi artist fără ele.

Comparaţia desemnului cu muzica a fost totdeauna greşită. Muzica e singurul mijloc de exprimare pe care nu-l pot utiliza toţi oamenii. Dacă un învăţător nu are simţul auditiv muzical, nu va aprecia un ton armonic şi nu va putea preda muzica—dar despre aceasta s'a îngrijit regulamentul de admitere în şcoala normală, care cere ca viitorul normalist să aibă ureche muzicală.— Poate cineva să audă foarte bine şi să nu distingă un sunet armonic, ori pentru desemn toată lumea vede la fel; forma, lumina şi culoarea, nu se percep în două feluri ca sunetele, toţi cei cari văd, au aceleaşi senzaţii. Excepţie fac numai daltoniştii cari văd o culoare în loc de alta, dar aceştia sunt foarte rari. Totuşi un daltonist poate fi foarte bun desemnator. Dacă ochiul lui vede greşit culoarea, în schimb vede foarte bine forma, lumina şi umbra. Dintre elevi cel puţin 20—30%, n'au ureche muzicală, le lipseşte complect acest simţ şi sunt cu desăvârşire needucabili, iar cei cari au acest simţ sunt cel mult 10%. Pentru desemn însă numai orbii şi idioţii, n'au organul aperceptiv. Unui copil mic de doi ani, dacă i-se arată două desemne, după acelaş model, dar care unul din ele să aibă o nuanţă de inferioritate faţă de celălalt şi e întrebat apoi care e mai bun, va răspunde imediat, fără ezitare şi fără greş, care e mai bun. In schimb nu va distinge două sunete diferite, dacă nu va avea simţul auditiv muzical înnăscut. Dacă un copilaş de doi ani poate să aprecieze şi să facă deosebire, deci să clasifice, cu atât mai mult un învăţător care a crezut că n'are talent şi nu s'a exercitat la desemn din această cauză. Invăţătorii nu predau desemnul artistic la şcoli speciale, ca să aibă nevoie de talent. Caligrafia fragmentul desemnului, e şi ea o artă; învăţătorii nu sunt caligrafi, totuşi predau caligrafia, ba unii din ei fac şi modele de caligrafie... cu mâna altora.

In şcoala primară desemnul nu trebue să fie considerat ca artă ci numai ca dexteritate şi mijloc de exprimare, ori pentru acest fel de desemn, nu-i nevoie decât de oarecare îndemânare, care se capătă oricând, la orice vârstă, dacă cel care vrea să predea desemnul în şcoala primară, are şi voinţa de a se exercita. Studenţii cari n'au vrut să se exerciteze la de-

semn pe când erau în liceu, îl învaţă la universitate; fac aceasta cu mai mare efort decât dacă s'ar fi exercitat la timp, dar îl pot învăţa: nu desemnul artistic ci cel geometric, topografic, geografic, ştiinţific sau anatomic, cari li se cere pentru specialitatea lor. Pentru acest motiv s'a spus că: «Toţi câţi scriu, dovedesc prin aceasta că pot să şi desemneze». Cei nemulţumiţi cu desemnele lor dovedesc asemenea, că pot să aprecieze şi au simţul critic, mai desvoltat decât şi-au educat mâna. Aceştia se pot corecta şi singuri, pe când cei cari «n'au ureche» muzicală şi au luat un ton fals, cântă înnainte, cântă tare şi cu curaj convinşi că ei cântă bine; singuri nu se pot corecta, aşa cum pot să se corecteze când desemnează.

Dacă un elev a făcut un desemn şi-l aduce la şcoală, cu intenţia de a mi-l arăta, niciodată nu mi-l arată singur. Totdeauna se găseşte un vecin entusiasmat, care-l denunţă. După ce mi-l arată, încep prin a-i aprecia părţile bune, căci cu oarecare indulgenţă se găsesc la orice desemn. In urma acestei încurajări, limba micului desemnator se desleagă şi începe să şi recunoască perfect toate greşelile. Nu se poate compara îndoiala şi modestia desemnatorului, cu aerul de siguranţă şi îndrăzneală a elevului care cântă, tare şi fals. Aceasta pentrucă ochiul e un organ mai complicat şi mai perfect decât urechea.

In definitiv, orice învăţător poate fi bun profesor de desemn chiar fără să ştie să desemneze bine. Au fost profesori artişti cari n'au reuşit să facă pe elevii lor să desemneze. Cu corectura sau desemnul lor artistic, în loc să le dea curaj elevilor, i-a descurajat, iar dacă a isbutit să facă pe câţiva elevi cu oarecare dispoziţie să desemneze, au făcut din ei nişte imitatori, împiedecându-le prin aceasta libera desvoltare a caracterului lor individual.

Dacă unii artişti au făcut greşeli din punct de vedere pedagogic, în schimb au educat cu arta lor. Ceeace face educaţia mulţimilor, nu sunt faptele intime ale artiştilor, ci produsul lor artistic. Şi ei ca şi unii predicatori, moralizează pe alţii, dar ei pot să greşească. Dacă artiştii au smuls şi au împrăştiat dealungul veacurilor şi lumei întregi, tot ce au avut mai bun, mai curat, mai frumos şi mai sfânt în sufletul lor, e firesc ca lutul să le rămână sărac şi plin de păcate. Când admirăm diamantul luminos frumos cizelat, nimeni nu se mai gândeşte la cărbunii negri din mina care l-a produs. Tot aşa

din gunoiul urît şi putred, răsar florile cele mai frumoase care ne încântă ochiul cu formele şi culorile şi ne farmecă cu parfumul lor. Artiştii pot greşi, dar arta lor rămâne vecinic imaculată, căci ea e floarea sufletului omenesc, e diamantul cristalizat şi strălucitor extras din adâncimi întunecate.

*

E uşor de constatat răul, dar e greu să-i găsim originea, iar dacă am găsit-o, e şi mai greu să ne hotărîm spre a-l combate.

Adeseaori auzim pe unii intelectuali declarând, unii cu regret, iar alţii fără nicio jenă, că «nu sunt în stare să tragă măcar o linie la desemn». Declaraţia aceasta cu niciun chip n'ar face-o despre oricare alt obiect, dar pentru desemn unii o fac chiar cu satisfacţie, adăogând explicaţia falşă şi comodă, că «n'au avut talent»; ca şi cum ar spune pentru muzică, «n'am avut ureche muzicală». In adevăr, cine «n'are ureche muzicală», nu poate gusta din plăcerile şi farmecul muzicii, dar pentru desemn numai orbii şi idioţii n'au organul aperceptiv, numai ei se pot compara, la desemn, cu cei cari n'au ureche muzicală sau cu surzii.

Ne-am întrebat cum se explică faptul că intelectuali distinşi, care au învăţat desemnul 12 ani în şcoala primară şi în liceu, să nu fie în stare să tragă măcar o linie la desemn, când din fiecare obiect pe care l-au învăţat, îşi amintesc bine tot ce a fost mai important. Am observat apoi că cei cari declară că n'au talent la desemn, disting cele mai fine nuanţe de formă, lumină şi culoare, că percepţia lor vizuală se face normal şi cu fineţă; că ochiul lor e perfect educat. Unii din ei sunt distinşi pedagogi, ba chiar critici de artă plastică. Aceşti intelectuali *văd*, simt şi înţeleg bine desemnul, dar numai mâna lor nu poate să redea ce a văzut ochiul; ori mâna e cel mai educabil dintre organe. Am mai constatat apoi, că intelectuali foarte îndemânatici în alte acţiuni, declară cu regret: «Mie mi-a plăcut foarte mult desemnul, dar îmi pare rău că n'am avut talent; dacă aşi fi putut desemna, acuma în loc de ocupaţia pe care o am, aşi fi avut alta care mi-a plăcut mai mult». Prin urmare faptul că n'a putut să desemneze, cu toate că era destul de dexter la alte lucrări, l-a derutat dela vocaţia lui naturală şi l-a silit să prefere o ocupaţie care-l surmenează.

Se spune: «măcar o linie la desemn», prin aceasta se crede

că tragerea unei linii, e cel mai elementar lucru. Elementar e numai în aparenţă, căci în realitate tragerea unei singure linii e tot desemnul. Cine poate să tragă o linie, poate să tragă şi mai multe şi, în asemenea caz, obţine o imagine, deci un desemn. Trasarea unei singure linii, adică *desemnarea* ei, echivalează cu cunoaşterea literelor şi scrierea lor în mod automat. A desemna o linie, înseamnă posibilitatea de a desemna orice imagine, înseamnă avantajul exprimării prin desemn, care e tot atât de importantă ca şi celelalte exprimări, de a scri, a ceti şi a vorbi. Ori după cum vedem, tragerea unei singure linii a fost mai greu de învăţat decât scrisul, cetitul şi celelalte exerciţii şi cunoştinţi, căpătate în şcoală; dovadă că toţi ştiutorii de carte cetesc şi scriu, dar nu pot desemna. Marea majoritate a intelectualilor pregătiţi de şcoala actuală, nu-şi pot exprima gândirea lor şi prin desemn, acest mijloc de exprimare de o importanţă capitală. In schimb ţăranca analfabetă, pentru trebuinţele ei de înfrumuseţare, cunoaşte alfabetul desemnului şi citeşte cu ajutorul lui; încondeiază ouă minunat, trage linii adică chenare colorate, la sobe, împrejurul uşilor şi ferestrelor, etc.. fără să o fi învăţat cineva desemnul. Mai uşor putem învăţa pe un analfabet să desemneze, decât pe unul care ştie să scrie şi să citească. Susţinem că şcoala primară actuală, adică programul ei, împiedică avântul copiilor de a desemna, înnăbuşă tendinţa lor moştenită de a înfrumuseţa şi a se exprima cu ajutorul desemnului.

Elevii ca şi cei cari „nu pot" să desemneze, când vor să tragă o linie, încep să facă nişte mişcări mici în aer, par'că s'ar pregăti să cânte cu mandolina. Mişcând astfel creionul, ating cu el hârtia şi urmele acestor mişcări, nu sunt o linie ci mai multe. Linia lor e o suprapunere de mai multe linii mici întrerupte. Liniile făcute în acest mod, sunt urîte, greoae, nesigure şi totdeauna greşite, mişcările acestea mici fac ca linia să fie mereu întreruptă, ei nu trag o linie ci mai multe şi fac aceasta pentrucă privesc vârful creionului, în loc să vizeze direcţiunea sau punctul (ţinta) unde vor să ducă linia. O linie trasă astfel, se duce cu totul în altă parte, decât la punctul unde voia să o ducă acest începător.

Mişcările acestea mici şi întrerupte ritmic repetate, sunt tocmai mişcările grafiei pe cari începătorul, în mod inconştient, când are hârtia dinainte şi simte creionul în mână, le face a-

celeaşi şi pentru desemn, pentrucă mişcările grafiei la acest începător, au trecut în inconştient şi s'au automatizat, înaintea mişcărilor necesare desemnului.

Mişcările grafiei şi mişcările desemnului sunt complet diferite. Pentru a desemna o linie, după ce s'a pus creionul pe hârtie, în clipa următoare, ochiul nu mai priveşte vârful creionului ci punctul unde trebue dusă acea linie, aşa cum ţintaşul vizează mai întâiu cătarea puştei şi apoi ţinta. La grafie nu trebue să vizăm punctul, la care să ajungem. Direcţiunea sau alinierea rândurilor, e neglijată sau e păstrată cu ajutorul transparentului. Când scriem, privim vârful şi îndărătul peniţei, nu atât pentru forma grafică, ci pentru a ceti ce am scris. După cum la grafie suntem siliţi să privim în urma peniţei sau creionului, tot aşa la desemn suntem obligaţi să privim înaintea lor, adică ţinta.

Dacă mişcările speciale grafiei s'au automatizat înainte de a se exercita mişcările desemnului, faptul acesta constitue, pentru marea majoritate a elevilor, un obstacol peste care li e imposibil să mai treacă vreodată. Oricând vor ei să desemneze, în mod inconştient, întrebuinţează şi pentru desemn mişcările speciale ale grafiei, aşa cum animalele întrebuinţează şi pentru înnotat, mişcările care le fac pentru mersul pe uscat.

Greşeala pe care o fac începătorii la desemn, de a nu viza ţinta, n'ar face o în altă împrejurare. N'ar ochi băţul în loc de minge, n'ar privi vârful acului, în loc de punctul unde trebue să împungă, nici ciocanul în loc de cui, pentrucă la fiecare abatere şi ar primi pedeapsa: n'ar lovi mingea, s'ar înţepa cu acul, sau şi ar zdreli degetele cu ciocanul; pecând la desemn, văd numai că linia lor e rea şi urită şi nu-şi pot explica cauza, decât că „n'au talent".

Dacă s'ar exercita mai întâiu mişcările desemnului, aceastâ mişcare ar folosi mult grafiei. Omul mai întâiu a desemnat şi apoi a scris. Copilul înainte de a vorbi bine, mâzgăleşte şi apoi scrie. Când vrea să desemneze, îi vine în minte o imagine reală, cunoscută şi iubită, nu o formă perfectă şi abstractă din geometria plană, cum sunt modelele generatoare ale grafiei. Din acest punct de vedere efortul de a scrie, e cu mult mai mare decât efortul de a desemna, pentrucă desemnul corespunde unei trebuinţi naturale instinctive, mai veche decât trebuinţa de a vorbi, pe când scrierea, fragmentul de-

semnului, e un artificiu, un desemn convențional. Cu mult mai ușor desemnatorii pot deveni caligrafi, decât caligrafii desemnatori, pentrucă desemnul e întregul, iar grafia e fragmentul lui. Pictorii absolvenți ai școalelor de Belle-Arte reușiau la examenul de capacitate pentru caligrafie, pentrucă *desemnau* literile. Literile se pot *desemna*, dar liniile desemnului, nu se pot *scrie*.

Din cele expuse se vede lămurit din care cauză oamenii culți, cari au absolvit școalele pregătitoare cu succes la toate obiectele, «nu sunt în stare să tragă măcar o linie la desem», pentrucă ei în loc să *desemneze* linia, o *scriu*. Unii se tânguesc ca de o infirmitate, când în realitate ei n'au nici o vină; cauza a fost și mai este sistemul sau programul greșit, care cere să se clădească întâiu casa și apoi temelia. Starea aceasta de lucruri va mai dăinui încă mult timp, pentrucă desemnul nu-i un obiect cunoscut de mare parte dintre legiuitori și pedagogi. Un medic poate trata foarte bine o boală de care el n'a suferit. O actriță va reda foarte bine sentimente materne, fără să fi fost mamă, dar unui pedagog îi va fi imposibil, să emită principii bune pentru predarea desemnului, când el singur «nu-i în stare să tragă măcar o linie la desemn», iar legiuitorul va propune scoaterea desemnului din program, sau reducerea orelor și notarea cu calificativele A = ascultător și N = neascultător. Din această cauză nu numai la noi, dar și în alte țări, desemnul a fost considerat în mod foarte diferit; în unele țări desemnul e obiect facultativ, iar în altele obiect fundamental, care se predă șase ore pe săptămână.

Celor cari știu să patineze, să pedaleze, să danseze, sau să înnoate, li-se pare curios faptul că ceilalți cari nu știu, nu și dau osteneala să facă cu aceeași ușurință și siguranță, mișcările pe care le fac ei atât de natural. Tot așa, pictorilor profesori de desemn, li se pare curios faptul, că elevilor nu le alunecă creionul pe hârtie, cu aceeași îndemânare, cum le alunecă lor. Mișcările acestea sunt greu de observat și explicat pentrucă sunt simple și automate. Profesorii de desemn toți au observat la elevii lor, când desemnau, mișcările automate ale grafiei, dar nu și le au putut explica. Ei nu și-au dat seama de această formidabilă piedică, ce stă în calea elevilor cari «nu pot desemna», pentrucă ei n'au avut-o. Toți de-

semnatorii pe cari i-am întrebat, invariabil mi-au răspuns că ei au *desemnat*, înainte de a învăța să scrie. E și explicabil, căci în caz contrar, nici ei «n'ar fi avut talent la desemn»..

E necesar să rezumăm această observație foarte importantă, pe care nimeni n'a semnalat o: *Mișcările automate ale grafiei împiedică automatizarea mișcărilor proprii ale desemnului.* In schimb, dacă s'ar exercita mai întâiu mișcările desemnului, aceste mișcări ar folosi mult grafiei.

Onor. cititori, cari cred că «n'au talent la desemn», sunt respectos rugați, să binevoiască a-și face această observație introspectivă, adică să se observe, dacă desemnează linia, sau o scriu. Chiar după câteva încercări stăruitoare, vor putea desemna linia, adică se vor convinge că au talent la desemn, cel puțin tot atât cât au și la celelalte mijloace de exprimare.

Acestea sunt motivele pentru care am propus, să se exerciteze cu copiii mai întâiu liniile la desemn și numai după ce aceste linii se vor executa liber, repede și sigur, adică automat, pe urmă să se înceapă exercițiul «scris cetitului». Se obiectează că elevii fac exerciții de desemn înainte de a scri Exercițiul acesta e făcut pentru a *se scri* elementele cari compun literile adică formele generatoare. In adevăr e ceva, dar e foarte puțin în comparație cu ce ar trebui să se facă. O deprindere nu se poate învăța ca o lecție și, oricât de mult exercițiu de desemn s'ar face, nu va fi timp pierdut ci câștigat, deoarece acest exercițiu e mai important de cât oricare altul.

Școala ar trebui să se înceapă cu diferite exerciții de sprinteneală și îndemânare pe teren și în curte, iar în clasă cu mânuirea creionului, un creion prelungit cu un paiu sau vărguță, având o lungime de 30—40 cm. Capătul de sus al acestui creion, să fie exact la umărul drept. Prelungirea aceasta a creionului ajută să se poată vedea cu ușurință, dacă fiecare copil are o mânuire bună.

O mânuire bună a tocului sau creionului, e tot atât de necesară pentru caligrafie și pentru desemn. Pentru ambele exerciții mânuirea e aceeași și faptul acesta a făcut pe începătorii la desemn să le confunde. Dacă mânuirea e aceeași, în schimb mișcările sunt complect diferite, după cum am arătat. O mânuire bună a tocului produce și forme frumoase caligrafice. Orice instrument pretinde o anumită mânuire, iar

cantitatea şi calitatea lucrului făcut, depinde mult de îndemânarea cu care e mânuită acea unealtă. Acul, ciocanul, ferăstrăul, coasa, briciul, arcuşul ca şi tocul, în primul rând trebue să fie bine mânuite, pentru acest motiv voiu adăoga ceva relativ la mânuirea tocului.

Conformaţia anatomică a mânei face ca omul să prefere mişcările de sus în jos, dela dreapta spre stânga, având o înclinaţie medie de 53°, adică înclinaţia obicinuită a scrierei caligrafice cursive. Aşa sunt mişcările de lovire a mingei cu băţul, lovirea calului cu biciul, scuturarea covoarelor, tăerea unui copac, etc. Dacă tragem pe tabelă linii înclinate de 53° observăm că axa întregii mâni, se proectează pe tablă exact ca una din liniile trase. In asemenea caz am executat lucrarea, am scris direct, fără instrument, ori, instrumentul fiind o prelungire a mânei, el trebue să urmeze şi direcţiunea ei. Instrumentul adică peniţa şi tocul, vor urma direcţiunea pe care a avut o mâna, când a scris pe tablă liniile de 53°. Când scriem pe masă sau pupitru, suntem nevoiţi să îndoim braţul, dar dacă l am îndoit, condeiul sau creionul trebue să urmeze direcţiunea braţului, ca şi atunci când la tablă a fost întins. Iată pentru ce tocul trebue să urmeze direcţiunea spre umărul drept. Aceasta e condiţiunea indispensabilă în mod absolut, pentru ca o mânuire să fie bună şi ca urmare scrierea să fie caligrafică. După cum braţul pe tablă s'a proectat pe o linie oblică de 53° grade, tot aşa tocul cu peniţa trebue să se proecteze pe caetul de scris, pe oblicile transparentului (liniaturii) sau paralel cu ele.

Primele exerciţii de desemn să fie trasarea de linii paralele, înclinate de 53°, fie cu creionul gresie pe tăbliţă, fie cu creionul grafit pe hârtie; până la 15 centimetri lungime, cât permite suprafaţa pe care se trag aceste linii. Aceasta ca să se deprindă copiii cu liniile mari ale desemnului. Exerciţiul la tabelă e mai bun. Dacă liniile acestea sunt lungi, greşelile lor sunt mai evidente pentru copii şi pentru dascăl. Să se observe ca aceste linii să îndeplinească — pe cât va fi posibil — următoarele condiţiuni: să aibă aceeaşi *mărime, înclinaţie, distanţă* şi *grosime*. Făcând aceste exerciţii de desemn decorativ, am pregătit copiii şi pentru caligrafie. Toate regulile de caligrafie pentru orice fel de scriere, făcută cu mâna sau imprimată, cu orice fel de caractere, se pot rezuma în cele

patru condițiuni de mai sus. Trăsăturile fundamentale ale caligrafiei trebue să îndeplinească condițiunile de mai sus. Dacă liniile acestea le-au făcut copiii mari, când le vor face mici pentru caligrafie, le vor face mai ușor și mai corect. Aceste mișcări și linii ordonate geometric trebue să alterneze cu mișcări libere, adică desemne ușoare de imagini din memorie sau după natură, așa după cum alternează exercițiile fizice, ordonate și ritmice după comandă, cu exercițiile libere sau jocurile. Ordinea și simetria liniilor corespund cu ordinea și ritmul mișcărilor. Liniile acestea paralele pot fi făcute pentru desemn în toate direcțiunile, dar se va începe cu oblicile despre care am vorbit. După oblice vor urma liniile orizontale, mărindu-se treptat până la mărimea foaei de exercițiu, apoi verticalele, etc. Un exercițiu distractiv și foarte util pentru automatizarea liniilor desemnului e următorul: La mijlocul tabelei sau unei foi de hârtie (tăbliței) se pune un punct evident, dar nu prea mare înconjurat de un cerc cu diametru de cinci milimetri, aceasta e ținta. Doi elevi sau mai mulți iau parte la joc. Cine trage linii drept la centru are puncte bune. Care e cel mai bun țintaș, are cele mai multe puncte bune. Liniile mai lungi cele cari pleacă din colțurile hârtiei e destul să atingă cercul ca să aibă un punct bun. Celelalte trebue să atingă centrul. Jocul acesta obligă pe copii să vizeze ținta și să execute liniile repede, fără întrerupere și să privească înaintea punctului care se mișcă, creionul sau penița. Copiii mai pot singuri fixa două puncte pe care să le unească, distanța dintre ele trebue să crească treptat cu exercițiul făcut. Cu cât lungimea liniilor e mai mare cu atât execuția trebue să se facă mai repede și totdeauna fără întrerupere. Exercițiile acestea e bine să le facă d-nii învățători pe tablă, spre a avea elevii modelul. Liniile trebue să se execute cu iuțeala cu care se fac gesturile. Dacă copiii prin exercițiu continuu și repetat, au ajuns să tragă linii drepte în mod automat, adică să le desemneze, trasarea liniilor curbe sau ondulate e aproape învățată, căci ei mai ușor și cu mai multă plăcere fac ovale, rotogoale, cercuri, etc. decât linii drepte.

După mecanizarea acestor linii, d-nii învățători pot să urmeze indicațiunile programei analitice, după indicațiunile metodicilor cunoscute, pentrucă acuma au consolidat baza, au pregătit bine fundamentul, nu numai al desemnului ci și al

caligrafiei. Amânarea pe care am propus-o, e o întârziere aparentă, căci prin aceasta s'a pus cea mai solidă temelie întregului învăţământ, căci copiii se vor deprinde a învăţa desemnând, adică lucrând. Când se va începe «scris-cetitul», copiii vor progresa repede, iar la sfârşitul anului şcolar programul analitic va fi făcut mai bine, decât s'a făcut până acuma, pentrucă va fi făcut pe o bază naturală şi raţională.

Trebue să fim foarte indulgenţi faţă de gânguririle grafice ale copiilor. E destul la desemnul liber după natură sau din memorie, dacă ghicim intenţiunea desemnatorului pentru a-i spune cuvinte de încurajare. Copilul trebue să fie comparat cu el însuşi. «Azi ai desemnat mai bine decât eri» şi prin această afirmaţiune nu vom greşi. Simţul văzului — după cum am mai spus — fiind cel mai complicat şi mai puternic dintre simţuri, copiii se pot corecta şi singuri. A doua oară făcut acelaş desemn după acelaş model, va avea greşeli mai mici şi mai puţine. Copiilor nu trebue să le pretindem imagini exacte, ei sunt la vârsta când nu le pot vedea exact şi li-e imposibil să le redea. Nu trebue să uităm că în şcoala primară, în primul rând, trebue să exercităm mâna şi să ordonăm mişcările. Cel mai elementar desemn presupune un minimum de mişcări cu o minimă educaţie a acestor mişcări şi în acelaş timp un efort de atenţie. A desemna prin urmare, înseamnă a da mişcărei o valoare intelectuală. Nici precocii geniali ca Dürer sau Rafael, n'au redat bine imaginile prin desemne înainte de vârsta când copilul începe să raţioneze, adică între 13 şi 14 ani, în pragul adolescenţei; pecând Mozart a cântat ca un adult la vârsta de patru ani. Dovadă că desemnul nu e numai produsul voinţei şi al afectivităţii, ci şi al raţiunei.

Copiii au imaginaţia neprecisă şi bogată. Ei văd natura altfel de cum o vedem noi. Un beţişor pentru copil poate fi un cal nărăvaş. Să nu ne mirăm deci, dacă cerându-i să desemneze un cal, el va desmna nişte beţe.

«Pe cuptorul uns cu humă, şi pe coşcovii păreţi
«Zugrăvit-au c'un cărbune copilaşul cel isteţ.
«Purceluşi cu coada sfredel şi cu beţe'n loc de labă,
«Cum mai bine i-se şede unui purceluş de treabă»...

(din CĂLIN, versuri de M. Eminescu)

Să ne amintim de sfaturile lui Rousseau: «Voiu pune «mâna pe creion ca el (Emil), îl voiu întrebuinţa cu aceeaşi

«stângăcie ca şi el. Chiar dacă aş fi un Appelles, m'aş arăta «ca un mâzgâlitor». Sfatul acesta e foarte bun, dă curaj şi celor cari cred că «n'au talent la desemn». Aş avea de adăogat numai, ca mânuirea creionului să se facă cât se poate mai bine. In oricare împrejurare, dacă dascălul se comportă ca un copil, greşeşte şi se face ridicol; la desemn, dacă urmează sfatul acesta, le dă curaj copiilor.

Arătând copiilor, adică desemnând mereu pe tablă, au ocazia cei ce n'au exerciţiu la desemn, să se exerciteze odată cu ei. Niciodată nu i prea târziu să ne corectăm greşelile, sau să ne completăm lipsurile. Nu trebue să fim nerăbdători, căci efectele exerciţiului ce-l facem nu se văd imediat, apar mai târziu, pentrucă niciodată nu se pierd. Mult mai uşor şi mai repede se înţelege şi se memorează, decât se formează o deprindere. Cunoştinţele sunt în mare parte numai conştiente, iar deprinderile şi mişcările automate, trebue să pătrundă mai adânc, să se fixeze în inconştient.

* * *

«Notele dela desemn bine chibzuite în urma unor cer«cetări atente, vor reprezenta în mod exact calităţile şi defec«tele psihice şi fizice ale elevilor, adică media generală a tu«turor obiectelor din program. [1])

Faptele cari au urmat peste câţiva ani, dovedesc cu prisosinţă cele susţinute mai înainte.

In anii de după războiu într'un centru administrativ rural din judeţul Constanţa, câţiva funcţionari licenţiaţi au preparat pentru examenul particular de clasa întâia secundară, un număr de absolvenţi ai cursului primar, din acel sat şi împrejurimi. In luna Iunie, la sfârşitul anului şcolar, noi profesorii liceului din Constanţa, am format comisiunea examinatoare a acestor elevi particulari. După programul examenului, fiecare profesor se transporta în acel sat şi timp de o zi, îşi făcea examenul respectiv.

Sosesc cu trenul seara. Elevii mă conduc la şcoala primară ca să «dăm teza» la desemn.

I-am întrebat ce modele au desemnat în timpul anului. Ei mi-au răspuns că n'au desemnat nimic!... In orarul afişat pe peretele clasei, era trecut şi desemnul.

1) Gh. Carp: Analele Dobrogii" anul I No. 3 din 1920.

— «Ce aţi făcut în ora de desemn, dacă n'aţi desemnat»?

— «Am învăţat la obiectele principale».

— «Dacă n'aţi desemnat deloc, nu puteţi da examen».

— «D-nul Director ne-a spus că şi el a dat examene particulare la desemn, fără să se fi preparat vreodată şi trecea clasa, pentrucă avea note de trecere la celelalte obiecte».

Concepţia aceasta despre desemn a profesorilor amatori din centrul rural X, nu diferă mult de a celor din centrele urbane. Totuşi elevii cari nu aveau nici o vină, trebuiau să dea examen, iar eu trebuia să le pun note; «să facem forma».

— «Băeţi, mâine veţi da examen la desemn; astăzi pentrucă aţi venit cu creioane şi hârtie, să ne jucăm. Să-mi desemnaţi din memorie un lucru oarecare, ce vă vine în minte, aşa cum puteţi şi cum aţi desemnat anul trecut, când eraţi în clasa a patra primară. Să ştiţi că nu pun notă la desemnele rele, dar dacă vreun desemn îmi place, atunci îi pun notă bună şi cel care l-a făcut trece clasa».

După o oră au început să-mi dea foile. In majoritatea lor desemnase: căldarea pentru apă, scaunul, masa, şi pui de găină. A douazi dimineaţa am lăudat pe câţiva şi le-am mai spus că dela ceilalţi mă aştept ca astăzi, să desemneze mai bine, iar dupăce le-am făcut corecturi generale ca la o lecţie, îi anunţ.

— «Astăzi desemnăm tot din memorie, însă după o povestire şi anume: Puilor li-e sete, au găsit uşa deschisă şi au intrat, dar căldarea cu apă e pe scaunul ei de lângă masă. Ce credeţi voi că au făcut puii? Arătaţi aceasta prin desemn.

După mai bine de o oră am început a primi şi a doua probă de desemn. Prin fereastra deschisă aud vorbind pe cei cari mi-au dat foile.

— «Eu am făcut un puiu cum sboară şi altul pe căldare cu coada în sus şi capul plecat în căldare».

— «Eu am făcut doi pui pe marginea căldării, unu cum ia apa ca la tine şi altul cu capul în sus, aşa cum înghit puii apa».

— «La început n'am crezut că am să pot desemna aşa».

— «Dar ce, tu crezi că e în fiecare zi examen»?

— «Zău că mie îmi părea rău că nu ne a învăţat să desemnăm, dar la anul am să desemnez şi singur, aşa cu ne a sfătuit domnul ăsta dela Constanţa. Ai văzut ce desemn bun

a făcut Neamţu ? Eu cred că nimeni n'are să facă altul mai bun ca el».

După recreaţie şi clasificarea foilor primite, mai anunţ un număr de foi cari mi-au plăcut chiar mai mult ca primele. Cei menţionaţi sunt fericiţi.

— «Desemnele de până acuma, în general, mi-au plăcut; să mai facem unul. Care din voi poate să-mi spună ce-i patratul ?»

Mâinile se ridică mai toate ca o prezintare de armă.

— «Faceţi un patrat cu mâna liberă, aşa cum am să-l fac eu pe tablă».

Pe tablă am făcut un patrulater cu laturile tremurate şi şovăite.... Mă depărtez de tablă câţiva paşi şi atunci îi descopăr greşelile....

— «Uitaţi-vă ce fel de patrat am făcut! Care 'mi poate spune greşelile lui» ?

Iarăşi mai multe mâini se ridică repede.

— «Asta dovedeşte că voi vedeţi foarte bine. Aţi văzut greşelile mele, acuma să vi-le corectaţi pe ale voastre».

Sfatul lui Rousseau ca profesorul care desemnează, să nu se arate cu mult superior elevilor, pe atunci nu-l ştiam.

S'auzea numai fâşâitul gumelor cari reparau.

Patratul depe tablă a primit şi el corecturile cuvenite, iar în urmă s'a transformat într'un ornament (carelaj) cu împletituri, pe care elevii după placul lor trebuiau să le coloreze, pentrucă eu pe tablă nu-l puteam colora pe al meu... Am observat mult interes şi activitate; la urmă priviri vesele şi mulţumite. După aproape două ore, încep să primesc foile terminate şi atunci anunţ :

— «Proba aceasta cu patratul, a fost examenul vostru de desemn». Aud un Aaa !! ca un freamăt. La unii de surpriză la alţii de mulţumire.

Seara primblându-ne prin sat, simţind o duioasă nostalgie, am căutat să conving pe d-l Director că desemnul nu-i un obiect atât de puţin important, după cum se crede. Intre altele i am spus că : notele la desemn, corespund exact cu notele mediei generale ale tuturor celorlalte obiecte. El zâmbeşte cu o nuanţă de politeţă, ca să acopere totala lui neîncredere. — «Poate. Să vedem». Eu citesc după catalog numele elevului şi nota la desemn. Răspunsurile sunt afirmative la vre-o patru sau cinci elevi.

— «Deg Wilhelm, nota nouă».

— «Ceee?! nouă? V'ați înșelat; l-ați notat la desemn, mai mult decât a fost notat la celelalte obiecte».

Cercetez cele trei probe de desemn.

— «Deg e un timid, se mișcă încet chiar greoiu, însă e conștiincios, atent, ordonat, curat și inteligent; calități pe care nu le am întâlnit la niciunul din elevii d-v. Nu știu din ce cauză nu le-ați observat, dar cred că la anul vă veți convinge și d-v. de cele spuse de mine, mai bine zis de desemnele lui».

Urmează alte potriviri până când ajung la elevul Popovici, care la desemn are notă mai mică.

— «Cu acest elev, iar v'ați înșelat, pentrucă merită o notă mai mare».

Iar cercetez foile și răspund:

— «Elevul Popovici e vioiu, îndrăzneț, probabil că e și serviabil, adică după argoul școlăresc e «periuță». La prima vedere face impresie bună, dar e foarte superficial și palavragiu. Cu însușirile acestea își maschează nulitatea.

— «Eu cred că v'ați înșelat. E doar cestorul clasei»...

— Să admitem cum spuneți d-v. că la o clasă întreagă am făcut două erori, una în minus și alta în plus, procentul acesta de 5·6°/₀ arată că cu ajutorul desemnului, putem cunoaște sufletul elevilor. Totuși eu susțin că nu sunt eu cel care s'a înșelat în aprecieri, *desemnul ca și scrisul, nu minte niciodată.*

Am rămas firește fiecare cu convingerile noastre. Nu era doar prima oară când vorbeam unui orb de frumusețea culorilor. De un sfert de veac, în chestiuni de desemn toți aveau dreptate, iar eu mă înșelam mereu...

Anul următor, iarăși fac parte din comisiune. Aveam de examinat acuma două clase și elevii făcuseră puțin exercițiu la desemn, probabil că ei au cerut aceasta. D-l Director îmi aduce aminte de discuția din anul trecut.

— «Știți c'ați avut dreptate cu elevul Deg. Anul acesta cred că va fi primul clasificat. Credeam că e un leneș care nu învață, dar într'adevăr ne-am convins că e un timid, cum ai spus d-ta. El a făcut școala primară în limba germană. Gândirea și-o formula în limba germană și apoi o traducea în limba română și hezitarea aceasta ca și mutra lui sperioasă, ne-a făcut la toți impresia, că face eforturi, ca să-și amin-

tească ceeace nu învățase, așa cum fac toți leneșii. Revelația desemnului în privința acestui elev mi-am explicat-o. El avea aceleași calități și anul trecut, pe care le-a putut arăta prin desemn, pentru că la desemn nu i examen oral și pentrucă exprimarea prin desemn, e aceeași în toate limbile, cum spui d-ta. Ceeace nu mi-am putut explica, e cum ați putut vedea din desemnele lui Popovici, cestorul de anul trecut, că e un șiret, superficial și palavragiu. Anul acesta în clasa II, unde e mai mult de învățat, ne-am convins cu toții că ați avut dreptate și cu el. Nu știu însă cum se poate vedea dintr'un desemn că autorul lui e palavragiu»?

— «Foarte simplu și ușor. Oricine poate vedea, dacă vrea. Celui care întrebuințează cuvinte multe, fără să spună ceva important, îi spunem că e prolix sau mai direct palavragiu. Desemnul fiind mijloc de exprimare prin linii, palavragiul în loc de cuvinte de prisos, va întrebuința linii cari nu spun nimic».

Pe acești elevi nu i-am cunoscut, ce note au obținut la celelalte obiecte n'am știut; aprecierea am făcut-o numai după desemnele lor și a fost mai exactă decât a preparatorilor. Cu ajutorul obiectelor teoretice a trebuit mai mult de un an ca acești elevi să fie cunoscuți; pe când desemnul numai după câteva ore i-a clasificat mai bine.

Grafologia desemnului e mai ușoară și mai evidentă decât a grafiei, pentrucă desemnul e în acelaș timp idee și mijloc de exprimare, fond și formă. Oricine se poate servi de grafologia desemnului; pentru învățământ e un interesant câmp de observații, care n'a fost exploatat până acum.

Când un elev n'are suficient exercițiu la desemn, se vede această stângăcie de care adeseori nu-i el vinovat, dar dacă are calități, stângăcia aceasta nu le întunecă atât de tare, ca să nu se vadă. Se poate apoi ca un elev să aibă exercițiu suficient, liniile lui să fie sigure și chiar frumoase, dar nu i destul să aibă numai îndemânare care se capătă prin exercițiu, mai trebue să aibă și idei pe cari să le exprime.

* * *

Am arătat că în viața practică modernă desemnul poate servi ca un limbaj universal. Iată un exemplu:

In librăria Socec din Constanța, apare un străin și cere ceva într'o limbă necunoscută de nimeni, dar care totuși se-

măna puţin cu limba engleză. In jurul străinului se face un cerc de vânzători şi clienţi, dornici să-şi arate cunoştinţele linguistice. I se vorbeşte în toate limbile europene, dar el nu înţelege niciuna. Acest străin văzând că nu se poate înţelege prin vorbe nici prin gesturi, îşi scoate stiloul şi aşterne în grabă câteva linii pe hârtia de ambalaj. Inainte de a termina aud pe vânzător strigând bucuros: «Da! Avem!» şi aleargă să-i aducă o pompă de gumă pentru un aparat de fotografie. D-l coleg Dr. C. Mureşanu, care şi-a făcut studii şi la Londra, venit mai pe urmă, a isbutit să se înţeleagă puţin cu acest client. Era american. Venea din Statele-Unite ale Americei, debarcase la Hamburg, sosise cu trenul la Constanţa, ca să se îmbarce din nou pentru orient. Venea prin urmare din ţara unde desemnului i se dă importanţa cuvenită. Fără schiţa de desemn, nimeni nu l-ar fi înţeles, oricât timp şi ar fi pierdut.

Desemnul ajută înţelegerea şi între oamenii cari nu cunosc formele dialectale ale limbei ce o vorbesc, după cum se va vedea:

Intr'o Duminică, prin împrejurimile Münchenului, nişte pictori iau schiţe de peisaje; împreună cu ei e şi distinsul meu coleg d-nul St. Tarasov. La ora 12 sunt adunaţi la cantina satului să ia dejunul împreună. Cum văzuse în mai toate grădinile ridichi, le venise poftă. D-l Tarasov e trimis să cumpere pentru toţi. Ţăranul căruia i se adresează nu-l înţelege ce vrea. D-l Trarasov crezând că n'aude bine, îi strigă mai tare. Ţăranul se supără şi-i răspunde răstit, că-l aude foarte bine, nu-i surd, dar nu-l înţelege ce vrea. In toate dicţionarele ridichea se numeşte: «der Rettig», la München toată lumea îl înţelegea. Bănueşte că e un farsor, dar nu se descurajează. Schiţează imediat pe o bucată de hârtie forma ridichii şi o arată ţăranului, care isbucneşte în hohote de râs: «Aa! die Radieschen wollen sie, wir haben genug». In dialectul bavarez a aflat colegul că ridichii i-se spune numai «das Radieschen» (ridichea de lună), iar forma cealaltă e necunoscută prin unele părţi. Cu vorba nu numai că nu s'au înţeles, dar ajunsese la ceartă, pe când desemnul i-a lămurit şi împăcat.

Desemnul precizează, caracterizează şi identifică mai uşor şi mai bine decât orice descriere cu ajutorul cuvintelor, chiar când interlocutorii cunosc bine limba pe care o vorbesc; întâmplarea care urmează să o expun, va dovedi şi aceasta.

La un restaurant din capitală era client obicinuit distinsul pictor şi coleg d-l Cateliu. Are de plătit un rest de consumaţie şi cere chelnerului să-i schimbe o mie de lei. Chelnerul grăbit îl roagă să l achite a doua zi. Clientul a doua zi se instalează la aceeaşi masă, dar nu mai servea chelnerul de ieri. Numele nu i-l ştia şi din descrierea verbală, nu-l poate identifica. E rugat să aştepte la cassă, pe unde trec toţi chelnerii căci poate va apărea şi cel căutat. Văzând clientul că aşteaptă prea mult şi cel căutat nu apare, se adresează patronului. Acesta face cercetări şi ridică tonul. Totul e zadarnic, cel căutat tot nu apare. Atunci colegul îşi aminteşte că chelnerul pe care îl căuta, avea craniul turtit într'o formă deosebită. Ia o bucată de hârtie şi trage pe ea o linie curbă ca un semn de întrebare, fără faţă, ci numai forma aceea caracteristică a craniului şi le o arată. Imediat câţiva chelneri isbucnesc: — «Uite-l pă Mitică»! — «Mitică era»! — E bolnav săracul, n'a venit azi la lucru». — «Cum de nu ne-am adus aminte de el»? — «D-le dacă ne arătaţi hârtiuţa asta dela început, d-v nu pierdeaţi timpul şi pe noi nu ne mai certa patronul».

Atât desemnul americanului, cât şi desemnele colegilor, nu erau desemne artistice, ci nişte simple crochiuri, trase în grabă, crochiuri care le-ar fi putut face oricine numai cu puţin exerciţiu.

In prezent e actuală televiziunea sau transmiterea imaginilor la distanţă. Savantul englez Sir Richard Paget susţine că televiziunea va înlesni producerea şi desvoltarea unei limbi universale, care va fi adoptată şi înţeleasă de toate fiinţele umane depe glob. Ecranul aparatelor de televiziuni va reproduce figura umană cu expresia feţei şi gesturile, adică întreaga mimică şi prin aceasta mimică plastică va fi un perfect mijloc de exprimare. Sir Richard a inventat depe acum un vocabular pentru acest limbaj. El pleacă dela constatarea, că omul nu poate să rostească cu ajutorul coardelor vocale, mai mult decât 50 de sunete diferite, însă cu mâna şi cu un singur braţ, se pot face până la 700.000 de mişcări şi gesturi felurite, iar gesturile adresându-se ochiului, nu urechii, sunt mult mai uşor de memorat decât cuvintele vorbite. Un copil — susţine Sir Richard — poate învăţa într'o singură zi mai multe sute de gesturi, reprezentând tot atâtea idei. Alfabetul

acesta mimic a fost experimentat în sala teatrului Adelphi din Londra şi în cursul experienţelor Sir Richard a reuşit în scurt timp, să se înţeleagă cu persoanele din asistenţă, cu ajutorul noului limbaj mimic.

Trebuinţa unui limbaj universal e demult simţită, mintea omenească stimulată de această necesitate, caută mijloacele de a ajunge la acest ideal, dovadă sunt încercările făcute cu limbile Wolapük şi în prezent cu Esperanto. Marii apostoli ai umanităţii Göethe şi Tolstoi visau o literatură universală, cu toate acestea oricare din limbajele vorbite nu va deveni universal, pentrucă fiecare naţiune nu va renunţa la patrimoniul strămoşesc cel mai scump, literatura naţională şi limba maternă, ca să adopte pe cea universală şi străină.

Din cele cinci mijloace de exprimare de care se serveşte omul, primele trei sunt universale: *mişcarea* (mimica, dansul, acrobaţia, etc.), *sunetul vocal* (muzica, exclamările, onomatopeele), *desemnul* (decorativ şi figurativ). Al patrulea mijloc de exprimare *limbajul* (scris sau vorbit) e naţional. *Grafia* propriu zisă e şi ea mijloc de exprimare universal. Pe grafolog nu-l interesează deloc idea exprimată prin grafie; stilul, sintaxa sau morfologia manuscrisului, nu sunt cercetate de el. Pe el îl interesează numai forma şi felul cum s'au scris literile şi se pronunţă cu aceeaşi competinţă, asupra unui manuscris făcut într'o limbă pe care nu o cunoaşte, ca şi cum ar fi scris în limba sa maternă. Prin urmare limbajul preconizat de Sir Richard Paget fiind mimic, deci universal, se va putea desvolta liber şi independent de vechiul limbaj sonor naţional, pe care nu tinde să-l înlocuiască. Cu un gest simplu putem exprima o stare sufletească, care pentru exprimarea ei prin vorbele scrise ne-ar trebui mai multe pagini. Gestul prin urmare poate deveni stenografia cuvintelor. De oarece sursa expresiilor mimice e incomparabil mai mare decât sursa sunetelor vocale, s'ar putea ca limbajul mimic al omului modern din secolul al XX să fie mult superior limbajului sonor găsit de omul primitiv. In şcoală va fi nevoie să se înveţe numai două limbi cea maternă, sonoră şi naţională, şi limba universală, adică limbajul mimic, limbajul dela distanţă şi fără sgomot.

Ne putem închipui un dialog între două persoane, cari reciproc îşi trimit imaginile la distanţă. Se vor servi de două ecrane, unul primitor şi altul expeditor. Fiecare interlocutor priveşte pe ecranul său primitor imaginea celuilalt, ca într'o

oglindă. Ne mai închipuim apoi că alfabetul mimic, e mult mai simplu decât cele întrebuinţate până acum de marinari, militari şi cercetaşi, dar şi acest limbaj al mişcărilor va fi neputincios, să evoce formele plastice, după cum nu le evocă nici actualul limbaj. Să ne mai închipuim pe American şi pe d-nul Tarasov din exemplele date, că sunt în faţa ecranului expeditor şi ambii mimează obiectul care-l doresc. Vor face amândoi acelaş rotogol cu mâna sau degetul în aer, acest rotogol va semăna şi cu corpui pompei şi cu ridichea, dar nu se va şti anume, al cui contur va fi. In urmă Americanul va mima tubul pompei, dar şi d nul Tarasov va mima coada ridichii. Din mimarea aceasta greu va fi de precizat, care va fi pompa şi care va fi ridichea, care va fi coada ridichii şi care va fi tubul pompei.

Şi convorbitorii cu limbajul mimic ca şi cei cu limbajul sonor, vor găsi tot în desemn mijlocul de exprimare sintetică şi precisă. Vor face pe un carton crochiuri de desemn şi le va expune ecranului expeditor. După cum limbajul actual sonor are nevoie de completare prin desemn, aceeaşi nevoe va avea şi limbajul mimic, limbajul viitorului. Desemnul fiind derivat din mişcare, prin natura lui e mai aproape de mimică, care e mişcare directă, decât de sunet.

In anul 1928 la Bucureşti s'a ţinut un congres internaţional al profesorilor secundari. La acest congres mi s'a admis să fac o comunicare «Le dessin comme moyen d'éxpression». Am tipărit-o şi am distribuit-o congresiştilor, având convingerea că voiu atrage atenţiunea teoreticianilor pedagogi, asupra chestiunilor pe care le tratam. In adevăr, în prima pauză după ce am cetit comunicarea, delegaţii Olandei, Cehoslovaciei şi Suediei mi au cerut permisiunea să mi-o traducă, spre a o publica în revistele lor pedagogice.

Nu mult după terminarea acestui congres, am primit mai multe scrisori, din care menţionez pe a D-lui Pièrre Bovet, Directorul Institutului Pedagogic «J. J. Rousseau» din Geneva, prin care mă felicită pentru ideile originale cu privire la desemn şi mă roagă să-i comunic toate observaţiile şi cercetările pe cari le voiu mai face, pentrucă problema desemnului îl interesează mult. D-l Bovet e şi Preşedintele Biuroului Internaţional de Educaţie. A doua scrisoare pe care o menţionez, o am dela D-l Ch. Garnier, Inspectorul General al Instrucţiei din Franţa, prin care iarăşi mă felicită pentru ideile

originale şi mă roagă să i trimit o desvoltare a chestiunilor rezumate în acea comunicare, pentru a o deferi Institutului de Cooperaţie Intelectuală pentru cercetări şi discuţii.

In toamna aceluiaş an, în revista italiană «*La Scuola del Disegno*», colegii profesori de desemn din Italia îmi traduc şi ei comunicarea şi mi-o publică în revista lor ca articol de fond, împreună cu aprecieri elogioase. [1])

Eram fericit, pentru aprobarea şi aprecierile ce mi-au făcut savanţii pedagogi din ţările cele mai civilizate. Eram fericit fiindcă aprobările teoreticianilor au fost ratificate de aprecierile practicianilor din Italia, ţara artelor, ţara care de acum jumătate de mileniu a dat omenirii întregi, gloriile Renaşterei, titanii neîntrecuţi ai desemnului. Mai eram fericitul condamnat, din eroare, care după un sfert de veac, e reabilitat; nu de cei cari au greşit, ci de autorităţile cele mai competente din lumea întreagă, teoreticiani şi practiciani.

Expunând cele de mai sus am avut în vedere numai desemnul şi am fost silit să fac aceasta, pentru a convinge că cele expuse în această lucrare, nu sunt exagerări, cum mi s'a, spus altădată. Am vrut să mai arăt, că aceste principii au fost recunoscute ca juste şi posibile din punct de vedere teoretic, iar din punct de vedere practic, necesare şi aplicabile.

Ca urmare desemnul în şcoală nu trebue să mai fie considerat numai ca dexteritate sau numai ca artă, ci în primul rând ca mijloc de exprimare căci pentru educaţie nu putem exclude, nici dexteritatea, nici arta. Considerat astfel contribuţiunea lui pentru educaţie, va fi tot atât de valoroasă ca şi a limbei materne şi a lucrului manual împreună. Toţi elevii pot să desemneze şi vor desemna aşa după cum scriu şi întrebuinţează celelalte mijloace de exprimare. Indemânarea la desemn se capătă cu mai multă uşurinţă de toţi elevii şi mai temeinic, urmând ordinea filogenetică, dacă mai întâiu se automatizează mişcările desemnului şi pe urmă mişcările grafiei. Şcoala actuală nu poate deveni «activă» sau «integrală» decât prin întrebuinţarea în mod obicinuit a desemnului. Cei cari fac observaţiuni la microscop, ştiu că «creionul conduce ochiul». Cunoştinţele teoretice nu le poate constata şi aprecia decât un

1) George Carp. Il Disegno comme mezzo d'expresione. „*La Scuola del Disegno*". Rivista mensile d'Insegnamento e d'Arte ano XXXV No. 9 Settembre 1928.

profesor specialist pecând îndemânarea, valoarea unui lucru manual ca şi valoarea unui desemn, le poate aprecia oricine, chiar un copil. Un teoretician are de dat două examene, bacalaureatul pentru cunoştinţi generale şi licenţa pentru cele speciale; în urma acestor examene nimeni nu mai ştie cât i a mai rămas din cele învăţate. Atitudinile, pozele, vorbăria sau «beţia de cuvinte», maschează la mulţi titraţi defecte mari şi ignoranţă; pe când un desemnator sau un maistru lucrător, dă examen de ceeace ştie în faţa oricui, în fiecare zi şi la fiecare lucrare. Exerciţiul de îndemânare pe care îl face copilul la desemn sau lucru de mână se va transforma în dexteritate de specialist: mecanic, chirurg sau artist. Pentru omul modern pregătit pentru lupta vieţii, îndemânarea lui va fi adevărata diplomă.

In viaţa practică, desemnul poate fi întrebuinţat de toţi oamenii cu aceeaşi uşurinţă şi îndemânare cu care se întrebuinţează acum numai grafia, pentrucă fiecare ştiutor de carte are neapărat nevoie de un minimum necesar de exprimare grafică: să se citească ce a scris şi să se înţeleagă ce a desemnat. Desemnul fiind controlat de cel mai puternic şi mai complet dintre simţuri, orice om şi la orice vârstă îl poate învăţa şi singur, cum îl învaţă artiştii populari analfabeţi şi odată învăţat, nu se mai uită, cum nu se uită nici unul din mijloacele de exprimare.

O descriere făcută cu cuvinte scrise, o poate ceti numai ştiutorii de carte conaţionali, pecând un desemn îl pot ceti copiii, surdo muţii şi analfabeţii, nu numai din aceeaşi ţară, ci din lumea întreagă. Astfel toată lumea s'ar putea servi cu uşurinţă de desemn ca de un limbaj plastic universal şi aceasta cu atât mai mult, cu cât omului modern, îi va fi imposibil să înveţe toate limbile de care va avea nevoie.

Desemnul e o mină foarte bogată pentru instrucţie şi educaţie, pe care şcoala tradiţionalistă n'a exploatat-o. Ne fiind practicat cum trebue, n'a dat nici educaţiei, nici civilizaţiei omeneşti tot cât poate da. Mijloacele de locomoţiune progresând vertiginos, nu s'au apropiat numai satele de oraşe ci şi continentele între ele: relaţiile omului modern ca şi interesele lui, îl vor sili să întrebuinţeze desemnul din ce în ce mai mult şi practicându-l, va găsi în el noi surse de exprimare pe care acuma nici nu le bănuim.

Pentru emulaţia elevilor se pot ţine *concursuri* de de-

semne cu recompense morale, aceste concursuri pot fi regionale, naţionale şi internaţionale. Desemnul e singurul obiect pentru care se pot ţine concursuri internaţionale, fără ca concurenţii să-se deplaseze. 1)

Pentru «La Croix-Rouge de la jeunesse» am propus *albume* imprimate cu reproducerile desemnelor premiate la concursuri, aranjate pe clase sau vârste. Aceste albume ar interesa pe toţi elevii din lumea întreagă, pentrucă le-ar înţelege şi simţi la fel. Apoi o *corespondenţă* interşcolară şi internaţională prin desemne. Această corespondenţă pe lângă cea scrisă, ar funcţiona mai activ şi mai repede pentrucă n'ar mai fi nevoe de tradus desemnele, iar cenzura s'ar face imediat. Scrisorile acestea individuale desemnate, vor produce mai mare bucurie copiilor decât actualele scrisori colective.

Concursurile, albumele şi corespondenţa sunt excelente mijloace de a face pe copii să se exerciteze la desemn cu plăcere, pentru adulţii de orice vârstă stimulentul lor e numai convingerea că exercitându se, vor isbuti să desemneze N'a fost om normal care eşind dela o expoziţie de pictură futuristă, cubistă sau dadaistă, să nu-şi fi spus măcar în gând că aşa pictură şi desemne poate face şi el, ba chiar mai bune. Faptul că aceste genuri de pictură decadentă, încurajează pe cei care cred că «n'au talent», e singura lor parte bună.

Cu speranţa de a convinge, mai adăogăm:

Mişcările libere şi ordonate, sportive sau militare, dansul, gesturile cu mimica feţei, *sunetele glasului*, şi cuvintele rostite, le produce omul direct fără niciun instrument, şi, pentru acest motiv, le întrebuinţează mai mult decât desemnul şi e mai mulţumit de felul cum s'a exprimat cu ele. In schimb desemnul pretinde întrebuinţarea unor materiale, pe care nu le avem totdeauna la îndămână. Pe de de altă parte, desemnul fiind controlat de cel mai puternic şi mai perfect dintre simţuri, greşelile sunt remarcate imediat şi precis, «sar în ochi».

Toată lumea gesticulează, dansează, cântă şi vorbeşte dar nimeni n'are pretenţia să gesticuleze ca un actor, să danseze ca o balerină, să cânte ca un solist de operă, sau să

---

1) Almanahul şcolarilor «Payot» şi mai târziu „Pestalozzi" care apărea la Paris, avea concursuri internaţionale anuale de desemn cu premii. Elevii liceului din Constanţa erau premiaţi între şase şi zece în fiecare an. Aceste almanahuri sunt pe anii 1926, 1927, 1928 şi 1929, adică până la notarea cu calificativele A = ascultător şi N = neascultător, când nu m'a mai ascultat nimeni.

vorbească ca un orator. Fiecare e mai modest, gesticulează, dansează, fredonează și vorbește, așa cum poate. Numai când desemnează e mai pretențios; vrea să desemneze artistic, așa cum a văzut că desemna artistul care l-a învățat.

Când scriem, nimeni n'are pretenția să scrie caligrafic. Nimeni nu se jenează de o scriere urîtă și nedescifrabilă; scrie așa cum poate. Unii afectează neglijență, crezând că aceasta e un semn de distincție, când în realitate nu i decât un semn de impolitețá, față de cei ce sunt nevoiți să citească asemenea scriere.

Cei cari dansează, nu dansează pentru a se produce pe scenă ca dansatori coreografici, ci pentru plăcerea lor. Fredonează, sau fluerá cu relativă exactitate, melodii din opere muzicale. Tot așa, chiar fără să le arate cineva, dacă vor, ar putea să-și desemneze. Vor desemna la început stângaciu, greșit, nemulțumitor; gustul lor pentru forma corectă va fi contrariat; dar și când au învățat să meargă au căzut, când au învățat să vorbească au gângurit, iar când au învățat să danseze, au călcat pe picioare pe cei cu care dansau, dar nimeni n'a spus ca pentru desemn: «N'am talent și nu pot să-l învăț».

Cine n'are puțin simț al ritmului, nu poate dansa bine, dar poate desemna și fără acest simț. Cine n'are ureche muzicală, nu poate nici fredona, dar și fără ureche muzicală ar putea desemna. Cine n'are timbru vocal plăcut, voce sonoră și dicțiune clară, nu poate fi bun vorbitor, dar și fără aceste calități poate fi bun desemnator. Conversația și dansul presupun două persoane; muzica poate supăra pe vecini; pe când desemnul îl putem exercita singuri, în tăcere și nu supărăm pe nimeni. Toată lumea îl poate învăța, dacă vrea, îl învață singuri și artiștii populari, țăranii analfabeți, iar cei cari știu să scrie, fac dovada prin aceasta, că ar putea să și desemneze, scrisul nefiind decât un desemn convențional mecanizat. Nu-l pot învăța numai orbii, idioții și cei cari nu vor.

Desemnul îl simt și îl știu toți oamenii normali, îl au în minte; numai mâna lor nu-i deprinsă să execute și să servească facultățile spirituale, din cauză că a fost deprinsă mai întâiu să scrie și apoi să desemneze. Ori mâna e mai educabilă pentru desemn, decât picioarele pentru dans, mai educabilă pentru desemn, decât urechea pentru muzică. Mâna nu gângăe, nu fonfăe, nici nu stropește. Ea e instrumentul cel mai

supus al creierului, căci atunci când ea lucrează, creierul gândeşte prin ea («Denkende Hand). Pentru inconştient mâna este drumul, vehiculul şi poarta de intrare şi eşire a lui.

Elen Keller, celebra infirmă, nu dansează pentrucă e oarbă, nu cântă pentrucă e surdă, nu vorbeşte pentrucă e mută, nu desemnează pentrucă desemnul n'are relief; în schimb sculptează, modelând ca o artistă şi scrie ca să se citească şi să i se poată tipări operile. Mâna ei îi înlocueşte toate simţurile pierdute căci cu ajutorul ei ea vede, aude, vorbeşte şi înţelege. Numai mâna ei a instruit-o, numai prin ea a comunicat cu lumea din afară, numai cu ajutorul mânei a putut să arate tot ce simte şi gândeşte. Singură mâna ei a dovedit lumei de câtă putere de voinţă e capabil omul. Adevărata minune a secolului n'a fost Elen Keller, ci mâna ei. Această mână a făcut o să-i fie dragă viaţa şi să se simtă fericită cu toate infirmităţile ei. Niciun alt organ nu i-ar fi făcut atâtea servicii câte i-a făcut mâna ei minunată. Surzenia, muţenia şi orbirea n'au distrus-o, pentrucă i-a mai rămas mâna care prin activitatea ei, aduce tuturor mângăere, mulţumire şi deci fericire. Mâna care lucrează, e hrana care întreţine viaţa, e tonic care dă putere, e medicament care dă sănătate, nu numai trupului ci şi sufletului. Mâna activă şi îndemânatecă e adevăratul isvor de fericire omenească, care e în calea oricui, dar nu-l găseşte oricine.

Copiii infirmi plini de multă bunăvoinţă devin îndemânatici şi astfel sunt o duioasă şi binemeritată mustrare pentru toţi cei normali, cari nu ştiu să lucreze nimic şi neglijează să şi cultive mâna, «dascălul creierului şi prin creier al întregii făpturi omeneşti». (S. Mehedinţi).

In rezumat: Desemnul în viaţa practică a fost muncă şi joc, lucru manual şi mijloc de exprimare care a devenit artă. In şcoală desemnul e scop şi mijloc, căci e instrumentul însuşi al intuiţiei, se intueşte singur după cum intueşte şi pe celelalte obiecte de studiu. El e teorie şi practică, e vorbă şi faptă sau exprimare, acţiune şi idee. E scriere (grafie) şi conţinut, sau fond şi formă. E detaliu şi rezumat sau analiză şi sinteză. E concretizare şi abstracţie. El e cel mai important şi aproape unicul mijloc de a face să treacă cunoştinţele din conştient în inconştient. El ca şi grafia, e expresia inconştientului şi afirmarea individualităţii, aşa cum nu poate fi limba-

jul. El e suprema probă a cunoştinţei şi a inteligenţii, cum nu poate fi limbajul. E meşteşug, artă şi ştiinţă. El e limbajul preciziunii şi al clarităţii şi acest limbaj nu i numai naţional, e şi universal. Prin desemn se răspândesc şi supravieţuesc: cultura, tehnica, artele, ştiinţa şi toată gândirea omenească. El le-a dat darul nemărginirii în spaţiu şi al nemuririi în timp direct şi prin grafiile speciale.

Prof. Gh. Carp

Esența operii literare

Suntem cu toții înclinați să credem că literatura este expresia vieții, că este de ajuns să avem o bună memorie pentru a scrie un roman. Aceasta este și explicația metodei critice a lui Taine care consideră opera literară ca un produs al mediului și momentului. Poetul francez, Paul Valéry, susține că literatura este un produs al memoriei afective.

Este de ajuns, deci, o bună memorie a emoțiunilor pentru a putea scrie o capodoperă.

Emile Zola spunea că opera literară este un colț din natură văzut prin prisma unui temperament.

Filozoful și criticul italian, Benedetto Croce, susține că opera literară este forma imaginativă a stărilor sufletești. Insistând asupra rolului imaginației în concepția unei opere, face o distincție între sentimente și scrierea literară. Adică toți avem sentimente, unii le pot exprima, dar aceasta nu înseamnă că pot scrie și opere literare, literatura fiind mai mult decât o copie exactă a stărilor sufletești.

Carageale, vrând să lămurească deosebirea dintre cetitor și scriitor, spune undeva că toți oamenii, contemplând luna, sunt mișcați, că toți încearcă aceeași emoție, însă, darul expresiei le lipsește.

In realitate, ceeace îl distinge pe scriitor de cetitor nu este numai darul de a exprima, ci, in primul rând, însușirea de a trăi în imaginație emoțiile produse de spectacolul vieții.

In mintea scriitorului, o scenă văzută cândva ia proporțiile unei halucinații. O vede aevea și îndelung in toate amănuntele create de închipuire.

Pe când, de obiceiu, intensitatea emoției scade cu timpul, la scriitor devine tot mai accentuată, impresiile se colorează, se întrupează în imagini și într'un târziu, când plăsmuirea a atins ultima fază, «cere intrarea în lume, cere vestmintele vorbirii», cum spunea Eminescu

Pe marele nostru romancier, d-l Liviu Rebreanu, personagiile din «Pădurea spânzuraților» ajunseseră să-l tiranizeze. Se trezea noaptea din somn cuprins de fiori. In nopțile de groază, își deștepta soția să-i alunge vedeniile spânzuraților din acea pădure fioroasă. N'a scăpat de obsesii, decât după ce a terminat romanul.

Acesta este procesul de creație: o trăire adâncă a emoțiilor în imaginație, adică, la adăpost de orice zguduire produsă deadreptul de realitate.

Iată, cum se oglindește luna în sufletul lui V. Hugo ce formă ia în imaginația lui.

In tabloul biblic din «Booz endormi», descrie o noapte liniștită, după o zi de seceriș; luna i se pare «o seceră de aur aruncată la întâmplare de Dumnezeu pe câmpul de stele».

Este indiscutabil că lucrul acesta nu se petrece în realitate; dar nu e mai puțin adevărat că lui Hugo i s'a părut astfel, că a avut iluzia aceasta și că încântându-ne de frumusețea acestei închipuiri, uităm realitatea, sau ne închipuim mai ușor cât de frumoasă trebuie să fi fost noaptea descrisă de el, ca să-i producă o asemenea iluzie. Și pe această cale, pătrundem în adâncul simțirii lui, i-o înțelegem, și ne dăm seama de puterea cu care a vibrat în fața universului. Iată ce formă îmbracă o simplă întâmplare întâlnită de Hugo, în istorie. Mazeppa, un nobil polonez, fiind prins de dușmani, a fost legat cu funii de un cal sălbatec, lăsat liber să alerge cu el în largul stepei. Descriind această goană, Hugo realizează mai întâiu un tablou de o mișcare vertiginoasă, zugrăvind plastic goana norilor, a munților și pădurilor, împrejurul celor două trupuri care se avântă într'un sbor nebunesc. Intâmplarea cetită stârnește în închipuirea lui o avalanșă de amănunte. „Capul lui Mazeppa atârnă cu părul despletit;

pe braţe şi pe trup funia se răsuceşte şi ca un şarpe îşi înmulţeşte muşcăturile şi nodurile. Calul aleargă spumegând; sângerează. Vulturii şi corbii îşi părăsesc cuiburile şi încep să-i urmărească. Noaptea vine, fără stele. Stolul de păsări lacome se îndârjeşte, urmărind ca o haită înaripată pe călătorul fumegând. Mazeppa, între cer şi cal, îi vede ca un vârtej întunecat, apoi îi pierde din ochi, dar le aude zborul în umbră". Această goană îmbinată cu apusul soarelui şi venirea nopţii în pustiu, produce un efect de o măreţie stranie.

„După 3 zile de fugă năprasnică, după ce a trecut fluvii îngheţate, stepe, păduri şi deşerturi, fugarul cade în ţipetele miilor de păsări de pradă. Pătat de sânge, Mazeppa vede norul de păsări dându-i târcoale.

Ciocurile stau gata să se înfigă în ochii lui arşi de plâns".

Mazeppa, condamnatul care urlă şi se târăşte, este găsit de oameni în locul unde căzuse. Triburile din Ucraina, impresionate de vitejia şi suferinţele lui, îl primesc cu fanfare şi îl proclamă prinţ.

Acest tablou istoric, trecând prin sufletul lui Hugo, s'a prefăcut într'un simbol. Poetul continuă: „Tot astfel, când un muritor s'a văzut legat de viu, pe spatele tău, o, Geniu! fugar arzător! în zadar se luptă! Tu te avânţi, smulgându-l din lumea realului ale cărei porţi le sfarmi cu picioarele tale de oţel. Sbori cu el peste deşerturi, peste munţi şi peste mări; îl duci în regiuni întunecate, dincolo de nouri. In noaptea furtunoasă sau înstelată, părul lui amestecat cu coama cometelor arde în adâncul cerului. Cine ştie ce fulgere-i lucesc în ochi şi ce aripi reci vor veni în noapte să bată peste fruntea lui. El ţipă înspăimântat. Fugarul îşi urmează drumul necruţător. Fiecare pas pare că-i sapă mormântul. In cele din urmă, fuga ia sfârşit...

Aleargă, sboară, cade şi se ridică rege!»

Această apropiere neaşteptată pe care o face Hugo între întâmplarea reală şi soarta poetului este concepţia. Redusă însă, la expresia simplă: poetul se aseamănă cu un om legat de un cal sălbatec lăsat liber să alerge pe câmpuri şi este recunoscut numai după

ce a căzut înfrânt, nu mai prezintă o valoare poetică. Este o simplă ideie.

Pentru a fi concepţie poetică, ea a trebuit să străbată adâncurile simţirii. Vibraţiile ei au dictat poetului un raport nou, o sinteză de elemente contrare, atunci când a trecut pe neaşteptate dela tabloul goanei lui Mazeppa legat de cal, la ceeace nimănui nu i-ar fi trecut prin minte, la asemănarea fugarului cu geniul. Şi atunci, concepţia ar trebui enunţată astfel: viziunea măreaţă şi tragică a goanei unui cal sălbatic, de care a fost legat un om viu, şi transformarea magică a acestei viziuni în simbolul geniului care poartă, legat pe spate, poetul, în lumea necunoscutului, a incertitudinei, a urii şi gloriei.

Această concepţie nu poate fi un produs al memoriei afective, cum susţine Paul Valéry, ci o creaţie a închipuirii. Ea este forma pe care imaginaţia a dat-o sentimentului. Tot formă imaginativă este şi realizarea acestei concepţii, adică, acea avalanşă de imagini, de amănunte caracteristice, de cuvinte sugestive, înşiruindu-se gradat şi susţinând în noi sentimentul de măreţie şi groază deşteptat dela primele versuri.

Concepţia se topeşte în toate amănuntele formei imaginative, asemănarea perfectă a tabloului goanei lui Mazeppa cu viaţa zbuciumată a poetului fiind întregită de toate elementele descrierii. Căci, dacă Mazeppa simbolizează poetul, haita de vulturi şi corbi întruchipează prigoana criticilor; iar ultimul vers «Aleargă, zboară, cade şi se ridică rege»! plasticizează ideia că poetul este recunoscut abia după ce cade înfrânt de loviturile soartei. Şi în această contopire cu întreaga realizare imaginativă constă originalitatea concepţiei. O parte din cititori şi mai ales unii critici consideră drept originale operile cu subiecte absolut noi. Fără îndoială, invenţia subiectului dovedeşte originalitate; dar, ce geniu al invenţiei ar putea furniza mai multe subiecte, decât viaţa?

Având un astfel de concurent, această originalitate nu mai prezintă o valoare deosebită.

Starea sufletească, pasiunea, cazul de conştiinţă,

într'un cuvânt, subiectul, ar putea foarte bine să fie comparat cu apa, element natural, la îndemâna oricui. Forma imaginativă pe care artistul o dă subiectului, ar fi minunatele jocuri de apă, pe care le admirăm într'un parc. Acele văluri argintii, acea apoteoză de pulbere împrăştiată în vânt, acele forme albe reamintind apariţiunile feerice în mijlocul pădurilor, nu mai sunt un simplu element, ci materie spiritualizată. Elementul natural a fost transformat de spiritul unui artist care i-a imprimat forma imaginaţiei sale. Nu apa o admirăm în acele jets d'eau din Versailles, ci spiritul care unindu-se cu materia se avântă către cer. A acuza pe un autor de a fi tratat un subiect cunoscut, e ca şi cum am mustra pe artist de a-şi fi exteriorizat visul prin mijlocul apei, pentru motivul că apa e un lucru cunoscut. Sunt puţini aceia care vor să înţeleagă că subiectul nu este, de cele mai adeseori, decât un pretext pentru sufletul care doreşte să se desprindă de corpul trecător, spre a se eterniza în cuvânt.

Dacă subiectul ar fi cauza admiraţiei noastre, nu la teatru ne-am duce să căutăm senzaţionalul noutăţii, viaţa oferindu-ne la fiecare pas scene uimitoare prin coincidenţa situaţiilor şi violenţa pasiunilor. Ceiace ne place la teatru este viaţa, care, străbătând sufletul autorului, reiese îmbogăţită, transformată de imaginaţia sa.

Nu incidentele vieţii ne farmecă, ci sinteza nouă în care au intrat. Aici este originalitatea unui autor. Se ridică mereu întrebarea: ce concepţie nouă a adus un poet sau altul? Dar de obiceiu, se înţelege prin concepţie, ideia, o ideie abstractă, când în realitate, concepţia este un raport nou, o sinteză de elemente disparate.

Ideia este fondul, materialul care ia parte la plăsmuirea operii. Dar originalitatea scriitorului nu constă în noutatea acestui fond.

Ideile, subiectele, aparţin tuturor, ca şi cuvintele din care se compune o scriere literară. Acela care afirmă întâiu o ideie, este considerat ca original. Dar, când ideia devine cunoscută de toată lumea, unde-i mai este noutatea?

Filozofia celor mai mari gânditori se reduce la idei simple care pot preocupa mintea oricui.

Iată ideile lui Hugo:

Libertate, dragoste de familie, dragoste de oameni, ură împotriva tiraniei, obsesia infinitului, a morții, a sensului vieții, zădărnicia puterii împăraților, adorarea lui Dumnezeu, progresul științific, progresul moral, singurul sens al sbuciumului uman.

Dar, oare, aceste idei nu sunt ale tuturor? Chiar pentru acest motiv, unii critici francezi au încercat odinioară și mai încearcă și acum, să-i nege adâncimea. Dar, în felul acesta, am putea să ne întrebăm: ce idei extraordinare a adus lumii Isus?

Iubește pe aproapele tău ca pe tine însuți! Dar, dacă ne amintim că Isus gândea în pilde și că pilda cea mai mare a dat-o cu sine, lăsându-se răstignit pentru mântuirea omenirii, gândurile lui simple capătă o nouă și adâncă semnificație.

Tot astfel și cu ideile lui Hugo: valoarea, originalitatea lor constă în aceia că, străbătându-i sufletul, aceste idei au trezit în el o lume de frumuseți. Ele nu mai sunt produsul mediului și al momentului, nici al voinții conștiente. Se petrec în adânc de suflet și iau forma unei dorinți nestăvilite, *dorința sufletului de a supravieţui clipei trecătoa e.*

Ritmul care ne îmbată când cetim un poem, nu e numai ritmul unei acțiuni desfășurate, ci însuși elanul vital care se revarsă în tiparele vorbirii.

Ritmul vieții interioare și nu ritmul epocii, pulsează în poezie, realizând din fondul brut, diform și destrămat, pe care il oferă viața, un ansamblu armonic, cu o viață proprie, neatârnată de mediul și timpul în care s'a produs.

Scrierea care ne înfățișează un eveniment actual, nu este frumoasă pentru acest motiv.

Și realitatea actuală și cea trecută, și adevărul și legenda, oferă scriitorului situații în jurul cărora el creează viață. Numai această viață creeată de imaginația artistică poate să dea naștere unei opere adevărate. Iată o pagină din istoria Franței, o situație cu-

noscută de toți: înfrângerea lui Napoleon la Waterloo. Tot ce cunoaștem asupra acestui eveniment și tot ce am simțit și ne-am imaginat în legătură cu el, în închipuirea lui Hugo a luat o formă neașteptată, s'a întrupat în amănuntele cele mai caracteristice susținând durata în timp a sentimentului și dând naștere unei sinteze de eroism măreț și dureroasă înfrângere.

Citez un fragment din Ispășirea:

Se'ntunecase: lupta era tot mai încinsă.
Victoria aproape era de partea sa.
Pe Welington departe în codru îl ținea,
Și, cu luneta 'n mână, privia în depărtare
Mijlocul luptei, punctul întunecos în care
Era mai furioasă învălmășeala. Și
Deodată Impăratul strigă voios: Grouchy!
Era Blücher. Speranța 'și mută atuncea locul.
Urlând, învălmășeala se înteți ca focul.
Englezii sfărâmară careurile toate.
Câmpia, învelită de steaguri sfâșiate,
La urletele, care sbucnir'atunci în cor,
Se prefăcu deodată într'un imens cuptor,
In care regimente pieriră îngropate
Ca spicele 'ntr'o clipă de coase secerate.
Ce oarbă 'ncăerare! O! ce fatal minut!
Atuncea Impăratul simți că e bătut.
In urmă numai garda stătea acum la rând:
Suprema lui speranță și ultimul lui gând.
— Să intre'n foc și garda! răcni poruncitor,
Și grenadiri cu ghetre de dril și lăncieri,
Dragoni vestiți în Friedland, faimoși canonieri,
Vitejii din Rivoli cu căști strălucitoare,
Simțind c'a lor pieire e-această sărbătoare,
In timp ce-și salutară temutul, ne'nduratul
Și falnicul lor idol care-i privea 'n picioare,
Strigară toți deodată: Trăiască Impăratul!
Cu muzica 'nainte, mergând la pas domoală,
Zâmbind cu nepăsare obuzelor engleze,
Intră în foc atuncia și garda 'mperială.
Napoleon, privind-o cum se revarsă 'n larg,
Vedea cum lângă dânsa obuzele se sparg,

Cum se topiau, ca ceara în focul întețit,
Acele regimente de-oțel și de granit.
Mergeau cu arma 'n mână, cu fruntea sus, gravi,
stoici,
Nici-unul nu se 'ntoarse. Dormiți, o morți eroici!
Muria și garda; restul armatei șovăia
Să mai înainteze, să calce peste ea,
Și o privia cum moare. Atunci, o da, atunci,
Scoțând un țipăt, Fuga, cu fața disperată,
Da, Fuga ce'nspăimântă cele mai mândre oști,
Schimbându-le 'ntr'o clipă de nu le mai cunoști,
Și-adesea ca un spectru în fum li-se arată,
O, Fuga 'ngrozitoare cu brațele crispate,
Strigă, strigă atuncea: «Să scape cine poate»!.
—Să scape cine poate! — striga orice soldat,
Rușine! grozăvie!... pe câmpu 'nsângerat,
Nebuni, pierduți, sălbatici fugiau printre chesoane,
Se prăbușiau prin șanțuri și roate de furgoane,
Se ascundeau prin tufe, prin lanuri de secară,
Zvârlindu-și coiful, arma și manta militară.
Sub sabia prusacă urlau, plângeau sărmanii.
Și alergau într'una de groază veteranii!
Cât ai clipi, ca paiul aprins ce arde iute,
Se stinse-atunci tumultul armatei lui pierdute.
Câmpia, care astăzi ne leagănă în vise,
Văzu fugind pe-aceia ce-un univers gonise.

Și de atunci trecut-a atât, atât amar
De vreme și Watèrlo, platoul solitar,
Mai tremură și astăzi de-a fi văzut odată
Fugind de dinainte-i gigantica armată. [1])

Oricât ar susține realistul că scriitorul trebue să observe realitatea, sunt situații și momente din viață care nu pot fi observate și atunci imaginația trebue să creeze ceiace nimeni n'ar putea să vadă. Iar dacă toate datele și faptele unei scrieri sunt datorite numai observației, sinteza lor într'un tot armonic, care să ne inspire sentimentul vieții, nu o poate face decât imaginația creatoare.

[1]). Din volumul de poezii „Flori de mare".

Iată pentruce operile lui Hugo, în care evenimentele politice şi preocupările epocii ocupă locul întâiu, sunt astăzi simple discursuri în versuri, dovedind numai extraordinara lui invenţie verbală, darul expresiei, de care vorbea Carageale. Pe astfel de opere se sprijină istoricii literari, susţinând că literatura este oglinda timpului.

Adevăratele scrieri poetice ale lui Hugo răsfrâng prea puţin din trăsăturile vremii. Urmele lăsate în ele de veacul al XIX-lea se reduc mai mult la întâmplări, care pot avea loc şi în alte timpuri, cum este lovitura de stat a lui Napoleon III-lea, la tendinţi care au fost şi vor mai fi, cum este dorul de libertate, şi mai ales la o mulţime de nume reprezentative ale epocii, nume care dacă ar fi şterse şi înlocuite cu altele imaginare, operele n'ar pierde nimic din frumuseţea lor şi în afară de aceasta, ar putea fi judecate mai obiectiv.

Nu ceeace evocă un nume ca Napoleon sau Austerlitz admirăm în paginile lui Hugo, ci realizarea frumoasă a stărilor sufleteşti, atât de vie, atât de neatârnată de cauza care a produs-o, încât neştiind cine a fost Napoleon sau Austerlitz, putem încerca aceiaşi emoţie, aceiaşi încântare.

Datele reale nu sunt decât punctul de plecare al sentimentelor. Foarte adesea, însă, aceste date sunt înşelătoare. Cetitorul încredinţat că scrierea corespunde unei realităţi, se emoţionează singur, creind o viaţă pe care scriitorul n'a realizat-o în forme durabile. Aşa că, am putea cunoaşte mai uşor darul de creaţie al unui scriitor într'o operă fantastică, în care nu mai suntem impresionaţi de datele reale.

Se înţelege că orice ficţiune artistică trebuie să aibă un element real. Care este, însă, elementul real ce ne permite să acceptăm viziunile unui poem fantastic? Unde a văzut autorul apariţiunile supranaturale? Fără îndoială, nicăieri, dacă nu în lumea interioară a imaginaţiei sale.

Aceste viziuni au fost atât de puternice, încât au creat în el sentimente tot atât de adevărate ca şi acelea produse de realitate. El a crezut sincer în fic-

țiunile sale. Și nimic nu se comunică mai ușor dela om la om ca acest fluid al emoției sincere. Acesta este *elementul real* de cea mai mare importanță, în povestirile fantastice: sinceritatea și intensitatea emoției, emoție care nu implică numaidecât autenticitatea faptelor descrise, ci trăirea lor intensă în închipuire.

Cum poate cineva să trăiască în închipuire întâmplări pe cari nu le-a trăit în realitate, nu putem ști. Dovadă, însă, sunt realizările scriitorilor.

Să ne amintim eroii d-lui Rebreanu din Pădurea Spânzuraților sau din Răscoala. Dacă am tăgădui puterea de creație a închipuirii, darul ei de a vedea mai departe, de a presimți ceiace s'a petrecut în sufletul unui erou în ultimele clipe ale vieții, atunci am trebui să presupunem că d-l Rebreanu este însuși eroul romanelor sale. Faptele reale însă, necunoscute decât în parte, pătrunzând în închipuirea scriitorului, evoluează după legi asemănătoare legilor fizice.

In esența ei, literatura este, deci, trăirea vieții în adâncurile tainice ale închipuirii. Să nu confundăm memoria afectivă cu imaginația. Memoria reține, închipuirea transformă și crează.

Memoria afectivă produce opere care sunt o copie după realitate. Aceste cărți ne oferă stări patologice, dureri care ating faza maladivă, până la așa punct, încât le-am putea numi materiale. Ele ne impresionează prin senzațional. Iar dacă zugrăvesc partea comică a vieții, acest comic este brutal, deprimant. Exemplele abundă în literatura contemporană. Intr'un cuvânt, această literatură nu ne înalță sufletul, nu ne insuflă curaj, însușiri pe care La Bruyère le consideră ca semnul cel mai sigur al scrierii de valoare și pe care le găsim în orice operă nemuritoare.

Nu înseamnă aceasta că o scriere de valoare nu poate fi tristă. Dar crâmpeiul de viață trist, ca să devină operă de artă, trebuie să străbată lumea închipuirii, să se pătrundă de lumina ei și să reiasă transformat, așa cum omul după ce pleacă de la un concert, își simte sufletul schimbat și durerile înobilate.

Durerea îşi pierde astfel caracterul morbid, pur deprimant, şi devine un izvor de încântare.

O ilustrare a acestui adevăr este toată opera poetică a lui Eminescu, acea îmbinare de durere şi farmec.

Inchipuirea scriitorului posedă însuşirea seminţei, care trăgându-şi hrana din pământ şi din soare, transformă aceste elemente în planta nouă, fără nici o asemănare cu ele.

Felul cum înfloresc în imaginaţie viziunile artiştilor constituie o problemă de ordin metafizic; cu ea ne apropiem de cauzele şi isvoarele vieţii, de misterul creaţiunii.

A voi să explicăm culoarea, forma şi parfumul unei flori, prin ploaie, căldură de soare şi pământul cu sărurile lui, e prea puţin. Aşa fac istoricii literari, cercetând influenţa mediului şi momentului asupra scriitorului.

Din ploaie, din căldură, din pământ nu pot să răsară minunatele culori ale petalelor şi acea mireasmă care inspiră gânduri înalte şi visuri paradisiace.

Ele sunt în germen, concentrate în acel fir, care, aruncat în brazdă, încolţeşte ca prin farmec, după legile scrise în el de mâna A-tot-puternicului Creator.

GRIGORE SĂLCEANU

REALIPIREA ARDEALULUI

Ruperea legăturilor cu trecutul înseamnă moartea unui neam. Neamul care'şi uită povestea sbuciumată a vieţii sale de odinioară, nu mai preţueşte moştenirea strămoşească şi nu mai are avânt să lupte cu îndârjire pentru păstrarea şi înfrumuseţarea ei.

Nemai având rădăcini puternice, se clatină şi se încovoaie sub povara influenţelor străine.

Necunoaşterea trecutului nostru înseamnă pregătirea unui trist viitor!

Uitarea a ceeace am fost, înseamnă înstrăinarea noastră de noi înşine şi lipsa de continuitate conştientă a vieţii.

A da mâna cu trecutul înseamnă a deslega probleme filosofice care ne turbură, cum ar fi aceea a sensului existenţii noastre, şi a porni-o mai veseli şi mai cu îndrăsneală spre viitor.

Trăim pe un pământ pe care e scrisă cea mai frumoasă epopeie a istoriei umane şi cea mai înălţătoare dovadă de pătimire.

Ea e scrisă cu slove nemuritoare pe sutele de mii de cruci ale eroilor ce au înfăptuit unirea Ardealului, acum 18 ani, în frunte cu marele Rege, Ferdinand I.

Astăzi, când ne amintim de ziua în care au intrat triumfătoare în Bucureşti armatele române şi franceze, în frunte cu Regele Ferdinand I şi generalul Berthelot, să ne întoarcem gândul la acele clipe de glorie neuitată, de veacuri aşteptată, şi spre acele câmpuri arse de focul bătăliei, pe care a sunat goarna răsboinică

împrăştiind fiorii răsbunării seculare, câmpuri în care imaginea victoriei, a surâs vitejilor în ultima clipă a vieţii lor; câmpuri pe care, azi, nu se mai văd decât cruci, ca nişte chemări din altă lume, şi nu se mai aude, unde odinioară bătea tunul, decât sunetul de clopot al capelei, pierdut în singurătăţi de ţintirim, ca un ecou prelungit până în zilele noastre a marei lupte pentru Reînvierea Naţională.

Ei sunt creatorii noştri! Şi noi avem datoria să cuprindem în minţile noastre de azi imaginea limpede a ceeace am fost ieri, ca plini de măreţia jertfei lor, să-i facem pe toţi să înţeleagă:

Ardealul este leagănul nostru din cele mai îndepărtate vremi! Şi dacă l-am cucerit prin eroismul generaţiei trecute, trebue să-l păstrăm prin munca, prin cinstea şi priceperea noastră a celor de azi.

Dar pentru aceasta trebue entusiasm. Iar generaţia noastră este bântuită de scepticism şi materialism. Scepticismul unora, al celor puţini şi aleşi, este cauzat de materialismul celor mulţi. Spiritul unei critici rău înţelese, o critică duşmănoasă care se năpusteşte asupra realizărilor româneşti, spiritul disolvant se opune cu îndârjire spiritului creator, înnăbuşind cele mai frumoase aspiraţiuni.

Pentru a căpăta îmbărbătare la luptă şi muncă, să ne amintim veşnic marile figuri ale istoriei noastre: Mihai Viteazul care a isbutit să înfăptuiască, pentru un scurt timp, Unirea Ardealului şi înflăcăraţii Ardeleni de mai târziu, acei vizionari care tot timpul vieţii lor au căutat şi au isbutit să dovedească drepturile de stăpânire ale Românilor în Ardeal. Iar piedicele care stau în calea acţiunilor noastre să le învingem, gândindu-ne la sacrificiile cu care s'a realizat înfrăţirea celor două ţări.

La orizontul naţionalismului nostru, două figuri se înalţă impunătoare: marele nostru Rege Ferdinand I, care prin puterea lui de înţelegere a desăvârşit înfăptuirea Unirii şi Ion I. C. Brătianu, în care visul de înfrăţire dintre patrie şi teritoriile ei răpite a găsit pe cel mai mare şi mai aprins luptător.

Cuprinşi de un sentiment de sinceră pietate, avem datoria sfântă să le aducem recunoştinţa noastră fără margini şi aprinzând dela flacăra entuziasmului lor credinţa noastră în viitorul neamului, să urmăm pilda celor ce au creiat România Intregită, printr'o muncă cinstită şi persistentă şi să ne înobilăm sufletul prin cultul neîntrerupt al eroilor.

Grigore Sălceanu

JURAMANT

De-ar şti eroii din mormânt
Că ochiul urii iar străluce,
De-ar şti vitejii fără cruce
Că duşmanii vor iar pământ,
S'ar ridica din morţi, s'ar duce
Ca un nestăvilit potop,
Să le arate cât de sfânt
Le este cel din urmă strop
Din strămoşescul lor pământ!

Dar, adormiţi pe veci, ostaşii
Pe care crunt apasă dealul,
Nu ştiu cu câtă ură laşii
Din umbră ne pândesc Ardealul!

Dormiţi adânc, o, morţi eroici!
Alături staţi cu mucenicii,
Voi, ce-aţi căzut în şanţuri, stoici!

Pe lutul apărat de voi,
Vă poartă steagul ucenicii!

Noi ne-am legat cu jurământ:
In setea-i oarbă de pământ,
Oricine piept va da cu noi,
Găsi-va veşnicul mormânt!

GRIGORE SĂLCEANU

SARCOFAGUL ROMAN
cu simbolurile justiției penale

In primul număr al revistei de arheologie «Istros» ce apare sub direcția d-lui prof. univ. Scarlat Lambrino, (Istros I 1934, p. 81 si urm.), d-l F. Coliu publică o lucrare intitulată: «Un sarcophage à symboles à Tomis». Cum unele concluzii la cari ajunge distinsul autor nu se potrivesc cu cele stabilite de noi în Anuarul VIII al Liceului «Mircea cel Bătrân» din Constanța (p. 92 și urm.), ne vedem determinați a supune rezultatele suscitatei lucrări unei analize amănunțite, apărându-ne concomitent, punctul nostru de vedere.

Inainte, însă, de a insista asupra divergențelor ce ne despart să ne fie îngăduit a scoate în evidență unele potriviri ce ne unesc.

1). E justă remarca autorului că grandiosul nostru sarcofag nu poate fi comparat cu celelalte găsite până în prezent la Tomis, nici din punctul de vedere artistic și nici din cel al interesului științific ce-l reprezintă.

Ceva mai mult, sarcofagul nostru întrece, prin elaborarea sa artistică precum și prin înfățișarea sa iconografică, toate sarcofagele ce până astăzi s'au descoperit în Sudestul Europei. Semnificativă e, în această privință, remarca d-lui Dr. Koethe dela «Akademisches Kunstmuseum» din Bonn care ne scrie (cu data de 17 Martie 1933): «Es handelt sich da sicher um eines der schönst gearbeiteten und ikonographisch interessantesten Stücke, die in Südosteuropa bisher gefunden worden sind». (Sarcofagul e negreșit una din cele mai frumos lucrate, iar, din punct de vedere iconografic, una

din cele mai interesante piese din toate ce până în prezent s'au găsit în sudestul Europei),

2). Că sarcofagul a adăpostit numai o singură persoană, e o părere exprimată şi de noi.

3). Că rămăşiţa de construcţie în piatră, aflătoare la distanţă prea mare (dela sarcofagul nostru), n'a putut face parte dintr'un sepulcrum (arcosolium sau, mai bine, exedra) cuprinzător al sarcofagului nostru, e evident.

4). Că cele 2 capete de Meduze de pe timpanele acoperişului au un caracter apotropaic (spre a îndepărta spiritele rele şi profanatorii) şi că ele trebuesc atribuite tipului frumos, am arătat şi noi. Deasemenea că subt bărbiile Meduzelor se înnoadă f. fin 2 şerpi (nu o panglică, cum s'a crezut în chip greşit).

5). Că motivul ce ornează cimeza nu este format de aşa zisele ove, ci de un ornament floristic, adică de flori de lotos, a fost deasemenea stabilit de noi pentru prima oară.

6). Că sarcofagul era aşezat pe marginea unei şosele ce ducea la Callatis (Mangalia de astăzi) şi de acolo mai 'nainte dealungul litoralului, formând în apropierea nemijlocită a Tomisului o alee a mormintelor (via dei sepolcri), am expus şi noi în suscitata lucrare. Deci, şi în această privinţă, revendicăm prioritatea.

7). Identificarea celor şapte figuri (ca atari) de pe faţada sarcofagului (nu însă şi a ideei ce exprimă), făcută de d-l Coliu, coincide, în genere, cu a noastră, cu excepţia ultimului simbol pe care d-sa îl socoteşte o lance, iar noi îl socotim o speţă de uncus ce seamănă numai cu o lance prevăzută cu căngi (îndeosebi cu un sparus), deosebindu-se, însă, de ea prin destinaţie.

Asupra ordinii în care autorul înşiră simbolurile, precum şi asupra interpretării arheologice date de d-sa acestor simboluri vom reveni.

După enumerarea vederilor noastre mai mult sau mai puţin identice, trecem la acele vederi ale autorului ce nu se împacă cu ale noastre.

D-sa presupune că sarcofagul nostru a făcut parte dintr'un grup de mai multe sarcofage cari toate apar-

ţineau unei şi aceleiaşi familii. Acesta ar fi motivul pentru care sarcofagul nostru a rămas fără inscripţie. Numele familiei ar fi fost arătat pe un sarcofag principal, anume pe acel al şefului de familie (sarcofag ce ar fi dispărut fără urmă), iar numele celui înmormânta îni sarcofagul nostru ar fi deşteptat un interes mai redus, de îndată ce numele şefului de familie era cunoscut. Această aserţiune nu e plauzibilă.

E greu de conceput că grandiosul nostru sarcofag cu simbolurile sale caracteristice şi individualizătoare ar fi fost un monument funerar de ordin numai al doilea, alăturat unui sarcofag principal care, în cazul acesta, va fi avut proporţiuni şi mai mari şi care, cu toată masivitatea sa, ar fi dispărut fără urmă.

Cavoul lui Aurelios Chryseros din Termessos Maior (reprodus de autor din articolul d-lor R. Heberdey şi W. Wilberg, apărut în Jahreshefte des Osterr. arch. Instituts, III 1900, p. 192, fig. 67) e o dovadă nu pentru, ci împotriva părerii autorului. Căci, în primul rând, cele două sarcofage alăturate sarcofagului principal al lui Aurelios Chryseros nu se află depărtate de el la distanţă de 7 metri, în al doilea rând, sarcofagiile aşezate lângă cavou nu sunt nici ele lipsite de inscripţii. Ne menţinem părerea că sarcofagul nostru n'a stat în aer liber, ci înlăuntrul unui edificiu funerar (sepulcrum). Ce formă acest edificiu va fi avut, nu se poate preciza, dat fiind numărul infinit de forme ale monumentelor funerare antice.

Că acest edificiu a avut forma unei exedre (spre a se evita termenul impropriu de arcosoliu ce significă o construcţie săpată în stâncă) e cu putinţă, dar nu se poate dovedi, chiar dacă rămăşiţa de construcţie din apropiere ar sugera o asemenea prezumpţie. Lipsa de inscripţie în cadrul tăbliţei cu mânere (tabula ansata) se explică altfel. Asemenea inscripţii săpate pe faţadele sau pe capacele sarcofagelor s'au păstrat numai puţine (V. Altmann, Architekt. u. Ornam. der antiken Sarcophage, 1902, p. 99). Când un sarcofag era adăpostit într'un edificiu funerar, oricare ar fi fost forma sa, locul inscripţiei era pe zidul acestui edificiu. Intr'un ase-

menea caz, tabula ansata avea rostul unui simplu ornament. In rezumat, sarcofagul nostru nu face parte dintr'un grup de sarcofage ce toate ar aparţine unei familii.

Premiza fiind înlăturată, cade şi explicaţia privitoare la lipsa de inscripţie. Această explicaţie a autorului nu era de menţinut, chiar dacă premiza dela care porneşte ar corespunde realităţii. Cum concoardă presupusa inutilitate a inscripţiei cu principiul individualizării invocat de autor pentru epoca căreia i-ar aparţine sarcofagul?

D-l E. Coliu consideră sarcofagul nostru ca o pildă de operă mixtă. La o asemenea operă mixtă cele două serii de forme, provenite din Grecia orientală şi Roma, se juxtapun. In consecinţă, autorul era obligat să scoată în evidenţă, pe lângă pretinsele particutarităţi greco-lyciene ale sarcofagului, şi cele romane. De aceea, nu mică ne-a fost mirarea văzând că autorul plasează sarcofagul în seria de sarcofage de tradiţia greacă, în deosebi de cea lyciană. Cu această părere a d-lui Coliu cadrează şi cele spuse de d-sa la p. 108 (l. c.): En effet, il ne faut pas oublier qu' à Tomis nous sommes en terre grecque, où malgré la conquête romaine les traditions sont restées, comme dans les autres villes du littoral, toujours vivaces, surtout en ce qui concerne l' art et la religion. Această remarcă era justă, dacă sarcofagul era comandat de un personagiu elin pentru un elin. De fapt, sarcofagul trebue să fi fost comandat pentru un roman şi elaborat de un artist, obligat să respecte voinţa comitentului.

Ceeace caracterizează sarcofagul lycian este capacul în forma de acoperiş ogival. O secţiune transversală a acoperişului ne arată caracteristica formă lyciană, arcul ogival (chelone). Acoperişul cu panta dublă nu este ceva specific lycian. Cele două sarcofage aparţinătoare familiei lui M. Aurelios Ptolemaios din Sidyma, deşi descoperite în Lycia printre mai multe mii de alte sarcofage (de provenienţă lyciană), nu sunt sarcofage specific lyciene.

Două osuarii având acoperişuri cu panta dublă

s'au găsit d. p. în Africa de Nord, într'un ţinut supus civilizaţiei feniciene. Ele datează din sec. III sau II î. d. Cr. Patria sarcofagului cu panta dublă nu este Lycia, şi dacă întâlnim asemenea sarcofage şi în alte părţi ale Asiei Mici, atunci nu trebue să conchidem că sarcofagul cu panta dublă s'a răspândit şi asupra acestor ţinuturi, ci mai de grabă invers, adică că acest tip de sarcofag a fost introdus în Lycia din altă parte. Apoi să nu uităm că panta dublă apare şi în Etruria într'o formă independentă de influenţe străine. Ne referim la aşa zisele «tombe a pozzo» în care s'au găsit urnele numite «a capanna» (colibe) ce datează din sec. VIII-VII î. d. Cr. Sarcofagul din Bomarzo, păstrat astăzi în Muzeul britanic, reprezintă această formă veche de edificiu, având acoperişul cu pantă dublă. Acelaş lucru se constată şi la sarcofagul din Corneto (astăzi la Florenţa) şi la cel al lui P. Volumnus Violens (Conestabile, il sepolcro dei Volumni, pl. XI). Toate aceste sarcofage au un profil arhitectural mai mult sau puţin accentuat prin forma de templu înfăţişată de ele. Cu timpul profilul arhitectural se reduce din ce în ce mai mult. In epoca imperială dispar până şi pilaştrii din colţurile sarcofagului, tipul de edificiu caracterizându-se pe atunci numai prin acoperişul cu panta dublă, ceeace e cazul şi la sarcofagul nostru. Abandonând astfel teoria originii lyciene, derivăm acoperişul cu panta dublă din Etruria, de unde s'a răspândit asupra altor teritorii supuse administraţiei romane. Prin urmare, forma acoperişului nu ne poate opri de a atribui sarcofagul nostru seriei de evoluţie romană.

In afară de aceasta mai sunt şi alte motive f. valabile ce ne determină a da splendidului monument denumirea de sarcofag roman.

a). Numai faţada este decorată cu simboluri, laturile mici fiind ornate numai cu câte o Meduză. Latura posterioară a cutiei (arca) este complect neglijată, ceeace denotă că sarcofagul nostru era lipit de zidul unui edificiu funerar. Sarcofagul elin, însă, e împodobit cu or-

namente figurative de cele patru laturi, fiind aşezat în aer liber.

b) Artistul a neglijat cu totul profilul arhitectural al cutiei, ceeace nu se întâmplă la sarcofagele greceşti de tipul edificiilor. După cum am spus, tipul de edificiu al sarcofagului nostru se exprimă numai prin acoperiş şi prin nimic altceva. Şi totuşi autorul vorbeşte de «un profil arhitectural net şi accentuat», opinând că sarcofagul socotit de d-sa ca o operă mixtă ar poseda *toate* caracteristicele seriei de evoluţie greco-lyciană.

Dacă, într'adevăr sarcofagul posedă *toate* caracteristicele acestei serii, ce rost mai are a se vorbi de o operă mixtă şi de ce nu se evidenţiază şi elementele romane care ar caracteriza monumentul ca o operă mixtă? Spre deosebire de d-l Coliu care vorbeşte de «un profil arhitectural net şi accentuat» insistăm asupra profilului arhitectural aproape şters şi redus numai la acoperişul cu pantă dublă, profil prin care preţioasa piesă se caracterizează ca datând din epoca romană.

c). Toate simbolurile sunt romane. Şi d-l Coliu le dă denumiri latine, iar în ceeace priveşte ultimul simbol, acesta este pentru d-sa o lance (lancea), adică o armă specific romană, întrebuinţată de unele trupe romane auxiliare (Suevi şi Gali). Autorul găseşte că n'ar fi nimerit să-i dăm securii denumirea de «securis», întrucât securea întrebuinţată ca armă prezintă o speţă romană anumită, adică o «dolabra». De fapt, noţiunea «securis» nu este coordonată, ci supraordonată celei de dolabra, iar simbolul e ceeace se numeşte «securis dolabrata».

In tot cazul, o unealtă romană printre mai multe altele. Autorul nu ne explică cum aceste unelte specific romane au devenit deodată atribute religioase ale unei zeităţi frigiene.

Printre simbolurile romane suntem îndrituiţi a socoti şi bucraniul cu forma aproape pătrată care, deşi de provenienţă greacă, a fost totuşi din când în când întrebuinţat şi de arta romană, (v. Altman, l c. p. 63 ş. u.). In seria simbolurilor justiţiei penale bucraniul

elin (cu părul stufos) se impunea dela sine, deoarece artistul vroia să simbolizeze victima de curând sacrificată. Scheletul de bucraniu, bucraniul roman propriu zis, nu intra în simbolismul ideei ce era să fie exprimat.

d). Motivul vegetal ce 'mpodobeşte acroteriile e acantul, dar nu cel elin (acanthus spinosa) ci aşa zisul acant roman (acanthus mollis), după cum recunoaşte şi d-l Coliu.

e). Un principal motiv ce ne autoriză a da sarcofagului denumirea de ròman, este ideea pe care simbolurile o exprimă. Această idee e cea a justiţiei penale romane. D-l Coliu, bazându-se pe expunerile lui E. Cohen, făcute în Dicţionarul de Daremberg-Saglio, IV p. 1237, ne spune: «S'il s'agit de faire allusion à la situation sociale, aux dignités ou aux charges dont le défunt fut revêtu pendant sa vie, on emploie le symbole».

Ori, tocmai acelaş lucru am susţinut şi noi când, în lucrarea noastră, vorbeam de synthemata technes (în înţelesul mai larg al cuvintelor), adică de nişte semne ce indică profesiunea sau demnitatea celui defunct. Acest adevăr odată admis de autor, d-sa e în contrazicere cu sine însuşi, punând la îndoială plausibilitatea interpretării noastre (v. Istros I, p. 108, nota 1).

Că figurile de pe faţadă nu pot fi altfel interpretate decât aşa cum noi le-am tălmăcit, adică ca simboluri ale justiţiei penale, ne dovedeşte în chip hotărîtor un pasagiu din Zonaras (Ann. VII 21) asupra căruia insistăm.

In acel loc se aminteşte de fastuosul triumf ce l-a serbat generalul roman M. Furius Camillus după cucerirea cetăţii Veii (396 î. d. Cr.), triumf ce a avut darul să deştepte indignarea plebei al cărei adversar triumfătorul a fost.

Din această pricină s'a atârnat de carul său triumfal un clopot, un biciu şi o vargă, prin cari obiecte ameninţătoare i s'a dat de înţeles acestui puternic personagiu (ajuns ulterior dictator), că i s'ar putea aplica, în faţa poporului cea mai înjositoare pedeapsă. Intrucât, după concepţia romană, scopul oricărei pedepse era intimidarea, se pare că clopotul se suna atunci când

cel vinovat de anumite infracțiuni mai mari era supus unei pedepse corporale sau când era dus la moarte, invitându-se astfel lumea la această lugubră ceremonie. Totdeodată se marchează și începutul iminent al procedurii. Dar oricare va fi fost întrebuințarea clopotului (Em. Espérandieu în art. său din Daremberg-Saglio, Dict. sub voce tintinnabulum nu indică o lămurire precisă)*) un lucru rămâne sigur că clopotul poate foarte bine figura printre simbolurile justiției penale, ceeace reiese, în chip neîndoios, din sûscitatul pasagiu al lui Zonaras. Cu privire la bucraniu un distins publicist ne-a întrebat dacă și acesta poate simboliza justiția. Răspunsul nostru este: Bucraniul ca atare nu este un simbol al dreptății, ci al sacrificiului. In combinația, însă, cu celelalte semne, bucraniul e un simbol al pedepsei capitale care, după caracteristica concepție romană, e absolut identică cu un sacrificiu, adus zeilor. Această concepție se învederează din următoarele locuri a căror citare se impune: Festus (p. 318): sacratae leges sunt, quibus sanctum est, qui quid adversus eas fecerit sacer alicui deorum sit sicut familia pecuniaque. T. Livius II 8, 2: sacrando cum bonis capite. Idem, III 55,7: ut eius caput Iovi sacrum esset. Dionys. 2,10 cel condamnat e socotit «Hos thyma katachthoniou Dios.

In Revista istorică română, 1933, vol. III, fasc. I, p, 102 (darea de seamă a d-lui Sc. Lambrino) se spune (de sigur, din pricina unei mici inadvertențe) cum că aș fi interpretat biciul și cleștele ca instrumente de tortură. In realitate, am făcut distincție între aceste 2 unelte. Torturarea începe abia cu aplicarea cleștelui, după cum am și arătat în lucrarea noastră. După concepția romană biciul nu e un instrument de tortură.

Toate motivele înșirate de noi ne îndreptățesc pe

*) cf. Espérandieu în Daremberg-Saglio, Dict. V. p. 343: C'est peut être aussi pour les livrer davantage au mépris public, en les assimilant à des animaux, qu' on suspendait une clochette au cou des criminels conduits au supplice. Les martyrs chrétiens, considérés comme des criminels, mouraient quelquefois avec des clochettes au cou. (acta sanctorum VII p. 41). Proporția relativ mare a clopotului nostru, lipsit de belciug, ne face să credem că el nu a făcut parte din categoria acelora ce se atârnau de gâturile celor osândiți la moarte.

deplin de a da monumentului denumirea de sarcofag roman. Trebue făcută o deosebire între sarcofagul roman pur şi simplu şi sarcofagul roman propriu zis („type proprement romain"). Acest din urmă typ, supranumit de arheologie „tip roman propriu zis" se iveşte în decursul sec. I şi II de d. Cr., având de obicei un acoperiş plat şi îngust şi împodobit la extremităţi cu măşti.

Un asemenea sarcofag este d. p. cel al lui Actaeon. Sarcofagul nostru datează dintr'o epocă când tipul roman propriu zis cu acoperişul plat nu era încă format. Deşi sarcofagul nostru are acoperişul cu panta dublă, totuşi, pentru acest singur motiv, nu trebue socotit sarcofag de provenienţă elino-orientală. Panta dublă e o particularitate şi a sarcofagului etrusc, iar sarcofagul cu simbolurile justiţiei penale romane e o dovadă pentru puterea de difuziune a artei italice asupra celorlalte ţinuturi supuse administraţiei romane. Deşi Tomis e o cetate veche elină, ea s'a transformat în epoca romană într'una greco-romană, iar administraţia romană n'a putut să nu aibă chiar dela început oarecare înrâurire şi asupra artei, în deosebi asupra artei funerare, strâns legate de individualitatea celor decedaţi aci.

Acantul

D-l E. C., referindu-se la articolul d-lui E. Guillaume din dicţ. Daremberg-Saglio (sub voce Acanthus), găseşte că acantul ce ornează acroteriile reprezintă tipul roman al acestei plante (acanthus mollis). Această afirmaţie nu se împacă cu ultimele rezultate ale ştiinţei, pentru care motiv vorbeam mai sus nu de acant roman, ci de aşa zisul acant roman. Se crede îndeobşte că acest motiv vegetal roman cu crestătura sa rotundă (spre deosebire de acanthus spinosa, zis şi acant elin, cu crestătura sa ascuţită), trebue explicat ca o imitaţie a acantului ce creşte în Italia, după cum, pe de altă parte, Elinii ar fi imitat în arta lor specia cunoscută lor. Această explicaţie simplistă nu se mai poate menţine astăzi. Redarea mai moale a acantului în epoca

romană e determinată de o schimbare a stilului, schimbare ce nu e limitată numai asupra Italiei, producându-se şi în celelalte ţinuturi creatoare de artă ale imperiului. Numeroase monumente, provenite din Asia Mică, d. p. din Sillyon şi Aspendos (v. Lanckoronski, Städte in Pamphylien und Pisidien; Riegl, Stilfragen p. 251) se caracterizează prin această schimbare a stilului. D-l E. C. compară forma artistică a acantului nostru cu cea de pe un intabulament al unui nymphaeum (edificiu închinat nimfelor) din Aspendos (Pamfilia). După d-l E. C. «decoraţiunea ambelor monumente prezintă acelaş alto-relief, aceeaş manieră de a reda frunzele şi de a ataşa floarea de volută». Pe de altă parte autorul relevă deosebiri considerabile: «D' autre part ce qui choque surtout quand on regarde l' entablement du nymphaeum d' Aspendos c' est la symétrie, la froide rigidité de son ornementation, défaut dont la décoration de nos acrotères est exempte. Celle-ci montre une aisance et une liberté dans l' exécution qui lui donnent de la souplesse, presque de la vie. Le rinceau a une ligne vraisemblable, presque naturelle. Le désire d' imiter la nature se révèle aussi chez notre artiste par un détail technique: il fait beaucoup varier la hauteur des diverses parties du bas-relief, pour mettre celles-ci en contraste, pour obtenir ainsi une perspective rudimentaire et par conséquent l' illusion de la vie». Aceste cuvinte ale autorului cu privire la realismul iluzionist al artistului în redarea motivului vegetal pot fi subscrise şi de noi.

Identitatea motivului vegetal (căci doar de atâta poate fi vorba) nu ne îngăduie stabilirea nici măcar aproximativă a unei coincidenţe de timp. Dat fiind contrastul mare ce există între ambele monumente în redarea motivului vegetal, socotim că nu se poate vorbi de o asemănare şi a tehnicei. Pentru deosebirile citate, autorul găseşte o singură explicaţie: cele două monumente nu aparţin aceluiaş curent artistic. Noi însă conchidem că cele două monumente nu pot fi socotite contemporane. De unde redarea motivului vegetal la sarcofagul nostru se caracterizează prin realismul său

iluzionist, apare în ornamentația nimfeului din Aspendos (ca și în acea a templului lui Aesculap din Spalato) o trăsătură deadreptul antinaturalistă. Căci aci semi-frunza de acant își pierde libertatea. Impreunându-se cu cârcelul, ea însăși se face cârcel, îndeplinind funcțiunea împreunătoare a acestuia. In natură, însă, această din urmă funcțiune le revine cotoarelor, nu frunzelor (v. Lanckoronski, Städte Pamphyliens und Pisidiens I. 100; Adam, Ruins of the palace of the emperor Diocletian at Spalato, pl. 46. cf. Riegl, Stilfragen, ed. II p. 255). D-l E. C., insistând, pe bună dreptate, asupra realismului iluzionist prin care se distinge redarea motivului vegetal de pe sarcofagul nostru, greșește prin faptul că socoate acest realism ca o replică romană a realismului alexandrin (réplique romaine du réalisme alexandrin) ce-și atinge apogeul sub Traian spre a se stinge îndată după moartea acestuia, realism a cărui caracteristică ar fi în deosebi naturalismul (l'amour de la nature). Acestei păreri îi opunem rezultatele cercetărilor făcute de W. v. Hartel și F. Wickhoff (Die Wiener Genesis, Viena, 1895) cari, în chip neîndoios, au dovedit existența unui stil iluzionist în epoca lui August. Realismul artistic din epoca lui August se învederează mai cu deosebire în redarea iluzionistă a motivelor vegetale. Existența unui asemenea stil în epoca lui August a distrus, după cum relevă și W. Altman (l. c. p. 73), frumoasa poveste despre pilduitoarea tehnică decorativă alexandrină.

Reproducerea realistă a motivelor floristice la Romani e independentă de desvoltata artă alexandrină. Așadar, concluzia pe care d-l C. o trage cu privire la epoca căreia i-ar aparține sarcofagul nostru, (timpul domniei lui Antoninus Pius) nu este destul de întemeiată. Aspectul artistic al motivului vegetal, redat în chip iluzionist, ne face să apropiem monumentul nostru măreț de epoca lui August.

Dacă sarcofagul ar data, într'adevăr, din sec. II, ar trebui să ne așteptăm la o ornamentație figurativă cu scene mitologice cari în sec. I, sunt extrem de rare. (Altmann, l. c. p. 100). Deasemenea, dacă sarco-

fagul ar data din sec. II, tabula ansata (tăbliţa înrămată) ar fi trebuit aşezată pe partea anterioară a capacului, aşa cum se obişnueşte în sec. al II-lea, iar nu la mijlocul faţadei unde se află.

Simbolurile

In ceeace priveşte nomenclatura aplicată simbolurilor, d-l E. C. se deosebeşte de noi într'un singur punct. Ultimul simbol e pentru d-sa o lance, pe când noi vedem în această unealtă un uncus ce seamănă cu un sparus, deosebindu-se însă de el prin destinaţie. Cât despre cleşte, autorul relevă că el, prin forma sa, se deosebeşte de ceilalţi cleşti, cunoscuţi până astăzi. Autorul presupune — fără a preciza nimic — că cleştele ar putea fi un obiect al cultului sau un aparat «neavând decât mediocre calităţi practice». (care ?).

In realitate, cleştele e aci un instrument de tortură, după cum am arătat în lucrarea noastră. Forma şerpuitoare a biciului nu se datorează unei inadvertenţe a artistului, după cum crede autorul, ci se poate prea bine ca biciul de piele să-şi păstreze, din pricina sbârciturilor, ondulaţiunea şi în poziţia de suspensiune. In acest biciu vedem o formă specială de scutica, adică cea cunoscută sub denumirea de anguilla. Securea (securis) are, după cum arată autorul, forma unei «dolabra». Dar aceste două noţiuni (securis şi dolabra) nu se exclud. Ceeace se vede pe sarcofag e o «secure dolabrată» (securis dolabrata). După autor, dolabra ar fi aci o armă a soldatului roman. (C'est la dolabra des soldats romains). Nu împărtaşim această părere. Dolabra de pe faţada sarcofagului nu e a ostaşului, ci a lui carnifex.

Cum asemenea arme specific romane se împacă cu pretinsul caracter religios al simbolurilor arătătoare ale zeului Men, nu ni se explică. D-l C. înşiră simbolurile în următoarea ordine: 1) cleştele, 2) biciul, 3) clopotul, 4) balanţa, 5) bucraniul, 6) securea (dolabra) şi 7) uncus (denumit de autor lance), fără a

motiva această succesiune, nebazată pe nici un criteriu. Ordinea ce ni se pare firească şi logică, întrucât ea ţine seamă de anumite faze sau trepte ale unei proceduri judecătoreşti, e următoarea: 1) clopotul, 2) biciul, 3) cleştele, 4) balanţa, 5) bucraniul, 6) securea şi 7) uncus.

După d-l E. C. simbolurile depe sarcofag ar corespunde unor semne (atribute) religioase, întâlnite pe un baso-relief, păstrat în Muzeul britanic (Bull. corresp. hell., 1899 p. 1). Acest relief înfăţişează pe zeul Men-Atys. Din numeroasele simboluri de pe baso-relieful lui Men-Atys nu toate se referă direct la acest zeu. Pâinile, plăcintele, fructul pinului precum şi celelalte fructe se referă direct la Men. Dar tocmai aceste simboluri lipsesc depe faţada sarcofagului. Cumpăna, leul, berbecul, taurul şi capricornul de pe baso-relief fac parte din zodiac. Cleştele e un atribut al lui Vulcan, syringa (naiul) un atribut al lui Pan, roata un atribut al Norocului (Tyche), caduceul al lui Hermes şi oglinda al Afroditei. Cele două cârme privesc probabil pe cei 2 Dioscuri, făcliile pe Demeter şi Hecate.

Baso-relieful datează din epoca decadenţei (bas-empire, cf. art. d-lui Legrand din Dict. Daremberg-Saglio, s. v. Lunus III, p. 1393). Faţă de concluziile pe care autorul, în baza comparaţiei, se grăbeşte a le trage, stabilim cele următoare: 1) Simbolurile ce le vedem pe citatul baso-relief au forme cu totul deosebite de ale sarcofagului.

2) Nu orice formă a aceluiaş simbol exprimă aceiaşi idee. D. p., altceva reprezintă cleştele fierarului, altceva cleştele ca instrument de tortură. Altceva significă balanţa cu cele 2 talere aflătoare la aceeaş înălţime (dreptatea judiciară), altceva o balanţă ca simbol zodiacal.

Foarte izbitoare e şi deosebirea existentă între cele două bucranii care reprezintă tipuri diferite. Cine ar putea susţine că coarnele abia vizibile ale bucraniului de pe sarcofag ar sluji aceluiaş simbolism ce l-a urmărit sculptorul baso-reliefului lui Men? La baso-relieful lui Men coarnele mari ale bucraniului stau în vădită legătură cu caracterul lunar al zeului.

Bucraniul de pe sarcofag însă, împodobit pe frunte cu o panglică (vitta), exprimă ideia de sacrificiu, cuprinsă în verdict. Apoi aceste simboluri sunt așezate pe baso-relieful din Muzeul Britanic fără nici o ordine (jetés pêle-mêle). Ori acelaș semn nu are acelaș înțeles oriunde s'ar găsi, ci ordinea are și ea însemnătatea ei iconografică. Uneori simbolul exprimă o ideie profană, altădată însă, acelaș semn servește de atribut religios. Pe sarcofag simbolurile exprimă o ideie profană; pe baso-relieful din Muzeul Britanic, apar niște atribute religioase, caracteristice pentru diferite zeități, în deosebi așa zisele Panthea signa, prin cari se acordă lui Men rangul unui zeu universal, inglobând puterile celorlalți zei. Dar acolo unde apar acele semne, se reproduce de obiceiu și chipul zeului, adorat ca Pantheos. Acest chip de zeu nu se găsește pe sarcofagul nostru. Printre numeroasele și împrăștiatele atribute religioase ale lui Men, autorul a reușit să descopere, pe lângă o balanță, un bucraniu, un clește, un biciu (atribut rellgios al lui Sol), o secure (mai puțin probabil) și o armă numită harpe care ar ține locul unei lănci (și mai puțin probabil). Lipsește numai clopotul. Dar autorul găsește și în privința clopotului «o soluție».

Pe o placă de bronz (a Muzeului național din Copenhaga), închinată lui Sabazios, d-l C. descoperă un clopot pe care noi l-am căutat în zadar. Cum Men și Sabazios, datorită unui proces de teocrasie, au fost cu timpul identificați ca, în genere, toți zeii solari, autorul consideră pretinsul clopot din placa lui Sabazios ca atribut și al lui Men. Pe lângă clopot (?), autorul mai găsește pe placă, printre altele, și celelalte simboluri cunoscute: o balanță, o secure (dolabra), un biciu, un caduceu, și un taur (pretins echivalent al bucraniului). Dacă, ceeace e adevărat, aceleași simboluri au ajuns să caracterizeze pe Men tot așa de bine ca și pe Sabazios, atunci de ce să nu ne fie îngăduit a crede că simbolurile de pe sarcofag arată mai de grabă pe Sabazios al cărui cult era în orice caz mai răspândit în ținuturile noastre decât cel al lui Men? Și cum Saba-

zios, datorită cunoscutului proces de teocrasie, a fost confundat cu Zagreus (Dionysos), cu Cabirul, cu Mithras, cu Hermes, cu Pan, cu Pappas, cu Adamas, cu Adonis, cu Corybas, ba chiar cu Iahve Sabaoth, ajungând theos hypsistos, de ce să ne decidem tocmai pentru Men mai ales, când cronologiceşte placa din Copenhaga e mai aproape de sarcofag, decât baso-relieful din Londra?

Iată o întrebare la care autorul n'a dat nici un răspuns. O altă întrebare: De ce a ales sculptorul din numeroasele signa Panthea ce le întâlnim pe cele două monumente citate de d. E. C., tocmai cele 7 simboluri săpate pe faţadă? Oare se poate spune că ele ar fi mai caracteristice pentru Men? De ce lipsesc gogoaşa de brad, berbecul, cocoşul, pasărea favorită a lui Men, pâinile şi plăcintele? Căci nu credem că cineva ar putea aproba pe autor care vrea să găsească în imbricaţiunea de pe mânerul clopotului un surogat al fructului de pin.

O altă întrebare ce se impune şi la care autorul nu ne-a dat nici o lămurire, este cea privitoare la însemnătatea religioasă sau cultuală a fiecărui semn de pe faţada sarcofagului. Nu ajunge a stabili o pretinsă semnificaţie cultuală a simbolurilor fără a preciza care anume este acest sens cultual sau funerar al fiecăruia din ele. Şi acuma încă ceva. Men ajunge la rangul unui Pantheos abia după ce s'a confundat cu Atys. Această teocrasie (Men-Atys) se întâmplă abia foarte târziu. Mărturiile noastre epigrafice privitoare la Men-Atys datează din sec. al IV-lea. (C. I. L. vol. VI nr. 499, 500, 501, Orelli nr: 1900, 1901, 2264, cf. Schöne în Hermes III, p. 477, notă 27). Dacă e aşa, cum se potriveşte acest fapt cu datarea sarcofagului, făcută de autor care aşează sarcofagul pe la sfârşitul sec. al doilea. Ori sarcofagul datează din sec. II, şi atunci nu este al lui Men-Pantheos, ori monumentul nostru trebue atribuit lui Men-Pantheos, şi în acest caz nu datează din sec. II.

Ipoteza «simbolurilor religioase» arătătoare ale zeului frigian Men trebue părăsită ca nefondată.

Autorul a cărui bună credință e mai presus de orice îndoială, a căzut victima unui adevărat Men (Lunus) mendax. In schimb, interpretarea dată de noi semnelor unui important monument roman a rămas neclintită.

Problema mormântului lui Ovidiu pusă în legătură cu sarcofagul de marmoră din Tomis

In lucrarea «Sarcofagul roman cu simbolurile justiției penale» am abordat problema mormântului lui Ovidiu în lagătură cu monumentul descoperit, fără a fi avut pretenția de a da problemei o rezolvire definitivă. Considerentele ce ne-au îndemnat și ne 'ndeamnă și astăzi a face această legătură, erau cele următoare:[1] Era o dorință fierbinte a poetului relegat, exprimată într'o scrisoare adresată soției sale (Tristia III 3, 59 și u.) ca, după arderea corpului său pe rug, osemintele sale strânse într'o urnă, să fie transportate la Roma și îngropate într'un loc suburban. Cunoscutele distihuri funerare, compuse de însuși poet, erau să se sape pe o placă de marmoră. Dar această dorință a poetului nu putea fi împlinită. Repatrierea osemintelor lui Ovidiu se putea face numai în baza unei autorizații speciale, dată de însuși împărat. (Dig. 48, 24, 2: Și quis in insulam deportatus vel relegatus fuerit, poena etiam post mortem manet nec licet eum inde transferre alicubi et sepelire inconsulto principe). Ori, pe atunci, era împărat Tiberiu (14-37), și noi știm că Ovidiu păcătuise foarte grav tocmai împotriva acestui împărat a cărui succesiune la tron era să fie zădărnicită de camarila anticlaudiană. (Tiberiu era descedent al familiei claudiene, cunoscută prin trufia sa, iar prietenii partidului senatorial se temeau, nu fără temei, că tira-

1) Că sarcofagul nostru poate fi atribuit lui Ovidiu nu ne arată numai simbolurile și epoca căreia i aparține acest monument ci și alte indicii. Ovidiu e cel dintâiu poet antic cunoscut care amintește nu numai de frumusețea strălucitoare a Meduzei, ci îndeosebi și de părul ei frumos. (Met. IV 793 și u.) Meduzele de pe timpanele sarcofagului corespund în totul acestei inovații artistice. Banda de flori lotiforme, deși un vechiu ornament, poate avea aci un înțeles simbolic în legătură cu dorința poetului de a i se oferi această plantă a uitării, în schimbul unei părți din sufletul său..

nicul Tiberiu va desconsidera atribuțiunile senatului pe cari August le respectase încă). Apoi Ovidiu îl ofensase pe Tiberiu (fără a-i da numele pe față) atât în Metamorfoze (I 147), cât și în «Arta de a iubi» (I 177), așa că nu ne putem mira de faptul că ultimele rămășițe ale lui Ovidiu n'au fost transportate la Roma. De fapt, Ovidiu a fost înmormântat «lângă orașul Tomis» (înmormântarea în lăuntrul orașului nu era îngăduită din motive de ordin religios), după cum reese, în chip neîndoios, din mărturia lui Hieronymus care într'o operă cronologică f. temeinică (Chron. 2. p. 147 ed. Schöne) scrie: «Ovidius poeta in exilio diem obiit et iuxta oppidum Tomos sepelitur». (referitor la anul 2033 = 17 d. C.) Această mărturie istorică e coroborată prin tradiția păstrată de Georgius din Trebizonda (născ. 1395) care, de repetate ori, a comunicat studenților săi, că Tomitanii, după cum cetise la un bun autor, (legisse apud bonum autorem) ar fi construit, dintr'un sentiment de noblețā sufletească un măreț edificiu funerar (tymbos=sepulcrum) pentru a cinsti memoria marelui poet relegat. (Din tratatul lui Giovani Giovano «De magnificentia, 1598).

Conceptul de «tymbos» nu este identic cu sarcofagul de marmoră a cărui elaborare artistică și aducere din locul de proveniență necesita un răstimp relativ mai mare și care putea fi introdus în edificiul funerar, ușor de construit, abia ulterior, în locul unui receptacol provizoriu, cumpărat sau lucrat după circumstanțe. Nu avem motive a ne îndoi de fondul real al acestei știri transmise de Georgius din Trebizonda. Nu este, însă, verosimil că Tomitanii, geloși de autonomia lor judiciară, ar fi comandat pentru marele poet care și la Tomis s'a valorificat ca adept al Muzelor sarcofagul roman cu simbolurile justiției penale, știut fiind cu ce onoruri elinii (spre deosebire de practicii romani) împodobeau pe poeți Un asemenea sarcofag putea fi comandat pentru un emerit magistrat roman de cineva care ținea sau era obligat să țină la menținerea prestigiului roman în aceste meleaguri, situate la marginea împărăției romane și supuse de curând jurisdicției sale.

Nu este exclus ca trupul lui Ovidiu să fi fost ars. Trebue, însă, făcută o distincţie între ardere (care e parţială) şi cremaţiune (sau incinerare completă). După arderea părţilor moi se păstrau anumite părţi ale scheletului, în deosebi craniul.[1]) Raţiunea pentru care Ovidiu dorea ca trupul lui să fie ars, iar osemintele lui strânse într'o urnă, era înlesnirea transportului rămăşiţelor sale pământeşti. Cum repatrierea osemintelor nu era cu putinţă (întrucât împăratul se va fi împotrivit) se poate presupune că acela ce s'a îngrijit de sicriul lui Ovidiu a înlocuit un provizoriu adăpost mortuar cu un sarcofag, mai demn de personalitatea defunctului şi de acest pământ pontic. Impotrivindu-se repatrierii osemintelor lui Ovidiu, împăratul Tiberiu nu avea nici un motiv legal să interzică şi înmormântarea poetului în locul său de surghiun. Relegarea sa a fost doar dispusă pe calea administrativă, iar crima de lèse-majestate ce i se imputa n'a fost confirmată de nici o autoritate judiciară. De aceia, defunctul poet putea fi onorat printr'un monument funerar (v. lucr. n. p. 118).

Ultima şi cea mai înaltă funcţiune judecătorească a lui Ovidiu a fost cea de triumvir capitalis. Ori, tocmai simbolurile acestei demnităţi apar pe faţada sarcofagului nostru. Aplicarea biciului era admisă numai

1) Aproape de Roma s'a descoperit un sarcofag ce conţinea încă craniul şi osemintele, rămase în urma arderii. In biblioteca Vaticanului se păstrează şi astăzi o bucată de amiant (asbest), provenit din acelaş sarcofag. Amiantul facilita separaţiunea cenuşii mortului de acea a rugului. Materiile găsite în sarcofagul nostru n'au fost cercetate pe cale chimică, spre a se stabili, dacă se ivesc urme de silicat dublu de calce şi de magnezie (amiant). Nu este sigur, dacă trupul lui Ovidiu a fost supus unei arderi, deşi o asemenea ardere (parţială) nu este cu totul exclusă. Mai probabil este că pioşii Tomitani cari considerau pe Ovidiu ca pe unul de ai lor, (după cum însuşi Ovidiu într'o clipă de extaz denumeşte Pontusul „ţara mea", Ep. ex P. IV 15, 34) au procedat la înhumarea ultimelor rămăşiţe ale lui Ovidiu, poet naţional şi „cel mai mare geniu din regiunea Istrului". Este adevărat că Ovidiu a cerut soţiei sale (Tristia III 3) să aibă grija ca osemintele sale scăpate dela rug să fie transportate, într'o mică urnă, la Roma. Dar este greu de conceput că Ovidiu ar fi exprimat aceiaşi dorinţă şi faţă de Tomitanii destul de susceptibili.

Presupunând chiar că Ovidiu ar fi exprimat o asemenea dorinţă şi anturajului său de aci, imposibilitatea vădită de a repatria ultimele rămăşiţe ale urgisitului poet (fără aprobarea inexorabilului împărat), trebue să fi determinat pe Tomitani (ca şi pe regele Cotys) de a renunţa la adăpostirea osemintelor marelui relegat într'o urnă, ce pe acel timp, se întrebuinţa de Elini doar numai pentru copii, v. Brückner und Petnice, Ein attischer Friedhof, Mitth. ath. Abt. 1893, pag. 164).

la cercetarea inchizitorială a sclavilor şi peregrinilor asupra cărora se limita puterea judecătorească a celor 3 bărbaţi (tresviri capitales).

După concepţia noastră, opera artistică a ingeniosului poet valorează incomparabil mai mult decât funcţiunea sa de triumvir capitalis, premergătoare înălţării sale la rangul unui senator. Nu la fel cugetau vechii romani. Indeletnicirea cu poezia era socotită ca un «otium», adică ca o lipsă de activitate serioasă. Faptul că Ovidiu deţinuse odată o părticică oricât de modestă a suveranităţii romane preţuea, în ochii unor romani tradiţionalişti, mai mult, decât toate creaţiunile prodigioasei sale imaginaţiuni. Insuşi poetul se plânge că, pe timpul său, îndeletnicirea cu poezia e desconsiderată.

Nunc hederae sine honore iacent, operataque doctis
Cura vigil Musis nomen inertis habet.

Poetul e socotit un «iners», un fel de «Pierde vară».

Unde mai pui că o parte din aceste creaţiuni au fost stigmatizate ca produse literare criminale, iar autorul lor ca un «doctor obscoeni adulterii»? Ovidiu, poetul, era mort pentru oficialitatea romană. In urma unui ordin al împăratului August care avea atribuţiunile unui censor morum, operele licenţioase ale lui Ovidiu au fost scoase din bibliotecile publice. Glorificarea activităţii poetice a lui Ovidiu printr'un monument funerar ar fi însemnat o profundă jignire a noului împărat (Tiberiu), împotriva căruia poetul nostru păcătuise atât de grav. In schimb, fostul magistrat roman care şi aci, în acest ţinut de curând supus imperiului, a putut, datorită deosebitei sale erudiţii în domeniul dreptului, să fie de mare folos tuturor acelora care aveau nevoie de sfatul său, a mai inspirat încă destulă consideraţie. Moartea fostului judecător adăpostit în sarcofag n'a fost pentru comitentul acestei opere de artă numai un prilej de a-şi manifesta afecţiunea şi recunoştinţa pentru cel adormit, ci şi, intr'o măsură poate şi mai mare, un îndemn de a preamări însăşi justiţia romană. In aceste ţinuturi a căror populaţie băştinaşă, însetoşată după neatârnare, era înclinată spre răzvrătire şi defecţiune, îngrozitoarele şi

amenințătoarele simboluri aveau o significație deosebită. Și e firesc a bănui că acest simbolism eternizat în marmoră se datorează aceluia care purta toată răspunderea pentru fidelitatea și lealitatea celor de curând «pacificați» și cârmuiți de un rege național, client al împăratului.

Odată stabilit că simbolurile de pe sarcofag cadrează cu ultima demnitate judecătorească, îndeplinită de Ovidiu, mai trebue determinată și epoca căreia i aparține sarcofagul, înainte de a ne încumeta a face legătură între sarcofagul de marmoră cu mormântul lui Ovidiu. Când ni se va dovedi, într'un chip mai presus de orice îndoială, că sarcofagul nostru datează dintr'o epocă mai târzie decât primele decenii ale sec. I, vom fi obligați a abandona punerea acestei probleme mari în legătură cu mărețul sarcofag, unic în felul său în tot Sud-estul Europei.

Deocamdată, însă, lucrurile stau așa, încât a nu pune problema, ar însemna din parte-ne o lipsă de conștiinciozitate științifică.

In privința epocei căreia i aparține sarcofagul avem, în afară de indicațiuni stilistice (în deosebi stilul iluzionist al acantului și a.), un argument f. prețios, împrumutat din istoria dreptului roman, din care rezultă că sarcofagul nu poate data decât din prima jumătate a sec. I. In tot cazul, sarcofagul e anterior morții lui Claudiu (54). In lucrarea noastră (p. 96) am scris cele următoare: «Ca unealtă de execuțiune se găsește pe sarcofagul nostru o secure, ceeace ne dovedește că ne aflăm în acea epocă, când procedura penală nu îmbrăcase încă formele militare. Ne aflăm, așadar, la începutul principatului, deoarece mai târziu, probabil chiar cu mult înaintea lui Hadrian s'a înlocuit securea cu spada, iar vergelele cu care cetățeanul roman putea fi lovit, cu fustis, bățul militar.» In această chestiune, d-l Ch. Lécrivain aduce următoarea precizare: «L'emploi de la hache disparait *après l'époque de Claude;* elle est remplacée par l'épée (gladius) v. Joh. apocal. 20,4; Suet. Claudius 25; Seneca, de ira 2,55; vita Carac. 4; (cit. după art. d-lui Lécrivain «sup-

plicium» din dicționarul Daremberg-Saglio, IV p. 1569.) Acest important detaliu confirmă părerea noastră că sarcofagul datează din prima jumătate a sec. I. Așadar, nici epoca căreia i aparține sarcofagul nu se împotrivește punerii marii și anevoioasei noastre probleme.

Dar cine va fi fost personagiul care, pe lângă mijloacele necesare procurării unui asemenea f. scump sarcofag, să fi avut oarecare obligațiune morală de a se îngriji de veșnica odihnă a marelui relegat și căderea de a susține aci, printr'un simbolism înspăimântător, prestigiul Romei?

In lucrarea noastră, ne-am hotărît pentru Sextus Pompeius, unul dintre cei mai bogați romani și protector al lui Ovidiu. Această părere, emisă în forma de ipoteză, nu o mai menținem astăzi. O tradiție populară, păstrată, dealungul veacurilor, de concetățenii sulmoneni ai lui Ovidiu, ne 'ndreaptă luarea noastră aminte asupra unei personalități care, în anul când Ovidiu a murit aci, era mai aproape de el, decât Sextus Pompeius, aflător la Roma. Această personalitate nu este altcineva decât însuși tânărul rege trac, Cotys. Inainte, de a trece la relațiunile lui Ovidiu cu regele Cotys, să ne fie îngăduit a trata, în prealabil, asupra activității judecătorești a lui Ovidiu, precum și asupra deosebitei sale erudiții în domeniul dreptului.

Cariera de magistrat a lui Ovidiu

Imbrățișând, în urma dorinței tatălui său, cariera judecătorească, Ovidiu a intrat mai întâiu în colegiul celor 100 de bărbați (centumviri). Tribunalul centumviral, împărțit în 4 secțiuni, era adăpostit în Basilica Iulia. Jurisdicției acestui tribunal erau supuse nenumăratele cazuri de drept civil. Dată fiind publicitatea dezbaterilor, oratorii se străduiau a ține pledoarii cât mai îngrijite. Mai mulți scriitori antici elogiază deosebita splendoare a dezbaterilor centumvirale. Demnitatea de centumvir (în realitate colegiul se compunea din 105 de bărbați, câte 3 din cele 35 de triburi) se obținea prin alegerea poporului (comitia tributa). Adeseori Ovi-

diu a primit delegaţia de a decide, în anumite chestiuni, ca judecător unic. După ce a activat un timp oarecare ca centumvir, Ovidiu a fost ridicat, tot prin alegere (comitia tributa), la rangul unui vigintivir. Pe timpul lui August vigintiviratul cuprindea 4 magistraturi mai mici (magistratus minores).

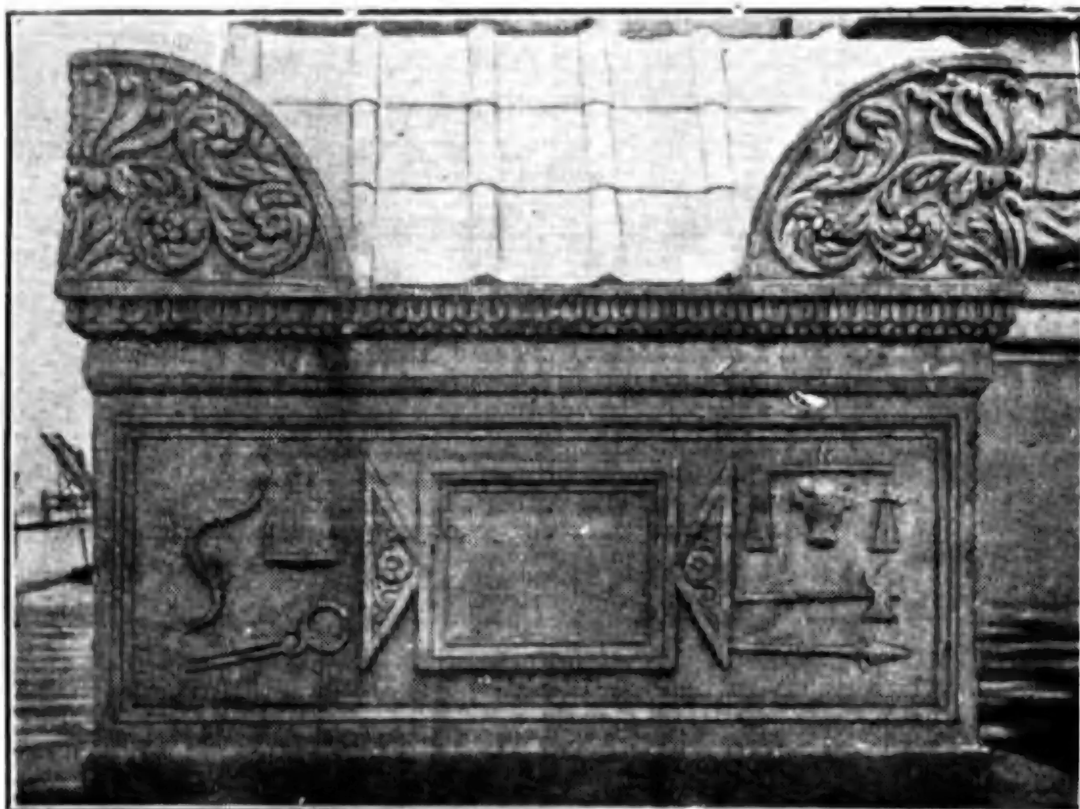
Ca vigintivir Ovidiu a intrat mai întâiu în colegiul

«celor zece bărbaţi pentru judecarea litigiilor» (decemviri stlitibus iudicandis).

Reorganizând tribunalul centumviral, August a atribuit acestor decemviri dreptul de a convoca pe cei

100 de bărbaţi, precum şi preşedinţia la cele 4 secţiuni, create de el. Experienţa dobândită de Ovidiu în timpul centumviratului, trebue să-i fi fost de mare folos la conducerea şedinţelor centumvirale. Nu ştim cât timp Ovidiu a funcţionat ca decemvir. Ultima sa funcţiune judecătorească a fost cea de triumvir capitalis, care a fost deasemenea de ordin vigintiviral. Nu pare verosimil că Ovidiu a intrat în acest colegiu în urma unei alegeri noi. Socotim că Ovidiu a trecut în colegiul triumviral în urma unui ordin superior (emis de

pretor). Până la ce punct acest schimb de activitate judecătorească poate fi privit ca o avansare, nu putem preciza, întrucât nu se ştie încă, dacă între diferitele funcţiuni vigintivirale a existat vre-un raport ierarhic.

Intr'o inscripţie latină (C. I. L. 9, 2845) se înşiră, în ordinea succesivă, cele 2 demnităţi de decemvir şi triumvir capitalis, dintre cari decemviratul pare a fi fost de mai puţină importanţă. (v. Daremberg-Saglio, magistratus minores).

In calitatea sa de magistrat, Ovidius a fost de o conştiinciozitate şi imparţialitate exemplară. Corectitudinea sa era recunoscută şi de părţile cărora Ovidiu nu le dăduse câştig de cauză. Ca triumvir »tandrul poet al iubirii» trebuia să prezideze la executările capitale. «Această slujbă» spune d. I. M. Marinescu, «era nesuferită pentru poet. Trebuia să asiste la toate chinurile osândiţilor la moarte şi priveliştile acestea desgustătoare au sfârşit prin a-l îmbolnăvi». (Figuri din antichitatea clasică, p, 161). După îndeplinirea vigintiviratului Ovidiu era să primească dela împărat «dunga lată» (latus clavus), adică o tunică împodobită cu o dungă lată, semnul distinctiv al rangului senatorial.

Poetul nostru, însă, îşi dete demisia dela funcţiunea sa insuportabilă şi nepotrivită cu firea sa blândă şi sentimentală, mulţumindu-se cu «angustus clavus» (dunga îngustă) la care avea dreptul ca unul ce aparţinea unei vechi familii de cavaleri (eques illustris).

Iată ce ne spune însuşi Ovidiu despre diversele sale funcţiuni judecătoreşti:

Nec male commissa est nobis fortuna reorum
Lisque decem deciens inspicienda viris.
Res quoque privatas statui sine crimine iudex.
Deque mea fassa est pars quoque victa fide.
Trist II 65 ş. u.

Cred că am fost la 'nălţime când pe 'mpricinaţi judecat-am
şi că la fel eu am fost când centumvir m'aţi ales.
Fără de greş hotărât-am la fel şi 'n privatele pricini;
căci osânditul, chiar el, recunoştea c'am fost drept.
(Trad. de Bezdechi)

Utque fui solitus, sedissem forsitan unus
de centum iudex intua verba viris.
Ep. ex. P. III 5, 23 ş. u.

După cum eram obişnuit, aş fi ţinut poate o şedinţă ca judecător unic, ales din cei o sută de bărbaţi, spre a te audia (spre a supune cuvintele tale unei judecăţi). Din acest pasagiu reiese că Ovidiu fusese adeseori delegat de magistratul superior spre a judeca ca judecător unic în anumite chestiuni de drept civil, ceeace denotă încrederea de care s'a bucurat din par-

tea superiorilor săi. (cf. Mommsen, Röm. Strafrecht, p. 177)

Inter bis quinos usus honore viros.
Fasti IV 384

Ca unul ce ai îndeplinit funcţiunea unui decemvir (cuvinte adresate lui Ovidiu).

Cepimus et tenerae primos aetatis honores,
deque viris quondam pars tribus una fui.
Curia restabat, clavi mensura coacta est:
Maius erat nostris viribus illud onus.
Nec patiens corpus, nec mens fuit apta labori,
Sollicitaeque fugax ambitionis eram
Et petere Aoniae suadebant tuta sorores
Otia, iudicio semper amata meo.
Trist. IV 9, 33 ş. u.

Parte avui în întâia mea vârstă de slujbe 'ncepânde
Iară pe vremuri am fost unul din Cei Trei Bărbaţi,
Mai rămânea doar Senatul. Decât îngustat îmi fu tivul:
Slujba aceia era peste ale-mele puteri.
Nu-mi fu din fire nici trupul, nici mintea deprinsă cu munca
Şi mă feream ca de foc de-ambiţiuni şi de griji,
Iar Cele Nouă Surori mă tot sfătuiau să 'nchin viaţa-mi
Dulcelui, sigur răgaz ce 'ntotdeauna 'mi fu drag.
(Trad. de Bezdechi)

Din acest din urmă pasagiu reiese, în chip neîndoios, că ultima şi cea mai importantă funcţiune, îndeplinită de Ovidiu în cadrul vigintiviratului, a fost cea de triumvir capitalis, ale căror simboluri apar pe faţada sarcofagului nostru. Dela August, vigintiviratul a devenit obligatoriu pentru membrii ordinului senatorial. Membrii ordinului cavaleresc, cari vroiau să obţină «dunga lată» dela împărat, debutau cu o funcţiune vigintivirală. Ovidiu a fost eques illustris. Simbolurile triumvirale de pe sarcofag nu arată, deci, numai o funcţiune, ci admit, implicit, o concluzie şi asupra ordinului din care defunctul făcuse parte.

Nici după ce a ieşit din magistratură, bunul mers al justiţiei şi splendoarea elocinţei judiciare nu l-au lăsat indiferent pe marele roman. Până şi în exil, nobilul M. Aurelius Cotta Maximus Messalinus, repu-

tatul orator și poet, obișnuit a se conforma discernământului estetic al lui Ovidiu, i-a trimis o magistrală pledoarie, ținută de el în fața curții centumvirale (pleno foro), pe care fostul centumvir, în singurătatea sa, și-a declamat-o de repetate ori, procurându-și astfel iluzia unei situații de odinioară. (Ep. ex P. III 5). Activitatea sa judecătorească a fost pentru poetul roman întotdeuna un titlu de mândrie. Cultura juridică a lui Ovidiu era remarcabilă. «Ovid's practical knowledge of the law, spune un latinist englez (Owen), «has infused his poetry with abundant legal phraseology and allusions».

In baza unui bogat material inductiv, cules din operele ovidiene, un filolog olandez a scos în evidență deosebita erudiție juridică a lui Ovidiu. (v. Van Iddekinge, De insigni in Ovidio poeta iuris peritia, Amstelod. 1811) Coasta apuseană a Pontului era de curând supusă jurisdicției romane.

Haec est Ausonio sub iure novissima, vixque
Haeret in imperii margine terra tui
Tristia II 199 și u.

(Asta e ultima țară ce fuse supusă de Roma,
Pentru imperiul tău un nestatornic hotar.)
Trad. de Bezdechi.

Cât timp a stat aci, marele patriot roman s'a străduit din răsputeri a promova interesele și prestigiul Romei și, totdeodată, a aduce foloase locuitorilor acestor ținuturi cu cari afabilul poet obișnuia a se întreține. De marea inteligență și erudiție a lui Ovidiu au profitat, de sigur, pe lângă guvernatorii și comandanții romani ce s'au perindat aci, însuși regele trac, vasal (client) al împăratului roman.

Relațiunile lui Ovidiu cu Cotys, regele Traciei orientale

După moartea regelui Rhoemetalces, aliatul fidel al lui August din timpul războaielor iliriene (6-9 d. Cr.) care domnise peste toată Tracia (capitala: Filipopole), împăratul a divizat, în anul 12 d. Cr., Tracia în două părți. Partea occidentală (cu capitala Filipopole) a dat-o

lui Rhescuporis, fratele decedatului rege, iar cealaltă (partea orientală cu capitala Bizye) tânărului Cotys, fiul aliatului său, mult şi cu drept cuvânt lăudat pentru marile sale virtuţi. Căci Cotys n'a fost numai un monarh blând şi binevoitor, dar şi un strălucit militar şi poet talentat, ce-şi căpătase cultura la Callatis (Mangalia), pe atunci un focar de cultură elenicească. In anul 12 d. Cr., când Tracia fu divizată, era unul din cei doi consuli prinţul Germanicus Iulius Caesar, cu care regele Cotys se înrudea prin soţia sa, Antonia Tryphaena. Acest amănunt ne explică, de ce partea mai bună cu pământul arabil, cu oraşele şi cu ţinuturile situate în apropierea Elenilor (de pe litoral) i-a revenit lui Cotys, iar partea cealaltă, mai puţin înzestrată de natură, lui Rhescuporis, unchiul lui Cotys. (In ea divisione arva et urbes et vicina Graecis Cotyi, quod incultum, ferox, adnexum hostibus, Rhescuporidi cessit; ipsorumque regum ingenia, ille mite et amoenum, huic atrox, avidum et societatis impatiens erat. Tacit. ann. II 64). La Bizye întâlnim şi pe copiii nevârstnici ai lui Cotys, cari, după asasinarea tatălui lor, au fost puşi sub tutela lui T. Trebellenus Rufus, fost magistrat (pretor).[1]) Ca rege al Traciei orientale, Cotys avea şi domnia asupra băştinaşilor (Geţi) din Ripa Thraciae, fiind astfel, prin vecinătate, ocrotitorul cetăţilor maritime de pe litoralul Pontului. La această vecinătate se referă Ovidiu, cerându-i protecţia (tua nunc *vicinia* praestet, inviso possim tutus ut esse loco. Ep. ex P. II 9, 79 şi 80), iar Tacit, vorbind de «*vicina Graecis*» înţelege acelaş lucru.

Intre ambii regi s'a iscat, după cum era şi firesc, o rivalitate. Unul ca şi altul râvneau la întregirea poporului trac. Fiecare din ei căuta să aibă protectori cât mai puternici la Roma. Rhescuporis găsi în persoana lui Antistius Vetus, descendent al unei familii nobile ce a dat Romei mai mulţi consuli, un prieten şi sfetnic intim. Acesta se stabilise, nu se ştie din ce

O inscripţie găsită printre ruinele oraşului Bizye (astăzi Viza) aminteşte de Pythodoris, regina Pontului, care, după asasinarea ginerelui său, a vizitat pe fiica ei văduvită, Antonia Tryphaena, şi pe nepoţii săi, în capitala Traciei orientale. v. Ephem. epigr. II 396.

motive, în Macedonia, unde făcea parte din protipendada provinciei. Antistius Vetus era acuzat de săvârşirea unui adulter. Se pare că stabilirea lui Antistius Vetus în Macedonia a avut loc în urma procesului său. Ulterior, însă, Antistius Vetus obţinu achitarea spre marea nemulţumire a împăratului Tiberiu care aplicase judecătorilor un avertisment. Fiind din nou acuzat, de data aceasta, de crima de lèse majestate, întrucât, după asasinarea mişelească a lui Cotys, săvârşită de Rhescuporis, ar fi sfătuit pe acesta să ridice armele împotriva Romei, Antistius Vetus fu deportat. De acest Antistius Vetus, vlăstar al unei familii de oratori şi apărători, care trebue să fi avut multă trecere la Roma, s'a folosit Rhescuporis, regele trac, bogat în comori de aur şi argint, spre a-şi câştiga simpatiile puternicilor Romei pentru marele său plan de unire politică a naţiunii trace subt un singur sceptru. De relegarea lui Ovidiu la Tomis aflase, de sigur, şi regele Cotys.

Fama loquax vestras și iam pervenit ad aures
Me tibi finitimi parte iacere soli.
Ep. ex Ponto II 9, 3 și 4.

(Dacă faima vorbăreaţă a ajuns la urechile tale că lâncezesc într'un ţinut din vecinătatea ta....). Persoana lui Ovidiu a început să intereseze pe Cotys mai mult, după ce a ajuns rege al unei părţi din Tracia (12 d. Cr.). Căci Ovidiu, deşi relegat, avea încă legături foarte puternice, d. p. legături de rudenie şi veche prietenie cu Fabius Maximus, cel mai bun prieten al lui August (amicus Caesaris) şi fruntaş (clandestin) al camarilei anticlaudiene. Pentru Cotys care, întocmai ca şi unchiul său, avea nevoie de susţinători, un asemenea personagiu nu putea fi decât binevenit. Aceasta nu înseamnă că Cotys nu se bucura de favoarea şi ocrotirea altor personalităţi. Unul din aceste personalităţi ce doreau lui Cotys tot binele era Germanicus Iulius Caesar în jurul căruia se grupaseră, după moartea lui August, toţi aceia cari duşmăneau pe Tiberiu şi cărora domnia acestui tiran le era de nesuferit. Germanicus era, prin mama sa, un nepot al triumvirului M. Antoniu, iar Antonia Tryphaena, soţia lui

Cotys, o strănepoată a aceluiaşi M. Antonius. Ovidiu, acest vechiu susţinător al familiei iuliene, a fost un mare admirator şi simpatizant al lui Germanicus, («nomen Iulium»), a cărui grabnică succesiune la tron, în locul lui Tiberiu, o dorea, împreună cu masele largi ale poporului roman (Ep. ex P. II 5,75/6). Identitatea de sentimente şi interese în legătura cu persoana lui Germanicus trebue să fi contribuit la cimentarea unei prietenii strânse între Ovidiu şi Cotys, care vroia să-l aibă şi pe Fabius Maximus, rudă de aproape cu Ovidiu, de partea sa.

Totuşi mândrul rege nu pare a fi făcut vre-un gest ce n'ar fi cadrat cu demnitatea sa. Dacă Ovidiu ar fi avut de gând să «încredinţeze salvarea sa» regelui trac, s'ar fi putut adresa lui Rhoemetalces, tatăl şi predecesorul lui Cotys. Ovidiu trebue să fi primit sugestia de a se adresa, mai întâiu el, noului rege, rudă prin alianţă cu Germanicus Iulius Caesar. Ovidiu îşi dădu seamă de multiplele servicii pe care putea să-le aducă tânărului şi ambiţiosului rege-poet, primejduit, în opera sa de unificare şi civilizare a naţiunii trace, de un vrăjmaş lipsit de scrupule. De aceia, în scrisoarea sa omagială, nu prea se umileşte Ovidiu, dându-şi, pe alocurea, un aer de superioritate şi făcând chiar unele aprecieri puţin măgulitoare în legătură cu civilizaţia înapoiată a Tracilor. (Aceste observaţiuni, făcute mai de grabă dinadins, decât izvorîte din lipsa de îndemânare, au fost foarte bine evidenţiate de V. Pârvan, a cărui interpretare dată întregii scrisori se deosebeşte fundamental de a noastră, v. revista Dacia I, p. 363 şi u., articolul A propos du «basileus» Cotys de Callatis).

Ovidiu oferă regelui un fel de alianţă personală, un contract, al cărui conţinut se poate reda prin următoarele cuvinte: Protejează-mă şi-ţi voi aduce serviciile mele.»

Utilitas igitur magnos hominesque deosque
Efficit, auxiliis quoque favente suis.
Tu quoque fac profugo prosint tua castra iacenti,
O Coty, progenies digna parente tuo.
Conveniens homini est hominem servare voluptas,
Et melius nulla quaeritur arte favor

Ep. ex Ponto II 9, 35 ş. u.

„Aşadar, a face bine (folosirea) înalţă atât pe oameni, cât şi pe zei, fiecare aducându-şi serviciile prin mijloacele sale de ajutorare. Şi tu, O Cotys, vlăstar demn de tatăl tău, să faci (să ai grija) ca tabăra ta (=curtea războinicului rege) să fie de folos pribeagului nenorocit (ce zace doborît). E o plăcere ce onorează pe un om (ce cadrează cu calitatea de om) de a salva pe un seamăn al lui, şi prin nici un mijloc nu se dobândeşte simpatia mai bine".

Cuvintele: «Vlăstar demn de părintele tău» sunt semnificative; în pregnanţa lor, spun mai mult decât par. Prin ele, poetul înfăţişează pe Cotys demn de tatăl său, în sensul că, întocmai ca şi Rhoemetalces, ar merita şi el a fi regele întregii naţiuni, nu numai al unei părţi. Relegatul aristocrat lasă astfel să se întrevadă că, şi în această privinţă, ar putea să-i fie de folos mărinimosului rege ce râvnea la situaţia politică, avută de defunctul său tată.

Oridecâteori îndatoririle ostăşeşti şi politice îi îngăduiau regelui-poet, de al cărui geniu «ţara bistoniană» era mândră ca de un al doilea Orfeu, să se odihnească, el se întorcea la iubitele sale versuri, începute mai de mult, dar întrerupte din când în când din pricina evenimentelor. «Regele năzuea către aştrii strălucitori pe calea Pierică (pe calea Muzelor)». Cotys va fi înţeles că Ovidiu ar putea să-i fie un mentor priceput în ale poeziei, ca nimeni altul. De flacăra puternică a geniului lui Ovidiu putea să se aprindă talentul mai modest al poetului trac.

Spre a inspira naivului Cotys mai multă încredere, Ovidiu are tot interesul să-şi tăinuească vinovăţia, dându-se numai ca o victimă a activităţii sale poetice. «Faptul că am scris neghioaba Artă nu îngădue mâinilor mele a fi nevinovate. Nu mai întreba, dacă, în afară de acesta, am mai săvârşit vre-un alt păcat...»

Cotys află, deci, dela început, că Ovidiu era o victimă a geniului său poetic. De ar fi aflat adevărul că Ovidiu mai uneltise împotriva succesiunii la tron a lui Tiberiu, s'ar fi ferit, poate, a intra în relaţiuni cu cineva a cărui prietenie nu putea decât să-i atragă

urgia vindicativului Tiberiu, dacă nu pentru moment, totuşi după moartea lui August, f. înaintat în vârstă. Iar cât priveşte pe August, Ovidiu se grăbeşte a asigura pe bunul şi credulul Cotys că mânia împăratului ce nu-i luase decât «pământul natal» e numai «moderată». Un asemenea relegat putea fi uşor iertat şi reintegrat. Ce perspectivă frumoasă pentru Cotys de a mai avea, în capitala lumii, încă un influent susţinător!! In loc de a-şi preciza, conform cu adevărul, vinovăţia, Ovidiu se complace într'o digresiune în domeniul dreptului penal, în aparenţă, necăutată, în realitate, însă, nu fără tâlc, făcând paradă cu erudiţia sa juridică.

«N'am venit pe ţărmurile Pontului vinovat de o omucidere şi nici otrăvuri groaznice n'au fost amestecate de mâna mea; n'a fost dovedită tăbliţa mea (documentul, scris de mine) de a fi impregnat un caracter mincinos (fals) şnurului printr'un substituit inel cu sigiliu. Şi, în genere, n'am săvârşit nimic, ceeace vre-o lege m'ar opri a comite». (Ep. ex P. II 9, 67 şi u.) E vorba aci de anumite cazuri speciale, prevăzute de leges Corneliae (legile lui Sulla), pe care fostul judecător era obligat să-le cunoască. Această lege a lui Sulla (de sicariis) nu pedepsea numai otrăvirea ca atare ci chiar însăşi fabricarea veninului. (cf. Cicero pro Cluentio 54, 148: Venenum quicumque fecerit vendiderit emerit habuerit dederit (un citat din lex Cornelia de sicariis et veneficis). O altă lege a lui Sulla se ocupa cu diferitele feluri de plastografie. (cf. Inst. 4, 18, 7: Item lex Cornelia de falsis, quae etiam testamentaria vocatur, poenam irrogat ei, qui testamentum vel aliud instrumentum falsum scripserit, signaverit, recitaverit, *subiecerit*, quive signum adulterinum fecerit, sculpserit, expresserit sciens dolo malo. Eiusque legis poena in servos ultimum supplicium, in liberos vero deportatio).

Astfel poate vorbi numai un om ce cunoaste bine toate iţele diferitelor legi penale şi care, în temeiul cunoştinţelor sale, ştie ce e îngăduit şi ce nu. De un asemenea om al legilor, însă, regele Cotys care domnea peste un popor neastâmpărat avea multă nevoie

(**Et in regem sustulit arma Getes**

Ep. ex P. I 8, 16

Getul şi-a ridicat armele chiar împotriva regelui său).

Băştinaşii nu erau mulţumiţi cu un rege devotat stăpânirii romane. Filoroman a fost Rhoemetalces şi tot aşa a fost şi Cotys, fiul său, spre deosebire de trădătorul Rhescuporis, rivalul lui Cotys, care, după cum s'a văzut mai târziu, sfătuit de Antistius Vetus, pusese la cale un război împotriva Romei.

Tracii nu puteau suporta stăpânirea romană (insolentia nostri), în deosebi recrutările excesive. Ei se plângeau că regele lăsa nepedepsite insultele aduse neamului lor. (popularium iniurias inultas sinere, v. Tac. ann. III 37). Aceste cuvinte sunt valabile şi pentru timpul lui Cotys. Tracia nu avea încă o organizaţie administrativă şi judecătorească solidă. Ce imense foloase nu putea să-i aducă regelui, şi în această direcţie, un om ca Ovidiu!

Părerea noastră este că regele Cotys trebue să fi fost încântat de scrisoarea omagială a lui Ovidiu. Ovidiu n'a dat în vileag scrisorile de răspuns ale nici unui prieten. Spre a nu periclita situaţia amicilor săi, s'a ferit mult timp a le divulga numele. In relaţiunile sale cu regele trac se impunea o precauţiune şi mai mare. Regele Cotys trebue să se fi oprit din cand în când şi la Tomis. Curieri ai regelui cutreerau diferitele părţi ale Traciei şi ale ţinuturilor vecine. Deşi relegat, deci legat de o localitate anumită, Ovidiu putea totuşi, pe chezăşia regelui trac şi subt oarecare pază, să viziteze şi oraşele vecine, dintre cari unele i acordaseră deosebite onoruri. Cu un singur cuvânt, posibilităţi de comunicaţie între regele trac şi poetul roman existau fără îndoială.

Asupra relaţiunilor relegatului poet cu regele Cotys aruncă oarecare lumină o tradiţie populară, păstrată, dealungul veacurilor, de concetăţenii sulmoneni ai lui Ovidiu. Regele din «Neapole», aşa sună tradiţia, nu sancţiona nici o lege fără avizul prealabil al lui Ovidiu. Proiectele de legi ale regelui (decretele) erau supuse cercetării magistratului roman de odinioară

care i le trimitea înapoi, dacă nu corespundeau principiilor dreptului roman. (Il re di Napole non faceva una legge prima consultare Ovidiò. Questo la verifica, e se non approvava, veniva rimandata al re. Ovidiò era, dunque, anche un legislatore. v. De Nino, Ovidiò nella tradizione popolare di Sulmona, Casalbordino, p. 44; Pansa, Ovidiò nel medioevo e nella tradizione popolare, Sulmona 1924, p. 37). De sigur, Ovidiu nu avea nici o relațiune cu vre-un rege neapolitan; asemenea regi erau doar inexistenți pe acea vreme. Totuși tradiția nu e lipsită de un sâmbure istoric. Inlocuind denumirea de «Neapole» cu cea de Filipopole, obținem un înțeles acceptabil. Singurul rege cu care Ovidiu avusese relațiuni directe era Cotys, fiul lui Rhoemetalces, care stăpânise toată Tracia, având ca reședință vechea cetate Filipopole (Trimontium), unde și Cotys și-a petrecut o mare parte din tinerețe.

Tradițiile, chiar cele mai fondate, nu păstrează toate amănuntele unui fapt deopotrivă de bine. Vestea că surghiunitul Ovidiu a ajuns «legislator» și sfetnic al unui rege a impresionat și a interesat pe sulmoneni mai mult decât locul de origine sau chiar țara peste care domnea acest rege.

Dacă tradiția nu este lipsită de temei (și noi credem că ea este destul de întemeiată), jurisconsultul Ovidiu și-a avut partea sa la reprimarea, pe calea legislativă, a criminalității tipice și proprii anticilor locuitori ai acestor ținuturi. Și nu credem a greși, dacă considerăm pe Ovidiu ca pe un prim-organizator al unei administrații judecătorești și orânduitor al unor reguli procedurale în aceste meleaguri. (v. lucrarea n. p. 110).

Puțin timp înainte de a muri August, Fabius Maximus a încercat să salveze pe Ovidiu. Impăratul care la sfârșitul vieții sale a încercat să se sustragă înrîuririi nefaste a soției sale, Livia, fu consiliat de Fabius Maximus să recheme din exil pe urgisitul său nepot, Agrippa Postumus, care urma să fie desemnat principe-moștenitor în locul lui Tiberiu. In cazul acesta, s'ar fi produs un reviriment politic de care era să

profite şi nefericitul Ovidiu. Dar Marcia, soţia lui Fabius, trădând Liviei marele secret politic, împăratul învinovăţi pe Fabius de indiscreţie. Fabius, căzut în disgraţie, şi-a pierdut situaţia de «amicus Caesaris». Nemaiputând suporta viaţa, el s'a sinucis. Schimbându-şi atitudinea faţă de Tiberiu, August începuse a ierta greşeala lui Ovidiu, produsă prin inducere în eroare.

Coeperat Augustus deceptae ignoscere culpae
Ep. ex Ponto IV 6, 15

După revocarea lui Agrippa, Fabius era să facă pe lângă August un demers decisiv în favoarea prietenului său, dar s'a sinucis înainte de a face acest demers. Fabius n'a fost singurul care a pierit din pricina lui Ovidiu. Convingerea noastră este că sfârşitul dezastruos al lui Cotys, ruda lui Germanicus, trebue, în bună parte, pus pe seama anticlaudianului Ovidiu, ajuns confident şi susţinător politic al ambiţiosului rege. Când Cotys s'a decis să «salveze» pe Ovidiu (hominem servare, cf. Ep. ex P. II 9, 39) spre a se putea folosi, la rândul său, de relaţiunile puternice ale acestuia, el nu-şi va fi dat seama că, prin Ovidiu, a ajuns a fi sprijinit de camarila care uneltise împotriva succesiunii la tron a lui Tiberiu. In 16 Ianuarie 13, Tiberiu şi-a serbat splendidul triumf asupra Germaniei. De acest fericit prilej s'a folosit şi Ovidiu, spre a îmbuna pe nemilosul său duşman, compunând un «carmen triumphale», poemă trimisă, cu multă întârziere, împreună cu o scrisoare explicativă, poetului Vibius Rufinus, prietenul său, spre a o înmâna triumfătorului. Dar opusculul tardiv nu putea decât să redeştepte resentimentele neiertătorului Tiberiu împotriva nenorocitului poet. Ovidiu presimţise că gestul său va indispune pe orgoliosul vlăstar al Claudienilor. Moartea marelui poet şi patriot l-ar fi satisfăcut mai mult pe noul împărat. Acest lucru ştia şi Ovidiu. De aceia nu neglijează, să asemene, în sus amintita scrisoare, viaţa sa mizeră cu un fel de moarte (genus est mortis male vivere). «Soartei mele i lipseşte numai mormântul». (Et desunt fatis sola sepulcra meis). Când, după moartea lui August, s'a urcat pe tronul roman Tiberiu,

şansele de înapoiere ale lui Ovidiu s'au redus considerabil. Ovidiu încearcă din nou a mişca inima de piatră a atotputernicului şi neînduratului său vrăjmaş. Aflând de moartea lui August, Ovidiu compune, în limba getică (nedeosebită de limba celorlalţi Traci), o lungă poemă, preamărind, în faţa Geţilor adunaţi, amintirea divului August «ce se înălţase în lăcaşurile eterice» şi totdeodată, calităţile fiului său (adoptiv) care, «egal în virtute cu tatăl său, a preluat, silit de împrejurări, frânele împărăţiei, de repetate ori, respinse de el.» (Ep. ex P. IV 13, 26 şi u.) In alt loc, scris cu câţiva ani mai înainte, (Met. I 148), poetul nostru făcuse aluzie la Tiberiu, discipolul lui Thrasullus în ale astrologiei, care, din dorinţa de a deveni, cât mai curând, împărat, ar fi cercetat stelele spre a afla câţi ani tatăl său (adoptiv) ar mai avea de trăit. E greu de crezut că o asemenea poemă getică i-a putut reuşi poetului latin fără oarecare concurs al regelui Cotys, pe atunci unicul poet trac, care avea tot interesul ca Ovidiu să intre în graţia lui Tiberiu prin sărbătorirea lui, după cum el însuşi va fi comemorat marele eveniment politic printre poporenii săi printr'o poemă festivă de genul celei recitate de Ovidiu la Tomis.

După moartea lui Fabius Maximus şi a lui August, Ovidiu a încercat să obţină iertarea lui Tiberiu prin intervenţia unor personalităţi de seamă din anturajul lui Tiberiu, cunoscute, printre altele, prin preocupările lor literare. Unele din aceste personalităţi erau în relaţiuni bune şi cu Ovidiu. Poetul M. Pomponius Macer, cunoscut «inter primores Tiberii amicos», era neam cu soţia lui Ovidiu. M. Valerius Messalla era un vechiu tovarăş de arme al lui Tiberiu. Având veleităţi de poet, îşi făcuse pe Ovidiu prieten. Acelaş lucru se poate spune şi despre M. Aurelius Cotta şi Vibius Rufus, ambii literaţi, bine văzuţi de Tiberiu. Un personagiu foarte important care pare a fi jucat un rol mai însemnat în acţiunea de salvare a lui Ovidiu e sus amintitul prinţ-moştenitor şi fiu adoptiv al lui Tiberiu, Germanicus Iulius Caesar, cunoscut şi ca poet. Acestuia îi închină Ovidiu Fastele sale, i trimite o scri-

soare directă din exil cu prilejul triumfului său (a. 15) şi mai caută prin diferite persoane să-l determine la un demers în favoarea sa. Aceste persoane erau: Carus, poet şi educator al copiilor lui Germanicus, Albinovanus Pedo, însemnat poet şi f. praefectus equitum sub Germanicus, Cassius Silanus, poet şi profesor de oratorie al lui Germanicus însuşi, P. Suillius Rufus, f. quaestor al lui Germanicus şi ginerele soţiei lui Ovidiu, ş. a.

Germanicus era fiul lui Nero Claudius Drusus, frate cu Tiberiu. Prin mama sa, Antonia Minor, fiica unei surori a lui August, el era înrudit şi cu familia iuliană. Soţia sa a fost Vipsania Agrippina, nepoata lui August. Bătrânul împărat se purtase cu gândul a-l adopta pe Germanicus, desemnându-l astfel moştenitor al tronului. In urma insistenţelor Liviei, soţia împăratului, August decretează, în 27 Iunie 757 (4 d. Cr.), adoptarea lui Tiberiu, care, la rândul său, era obligat să adopte pe Germanicus, deşi avea un fiu al său (Drusus). Atitudinea lui Germanicus faţă de tatăl său adoptiv era ireproşabilă. Tiberiu, însă, îl ura de moarte ca pe un rival cu drepturi mai mari la tron, decât le avea el însuşi. Sentimentele de duşmănie ale lui Tiberiu faţă de fiul său adoptiv nu s'au manifestat însă de îndată. De aceia lumea mai putea crede, cel puţin în primii ani ai domniei sale, că Germanicus ar avea mare trecere pe lângă Tiberiu, cu atât mai mult, cu cât Germanicus îşi pusese viaţa în joc, respingând cu indignare oferta ce i-o făcuseră legionarii răzvrătiţi din Panonia de a prelua domnia în locul odiosului Tiberiu[1]). Ovidiu n'a avut curajul a se adresa direct lui Tiberiu cu o suplică, după cum se adresase lui August. Tiberiu, deşi lacom

1) In a. 14. d. Cr., v. Tacit ann. I 35: Unii (răzvrătiţi) ceruseră chiar bani lăsaţi de divinul August, făcând şi urări de fericire lui Germanicus, gata să-l ajute, dacă ar fi dorit imperiul. Ca şi cum s'ar fi simţit pângărit de o crimă, Germanicus se scobori atunci de pe tribunal. Voind să plece, soldaţii îl opriră cu armele, ameninţându-l de nu se va întoarce. Strigând că ar prefera să moară decât să-şi calce credinţa, el îşi smulse sabia dela coapsă. Ridicând-o, el şi-ar fi înfipt-o în piept, dacă cei dimprejur nu l-ar fi apucat de mână. Câţiva, îngrămădiţi în fund, şi, ceiace e abia de închipuit, câţiva, veniţi anume în faţă, îl îndemnară să se străpungă. Un soldat chiar, numit Calussidius, îi întinse sabia scoasă, zicând că e mai ascuţită. (Trad. de Lovinescu).

de domnie, îşi dădea adese ori aparenţa că primeşte domnia nu de bună voie, ci silit de împrejurări. (ambiguus imperandi, Tac. ann. I 7) Ovidiu s'ar fi putut scuza că acţiunea sa în favoarea continuităţii liniei iuliene ar fi fost determinată de refuzul lui Tiberiu de a primi domnia. Această scuză a şi învocat-o Ovidiu în suscitata poemă. (Ep. ex. P. IV 13, 27: Esse parem virtute patri qui frena *coactus saepe recusati* ceperit imperii). Dar Ovidiu ştia că o asemenea scuză nesinceră nu numai că nu va avea darul a impresiona pe rafinatul şi inexorabilul Tiberiu, ci că ar putea să-l întărâte şi mai mult. In schimb îndeamnă pe soţia sa să îngenucheze înaintea Liviei, mama lui Tiberiu, implorând iertare, fără a scuza sau diminua fapta spre a nu-şi compromite şi mai mult cauza şi aşa destul de rea. (Ep. ex. P. III I, 147 şi u.) Urcarea pe tron a lui Tiberiu însemnă o înfrângere a camarilei anticlaudiene. Toţi aceia cari uneltiseră împotriva lui Tiberiu, se grupară acuma în jurul lui Germanicus care, deşi nepot de frate al lui Tiberiu, se simţea mai aproape de familia iuliană.

«Acesta», spune Tacit (ann. I 7), «avea atâtea legiuni şi armate de aliaţi şi se bucură de aşa trecere pe lângă popor, încât Tiberiu se temea să nu pună mâna pe domnie în loc de a o aştepta» (trad. de Lovinescu).

Dorinţa poporului ca Germanicus să ajungă cât mai curând împărat o împărtăşea şi Ovidiu.

(Ep. ex. P. II 5, 75 şi u.: Succedatque tuis orbis moderator habenis: quod mecum populi vota precantur idem.) Persoana lui Germanicus era pentru Tiberiu un obiect de spaimă (formido).

O intervenţie a lui Germanicus, făcută pe lângă tatăl său adoptiv în favoaroa cuiva, dădea prilej la bănueli şi putea avea efecte contrarii celor dorite.

Rugăminţile stăruitoare ale diferitelor persoane din anturajul său (mai toţi poeţi literaţi) nu par a fi determinat pe Germanicus a face demersul ce i se solicita pentru un «confrate surghiunit». De mai multă eficacitate era o altă împrejurare. Relaţiunile între re-

gele Cotys și Ovidiu au devenit foarte strânse. Cât timp trăia încă Fabius Maximus, Ovidiu a fost mai mult sprijinitorul lui Cotys decât invers. După sinuciderea lui Fabius Maximus și urcarea pe tron al lui Tiberiu, persoana în care atât Cotys, cât și Ovidiu puneau foarte multă nădejde, era Germanicus.

Soția regelui Cotys era Antonia Tryphaena, fiica regelui Polemo I din Pont și al soției acestuia, Pythodoris. Regina Pythodoris era o fiică a Antoniei, fiica triumvirului M. Antonius, și a lui Pythodorus Trallianus, a cărui avere era colosală. Când Cotys a luat-o pe Antonia Tryphaena în căsătorie, nu-l imboldiseră atât calitățile și averea ei (regii traci aveau avuții imense), cât relațiunile ei de rudenie cu Germanicus și indirect cu August. Căci și Germanicus era un nepot al triumvirului Antonius prin mama sa, Antonia Minor. Aceasta era o fiică a Octaviei, sora lui August. Când, în anul 12 d. Cr., Tracia s'a divizat în două părți, unul din cei doi consuli era Germanicus. Mulțumită influenței sale, i-a revenit lui Cotys partea mai bună. Cuvântul regelui trac pare a fi înduplecat pe Germanicus, acest vrednic reprezentant al «numelui iulian», cum îl numește Ovidiu, a lua pe vechiul susținător al linii iuliene sub pavăza sa. Demersul lui Germanicus trebue să fi avut loc între anii 15—17, când ura ascunsă a lui Tiberiu împotriva lui Germanicus nu se deslănțuise încă. In acest interval Germanicus își putea încă închipui că se bucură de oarecare afecțiune din partea împăratului ce nu-i era numai unchiu, dar și tată adoptiv Acest demers, făcut nu atât pentru poetul Ovidiu, cât pentru prietenul lui Cotys, n'a adus, după cum arată evenimentele ce au urmat, nici un folos marelui relegat. Bănuitorul Tiberiu întrezărea legăminte nefaste. Germanicus era iubit nu numai de legiunile germane, ci și de cele panonice. Războinicul rege trac avea o armată puternică. In fruntea acestor forțe unite Germanicus putea înlătura domnia odioasă a lui Tiberiu. Anxietatea patologică (formido) a lui Tiberiu dădu situației un caracter mai sumbru și mai iminent. Iar demonicul Ovidiu părea a ațâța focul împotriva lui Tiberiu, din locul surghiunului.

Admițând chiar că Cotys n'ar fi cerut lui Germanicus să obțină iertarea și revocarea lui Ovidiu și că Germanicus n'ar fi făcut, cu toate insistențele venite din diferite părți, nici un demers în favoarea nenorocitului poet, (n'avem nici o știre directă asupra acestui demers) totuși e sigur că Tiberiu avuse destulă perspicacitate spre a vedea că, în ce privește antagonismul ce exista între el și Germanicus, simpatiile și speranțele lui Cotys și ale soției sale, Antonia Tryphaena, nu puteau fi decât de partea lui Germanicus. Relațiunile lui Cotys cu relegatul Ovidiu, această victimă a devotamentului său pentru dinastia iuliană, nu se poate să fi rămas ascunse ochiului ager al vigilentului Tiberiu. Dacă este adevărat, ceeace, prin intuiția tuturor circumstanțelor, admitem ca ipoteză, adică că sarcofagul nostru a fost comandat de Cotys pentru Ovidiu, atunci prietenia (sau, după felul lui Tiberiu de a privi lucrurile, «complicitatea») lui Cotys cu Ovidiu, acest vechiu anticlaudian, a devenit evidentă pentru oricine. Un asemenea gest era prea elocvent pentru a mai admite vre-o îndoială.

Când după epuizarea tuturor mijloacelor și posibilităților de salvare, dureri nespus de mari au grăbit moartea prematură a marelui geniu, mărinimosul și umanul rege Cotys trebue să-și fi arătat recunoștința față de Ovidiu. Chiar dacă nu s'ar fi descoperit splendidul sarcofag lângă paleopolida (orașul vechiu al) Tomisului, am fi putut stabili a priori că, pe timpul vieții lui Tiberiu, eternizarea gloriei poetice a osânditului Ovidiu nu era cu putință. Regele Cotys știa foarte bine că Ovidiu, prin poeziile sale licențioase, contrariase legile moralizatoare ale lui August și că-și atrase, din această pricină, mânia împăratului. El o știa pentrucă însuși poetul, prin scrisoarea sa omagială, a avut grija să mărturisească această vină a sa spre a arunca vălul misterului asupra unei greșeli mai mari de care Cotys a aflat, poate, mai târziu, când relațiunile între regele-poet și poetul-rege au devenit mai intime. Că îndărătul «Artei de a iubi» se mai ascundea și o altă greșeală (de ordin politic) n'a tăinuit nici Ovidiu (Ep

ex P. II 9, 75 şi u,). dar s'a ferit a divulga ceva înainte de a cunoaşte adevăratele sentimente ale lui Cotys faţă de Tiberiu. Cum însă toată speranţa regelui Traciei orientale care avea ambiţia să unească, întocmai ca şi tatăl său, toată Tracia sub sceptrul său, stătea în succesiunea cât mai grabnică a lui Germanicus cu care era înrudit prin alianţă, e mai mult decât verosimil că Ovidiu i-a destăinuit lui Cotys, deşi nu de îndată, uneltirile sale împotriva lui Tiberiu.

Faptul că şi salvarea lui Ovidiu era legată de succesiunea lui Germanicus trebue să-i fi apropiat pe aceşti doi bărbaţi şi mai mult.

Dacă, pentru oficialitatea romană, din care făcuse parte şi Cotys, clientul împăratului, osânditul poet era mort, (legile lui August mai erau încă în vigoare), nu era totuşi nici un obstacol de a proslăvi memoria fostului magistrat şi jurisconsult de elită, care, dacă tradiţia păstrată cu evlavie de concetăţenii sulmoneni ai lui Ovidiu nu este lipsită de orice temeiu, s'a valorificat şi aci ca sfetnic juridic al regelui («legislatore»). In acelaş timp, se mai glorifica şi o idee, anume ideea justiţiei însăşi, temelia oricărei organizaţiuni sociale. Sarcofagul stătea într'un edificiu funerar cu portalul deschis. Faţada sarcofagului era vizibilă trecătorilor.

Simbolurile inspirau spaimă locuitorilor «rău pacificaţi» ai acestor ţinuturi tracice. Acest simbolism mai înfăţişa pe autorul său ca pe un mare prieten al Romei, ceeace regele Cotys a şi fost într'adevăr. Date fiind strânsele legături între Cotys şi Ovidiu (care putea fi privit de un vrăjmaş ca un «regis consiliis permixtus», întocmai ca şi Antistius Vetus, sfetnicul lui Rhescuporis, regele Traciei occidentale), precum şi relaţiunile comune ale ambilor bărbaţi cu Germanicus Iulius Caesar, nu ne vom mira, aflând că şi regele Cotys, devenit suspect lui Tiberiu, a căzut victima cumplitului tiran. Abia se scursese un an dela moartea lui Ovidiu (care a murit în iarna 17/18 d. Cr.), când regele Cotys fu asasinat de rivalul său, încurajat de Tiberiu [1]).

1) Tac. ann. II 64... Şi cu Rhescuporis, regele Traciei, Tiberiu întrebuinţă tot viclenia. Rhoemetalces stăpânise odinioară întreg acel popor. Murind August dădu o parte a Traciei fratelui său, Rhescuporis, şi o alta fiului său.

In acelaş an, ceva mai târziu, (10 Octombrie 19) a murit, la Antiochia (Siria), Germanicus, otrăvit de legatul Siriei, Cn. Piso, unealta lui Tiberiu.

Cotys. Ogoarele, oraşele şi pământurile vecine cu Grecii (de pe litoral, nu cu Grecia) căzură prin această împărţire lui Cotys: locurile necultivate, sălbatice şi învecinate cu duşmanii căzură lui Rhescuporis. La fel era şi firea regilor Cotys era blând şi bun: Rhescuporis, fioros, lacom şi nerespectând nicio legătură. Intâiu domni o pace înşelătoare: mai pe urmă însă, Rhescuporis începu să iasă din hotare, încălcând ţinuturile lui Cotys şi întrebuinţând la nevoe forţa. Cât trăise August, ce împărţise cele două regate, el (Rhescuporis) mai şovăise încă, temându-se de mânia lui. După moartea lui însă, începu să trimită bande de hoţi, să dărâme castelele, căutând prilej de războí. 65. De nimic nu se îngrijea mai mult Tiberiu de cât de păstrarea păcii. El trimise deci un centution ca să vestească pe cei doi regi să nu înceapă lupta. Cotys îşi liberă pe dată trupele strânse. Prefăcându-se că se supune, Rhescuporis ceru lui Cotys „să se întâlnească împreună. O singură convorbire ar putea risipi toate neînţelegerile". Şi, în adevăr, se înţeleseră repede asupra timpului, locului şi, mai pe urmă, asupra condiţiilor, cedând fiecare: unul din bunătate, celalt din viclenie. Pentru a întări alianţa, după cum spunea el, Rhescuporis dădu şi un ospăţ. Veselia se prelungi până noaptea târziu în mâncare şi băutură. Nebănuind nimic, Cotys fu aruncat apoi în lanţuri. Când înţelese primejdia, în zadar invocă el drepturile lui sfinte de rege, zeii familiei lor, datoriile ospitalităţii. Punând mâna pe întreaga Tracie, Rhescuporis scrise apoi lui Tiberiu că nu făcuse decât să se apere împotriva celor ce-i pregătise moartea. Pretextând totodată un război împotriva Bastarnilor şi a Sciţilor, el îşi adună mereu trupe noi de pedestraşi şi călăreţi. 66. I se răspunse cu blândeţe că, dacă era nevinovat, să se încreadă în nevinovăţia lui: „de altfel, nici Tiberiu nici senatul nu puteau distinge dreptatea de nedreptate, fără o cercetare amănunţită. Predând deci pe Cotys, să vină şi să arunce asupra lui vina crimei". Latinius Pandus, propretorul Moesiei, trimise în Tracia scrisoarea lui Tiberiu prin nişte soldaţi ce erau însărcinaţi să ia şi pe Cotys. Şovăind între frică şi mânie Rhescuporis preferă, în sfârşit, să fie învinuit de o crimă săvârşită decât de o crimă numai începută. Minţind că-şi pusese singur capăt zilelor, Cotys fu ucis din porunca lui Rhescuporis. Tiberiu nu-şi schimbă totuşi viclenia.

67... Invinuit în senat de soţia lui Cotys, Rhescuporis fu condamnat să fie exilat din Tracia. Ţara fu împărţită între fiul său, Rhoemetalces, ce se împotrivise planurilor părinteşti, şi între copiii lui Cotys. Fiind încă nevârstnici, li se dădu ca tutore fostul pretor Trebellienus Rufus, pentru a administra regatul, după cum făcuse odinioară în Egipt Marcus Lepidus ca tutore al copiilor lui Ptolemeu. Exilat la Alexandria şi încercând să fugă, sau învinuit numai pe nedrept că voise să fugă, Rhescuporis fu apoi ucis.

Tac. ann. III 38: Antistius Vetus, unul din fruntaşii Macedoniei, fusese achitat de adulter. Dojenind pe judecători, Tiberiu îl chemă din nou să se desvinovăţească de violarea maiestăţii, învinuindu-l că fusese complicele lui Rhescuporis, care, după uciderea nepotului său Cotys, plănuise război împotriva noastră. Interzicându-i-se apa şi focul, el fu exilat într'o insulă departe şi de Macedonia şi de Tracia. După ce fuse împărţită între Rhoemetalces şi fiii lui Cotys, puşi sub tutela lui Trebellienus Rufus, Tracia era acum sguduită de tulburări. Neputând suferi stăpânirea noastră, barbarii învinuiau şi pe Rhoemetalces şi pe Trebellienus că lăsau nepedepsite insultele aduse neamului lor. Coelaleţii, Odrusii şi Diii, popoare puternice, puseră mâna pe arme sub diferiţi comandanţi, ce se asemănau totuşi între dânşii prin obârşia lor obscură. Lucrul acesta îi împiedică de a se uni în vederea unui război primejdios. Unii răsvrătiră ţiunuturile lor; alţii trecură muntele Haemus pentru a răscula neamurile îndepărtate; cei mai mulţi şi mai disciplinaţi impresurară pe rege în oraşul Filipopole, întemeiat de Filip, regele Macedoniei.

trad. de Lovinescu

Avusese multă dreptate profeticul poet, când, după moartea lui Fabius Maximus care încercase să-l salveze, a exclamat: «Erai hotărît, o Maxime, fala (lumina) gintei fabiene, a te adresa Augustei zeități, cu glas rugător, în favoarea mea. Ai murit înainte de a te ruga pentru mine. Şi socot, o Maxime, că eu fără a fi meritat un sacrificiu atât de mare, sunt cauza morții tale. Mă tem, de acuma, a mai încredința cuiva salvarea mea» (Causamque ego, Maxime, mortis... me reor esse tuae. Iam timeo nostram cuiquam mandare salutem. Ep. ex P. IV 6, 11 şi 12).

Carol Blum,
profesor de liceu,
dr. în fil. şi lic. în drept.

Spiritualitate și cultură *)

Un început de psihologie a sufletului românesc care vrea să însemne și un început întru lămurirea problemei specificului nostru etnic nu trebue să se limiteze numai la cercetarea însușirilor noastre proprii, ci va trebui tocmai să pue față în față blocul acestor însușiri față de alte popoare.

Ar trebui atunci să întrebuințăm un fel de metodă comparativă, curentă în științele socialului. Dela început suntem însă ținuți să renunțăm la un asemenea program, destul de seducător dar inoperant. Și asta pentru peremtoriul motiv că nu avem o psihologie a popoarelor lumii actuale. Nimic nu s'a făcut în direcția aceasta. Ceeace avem, sunt mai mult tipizări curente, formule practice de uz popular. Există vagi consensuri în virtutea cărora judecăm sufletul vecinilor. Sunt o seamă de locuri comune prin care categorisim spiritul diferitelor națiuni. Monedă curentă bună pentru afirmațiuni diletante, și atât. Cu toți vorbim despre claritatea sufletului francez, despre adâncimea spiritului german, cu disciplina și seriozitatea sa, despre efervescențele spirituale ale sudicilor, despre simțul de echilibru și ordine ale nordicilor. Cunoaștem categorii de judecată privitoare la sobrietatea sârbă, la fecunda încăpățânare bulgară, la misticismul rusesc. Nu ne putem descotorosi, de multe ori, de anumite judecăți pătimașe când e vorba de vecinii pe cari fatalitățile istorice ni i-au făcut dușmani. Ne întindem investigațiunile tipizante până

*) Această lucrare este un fragment dintr'o lucrare mai întinsă *„Punctele cardinale ale culturii românești“* ce va apare în volum, lucrare care, la rândul ei este o extensiune a unei conferințe cu acelaș titlu, ținută la liceul „Mircea cel Bătrân“ din Constanța, în iarna anului 1937. Ca atare, a trebuit să sufere unele modificări de formă pentru a se putea prezenta ca un tot.

la a emite judecăţi chiar asupra popoarelor americane. Ştim, ca un fel de punct programatic fix, despre Englezi că sunt conservatori, democraţi, religioşi. Dar toată această zestre este precară şi mizeră. Până nu vom avea date mai precise asupra structurii popoarelor, măcar a acelora cu care suntem în contact direct, până ce şi la noi nu va exista acelaş lucru, este o imposibilitate să putem vorbi despre psihismul naţiunilor necum despre o tipologie etnică. In aceste condiţiuni nu ne rămâne deci decât să ne folosim de cadrele vagi de cunoaştere pe care le avem, care desigur, corespund totuş unor realităţi spirituale.

Se cunosc de pildă, piedicile pe care le întâlnim când este vorba de a face din «dor» un element structural specific al nostru. Şi dorul însemnează o latură extrem de caracteristică a sufletului nostru. Cunoaştem deasemeni şi greutăţile ce le întâmpinăm când trebue să cercetăm doina pentru a întrezări în ea un alt punct câştigat cauzei noastre. Şi asta tocmai pentrucă ne lipsesc cercetările speciale de diferenţiere. Religiositatea poporului nostru nu poate constitui nici ea un element de specificitate, fiind comună multor popoare cu care suntem în contact sau chiar mai depărtate. Nu putem şti cu siguranţă dacă acel caracter de sinteză între mistic şi raţional, despre care vom vorbi mai departe, ne aparţine numai nouă, după cum iarăşi nu putem afirma, cu toată seninătatea convingerii, că ideia destinului tragic, o trăsătură specifică a sufletului românesc, nu se găseşte şi la alţii. Până la proba contrară vom continua să vedem în aceste elemente, determinantele noastre, ba mai mult, chiar diferenţiale etnice. Dacă în viitor ele vor fi descifrate şi în structura spirituală a altor popoare, aceasta le va răpi, cel mult, caracterul lor de diferenţiale, nu şi cel de constitutive.

Este deci de domeniul viitorului cercetarea de amănunt a sufletului românesc. Lucrul, precum am arătat mai înainte, a şi început dealtfel. Voim numai să însemnăm aci câteva etape ce ni se par caracteristice. Un suflet etnic nu înseamnă omogenitate absolută. Vii-

torul va avea de lămurit diferenţierile psihice pe *provincii*, în primul rând. Ne trebue deci o psihologie a munteanului, a moldoveanului, a basarabeanului, a olteanului, a ardeleanului. Dar pe lângă *diferenţierile provinciale*, sunt diferenţierile pe *categorii geografice*, omul muntelui şi omul şesului, omul regiunilor de pădure şi de plaiu, omul regiunilor de baltă. Iată un alt capitol ce nu e lipsit de interes. Cercetările monografice în curs ne anunţă că ni se vor da rezultate minunate în această direcţie. Să aşteptăm opera lor de coordonare. O altă categorie de fapte diferenţiale trebue să o aşteptăm, în fine, dela cercetările pe *categorii sociale*. Psihologia ţăranului alături de psihologia orăşanului, elitele şi massele, psihologia mahalalei — o realitate constitutivă a socialului nostru, — psihologia lucrătorului alături de aceia a funcţionarului. Aci cercetările de psihotehnică, începute la noi, vor da primul material important de elaborare. Ni se pare de asemeni că tot aci vor putea lua loc *categoriile politice*, cu diferenţierile lor psihice şi în fine *categoriile religioase*. In primele vom surprinde atitudini şi mentalităţi de grupe vaste, structuri care ne vor explica marile mişcări şi orientări politice atât de disparate azi; în celelalte vom avea de considerat fenomenele, adesea turburătoare de sectarism şi de mişcări religioase actuale. Tabloul acesta ni se pare că trebue completat în fine printr'un studiu comparativ al *mentalităţilor pe generaţii*.

Iată un program de vaste întinderi şi asupra căruia ne permitem să atragem atenţia cercetătorilor noştri. Nu există, dacă nu ne înşelăm, nici o catedră în învăţământul nostru superior care să aibă un program de realizări în această direcţie.

Pentru ca diferenţierile să fie fecunde, să contribue la dinamica unui suflet, ele au de îndeplinit o primă condiţie: să nu creeze abisuri, să nu realizeze, în desvoltarea lor, antagonisme ireductibile. Pentrucă atunci unitatea se rupe şi în loc de echilibru apare revoluţia. Prezentul nostru agită, prin unele glasuri disparate, fantoma războiului civil. Acei care fac asta

sunt interesații coteriilor politice. Bizuindu-se pe simptome aparente, fac figură de îngrijorare. Nu cunosc însă fondul de robust echilibru al poporului. Pe acest fond ne bazăm atunci când afirmăm realitatea unității noastre spirituale. Multiplicitatea este ceva firesc, mai mult, ceva necesar mecanicei oricărui organism viu. Acolo unde ea nu se vede, există amorfismul și încremenirea adică moartea socială. Dacă am prezentat aspecte din marile noastre mișcări, din diferențierile pe categorii sau pe tipuri, intenția noastră a fost de a dovedi viabilul și firescul acestor diferențieri. Din ele, peste ele, se înfiripă, ca o viziune ce nu poate fi înlăturată prin nici o dialectică, sensul de nezdruncinat al unității noastre. Și pe sensul acestei unități care străpunge veacurile cum fulgerul străpunge cerul, trebue să se întemeieze viitoarea noastră cultură. Nu o cultură cu aspect de abstracțiune seacă, ci o cultură cu rădăcini în concret. Nu o cultură de imitație servilă, nici chiar de asimilație, ci o cultură de creație proprie, specifică geniului nostru etnic. Nu o cultură exclusivist citadină sau exclusivist rurală ci o cultură de unitate. Nu o cultură pe categoriile provinciale sau geografice, sociale sau politice, ci o cultură de integrare. *Nu o cultură care să ridice sufletul popular la ea ci o cultură care să se ridice ea la înălțimea acestui suflet.*

Vom repeta până la săturare acest adevăr: *O cultură trebue să corespundă sufletului din care și pentru care apare.* Caracterele ei trebue să coincidă cu cele ale sufletului respectiv, sub pedeapsa nulității.

Cunoscând sufletul nostru, problema ce se pune este de a schița, dacă nu de a determina, elementele axiale ale unei viitoare culturi românești. Ni s'ar putea aduce obiecțiunea că ceace facem aci este o simplă construcție în abstract, dacă nu o profeție. Că fenomenul de cultură nu se poruncește, ci apare firesc din mecanismul forțelor psihice, pe un câmp de manifestare, sub semnul istoricului. Că este deci ceva spontan, nu ceva deteminabil dinainte.

Oricât de serioasă ar părea întâmpinarea aceasta, ea este o simplă escamotare. Mai întâi pentru moti-

vul că nu este vorba de a se determina detaliile, singurele care cad în zodia spontanului şi imprevizibilului istoric. Dacă într'adevăr cultura trebue să reprezinte sufletul etnic respectiv, a pretinde spontaneitatea, deci contingenţa culturii, înseamnă a admite contingenţa în structura psihică. Ceeace este o aberaţie. Axele pe care se mişcă un suflet, chiar unul individual, cadrele *eului*, sunt date odată pentru totdeaunua. Când ele se schimbă, poporul respectiv a şi dispărut. Istoria nu cunoaşte nici un caz de schimbare a determinantelor psihice alături de o menţinere etnică. Când disciplina şi sobrietatea romană au dispărut, a dispărut şi poporul roman. Aşa dar, din partea aceasta, obiecţiunea este inexistentă. Dar nici despre o construcţie în abstract sau despre vreo profeţie nu poate fi vorba. O construcţie în abstract ar fi fost atunci când am fi inventat determinante psihice inexistente. Cine poate nega însă cele câteva elemente pe care le-am expus, bazaţi numai pe fapte sau pe confirmări concrete! A deduce din aceste realităţi axele unei viitoare culturi este deci o operă, poate de intuiţie, în nici un caz de profeţie [1]).

Ne vom folosi deci de ceace am putut constata până aci. Vom recurge şi la sprijinul altora pentrucă

*) Incercând să schiţăm un inceput de psihologie etnică românească, am formulat câteva aspecte caracteristice ale sufletului nostru popular şi care sunt următoarele: A) *Sentimentul profund religios* şi mai cu seamă ortodox al poporului nostru. Ortodoxia ni se părea a fi o formă religioasă în perfectă concordanţă cu spiritualitatea adâncă a sufletului nostru, caracterizată prin simţul ordinei şi organizării, al autorităţii şi disciplinei, în ordinea politică, sensul mistic al misterului în ordinea spirituală, nevoia organicului plasticizând iraţionalul. B) *Misticismul şi claritatea raţională.* Atât prin strămoşii săi direcţi — Tracii şi Geto-Dacii, cât şi prin suprapunerea slavă, poporul românesc este mistic păstrând însă din fondul dac şi roman caracterul de raţionalism şi practicism. De aceia în dinamica acestui suflet, o cercetare atentă descoperă totdeauna un proces constant de oscilaţie între mistic şi raţional. C) *Sensul tragic al existenţei.* Ilustrarea acestui caracter se află evidentă in structura Mioriţei pe deoparte, în sensul pe care viaţa şi moartea îl au pentru poporul român. D) *Optimism şi vitalitate.* Deşi înclinat spre misticism şi tragism, spre resemnare, poporul român nu e fatalist în sens oriental. Resemnarea lui nu este pasivă ci activă. Există un simţ adânc al echilibrului, o disciplină spirituală şi morală de toţi recunoscută, în structura noastră sufletească. E) *Sensul politic al ordinei şi organizării sociale* ce ne-a fost transmis de toată ereditatea noastră istorică prin Daci, Romani şi Slavi. Suntem nevoiţi să enunţăm numai aceste puncte ce se găsesc pe larg tratate în viitoarea noastră lucrare.

ceace ne interesează, şi ceace trebue să intereseze şi pe ceilalţi, nu este originalitatea în concepţii, ci adevărul mai presus de orice. Iată de ce vom lua din opera atat de originală a d-lui L. Blaga tot ceace ne poate da ea şi vom completa deabia cu aporturi personale, acolo unde se opreşte.

Punctele cardinale ale unei viitoare culturi româneşti ni se par a fi patru. Primele două sunt luate din gândirea d-lui L. Blaga. Au fost expuse în diverse ocaziuni. Ne-am folosit în special de «Spaţiul mioritic». Ultimele două ne aparţin. Iată-le:

1) *Aparţinerea la cosmic.* (Spaţiul mioritic).
2) *Nevoia organicului ca simbol al spiritualului* (Sofianicul)
3) *Participaţia la supra-temporal.* (sensul eternităţii etnicului).
4) *Acceptarea supranaturalului.* (sinteza misticului cu raţionalul).

1) Aparţinerea la cosmic

Sociologii şi antropologii vorbesc cu mult lux de detalii despre influenţa cadrului cosmic asupra omului. Dar pentru ei problema se reducea la anumite înfăţişări cari azi au fost depăşite. Cosmicul însemna mediul geografic. Problema constă în a răspunde la întrebarea: Cum, în ce măsură, mediul geografic influenţează omul? Iar răspunsul era în descoperirea fenomenului de *adaptare.* Unii autori de sociologie pură (printre ei, în special Lester Ward) opuneau acestei adaptări a omului la mediu — caracteriscă tuturor speciilor de altfel — un fenomen de adaptare a mediului la om—caracteristic omului şi constituind primul simptom al culturii. Toate aceste explicări aveau însă un substrat mecanicist şi materialist. Omul de munte e mic de statură pentrucă se adaptează nevoilor de ridicare, de căţărare pe creste şi coclauri; omul de câmpie e înalt, cu picioare lungi, pentrucă are de străbătut dis-

tanțe mari. Explicațiuni de multe ori puerile, asemănătoare cu acelea pe care le găsim în opera darwiniștilor sau lamarkienilor. Câteodată aceste explicări mergeau mai departe, se foloseau de analogii sugestive. Iată o pildă: Cântecul omului de câmpie sau de pustă este prelung, trăgânat, ca și cum ar simboliza, prin însăși structura lui melodică, câmpia, evocând-o. Sau: Poporul elin ne-a dăruit o artă luminoasă și o filosofie a seninătății pentrucă a foșt influențat de azurul cerului, de albastrul mării, etc. Au trebuit să vie însă cercetările unui Frobenius, Spengler, Riegl, Worringer, ca să se vorbească mai stăruitor despre *sentimentul spațiului*. Astfel, după Spengler, cultura apusului cu al ei caracter faustian [1]) are la bază sentimentimentul unui spațiu infinit, tridimensional. Cultura greacă înseamnă dimpotrivă un spațiu echilibrat, un spațiu al obiectelor individualizate. Cultura arabă cuprinde sentimentul unui *spațiu-boltă*. Egipteanul e caracterizat prin *teama de spațiu* (Riegl) sau prin sentimentul unui *spațiu-labirint*. (Spengler).

Suntem departe deci de explicările quasi-științifice ale vechei școale. Intrăm dimpotrivă, cu aceste considerațiuni sugestive, într'un domeniu foarte nou; acel al subconștientului. Și aci ni se pare în special caracteristică doctrina profesorului C. Rădulescu-Motru: *personalismul energetic*. Ce înseamnă personalism energetic? Inseamnă o filieră de determinațiuni cauzale stricte care merge dela cosmic la personalitate prin transformările de natură și de grad pe care le suferă energia cosmică. Personalitatea umană este ultima verigă a acestor transformări. In ea se concentrează tot sensul lor. Ea păstrează însă în *inconștient* care este un factor de apartinere la cosmicul-matrice, apoi în *subconștient* care face oarecum puntea de trecere de la inconștient la conștient, toate potențele energiei difuze și care, prin individualizări succesive, ajunge la personalitate. Energia cosmică imprimă inconștientului formele și dinamica ei. Inconștientul trasmite, prin fac-

[1]) A se vedea D. Bagdasar. „Din problemele culturii moderne".

torii organicului, aceste forme şi potenţe dinamice, subconştientului. Subconştientul acumulează aceste potenţe şi, prin explozii, uneori violente—cum e cazul marilor genii—parţiale cum e cazul oamenilor de talent şi de *vocaţie* [1]) le realizează prin mijloacele conştiente.

Spaţiul înseamnă unul din aceste elemente energetice. El îşi imprimă imperativele structurale subconştientului care le redă în lumina conştiinţei, sub forma realizărilor tipice ale diferitelor culturi. Iar sentimentul spaţiului, în afara realizărilor sale concrete, în artă şi în folklor, înseamnă, din punctul de vedere al vieţii şi al destinului unui popor, solidaritatea sa cu spaţiul şi cu *orizontul spaţial* din care face parte. Iar acest orizont spaţial este, după d-l L. Blaga, *plaiul* sau *spaţiul mioritic.*

Ne oprim aci pentrucă nu este în intenţia noastră să rezumăm lucrarea amintită [2]) atât de succintă şi mai ales atât de sugestivă încât aproape nici nu se pretează la rezumat. Acei ce nu au citit-o e bine să o citească pentru a se convinge cum ar trebui să fie o viitoare filosofie românească şi mai cu seamă o viitoare filosofie a *rumânescului.*

Ce înseamnă însă acum *aparţinerea la cosmic?* Există un spaţiu orizontic specific românesc, un spaţiu în care destinul nostru s'a integrat ca într'o *matrice* generatoare de suflet. Acest spaţiu, întrucât este el numai al nostru? Este *al nostru* în măsura în care s'a integrat într'o *anumită* perspectivă a noastră faţă de el. Nu e vorba deci nici de o inexplicabilă influenţă (?) a lui asupra sufletului nostru, nici de un anumit fel al nostru de a accepta prezenţa acestui spaţiu. Realitatea esenţială nu constă în realitatea termenilor între care are loc relaţiunea aceasţa, ci în însăşi fenomenul relaţiunii. Avem aci aface cu un *fapt fenomenologic* [3]) Se petrece o osmoză dela spaţiu la suflet şi dela suflet la spaţiu. Spaţiul nostru mioritic primeşte astfel, *numai pentru noi,* o semnificaţie senti-

---

1) C. R. Motru, „Vocaţia".
2) L. Blaga. Spaţiul mioritic. Ed. Car. Rom.
3) Asupra *relaţiunii esenţiale*, a se vedea lucrarea noastră „Prolegomena la o fenomenologie a Religiunii." Raze de Lumină No. 2/1937.

mentală proprie, sufletul nostru primeşte dela spaţiul în care trăieşte, se mişcă şi este, o semnificaţie cosmică.

Prin aceste consideraţiuni depăşim ni se pare, (şi ni se va ierta această depăşire) vederile d-lui L. Blaga sau poate le dăm dimpotrivă o nouă perspectivă. Să mergem însă şi mai departe. Sentimentul spaţiului nostru nu se mulţumeşte numai cu alternanţele paralele pe care le remarcă d-l L. Blaga ca de pildă plaiul mioritic, doina, dorul, ritmul versului popular, aşezarea locuinţelor; el merge mai departe, în dinamica istoriei şi în statica structurei noastre sufleteşti întregi. Spaţiul românesc, prin simpla lui prezenţă, înseamnă o cristalizare concretă a destinului. Atât a destinului individual cât şi a celui etnic. Căci spaţiul nu e numai orizont şi peisaj. El înseamnă, în primul rând, suprafaţă. Suprafaţă de pământ. A intui adâncimea acestei suprafeţe înseamnă a prinde figura ideală a massei subterane. Dar massa subterană, elementul chtonic, este simbolul morţii şi al tăcerii pe când spaţiul înseamnă viziune sub lumina soarelui, floare, iarbă verde, pasăre cu ciripitul ei, omul cu paşii şi cu turma lui, lumină şi viaţă. Spaţiul mioritic nu este un scop, nu este un mijloc. Ni se pare mai degrabă a fi o *unitate de măsură a destinului*, un concept limită la care se opreşte sensul vieţii şi de la care porneşte sensul morţii, o forţă de demarcaţie între negaţia morţii şi afirmaţia vieţii.

A te supune şi integra acestui spaţiu mioritic înseamnă a accepta ambele domenii pe care spaţiul cu orizontul lui le desparte. Cât de strâns, cât de tragic este legământul acesta pe care spaţiul îl ilustrează, se vede din însuşi sensul ce trebue să-l dăm anumitor producţii populare:

Dragile mamii sprâncene
Cum o să fiţi buruene!
Dragii mamii ochişori
Cum o să vă faceţi flori!

Să observăm aci, în această bijuterie neegalată de nici un alt folklor, că cuvântul *pământ* nu este pro-

nunțat. El e numai prezent *intențional*. Poetul popular acceptă legea morții în cosmic, dar *iese* din cosmic ca să redevie vizibil în spațiu—ca floare sau buruiană—adică tot ca viață.

Iată un prim aspect, l-am numi *metafizic*, al aparținerii la cosmic. Mioriticul cerut de D-l L. Blaga ar fi atunci cel de al doilea aspect pe care l-am numi *aspectul spațial al aparținerii la cosmic*. Dar până acum suntem deabia în perspectiva individuală. Există însă și mai pronunțată, o perspectivă socială. In acest sens, *aparținerea la cosmic* nu ar fi altceva decât transpunerea spațiului în forma moșiei, a țării, a neamului, a gliei strămoșești, a pământului. Deabia ca o urmare a acestor perspective largi găsim *sentimentul peisajului* care nu este decât o față a *sentimentului naturii* privită sub unghiul estetic. Peisajul și natura nu sunt deci decât aspecte ale spațiului, iar spațiul însuși este un aspect al cosmicului. Vorbind de spațiu D-l L. Blaga îl reduce la perspectivă și la orizont. O asemenea reducție ni se pare hazardată. Orizontul desparte, din punct de vedere al ecoului pur sufletesc, două lumi. O lume a pământului în care privirea nu poate pătrunde (și e interesant de știut de pildă că poezia populară amintește foarte puțin acest sens al subteranului) și o lume a cerului indefinit. E adevărat că picioarele omului stau pe acest pământ-suprafață. Dar dincolo de suprafață este spațiul real care nu mai înseamnă orizont ci *spațiu care e frânt* de orizont. Avem o filosofie populară a cerului, o estetică a luminii, a pădurii, a codrului, a ierbii, a frunzei, a florilor; nu avem o estetică a morții fizice. Poporul nu a încercat să arate liric tragedia *putrezirii*. Viermele și putrezirea sunt elemente ale *blestemului*. El se interesează însă de ceeace trebue să se întâmple la suprafață. Continuă deci să aparțină, nu spațiului ci unui spațiu scăldat în lumina suprafeței. Eminescu, acel care a surprins și a sintetizat, prin geniul său, subconștientul poporului nostru, ne dă primul exemplu despre această grijă de supraviețuire la suprafață în «Mai am un singur dor».

Astfel aparţinerea la cosmic înseamnă pentru român, aparţinerea la categoriile multiple ale vieţii, Un fel de tendinţă către nemurire, către supratemporal.

Să ne reîntoarcem la perspectiva ce ne preocupă. Care e raportul dintre cultură şi aparţinerea la cosmic?

O cultură specific românească va avea ca element determinant al ei aparţinerea la cosmic în măsura în care va şti să integreze în producţiile ei aspectele cosmicului, adică sentimentul spaţiului, al naturii, al peisajului, al pământului, al socialului, al vieţii şi al morţii, păstrând mereu atmosfera unui cosmic care a pus în noi pecetia puterii lui, în care am pus, la rându-ne, sigiliul destinului nostru etnic.

2) Nevoia organicului ca simbol al spiritualului

(Sofianicul)

«Perspectiva sofianică» se defineşte de către D-l L. Blaga prin «transcendentul care [coboară». Iată o frază caracteristică:

«Sofianicul este în esenţă acest sentiment difuz, «dar fundamental al omului ortodox că transcenden-«tul coboară, revelându-se din proprie iniţiativă, şi că «omul şi spaţiul acestei lumi vremelnice pot deveni «vas al acelei traescendenţe». (Sp. mior. p. 105). Iar mai departe, reluând o idee anterioară, aceleia a organicului ilustrând spiritualul:

In cadrul «vremelniciei» duhul ortodox îşi îndreaptă preferinţele spre categoriile şi lotul «organicului». (Ibid. p. 129.) Sau:

«Categoriile organicului, deşi aparţin vremelniciei, «sunt oarecum echivalentul lumei de dincolo... Catego-«riile preferate ale ortodoxiei sunt cele ale organicului: «viaţa, pământul, firea». (p. 47. Ibid.) Ne oprim aci.

D-l L. Blaga făcând aceste afirmaţiuni se referă mai cu seamă la caracterele deosebitoare ale ortodoxiei faţă de catolicism şi de protestantism. In ceace

ne privește ne-am spus punctul nostru de vedere, deosebit întrucâtva de cel al D-lui Blaga [1]). Bineînțeles, vorbind de ortodoxie în general, d-sa asimilează și poporul românesc în aceiași perspectivă.

Să remarcăm aci un lucru de mare importanță: majoritatea ortodoxilor sunt formați din popoare slave sau din popoare cu suflet asemănător poporului slav. Printre ele se numără și poporul românesc. Ortodoxia ne apare, în orice caz, ca o religie a răsăritului. O singură excepție la această regulă ar părea să o facă poporul grecesc. Vom vedea îndată însă că excepția este aparentă. Să reluăm problema. Răsăritul slav este ortodox pentrucă răspunde unei anumite structuri sufletești. Iar această structură înseamnă nevoia concretizării abstractului sau, după formula D-lui L. Blaga, nevoia înțelegerii transcendentului prin organic, prin pipăibil și vizibil. Ortodoxia la rândul ei este o *pers-*

---

1) D-l L. Blaga a găsit o justă categorisire a esențialului ortodox, în nevoia de a te înseria într'o categorie organică. Noi afirmăm însă că există în ortodoxism un simț al inserierii în colectivitățile organizate, ceva ce ar corespunde cu categoriile mai speciale ale juridicului și politicului. Și e cu atât mai adevărată această afirmație, când ne gândim că, în special pentru poporul nostru, ideia religioasă se confundă, până la identificare, cu ideia de neam, de moșie, de țară. Voevodul era, de drept și de fapt, capul bisericii în ordinea politică. Dl. L. Blaga atribuia tocmai catolicismului sensul de autoritate și de „politic". Noi am vrut să întrebuințăm acești termeni altfel decât în catolicism. Catolicismul presupune și implică categoriile autorității. Decât numai că noi vedem această „autoritate" nu în lumina laică ci în lumina clerică. Nevoia de spectaculos, de măreție impresionantă și de autoritate, nu sunt de esență temporală. Insăși configurația politică a țărilor catolice nu a împrumutat religiei formele politice ale autorității ci tocmai invers: puterea temporală a împrumutat dela catolicism majestatea și sensul autorității. Istoria este aci, pentru a ne confirma adevărul acesta. O bună parte a Evului-Mediu nu a fost decât lupta surdă dintre temporalul politic și spiritualul bisericesc, culminând cu Canossa și sfârșind cu Avignon. Dar era acela un sfârșit care nu dovedea nimic pentrucă însuși Napoleon a avut de luptat, într'o anumită direcție, cu papalitatea.

Cu totul altul este sensul pe care îl dăm noi noțiunii de autoritate. Aci autoritatea are un caracter pur politic și temporal. Țările ortodoxe nu au fost sub autotitarea bisericii decât în măsura în care au acceptat ca pe ceva necesar statului însuși, o anumită suprematie a bisericii. Să se mai noteze apoi că biserica ortodoxă s'a despărțit într'o mulțime de alte biserici cu caracter statal. Biserica devenia astfel un element structural al statului. Biserica papală, dimpotrivă, are și a avut un caracter suprastatal. Si chiar dacă, vreme îndelungată, câteva biserici ortodoxe au stat sub autoritatea Bizanțului, era aci mai mult o autoritate platonică, o garanție a unității de dogmă și de tradiție. Niciodată Bizanțul ortodox nu a impus directive politice țărilor ortodoxe.

Sensul „autorității" este deci, pentru noi, legat de o înțelegere precisă a structurei politice și sociale. Autoritatea aceasta este deci o autoritate laică nu clericală.

pectivă sofianică, adică o formă religioasă în care primatul îl are revelația, încarnarea Divinității. [1]) O asemenea metafizică religioasă nu putea să corespundă decât sufletului slav sau asemănător cu el. Dar mai era ceva. Ortodoxia, pe lângă al ei caracter de «sofianic» mai înseamnă și autoritate de Dogmă în sensul Sfintei Tradiții. Vom face aci o afirmare ce s'a mai făcut. Și anume: Catolicismul, cu toată austeritatea sa «cezariană» nu respectă dogma. Am văzut în catolicism, în tot decursul frământat al Scolasticei, mereu reînoita nevoie de a raționaliza dogma. Catolicismul a instituit în fine doctrina «imaculatei concepțiuni» nu în scopuri dogmatice ci pentru anumite rațiuni de autoritate temporală. Catolicismul, în fine, a căutat, pe toate căile și prin toate mijloacele, să încorporeze dogmei doctrinele și teoriile științifice la modă. Și prin asta se depărta tot mai mult de «trăirea religioasă». *Nu mai trăia gândirea religioasă ci gândia trăirea.* Rătăcindu-se de esențele religiosului se apropia de formalismul său: părăsind transcendentul, îndrăgia lumescul, temporalul. Năpădit de temporal și de formalism și lipsindu-i suportul mistic al trăirii religioase, îl înlocuește prin organizare lumească, prin cezarismul bisericei, prin împărăția papală.

Misticul răsăritean nu se preocupă de justificările raționale. Odată încorporat în transcendențele revelate și următor caracterului său de obediență la vremelnicia politicului sau juridicului, era cu atât mai mult înclinat la supunere în fața Dogmelor. Obișnuit să nu se revolte lumește, nu se revoltă cu atât mai mult spiritual. Acceptă ceeace intră firesc pe porțile largi ale identităților sale sufletești. Astfel acest răsărit devine și rămâne ortodox. Poporul grec e singurul care ar face excepție. Dar grecul, chiar lipsit de misticism, nu e departe de nici o subtilitate a transcendentului metafizic. Doritor de sensibilizare în concret, (și toată arta și filosofia grecească nu fac decât această oscilație între ideal și real, între transcendentul platonic și

1) Termenul de „sofianic" este întrebuințat, cam în acelaș fel, de Florensky și Bulgakow.

realismul aristotelic) adoptă o religie a unui transcendent ce se încarnează.

Aşa ne apare deci sofianicul sub punctul de vedere al religiei. O cultură sofianică este o cultură ce trăeşte pe pământ şi sub lumină ortodoxă.

Am văzut însă că pe lângă categoria sensibilului, sufletul sofianic face apel la categoria organicului. Dar acest lucru noi l-am cunoscut cu prisosinţă şi în mecanica spaţiului mioritic. Organic înseamnă, cu un singur cuvânt, *domeniul vieţii*. Nu teama, nici sfiala de moarte, ci excluderea morţii din preocupările spirituale. Mai mult chiar: transfigurarea sensului morţii. Moartea nu este nici negaţie, nici dispariţie. Este o simplă absenţă din vremelnicie, o încorporare în etern.

Să ducem însă mai departe examenul acesta de adâncire a termenilor. Am asimilat, poate, cu o prea mare îndrăzneală, noţiunea de sofianic la aceeia de *organic ca simbol al spiritualului*. Dacă sofianicul aşa cum îl înţelege descoperitorul său, este un caracter axial al ortodoxiei în genere, sinteza dintre organic şi spiritual, este caracteristică sufletului românesc. Am căutat mai înainte, studiind manifestările lirice ale poporului nostru, să scoatem în evidenţă acest caracter.[1])

---

1) Pentru a dovedi această afirmaţie, să privim la manifestările folklorice, pe de o parte, să pătrundem în esenţa „dorului" pe de altă parte. D-l L. Blaga, în studiul amintit, a văzut în dor, fie un „obiect liric", fie o „aspiraţie trans-orizontică", fie o funcţie de simbolizare. Credem că putem descifra în dor şi altceva. Sufletul poporului nostru cristalizează în dor unul din aspectele sale fundamentale: aspectul mistic. El este puntea care încearcă să rezolve în concret, abisul dintre cei doi poli constitutivi ai spiritualităţii româneşti: misticul şi raţionalul. Este decj o *stare pozitivă*, o realitate nouă în care se contopesc capetele acestor poli; o stare de *oscilaţie* între taină şi claritate. Dorul este o căutare de obiect, o nevoie de lămurire în concret. Ceeace nu întâlnim la alte popoare dar ne este specific nouă, este cristalizarea de atitudine a românului, în jurul axei dorului, făcând din el un pivot, o convergenţă de atitudini. Nu starea sufletească de dor interesează — ea poate fi comună tuturor oamenilor (Germanii o numesc Sehensucht, Wehmuthspein, Englezii, „pain", etc.) — ci valoarea de semnificaţie etnică structurală pe care dorul o capătă numai la noi. In loc de a fi deci atonic şi inoperant, dorul, este un factor de continuă dinamică spirituală, o nelinişte structurală, *o experienţă crucială în care se contopeşte nevoia de concret cu realitatea abstracţiei.*

Dorul îşi desăvârşeşte esenţa în muzică şi anume în *doină*. Ea are exact caracterele dorului. In primul rând caracterul de oscilaţie. Există în factura doinei ceva din durerea unui suflet în căutarea unui punct de sprijin. Lasă în suflet impresia, nu de ceva neterminat ci de ceva *neterminabil*, pretext pentru a sugera ceace trebue să vină deabia după aceia. Nicăeri parcă, în toate ma-

Vom preciza aci mai în detaliu aceasta. Există o oscilaţie a sufletului nostru, între concret şi abstract. Orice element abstract tinde să capete o justificare, o ilustrare, o *echivalenţă* în concret. Dar mai este şi partea cealaltă a procesului. Orice concret îşi construeşte o *echivalenţă* în abstract. Concretul vieţii se transfigurează în abstracţiunea morţii care nu este decât o formă, o figură ideală a nemuririi. Concretul social se echivalează în abstracţiunea autorităţii. Concretul «trăirii» religioase devine abstracţiunea «legii». Singur poporul român, cum remarca d. N. Iorga, are forma linguistică de *lege* pentru a echivala *religiunea*.

---

nifestările minunate ale acestui suflet rumânesc, nu apare mai limpede acest caracter de *realitate crucială:* în măsura în care realizezi în concret imponderabilul, trezeşti ecoul care spiritualizează concretul. Şi deabia din realizarea aceasta sub zodia pipăibilului, se năzare prezenţa unei lumi dincolo de concret, se sugerează stihia şi taina.

Dacă dorul şi doina înseamnă partea de misticism şi nostalgie a sufletului rumânesc, ea îşi află îndată polul opus, elementul antagonist, în sârbă şi horă. Dorul şi doina sunt manifestări ale individualului; jocul săltăreţ, violent, concret, este o formă a colectivului. Găsim în el un rost de scuturare din mrejile misticei, reîntoarcere la concret, la vigoarea fizică, la deslănţuirea nevoilor trupului.

Procesul acesta se sapă şi mai adânc odată cu *chiuitura şi strigătura.* Cântul are nevoie de concretul cuvântului, nu cuvântul liric, nu spovedania lăuntrică ci forma critică, socială, ironia rece, incisivă, exprimarea adevărului violent, sub forma acestei epigrame strigăte care e cuvântul ce însoţeşte dansul.

Apoi revenirea la taină şi stihie se produce din nou. Deastădată prin *basm şi legendă.* E, pe de o parte, nevoia de a idealiza şi de a personifica idealizarea — sub zodia frumosului uman — iar pe de altă parte, de a introduce sensul şi atmosfera mistică în rosturile cosmice. Aşadar sublimare, reîntoarcere la stihial, la taină, la idealizare şi din nou repunere a subconştientului în eterna oscilaţie dela obscur la luminozitate, din nou nevoia de a concretiza atât idealul (Făt-Frumos, Ileana-Cosinziana) cât şi stihialul (zmeul, muma-pădurii, etc.)

Procesul de oscilaţie îşi urmează şi mai departe calea. *Ghicitorile* sunt exemple vii de luciditate spirituală, de putere de inventivitate şi imaginaţie. In ghicitoare, totul înseamnă sistem logic, unitate perfectă. Forma de prezentare se îmbracă însă în haină poetică, nu se mai adresează inteligenţii ci intuiţiei. Nu e o problemă seacă ci o surprindere imaginatorie a sensului. Din nou deci polaritatea clarităţii şi a tainei.

Procesul devine însă minunat în *Proverbe.* Aci, inteligenţa spontană a poporului, puterea de a sintetiza, de a găsi nu numai esenţialul logic ci şi esenţialul intenţional, învăţământul moral, abstracţiunea metafizică a aforismului şi claritatea imperativă a normei, se manifestă în toată amploarea. Există, desigur, cum spune şi D-l L. Blaga, o „nevoie de pitoresc şi strălucire" în proverbe. Luat în bloc, proverbul desemnează polul raţional al spiritualităţii. Luciditate, amărăciune, resemnare, violenţă, claritate, nuanţare subtilă, înălţime morală, practicism, sfătoşenie, toate acestea pot constitui un întreg. Luate între ele, înseamnă însă, din nou, izvod nesecat de polaritate, trecere dela inteligenţă la intuiţie, dela fond la formă, dela intenţie la act.

Exemplificările sunt numeroase. Noi ne oprim, deocamdată, aci.

Nu ştim dacă acest adevăr a fost până acum emis de cineva. Ne facem datoria de a-l semnala şi, până la proba contrarie, de a ne afirma paternitatea sa.

Aşa dar, din lotul universal al noţiunei de *concret*, sufletul românesc îşi însuşeşte elementul cel mai izbitor: *organicul vital*. In această perspectivă înţelegem acum mai bine de unde vine dragostea românului pentru tot ce e viaţă. Natura sa nu este o natură a simplului peisagiu spaţial. Acest peisagiu trebue populat cu forme de viaţă: pădure, floare, iarbă, pajişte. Poate că şi dragostea sa de animale tot aci îşi are obârşia. Românul extinde ideia dreptului la viaţă asupra întregei lumii însufleţite. Iarba ca şi insecta se bucură de dragostea lui, în acelaş grad. E inutil să dăm exemple din folklor. Ele abundă şi stau la dispoziţia oricui.

Se despride, din toate aceste observaţiuni, sensul unei metafizici populare a vitalului, simţimântul profund al unei filosofii rustice a spiritualului. Nu e vorba de forme animiste sau antropomorfice ci de un simţ echilibrat şi ponderat al explicărilor prin spiritual. Aceia ce e materie, în sensul realismului naiv, rămâne materie. Pentrucă această filosofie reavănă are totdeauna nevoie de o pârghie, de un punct de sprijin în realitatea concretului imediat. Sufletul românesc nu însufleţeşte decât aceia ce *poate fi însufleţit*. Pământul e pentru el pământ adică materie dar şi matrice a vieţii şi a morţii. Cerul însă, cu toată amploarea şi măreţia lui, rămâne aceia ce este: o lume de forţe şi de corpuri cu care omul nu face decât un târg ideal. Ni-a fost dat, cu ocazia primelor cercetări monografice, sub direcţia profesorului D. Gusti, în comuna Goicea-Mare (Dolj) să anchetăm asupra ideologiei ţăranilor noştri în materie de... astronomie! Şi am primit dela toţi bătrânii satului un răspuns în care se spunea; Stelele cerului merg pe boltă pentrucă au desigur «legile lor de mers»! Notăm aci, afară de minunata intuiţie a sensului legii «ştiinţifice» şi această latură de pură obiectivitate, lipsa oricărui element animist sau antropomorfic.

Insăşi legendele populare îşi au domeniul «trans-

figurărilor» lor pe pământ, printre oameni, plante, animale, şi rar sau aproape deloc printre corpurile lumii cereşti. Şi doar cerul este primul domeniu în care imaginaţia şi fantezia animistică şi-ar fi dat drumul!

Există deci în sufletul nostru românesc, în strânsă legătură cauzală cu aceia ce am numit nevoia organicului ca simbol al spiritualului, o perfectă echilibrare, un simţ al disciplinei mintale, o măsură a puterilor, o graniţă a îngăduitului.

Să tragem deci toate concluziile ce se impun din cele până aci arătate:

Cultura noastră, pentru a reprezenta matca spirituală din care va trebui să răsară şi să se afirme, va avea o ţinută sofianică, adică ortodoxă în sensul metafizic ce l-am găsit ortodoxiei, se va elabora într'o atmosferă de spiritualitate, cu respectul echilibrului între material şi imponderabil, va tălmăci totdeauna nevoia adâncă a structurei sufletului nostru etnic de echivalare a spiritualului prin organic, şi a organicului prin spiritual dând totdeauna însemnătate categoriilor vitalului.

* * *

3) Participaţia la supra-temporal

(Sensul eternităţii etnicului)

Mioriticul conţine în bogăţia elementelor sale punţi spre «*celălalt tărâm*», undiţe în care intuiţia prindea crâmpeele eternităţii. Spaţiul cu înfăţişerile sale de intuiţie a limitatului şi a nelimitatului de orizont, între subteran şi boltă, spaţiul în sens de suprafaţă—limită între ceeace se vede şi ceeace se presupune, spaţiul în sens de graniţă între viaţă şi moarte, lumină şi besnă, este ceva dat oarecum în afară de băerile timpului. Reluând o frumoasă figură de stil a d-lui L. Blaga, am putea spune că, după cum sunt popoare care fac *risipă* de spaţiu, sunt popoare care fac risipă de timp. Românul face risipă şi de spaţiu şi de timp. Există, cu alte cuvinte, o strânsă atârnare între înţe-

legerea și acceptarea realității unui vast spațiu indefinit, ca și a unui vast timp nedefinit. Imprăștierea locuințelor pe spațiul românesc, chircirea lor în imediată apropiere a solului ne-ar aduce însă la o formulare în care să înlocuim spațiul, așa cum am și făcut, prin suprafață.

Intinderea pe porțiuni mari de teren, chircirea la suprafață, adeseaori scotocirea în imediată adâncime, (coliba, bordeiul) ne obligă parcă să admitem o *risipă de suprafață*, ca o urmare a unei teme inconștiente a adâncului subteran.

Orișicine a remarcat la poporul român și la toate popoarele cu o anumită bogăție de împrăștiere în spațiu (condiționată și de adânci cauze economice de altfel!) o inaptitudine foncieră în aprecierea cantitativă a distanțelor. E un fenomen curent, de toți cunoscut. Unii au văzut aci o nepotrivire între spațiu și unitatea cultă de măsură, kilometrul de obiceiu. Țăranul neavând o noțiune precisă a kilometrului, va greși în aprecierea distanței prin această unitate de măsură.

Văzută astfel problema, ni se pare profund greșită. Țăranul nu judecă spațiul său prin unitatea de măsură ci *prin timpul pe care îl pune el ca să îl străbată.* Dar nu e cu atât mai puțin, acum, o inaptitudine în aprecierea timpului său. Fenomenul e și mai simplu dar și mai adânc. Țăranul nu apreciază nici spațiul, nici timpul, *sub porunca grabei.* Risipa de timp este la el surplus de timp, iar surplusul de timp este o urmare a lipsei de grabă. Trăind într'un ritm sufletesc mai lent, nepreocupat de griji prea agitate, va măsura timpul prin măsura lui.

Ceace este și mai ciudat și ceace confirmă teoria noastră este că orice spațiu plin, spațiu cu bogăție de repere, este mai scurt psihologicește. Acelaș lucru privitor la timp. Dar tocmai acest adevăr psihologic nu se confirmă aci. Spațiul șesului este de obiceiu gol. Ondulațiile sale sunt iluzionante. Ar urma atunci ca acest spațiu, să pară, psihologic, mai lung, obositor de lung. Pare întradevăr, *dar nu săteanului* ci *orășanului.* Pe de altă parte, omul de munte, acolo unde terenul

este accidentat. cu surprize la fiecare pas, cu cotituri și schimbări brusce de perspectivă, are o intuiție foarte justă a spațiului și a timpului. Aci ritmul este aproape monocronic. Distanțele lungi, intervalele îndepărtate produc dese pierderi a noțiunii de măsură regulată a ritmului. Ascultați o doină! De câteori nu se întâmplă ca o anumită notă să se prelungească deodată, chinuitor de mult, făcându-te să pierzi noțiunea ritmului propriu, oricât de larg ar fi el! Dimpotrivă hora și sârba, prin iuțeala lor de ritm, produc tocmai egalizarea monocronică a intervalelor.

Aceia ce e ritmul propriu al bucății muzicale este și ritmul milenar al vieții pe meleagurile plaiului. Un ritm lent adică o risipă de intervale de timp, adică o risipă de timp. Fenomenul acesta e caracteristic, și a fost remarcat la mai toate popoarele orientului.

Așa dar spațiul românesc (pentru a ne limita aci întrucât nu avem date privitoare și la celelalte popoare megieșe) este un spațiu-suprafață. Nu izbucnește pe el nici o arhitectură, nici o țâșnire în sus, în înalt. De departe, ascuns fiind și de o ondulare de relief, *nici nu se vede*. Singură biserica face excepție, prin clopotniță. Dar clopotnița, ca element arhitectural înglobat bisericei, este de dată relativ recentă. Ar fi poate interesant un studiu din acest punct de vedere. După câte știm, majoritatea bisericilor clădite de un Ștefan nu se caracterizează prin înalt. Clopotnița, ca loc unde e clopotul, este o clădire sau o așezare de stâlpi cu un acoperiș, unde e fixat clopotul, alături sau în fața bisericii. Vor fi desigur aci explicări istorice, politice, economice ce nu vor lipsi să producă dovezi irefutabile. Trăind mereu sub teama călcărilor dușmane, înaltul arhitectural ar fi atras atenția. De aci poate nevoia de a nu fi văzut. Sau poate sărăcia în material, sau imperfecția artei arhitecturale a meșterilor. Dar iată biserica din munte; biserica maramureșană de pildă, cea ardeleană, în zid sau lemn, cu sulița avântată a clopotniței! Cum să o explici prin deficiență arhitecturală! Sau prin cauze economice și politice! De aceia trebue mai degrabă să vedem in această planitudine a așeză-

rilor umane o influenţă subconştientă a suprafeţii pentru şes, a vârfurilor pentru regiunile de munte. Omul de şes şi de plaiu este omul geometriei plane, omul vieţii într'un spaţiu-suprafaţă bidimensional.

Privită astfel, natura ne poate da iluzia uşoară a unei încremeniri dincolo de timp în *atemporalitate*. Obişnuit să facă risipă de timp, omul meleagurilor rumâneşţi se situează dincolo de timp, deasupra timpului, într'o încremenire transcendentă care coboară peste suprafaţa spaţială aşa cum cerul coboară peste peisagiul orizontic.

Acest orizont care tinde să înglobeze vertical, de la el în sus, sensul supratemporalului şi dela el în jos, sensul necuprinsului subteran, este o imagină simptomatică a unei polarizări psihice între cer şi pământ, temporal şi supra-temporal, viaţă pământească şi viaţă cerească.

Pământul, adică realitatea concretă dela orizont în jos, înseamnă imagina contingenţelor şi nevoilor vieţii cotidiane, suportul tălpilor picioarelor, temporalul sau vremelnicia, negaţia morţii ca act fizic de transfigurare dela a fi la a nu mai fi, pe când cerul înseamnă o boltă de lumină, o imagină aproape materializată a supra-temporalului, un transcendent care *stă*, într'o încremenire eternă, surprins parcă în ultima fază a unui proces de coborâre, înseamnă lumină, viaţă, matcă de ipostaziere a idealului, a eternităţii.

Aşa ni se pare a fi primul act din marele proces care pune în sufletul românesc temelia sensului de supra-temporal al eternităţii.

Odată stăpân pe categoria eternului, sufletul operează de aci înainte o serie de transfigurări ale realului concret.

Eternul metafizic. Rezultă din toată această sublimare în sub-conştientul popular a cerului şi a pământului, o înţelegere, sub diferite faţete, a noţiunii obscure dar precise, de eternitate. Mai întâi un sens general al eternului, un fel de *veşnic metafizic*, despovărat de categoriile religioase. Ceva veşnic în esenţă, durând veşnic în timp. Poate că obiectul imediat în

care se concretizează esenţa veşnicului, să fie însăşi pământul sau natura. Stăruinţa, în cântecul popular, al verdelui poate să însemne simbolul eternei reînoiri a naturii.

Este iarăşi ciudat cum acest popor al nostru, trăind într'o climă destul de aspră, obişnuit cu albul zăpezilor iernii, cu crivăţul şesului, cu furtunele iureşe ale munţilor, nu a introdus în gama cântărilor sale, din natură, decât verdele! Aspectul acesta de veşnică şi neclintită transfigurare din care românul nu acceptă şi nu caută decât partea vitalului, ignorând partea negaţiei, lipsa vieţii botanice, ne duce spre o nuanţă de veşnic al naturii cosmice. Deoparte aci, pe pământ, totul rămâne şi revine. Nu există schimbări esenţiale. In vreme ce aşezările şi vieţile omeneşti sunt supuse distrugerii şi pieirii, natura cu îmbrăcămintea ei vegetală e îndefinită. Dar mai pronunţat încă decât în domeniul acesta al biologicului, ni se prezintă veşnicul sugerat de boltă. Există un sens al încremenirii bolţei, după cum există, mai evoluat, un sens al eternităţii legilor mişcării astrelor. Pentru acest popor de plugari şi de păstori, cunoscători adânci ai cerului şi ai zodiilor, bolta reprezintă, faţă de pământ şi de viaţă, *tăria*. Unui cercetător atent al folklorului, sub toate aspectele sale (cântec, doină, baladă, legendă, basm, etc.) nu-i va fi greu să poată culege confirmări nesfârşite ale acestor sugestii.

Eternul religios. Acolo însă unde concepţia veşnicului îşi arată toată amploarea însă, este în domeniul religiosului. Păstrători, din cele mai îndepărtate vremi tracice, al unui sens superior al nemuririi, veşnicul spiritual nu poate fi decât o înfăţişare, nu firească ci fatală. Creştinismul cu ideia sa fundamentală a unui Dumnezeu unic şi etern nu ar fi putut găsi nicăeri o matcă mai bună de sălăşluire. Raportul dintre temporar şi etern este firesc neamului acestuia întreg. A trece la cele veşnice înseamnă a te întegra prin spirit care e nemuritor, unei realităţi complexe, ierarhice, precise, ortodoxe, de obligaţiuni şi moduri de a dura în veşnicie. Nepăsarea şi seninătatea tracului în faţa

morţii, curajul român în faţa sfârşitului, misticismul slav în faţa pieirii din temporar, s'au contopit în sufletul nostru. Bocetul femeilor este doar o slăbiciune pe care bărbatul o tolerează dar pe care, pentru el, nu şi-o poate îngădui. Pentrucă, în măsura în care, ca viaţă aparţine cosmicului, în aceiaşi măsură, ca entitate supratemporală, românul aparţine veşnicului. El se încorporează acestui veşnic pe două căi, ambele stând sub semnul mioritic. Ca trup vremelnic el se face una cu pământul veşnic; ca suflet fără de moarte, el se *suie* spre cer, o altă înfăţişare a veşnicului absolut. Iar cerul şi pământul stau în raportul în care stau, numai prin tăetura pe care o face, între ele, orizontul mioritic.

Eternul etnicului. Era firesc atunci ca din suprapunerea acestor două planuri de înţelegere, să rezulte o altă interpretare, o altă nuanţă, a etnicului. Dacă pământul este făgaşul cel mai apropiat al veşnicului şi dacă viaţa, prin ajutorul acestei matrice de reînoire necontenită, este şi ea veşnică, *neamul* care trăeşte pe el, *moşia* pe care trăeşte şi moare, *legea* sub care îşi dă duhul şi în care se botează, participă, toate la nemurire şi la veşnicie. După cum orizontul în geometria suprafeţei, nu limitează ci tocmai sugerează nelimitarea, viaţa neamului legată de a strămoşilor în indefinitul istoriei şi în indefinitul aparţinerii la moşie va fi proectată în veşnic. Există deci un orizont etnic în care se întinde, îndefinit, neamul, după cum există un orizont spaţial, în care se întinde, îndefinit, suprafaţa cosmică.

Vom face aci, ca o auto-obiecţiune, o paranteză. Sunt popoare ale căror realizări de natură arhitecturală, de pildă, fac să se nască în sufletul spectatorului, impresia eternităţii. Şi sunt şi aci două feluri de impresii foarte deosebite. Arhitectura assiro-chaldeană babiloniană, egipţiană, de pildă, dau o impresie—şi nu e un paradox aci—de *eternitate încremenită în colosal.* Un fel de eternitate statică. Arhitectura gotică dimpotrivă, în măsura în care realizează grandiosul, sugerează şi elanul către îndefinit, către înalt. Aceste lucruri au fost cu prisosinţă afirmate, dela Chateaubriand

încoace. Arhitectura bizantină aduce o notă asemănătoare cu prima: ceva care e dat, care stă, nici în sensul—verticalei gotice, nici în sensul plinătății spațiale assiro-egipțiene. Acesta este și punctul de vedere al d-lui L. Blaga și al altora pe care el însuși îi citează. Dar indiferent dacă avem de aface cu o eternitate încremenită sau cu o eternitate în sbucium, există ceva în toate aceste arhitecturi care sfidează timpul. Ceva clădit pentru eternitate, în dimensiunile veșnicului. Ceva parcă în care epoca respectivă, generația de lucrători și făurări ai acelei arhitecturi ar fi încercat să se eternizeze. Ceva în fine care a izbucnit **odată** ca fapt istoric, și care *nu se mai repetă*. Acest sens al statorniciei în colosal, este caracteristic în special evului mediu feudal. Pe aceiași linie de conduită spirituală sunt construite și catedralele și cetățile. Dimpotrivă popoarele orientului ortodox, cu o excepție parțială a Bizanțului, au o arhitectură a proporțiilor reduse. Dacă circumscriem punctul de vedere numai la arhitectura noastră, fenomenul este evident, cu excepții infime. Explicarea istorică ce se dă este foarte bună dar e parțială, după părerea noastră. Izbeliștile istorice au constrâns poporul acesta la o viață fragmentară; desele năvăliri barbare l-au silit să lucreze în mic și în superficial. Din arhitectura lui nu se poate deci desprinde nici un sens al eternității. Așa ar fi concluzia explicării istorice. Și totuși nu e așa. Sensul *veșnicului etnic* nu rezultă la noi din izbucnirea, *la un moment dat*, a unei arhitecturi colosale și în încremenire sau în elan. El se află însă, și stă în perfectă armonie cu ideia veșnicei reînverziri a naturii, tocmai în stăruința încăpățânată, mută, neclintită, cu care poporul acesta, lovit periodic, fugind periodic și revenind periodic, și-a refăcut rosturile fără cârtire și fără să-i pese că o nouă furtună i le va zdrobi din nou. Sensul veșnicului românesc nu este deci nici încremenirea extremului-orient, nici elanul gotic unic ca apariție epocală, ci un veșnic al veșnicei repetiri, un etern al eternului ritm. Omul și neamul nu fac altceva decât să imite natura. Nu prin indivizi, nici prin epocile lui este

veşnic neamul acesta ci prin indefinita lui reînviere ciclică. Intr'o parte predomină elementul individual şi se înalţă catedrala sau cetatea una, odată pentru totdeauna, ca înfăţişare şi perzistenţă fizic individuală, dincoace predomină elementul colectiv, stă dârză nu biserica fizică fără moarte, ci veşnica neconstruire a Bisericii ca ideie, ca necesitate eternă sub toate schimbările ei fizice. Omul ca şi viaţa socială, aparţin deci cosmicului nu numai prin relaţiuni materiale ci şi prin *identitate de ritm*. Există un ritm al veşnicei reînvierii a naturii. Va exista deci un ritm al veşnicei reînvieri a neamului prin generaţii, un ritm al veşnicei reclădiri a aşezărilor româneşti.

In concluzie deci vom putea spune:

O cultură a noastră în care nu va palpita subteran un fior al eternităţii sub toate aspectele ei, metafizică, religioasă, etnică, va putea să fie o cultură a oricui dar nu o cultură a noastră. Trebue să regăsim şi să infiltrăm, nu prin programe sau deziderate acest fior, în cultura noastră, ci prin mecanica firească şi fatală prin care se incorporează în orice operă, viaţa şi sufletul creatorului ei. Numai atunci cultura noastră ne va reprezenta pe noi şi nu va mai reflecta nimic din nici un împrumut ce ne este, esenţial, străin.

* * *

4. Acceptarea supranaturalului

(Sinteza misticului cu raţionalul)

Ne rămâne acum să facem sinteza tuturor acelor elemente structurale ale sufletului românesc ce au părut disparate la prima vedere. Putem într'adevăr, stabili două grupe de înfăţişări sufleteşti ce par antagoniste şi între care numai viaţa poate stabili un principiu de unitate. In prima grupă axa o formează misticismul, nevoia de a primi în structura vieţii sensul supra-temporalului şi tendinţa de a accepta, ca pe o realitate aproape logică, firească, supranaturalul. Cu un cuvânt:

există în sufletul şi în dinamica proprie a neamului nostru un înrădăcinat *simţ al minunii.* Minunea, cu cu toate caracterele ei pur teologice este un dat imediat fără umbrele îndoelii.

In grupa a doua stau toate însuşirile de claritate, de logică, de ordine lumească, de autoritate, de măsură, de disciplină pe care le-am relevat mai înainte. Poporul nostru ar părea, în prima perspectivă, că face parte din clasa pe care Joung o denumise a *introvertiţilor*, iar în a doua, din aceia a *extravertiţilor*. Poate vor fi unii care să încerce să împace, după reţetele banale ale ştienţismului, ambele înfăţişări într'o categorie mixtă, mediană în care să se cuprindă elemente din prima clasă amestecate în proporţii variate cu elemente din clasa opusă. Ne împotrivim dela început unei atari falşificări a realităţii. Pentrucă ambele grupe de elemente se află *întregi*, bine diferenţiate, individualizate, în structura sufletului nostru. Şi totuşi dincolo de ele, deasupra lor, există unitatea.

Să trecem din nou în revistă câteva înfăţişări mai caracteristice ale acestei dualităţi. Vom aminti numai câteva etape, fără a stărui.

Misticismul şi realismul. Primul îmbracă atitudini totalitare, se manifestă oarecum global; cel de al doilea însă se prezintă cu caractere bine acuzate în toate împrejurările vieţii individuale şi colective. Nevoia concretului, predominarea practicului, spiritul de ordine, de disciplină, apropierea de toate categoriile lumescului, sunt forme ale raţionalului. Ele ar putea constitui cu un cuvânt, *duhul vremelniciei.* [1]) Pământul pe care munceşte, dragostea pentru ceace îi aparţine, simţul, aproape violent, al proprietăţii, nevoia de a transpune în concret spiritualul, sunt manifestări evidente ale acestui popor al nostru.

Dealtă parte însă găsim, ca un pol opus, *duhul veşniciei.* Dacă, privit din prima înfăţişare, descoperim un ascuţit simţ al realului, privit din a doua a lui înfăţişare, deosebim însă un adânc simţ al supranaturalului. S'a manifestat acest simţ şi se manifestă, sub

1) După frumoasa expresie a d-lui L. Blaga.

nenumărate înfăţişări. Voia omului este sub voia lui Dumnezeu. Aceia ce omul nu mai poate face, face Dumnezeu. «Nu sunt vremurile sub om, ci bietul om sub vremi». spune cronicarul.

Faptele istorice sunt numai împlinite de om, nu şi poruncite din voia lui. Există, pentru român un sens dumnezeesc al istoriei. Domnul Ţării stă pe tronul voevodal, nu din voia omului ci ca *uns* al lui Dumnezeu. Izbeliştele istoriei sunt privite, de înţelepciunea populară, drept semne ale *mâniei* Celui de Sus. Marele Ştefan vedea în orice victorie a sa, voia lui Dumnezeu şi puterea Lui, nu voia sa şi puterea armatelor sale. Nevoia supranaturalului nu este numai a trecutului.

I-a fost dat acestui popor să-şi dovedească din nou spiritualitatea în plină contemporaneitate. Fenomenul dela Maglavit, în toată măreţia lui biblică, nu este decât o nouă afirmare a nevoii omului de supranatural şi minune, o evadare din cotidianul practic şi raţional.

Melancolie şi ironie. Aspectele oscilante ale psihismului românesc îmbracă, după cum am văzut, multiple feţe. Doina cu nostalgia ei, cu indefinitul aspiraţiilor ei, cu dorul care îi formează esenţa specifică, este un elan spre necuprins. spre mistică, spre iraţional; chiuitura, această epigramă populară, sârba, strigătura, anecdoticul, sunt reveniri periodice, constante, la vremelnicie, la pământ, la viaţa socială imediată.

Practicul şi Teoreticul. Pentru un cercetător—sub acest unghiu.—al proverbului popular, va apare evident un fapt ce până acum nu a fost încă relevat; că există în această zestre de înţelepciune populară două atitudini distincte, aproape ireductibile, de multe ori antagoniste. Ceace se afirmă într'un proverb, se neagă în altul. Iată de pildă proverbele privitoare la *minte* şi *noroc*. In unele se afirmă precumpănirea norocului, în altele, a minţii. Şi lucrul este adevărat pentru majoritatea proverbelor noastre. Unele se ridică la culmi de idealism, altele se coboară la o mentalitate elementară, prozaică, oportunistă. Unele sunt lapidare formulări teoretice, altele compromisuri cu vremelnicia. S'ar părea

că nu există nici o unitate. nici măcar aparentă, între aceste polarizări, atât de deosebite ca natură.

Noroc și ursită. O altă înfățișare specific românească este acea filosofie a norocului, opusă antinomic destinului tragic. Ideia norocului nu este o urmare, un ecou, cum ar putea să pară, al ursitei tragice. Norocul se aseamănă oarecum, cu harul. Este o derogare dela destin și dela toate regulile determinismului naiv.

Omul cu noroc scapă din toate încurcăturile, iese din toate impasurile, nu prin virtuțile proprii ale rațiunii sau ale voinței ci printr'un decret al supranaturalului.

Fă-mă mamă cu noroc
Și m'aruncă 'n foc! sau
De cât un car de minte
Mai bine un gram de noroc.

Norocul, în filosofia populară, nu este fatalism ci o nouă înfățișare a ursitei, o forță favorabilă care e dată sau nu e dată în structura însăși a vieții omului, o manifestare a supranaturalului după cum tot supranatural este și destinul tragic.

Odată cu această facultate de a înțelege nefirescul, poporul a putut creia toată acea literatură de basme, de legende, de explicări suprafirești a lumii. Acestei facultăți de asimilație a supranaturalului în cadrele naturalului se datoresc toate obiceiuirile, toate superstițiile. pe deoparte, fondul minunat religios, pe de altă parte. Păstrând încă neatinse legăturile sale subpământene cu cosmicul, poporul românesc a menținut în spiritualitatea lui *simțul minunii*, ca o realizare a irealizabilului prin supranatural.

Organicul și spiritualul. Pentru a putea plasticiza spiritualul, și mai cu seamă spiritualul religios, românul a întrebuințat categoriile organicului. Dar această metamorfozare s'a făcut datorită unei nevoi imperioase. S'ar părea, într'adevăr, că există identitate sau chiar o posibilă confuzie între organic și spiritual, pe deoparte, între mistic și rațional, pe dealtăparte. Că, din acest punct de vedere, organicul se poate asimila

cu raționalul iar misticul cu spiritualul. O asemenea confuzie este însă numai aparentă. In sinteza dintre organic și spiritual stă un proces sub zodia *trăirii*, pe când în sinteza misticului cu raționalul domnește categoria *gânditului*. Intr'o parte sinteza se operează deci sub porunca nevoilor vieții și a trăirii religioase sau estetice, pe când aci se operează o sinteză sub porunca nevoilor înțelegerii. Intr'o parte deci avem o atitudine *activă*, dincoace, o atitudine *contemplativă*.

Unitatea în diversitățile pe care le-am schițat aci nu se face prin renunțări, prin compromisuri, prin retușări. Ea stă în însăși natura unitară a sufletului etnic. Există un proces continuu de oscilație între mistic și rațional în care unitatea este dată chiar în existența acestei oscilațiuni. Ea garantează și ferește spiritul românesc de a se încorpora exclusiv atitudinii mistice ca în cultura indiană de pildă, sau a încremeni în atitudinea speculației raționale ca în culturile cu caracter strict rațional cum e, de pildă cultura franceză.

Cultura românească veche, în manifestările sale cele mai caracteristice, în înțelepciunea cronicărească, în bogata literatură religioasă veche, în folklor precum și în anumite forme de producție cultă, păstrează acest caracter esențial de căsătorie între mistic și rațional. Ca manifestare cultă o întâlnim la Hașdeu, Eminescu, etc.

Numai o falșă filosofie a clarității întovărășită de o falșă filosofie a materialismului, oploșite la noi prin intermediul orașului și pătrunzând numai în suprafețele sufletului nostru, au putut să întunece linia de conduită pe care ar fi trebuit să o urmăm, arătându-ne căile pe care am mers întru înstrăinarea noastră de noi înșine.

O viitoare cultură autentic a noastră va trebui să cuprindă în structura ei subterană, să lase să izbucnească mereu în suprafețele ei de luminoasă afirmare acest simț al misterului și minunii, această comuniune fecundă și minunată dintre bogățiile misticului și însoritele piscuri ale raționalului. Ne mai rămâne să încheiăm aceste considerațiuni cu o scurtă privire asupra aspectelor de ansamblu ce rezultă firesc

din admiterea acestor patru puncte cardinale ale culturii românești.

Reluând definiția pe care am dat-o culturii —*totalitate de bunuri spirituale și materiale rezultând din natura sufletului etnic respectiv* — cultura românească va trebui să prezinte patru aspecte diferite dar avându-și obârșia în acelaș fond de spiritualitate

Aspectul realizărilor în concret

Ne-am plâns și ne plângem cu bună dreptate că formele sociale și politice pe care le avem la îndemână, nu corespund firii noastre. Și nu corespund pentrucă nu am făcut decât să le luăm deagata dela apus. Toate aceste forme constituesc ceace în mod curent numim *civilizație*. Formele noastre economice, politice, juridice, administrative, sociale, sunt mărfuri de import. Forma noastră de Stat cu o Constituție copiată, când după constituția franceză, când după cea belgiană, este ea însăși ceva ce nu a răsărit din nevoile noastre firești. La un popor cu o majoritate zdrobitoare de țărani, noi am așezat o constituție de spirit orășenesc, am impus o administrație de biurocratism orășenesc, am orânduit o economie cu caracter citadin, am creat o jurisdicție străină de obiceiurile și de firea noastră, am adoptat sisteme de educație și de instrucție cu aspect realist, abstract, materialist împotriva cărora luptă de câteva decenii spiritul nou al școlii active chiar acolo de unde noi am adus — trist trofeu — o instrucție bazată pe memorie și o educație bazată pe această instrucție tipizantă.

Fără a fi revoluționari credem că e vremea să revenim la o totală schimbare de perspective. Indiferent de programele ce se agită — cum e de pildă noul program de stat țărănesc, menirea conducătorilor acestei țări este să ne dea drept cadru de viață și de manifestare, un stat nou, *Statul Românesc.* Care vor fi formele axiale ale acestui stat? Ele vor trebui să țină seama de caracterele psihice fundamentale ale neamu-

lui acestuia. Ne trebuie o revoluţie lentă de prefacere şi de reîntoarcere la adevăratele noastre formule.

In domeniul economic, acelaş imperativ: o viaţă economică având drept axă primatul *românismului*. O structură pe baze cooperatiste este poate formula ideală pentru statul nostru şi pentru acest popor care îmbină în el atât exigenţele economice ale individualismului cât şi pe cele ale colectivismului. Cunoaştem un exemplu european în această privinţă: Danemarca. Un stat cu o minunată organizare cooperatistă. O excursie prin această ţară ar fi poate salutară pentru viitorii reformatori ai statului nostru.

La un asemenea stat nou, formele actuale de organizare administrativă, cu povara în fapt a centralizării (deşi în drept noi trăim într'un regim de descentralizare administrativă) şi a biurocratismului, vor trebui direcţii noi de organizare şi de structură administrativă.

Toate aceste reforme ce se cer imperios îndeplinite, vor fi însă nule şi seci dacă nu vom reuşi să schimbăm mentalitatea actuală, înlocuind-o cu o nouă spiritualitate ce s'ar putea formula în puţine cuvinte: disciplină, simţul datoriei, dragostea de muncă, cinste, demnitate omenească sub toate aspectele ei (politică, economică, morală, funcţionărească), credinţă şi iubire de neam. Ni se pare a intrevedea piatra de temelie a acestei noi spiritualităţi atât în îndrumarea nouă ce se cere dată învăţământului nostru de toate gradele, cât şi în noua organizaţie a tineretului în *străjerie*.

Aspectul idealizărilor în abstract

Bunurile spirituale ale unui popor îşi află expresia lor ideală în abstracţiunile ştiinţei dar mai cu seamă în cele ale filosofiei. Iată pentruce numai prin cercetarea producţiilor filosofice, putem, cu mare precizie, să determinăm coordonatele psihice ale unei culturi. Dacă am lua, de pildă, filosofia germană pentru a o compara cu cea franceză, deosebirile temperamentale

şi caracteriologice ale celor două popoare, ne-ar apare cu evidentă prisosinţă. Descartes alături de Kant înfăţişează, chiar pentru un cunoscător mai puţin versat, două lumi diferite, două suflete diferite. La unul predomină claritatea raţională în vreme ce celălalt, pentru a-şi încheia perspectivele metafizice ce decurgeau din admiterea «lucrului în sine» trebuia să se ridice până la misticismul cel mai fervent în a sa «Critică a Raţiunii Practice». In Franţa, materialismul unui Condillac, La Métrie, Holbach, etc. pleca din nevoia clarităţii în vreme ce în Germania acelaş materialism era fructul cercetărilor laborioase ale ştiinţei timpului, cu toate defectele şi generoasele sale elanuri. Acelaş avânt al ştiinţei însă trebuia să ducă, în Franţa, la perspective sociale, instaurând credinţa în progresul indefinit al speciei umane, cum se exprima un Condorcet sau Renan, pe când în Germania el însemna, dimpotrivă, o scufundare în technicism şi maşinism. Pe de altă parte, spiritualismul francez începând cu Descartes şi Pascal trecând la Maine de Biran, Ravaisson, Lachelier, Renouvier, Boutroux şi culminând cu Bergson, era un spiritualism al clarităţii şi al simplicităţii. E interesantă, în această privinţă, formularea celebră a lui Bergson: «La philosophie c'est l'esprit de simplicité». In Germania dimpotrivă, idealismul post-kantian cu trinitatea Fichte-Schelling-Hegel, înseamnă predominarea spiritului de constructivism raţional, prolix, mistic aproape, în aspectul său general.

Care este materialul filosofic şi ştiinţific al nostru prin care să determinăm măsura de realizare a spiritului nostru în domeniul abstracţiilor gândirii? Din păcate, relizările sunt neînsemnate. Şi din cele care sunt nu toate sunt şi reprezentative. Ne rezervăm dreptul de a discuta în altă parte, acest aspect al problemei. O filosofie românească însă, adică o filosofie care să răspundă fiinţei noastre spirituale şi axelor sale cardinale, nu va putea fi în nici un caz o filosofie a materialismului aşa cum a încercat-o, fără succes de altfel, un V. Conta. Iar un spirit ştiinţific românesc, la rândul său, va avea, va trebui să aibă sens de spiri-

tualitate, deosebit de pildă de spiritul ştiinţific german sau de cel social francez. Prin ceiace a dat până azi, prin personalităţile sale ştiinţifice, poporul nostru (ne gândim la un N. Vaschide, un Levaditi, un G. Marinescu, un N. Iorga, etc.) ne apropiem, pe acest tărâm de o realizare ce ne-ar putea reprezenta poate mai din plin pe această cale decât prin filosofie. Dar şi aci nume ca un C. Rădulescu-Motru, L. Blaga, şi o întreagă falangă de tineri gânditori, sunt semnele unei victorii rumâneşti.

Aspectul cristalizărilor estetice

Domeniul în care însă sufletul românesc îşi dă deplina măsură a puterilor sale făcându-ne să-i prevedem o cale de strălucită afirmare de cultură, este cel estetic. Poezia populară, pe de o parte, cu o culme de capod'operă cum e Mioriţa, muzica populară, ambele necunoscute încă, neexploatate şi peste care va trebui să se grefeze viitoarea producţie cultă, prezenţa în arta noastră a unui Eminescu, a unui G. Enescu, toată falanga în fine de muzicieni ai clipei de faţă (Sabin Drăgoi, Stan Golestan, Al. Constantinescu, G. Georgescu) sunt dovezi ale unor necontestate puteri de creaţie care deabia acum începe şi pe care dacă nu o putem prevedea, putem totuşi spune în ce direcţie merge.

Va palpita în această artă a noastră tot aceia ce formează adâncul minunat şi reavăn al sufletului nostru. In plastică Grigorescu a fost un singuratec. Pentrucă nu s'a adăpat decât din tezaurul sufletului popular. Atâta vreme cât vom mai sta sub influenţa curentelor străine, moderniste, maladive, tot ceace vom produce va fi desigur străin şi nereprezentativ. Bine înţeles, în domeniul acesta, nimic nu poate fi comandat. Geniile nu apar după voinţă ci prin legi cosmice şi etnice care scapă cunoaşterii noastre. Dar datoria generaţiilor ce vor veni cât şi a celei prezente este o cufundare în valorile şi prezenţele etnice. Ceace putem face, ceace

trebue să facem, este să creiăm noua noastră *atmosferă* românească. Şi asta se face prin muncă şi studiu îndelungat. Desbrăcarea de vechile haine, de vechile mentalităţi, într'o viaţă românească nouă, cu o educaţie nouă, într'o formă politică şi şcoală nouă, va aduce peste meleagurile acestea ale noastre un suflet nou. Trebue să ne pătrundem de acest adevăr ce ni se pare fundamental şi care pluteşte azi în ambianţa noastră spirituală; acela că deabia acum intrăm în adevărata noastră istorie. Că am rătăcit pe toate căile fără a ne cunoaşte destinul, decât în scurte scăpărări de intuiţie etnică. Că azi bate peste sufletele noastre un vânt de izbăvire şi de renaştere. Că trebue să ne aplecăm cu smerenie capetele peste mormintele voivozilor şi peste sufletul gliei noastre pentru a asculta acolo pulsul, bătaia de inimă a destinului nostru de mâine şi de totdeauna.

Aspectul sublimărilor religioase şi spirituale

Forma vieţii religioase a unui popor nu este o urmare a unor împrejurări fortuite sau a unor contigenţe istorice. Poporul îşi adoptă religiunea ce convine structurii sale spirituale. Pentru popoarele răsăritului şi pentru noi românii, singura formă religioasă cu putinţă este ortodoxia. Cum am putea explica altfel persistenţa noastră ortodoxă chiar acolo unde ea a fost mai periclitată: în Ardeal. Proselitismul catolic a făcut tot ce i-a stat în putinţă spre a atrage în orbita papalităţii populaţia ardeleană. Catolicismul însemna pentru ardelean, o garanţie de viaţă mai bună, posibilităţi de redresare. Şi totuşi, în afară de o minoritate infimă, massa a rămas statornic ortodoxă. Insăşi fenomenul trecerii la catolicism nu a fost definitiv. Românii catolici nu au înţel să renunţe complect la credinţa strămoşească şi de aceia au adoptat o formă oarecum intermediară. Sunt «*uniţi*», nu sunt definitiv catolici.

Ortodoxia răspundea unor nevoi latente ale sufle-

tului românesc. Există o echivalenţă între categoriile în care sălăşlueşte spiritul ortodox şi cele în care se desvoltă spiritul etnic românesc. Nevoia organicului ca plasticizare a spiritualului, nevoia misticismului şi a misterului, spiritul de autoritate ce îşi află echivalentul său în Tradiţie, sensul supratemporalului şi al supranaturalului, imperativul cosmicului mioritic şi al sofianicului, toate acestea sunt punţi de legătură între ortodoxie, pe deoparte, şi specificul nostru etnic, pe de altă parte. Chiar lipsa aceasta pronunţată de proselitism şi expansiune ortodoxă, caracterul ei de scufundare în subiectiv decât de împrăştiere în lumesc, sunt urmări ale nevoii de sublimare internă, de *trăire* subiectivă mai pronunţată, de lipsă de imperialism politic al poporului nostru.

Acest caracter de sublimare în domeniul intuiţiei şi al trăirii face ca nevoia raţionalizării, atât de evidentă în catolicism, sau de examen, caracteristică protestantismului, să nu fie prea acuzată în ortodoxie. Nu există propriu zis o filosofie şi o metafizică ortodoxă. Singurele încercări în acest sens sunt, pe lângă scrierile unui Sf. I. Crisostom sau Damaschin, filosofia sofianică a unui Florensky sau Bulgakow sau filosofemele unui Berdjaew. Şi este aci o lacună ce se cere umplută tocmai din cauza structurii sufletului nostru care nu e prin excelenţă mistic ci dimpotrivă, o sinteză între mistic şi raţional.

Iată dece ni se pare că într'o viitoare cultură totalitară a spiritualităţii noastre depline, va trebui să asistăm la fenomenul acesta capital: instaurarea unei filosofii specifice a ortodoxiei. Cadrele sunt dinainte trasate. Experienţele sunt dinainte făcute. Graţie lor o asemenea filosofie ortodoxă va şti să se apere şi de excesele misticismului şi de erorile raţionalizărilor la extrem.

* * *

Am încercat să arătăm care sunt coordonatele ideale ale unei viitoare culturi româneşti plecând dela o axiomă fundamentală: cultura unui popor trebue să pornească şi să reprezinte sufletul etnic respectiv.

Ceace am arătat aci nu formează decât un fragment final dintr'o lucrare mai vastă pe care nădăjduim să o vedem publicată cândva.

Pentru a ajunge la determinarea punctelor cardinale despre care am vorbit a trebuit să arătăm modul de formaţie istorică al poporului nostru şi al sufletului său. Această parte lipseşte din studiul de faţă. Deasemeni, am întreprins, bazaţi pe materialul ce-l avem la îndemână, un tablou al realităţilor psihologice ale poporului nostru. Şi această parte lipseşte de aci. [1]) Din elementele psihismului nostru etnic am dedus apoi, folosindu-ne de sugestiile admirabile ale D-lui L. Blaga, cele patru puncte de orientare între care am fixat axele viitoarei culturi româneşti şi aspectele ei fundamentale.

Sperăm că cei care au avut răbdarea să citească aceste rânduri ne vor face cinstea de a răsfoi, dacă vreo editură românească va binevoi să-şi ia asupra-i sarcina de a edita lucrarea noastră întreagă ce aşteaptă doar lumina tiparului şi cuvântul binevenit al criticei.

PETRU P. IONESCU
Doctor în filosofie, Profesor

Constanţa 25 Aprilie 1937

---

1) Am expus-o, sub formă de rezumat, într'o notă anterioară.

Repartiția orelor pe anul școlar 1934-1935

No. crt.	Numele și Pronumele profesorului	Titlul în învățământ	Materia	Clasele bugetare (Exponentul indică numărul orelor)	Totalul orelor	Observații
1	Diacon Gh. Popescu	Definitiv	Religia	(I-A—VI)^{2} VII^{1} IV-B^{2}	15	
2	Preot V. Georgescu	Provizor	Religia	(I-B—III-B)^{2}	6	Diriginte cl. I-B. Mai are ore la liceul de fete, șc. profes. de fete și șc. de meserii (total 9 ore).
3	Preot Ilarie Reit	Definitiv	Româna	I-A^{5} II-A^{5} III-A^{4}	14	Diriginte clasa III-A.
4	Traian Marcu	Provizor	(Româna (Latina	I-B^{5} II-B^{5} III-B^{4} IV-B^{3}	17	Diriginte clasa II-B
5	Nic. Vasiliu	Definitiv	Româna	IV-A^{3},IV-B^{3},V^{3},VI^{3},VII^{3}	15	Diriginte clasa VII
6	C. Blum	Definitiv	(Latina (Elina	IV-A^{3}, V^{3}, VI^{3}, VII^{3} VII^{2}	14	
7	Petre Caragea	Suplinitor	Latina	III-B^{3}	3	
8	Șt. Topală	Suplinitor	(Latina (Istoria	III-A^{3} I-A^{2} II-A^{2} III-A^{2} IV-A^{2}	11	
9	Iacob Granirer	Definitiv	Franceza	(I-A—V^{3}) IV-B^{3}	18	Diriginte clasa IV-A
10	Gr. Sălceanu	Definitiv	Franceza	(I-B--III-B)^{3} VI^{3} VII^{2}	14	
11	Const. Mureșanu	Definitiv	(Germana (Filozofia	V^{3} VI^{3} VII^{3} VI^{3} VII^{2}	14	Diriginte clasa V
12	Gh. Coriolan	Definitiv	Istoria	V^{2} VI^{2} VII^{2}	6	Degrevat ca Director
13	Nicon Turturean	Definitiv	Geografia	(I-A-V)^{2}VI^{1},VII^{1},IV-B^{2}	14	Diriginte clasa II-A
14	Gr. Someșanu	Definitiv	(Istoria (Geografia (Drept	(I-B—IV-B)^{2} (I-B—III-B)^{2} IV-A^{1} IV-B^{1} VII^{1}	17	Diriginte clasa IV-B

No. crt.	Numele şi Pronumele profesorului	Titlul în învăţământ	Materia	Clasele bugetare (Exponentul indică numărul orelor)	Totalul orelor	Observaţii
15	N. Zăgoicea	Definitiv	Matematica	(I-A—IV-A)^3 VI^3	15	
16	I. Rizescu	Definitiv	Matematica	III-B^3, IV-B^3, V^3, VII^5	14	Diriginte clasa III-B
17	I. Vodă	Suplinitor	Matematica	I-B^3 II-B^3	6	
18	N. Negulescu	Definitiv	Şt.-fizico-chimice	VI^3 VII^3	6	Ca ore suplimentare; Inspector general al învăţ. secund.
19	D. Bratu	Suplinitor	Şt.-fizico-chimice	III-A^4 III-B^4 IV-A^4 IV-B^3 V^2	17	Suplinitor al catedrei d-lui N. Negulescu
20	Onoriu Mironescu	Definitiv	Şt. Naturale	I-A^2, II-A^2, IV-A^2, V^2 VI^2, VII^2, I-B^2, II-B^2 IV-B^2.	18	
21	Dr. Gh. Vasilescu	Definitiv				Medic titular al şcoalei
22	Al. Nicolescu	Definitiv	Muzica			Detaşat în Bucureşti
23	Ed. Pinelis	Suplinitor	Muzica	(I-A, II-A, I-B, II-B)^2 III-A^1, III-B^1, IV-A^1, IV-B^1,V^1,VI^{1}VII^1 + 2 an.	17	
24	Gh. Carp	Definitiv	Desemn Caligrafie	I-A^2, II-A^2, III-A^2, IV-A^1 V^1, VI^1, VII^1, II-B^2 I-A^2, II-A^2, II-B^2	18	Diriginte clasa VI
25	Stavru Tarasov	Definitiv	Desemn Caligrafia	I-B^2, III-B^1, IV-B^1 I-B^2	6	Titular la şcoala comercială elementară
26	N. Constantinescu-Pană	Definitiv	Gimnastica	(I-A—VII)^2(I-B—IV-B)^2	22	Diriginte clasa I-A

Personalul administrativ; Director GH. CORIOLAN, *Subdirector* **N. Constantinescu-Pană**, *Secretar* **Victor Petroniu**, *Ajutor de secretar* **Ştefan Mitescu**; **Petre Caragea** *bibliotecar*,

Supraveghetori de ordine; **Panait Hagi Panait** *şi* **Teofil Marcu**

Comitetul şcolar al liceului „Mircea cel Bătrân"

1. *Gh. Coriolan*, director al liceului, preşedinte.
2. *Anton Şt. Anton*, proprietar
3. *Paul Dobrescu*, advocat
4. *Vasile Lepădatu*, institutor-pensionar, deputat
5. *Dr. M. Isăcescu*, inspector general sanitar

(3–5: *Reprezentanţi ai adunării g-rale*)

6. *N. Negulescu*, profesor, insp. general
7. *N. Vasiliu*, profesor

(6–7: *Reprezentanţi ai corpului didactic*)

Secretar al comitetului: Prof. *N. Vasiliu.*

Casier: *Şt. Mitescu.*

Contabil: *N. Cioroiu.*

Comisia de Censori

1. *D. Taşcovici*, director al Băncii Naţionale din Constanţa, numit de minister.
2. *Gh. Steţcu*, preşedintele sfatului negustoresc, ales al adunării generale.
3. *I. Granirer*, profesor, ales de corpul didactic.

Comisia tehnică pentru construcţia noului local.

1. Inginer, inspector general *Virgil Cotovu*, directorul serviciului porturilor maritime.
2. Inginer-Şef, *Gh. Rizescu.*
3. *Francisc Lescovar.*

Cronica anului şcolar 1934--1935

1. Solemnitatea deschiderii anului şcolar 1934-1935 a avut loc Luni 17 Septembrie, printr'un serviciu religios oficiat de cucernicii Preoţi *Moroianu* şi *Coadă*, după care a urmat cuvântarea directorului. S'au dat instrucţiuni elevilor cu privire la începerea cursurilor.

2. Vizita medicală a elevilor s'a făcut de d-l *Dr. Gh. Vasilescu*, medicul titular al şcoalei.

3. D-l *I. Fodor*, prof. de geografie, a ieşit la pensie la 1 Septembrie 1934, iar d-l *Gr. P. Roşu*, prof. de limba latină, la 1 Octombrie 1934 (vezi anuarul X, pag. 56 şi 119).

4. Sâmbătă 6 Octombrie, s'a ţinut o consfătuire generală a părinţilor cu d-nii profesori diriginţi. S'au luat măsuri privitoare la disciplina elevilor în şcoală şi în afară de şcoală, controlul elevilor etc.

5. In ziua de 13 Octombrie, cursurile au fost suspendate cu prilejul înmormântării lui *Louis Barthou*, ministrul de externe al Franţei, asasinat. Elevilor întruniţi în sala de serbări, directorul le-a ţinut o alocuţiune, prin care s'a arătat rolul însemnat al ministrului francez şi legăturile cu România.

6. D-nii prof. *N. Turturean, I. Granirer şi Traian Marcu*, au plecat cu un grup de 30 elevi în excursie la Bucureşti pentru a vizita expoziţia industrială din parcul Carol I şi muzeele din Capitală.

7. La 16 Octombrie, ziua naşterii M. S. Regelui Carol II, elevii au fost întruniţi în sala de serbări, s'a cântat imnul regal, directorul a ţinut o cuvântare despre însemnătatea principiului dinastic, şi despre personalitatea M. S. Regelui Carol II. Apoi profesorii şi un grup de elevi au asistat la Te-Deum-ul oficiat la Catedrala Episcopală.

8. Joi 18 Octombrie cursurile au fost suspendate, fiind ziua înmormântării *Regelui Alexandru al Jugoslaviei.* Elevilor li s'a ţinut o cuvântare de d-l prof. *Traian Marcu,* prin care s'a făcut omagierea personalităţii marelui Rege şi s'au relevat legăturile din trecut şi de acuma dintre poporul nostru şi cel iugoslav. — In urmă, profesorii şi elevi ai liceului au luat parte la Requiem-ul oficiat la Catedrala Episcopală.

9. In ziua de 20 Octombrie, între orele 12—13, elevii au fost întruniţi în sala de serbări când s'a făcut comemorarea marelui om de Stat *Raymond Poincaré,* decedat, prin cuvântarea ţinută de d-l profesor *Gr. Sălceanu.*

10. La 30 Noembrie, ziua Sf. Andrei, patronul liceului, s'a serbat a 38-a aniversare a şcoalei. S'a oficiat un Te-Deum; *Cuc. Preot V. Georgescu,* profesor al liceului, a ţinut o conferinţă cu subiectul: «Rolul bisericii ortodoxe române în lumina istoriei, în trecut şi astăzi». Au urmat recitări, lecturi; coruri sub conducerea d-lui *E. Pinelis,* maestru de muzică. S'a încheiat cu marşul liceului.

11. La 1 Decembrie a avut loc la liceu, comemorarea actului Unirii prin adunarea dela Alba Iulia din 1918.

In aceaşi zi, după masă, a avut loc în sala Palatului Episcopal o manifestare antirevizionistă, la care a vorbit din partea şcoalei directorul liceului.

12. Serbarea unităţii naţionale în ziua de Joi 24 Ianuarie a avut loc în sala de serbări la ora 4 d. a. cu următorul program: Imnul Regal. — Cuvântarea ocazională a d-lui prof. *Gr. Someşanu.* — Coruri sub conducerea d-lui prof. *E. Pinelis*; recitări şi lecturi de elevi. Dimineaţa a avut loc Te-Deum la Catedrală.

13. Joi 28 Februarie s'a sărbătorit aniversarea a 150 ani dela revoluţia lui *Horia, Cloşca şi Crişan.* Cuvântarea comemorativă a fost ţinută de d-l prof. *Gr. Şomeşanu,* care a făcut istoricul revoluţiei şi a preamărit pe cei trei eroi. Au urmat coruri, recitări.

14. Sâmbătă 13 Aprilie. Ultima oră, dela 12—13, elevii au fost concentraţi în sala de serbări, unde di-

rectorul le-a vorbit despre însemnătatea lui *Mihail Kogălniceanu* şi apoi s'a făcut apel ca să subscrie pentru fondul necesar înfiinţării «*Aşezământului cultural M. Kogălniceanu*» şi pentru ridicarea unui monument în Capitală marelui om de Stat.

15. Aprilie 19. D-nii prof. *N. Turturean, N. Constantinescu-Pană, Gr. Someşanu* şi *I. Granirer* au plecat cu elevii în excursia în Oltenia, pe Dunăre, în Banat.

16. Vineri 10 Mai. Serbarea unităţiii naţionale. Dimineaţa a avut loc Te-Deum la Catedrala Episcopală. A urmat parada militară, la care au asistat şi elevii. După amiază la ora $4^{1}/_{2}$, a avut loc o serbare cu caracter naţional în sala liceului; cuvântarea directorului despre însemnătatea zilei, coruri, recitări.

17. In cursul săptămânii cărţii, în ziua de 15 Mai, a avut loc o şezătoare pentru *sărbătorirea cărţii*. D-l profesor *Traian Marcu* a ţinut o cuvântare despre rostul şi foloasele cărţii. Au urmat lecturi literare, recitări şi coruri. După aceea s'a vizitat expoziţia de cărţi din cancelarie.

18. In ziua de 18 Mai, elevii din cursul superior şi D-nii profesori au luat parte la înmormântarea lui *Gh. D. Petrescu* fost director al şcoalei normale de băeţi din Constanţa şi fost câtva timp profesor de istorie la liceul nostru.

19. La 26 Mai, elevii din clasele IV A, IV B, au fost în excursie la *Adam-Clisi*, sub conducerea d-lor prof. *N. Turturean, I. Granirer, Gr. Someşanu şi C. Blum.*

20. Elevii din clasele IV A, IV B şi parte din elevii claselor V, VI, VII au fost în excursie la *Cernavoda* sub conducerea d-lor prof. *O. Mironescu, N. Turturean, Gr. Someşanu şi Traian Marcu.*

21. Doi elevi distinşi ai liceului au fost trimeşi pentru întremare la munte (Unul la Câmpulung-Muscel şi altul la Buşteni).

Donaţii

Primăria municipiului, primar fiind d-l *Horia Grigorescu*, a dat 400.000 lei pentru construcţia liceului.

Şezătorile Liceului în iarna 1934-1935

In Septembrie 1934 s'a înfiinţat în oraşul Constanţa un comitet cetăţenesc [1]) pentru ridicarea la ţărmul mării a unei statui pentru cinstirea memoriei marei Regine şi Poete *Carmen-Sylva*.

Pentru mărirea fondului, profesorii de acord cu comitetul au organizat un număr de şezători în localul Liceului. S'au ţinut în iarna 1934-1935 următoarele şezători:

1. *Gh. Coriolan*, directorul liceului: «Aspecte din viaţa şi activitatea Reginei-Poete Carmen-Sylva».
2. *N. Vasiliu*, profesor liceu: «Curentele literare la începutul secolului al XX-lea».
3. *Traian Marcu*, prof. liceu: «Poezia patriotică ardeleană».

4) Advocat *Dan Alecu*, «Pe căile Levantului».

5) Judecător *Marin Stănescu*, doctor în drept; «Minorii infractori»

6. *Gr. Someşanu*, profesor liceu: «150 ani dela revoluţia lui Horia, Cloşca şi Crişan»
7. *Ion Bentoiu*, advocat: «Un poet Dobrogean: Al. Gherghel.»
9. *Dimitrie Popescu*, advocat: «Viaţa şi opera lui Ovidiu»
10. *Dr. Const. C. Mureşanu*, profesor liceu: «N. Titulescu: Amintiri din Londra şi Geneva»

Comitetul de direcţiune se compune din: *Gh. Coriolan*, preşedinte; D-na *V. Boteanu*, directoarea liceului de fete, D-na prof. *M. Dimitriu-Castano*, D-l advocat *Al. Gherghel*, Vicepreşedinţi; D-l advocat *Scipio Vulcan* secretar; prof. *St. Mitescu*, casier. Membri: Dr *Const. Mureşanu*, profesor; advocaţi *Alecu Dan*,, *Al. Şteflea*; Colonel *Ionescu Dobrogianu*; profesor *Traian Marcu*; *J. A. Rudic*, *Agop Damadian*, preşed. soc. cerealiştilor; advocat *Traian Berberianu*.

11. *Aurel Vulpe*: «Insemnările unui conferenţiar de provincie»

Pentru partea artistică au dat concursul, în ordinea cronologică:

D-na *Adela Ionaşcu* (voce); Asociaţia Corală «Cântul dela mare» sub conducerea d-lui profesor *E. Pinelis*; Corul bărbătesc sub conducerea d-lui advocat *V. V. Botea*; canto de d-l *Demosthene G. Sariyannis*, solist, Radio-Bucureşti; solo voce de d-l advocat *V. V. Botea*; solo voce d-l *R. Dobrescu*; D-na *Marioara Dimitriu*, profesoară la Şcoala Normală de învăţ., solo voce; d-l *Aur. Alexandrescu*, profesor, vioară; D-na *Moldova Alexandrescu*, solo, voce; D-na *Valeria Cociubanu*, solo, voce; d-l advocat *I. Filipescu*, vioară; d-l *B. Podanovsky*, piano; D-ra *Virginia Ierusalmy*, piano; lectură de d-l prof. *Traian Marcu*; lectură originală de d-l *I. Constantinescu*, institutor; lectură de d-l *N. Sever-Cărpenişanu*; lectură din traducerile sale de d-l advocat *Gh. Duma*.

---

† Gh. D. Petrescu

Pierderea prematură a profesorului *Gh. D. Petrescu* a fost o lovitură grea adusă învăţământului secundar şi celui normal în special.

Profesorii din Constanţa, oraş în care regretatul educator a activat cu neîntrerupere două decenii ca profesor de istorie şi director al şcoalei normale de învăţători, au fost puternic afectaţi de moartea crudă ce a lovit pe distinsul profesor, în momentul când îşi îndeplinea misiunea cu care-l cinstise ministerul în oraşul nostru.[1])

Profesor de istorie, Gh. D. Petrescu era reprezentantul adevăratului specialist, stăpân pe materia pe care o profesa, întrunind cu prisosinţă *preciziunea* şi *exactitatea*, două trăsături de preţ, care fac ca o ştiinţă, cum e în speţă istoria, să aibă o adâncă valoare educativă, împedicând ca predarea acestui obiect să se reducă la simpla transmitere de cunoştinţe mai mult sau mai puţin interesante.

Aceste însuşiri de preţ le-a transmis nenumăraţilor săi elevi, făcându-le să rodească în sufletele atâtor generaţii de învăţători spre binele neamului nostru.

Lecţiile sale, cuvântările sale, erau însufleţite de focul iubirii de ţară, de înalte concepţii naţionaliste şi de un patriotism luminat.

Aceste însuşiri preţioase au fost revărsate şi la liceul nostru, atunci când în răstimpuri a avut prilejul să profeseze şi la această şcoală.

Profesor erudit de istorie, educator ales, ca director al şcolii normale a prezidat timp îndelungat la făurirea sufletelor tinerilor învăţători.

---

1) Transferat în Bucureşti, după desfiinţarea şcoalei normale de învăţători, Gh. D. Petrescu a murit pe când îşi îndeplinea în Constanţa sarcina de membru al comisiunii pentru înaintarea învăţătorilor.

Foştii lui colegi nu pot uita caracterul lui afabil, vorba lui totdeauna prietenoasă, atitudinea lui liniştită, cumpănită, evitând excesele de orice fel.

A fost un om bun şi înţelept, un profesor harnic şi conştiincios, un educator pătruns de nobleţea misiunii sale, un coleg preţios, plin de prietenie, gata oricând să facă binele.

Adânc întristaţi, profesorii din Constanţa îi vor păstra deapururi amintirea, dorind ca sufletul lui să se odihnească în rândul celor ce au făcut numai bine ţării şi neamului nostru.

Gh. Coriolan

Lista elevilor premianți
1934-1935
Clasa I A

	Premiul	Media
Bran I. Ion	I	9,18
Israel Geacomo	II	8,66
Moraru I. Ion	II	8,56
Cristescu P. Petre	III	8,27
Belu M. Eugeniu	Mențiune onorifică	8,00
Ionescu Barbu	«	7,93
Berezowski A. Ion	«	7,85
Tănăsescu S. Constantin	«	7,76
Șișu V. Radu	«	7,67
Sandu St. Petre	«	7,65
Ionașcu E. Gheorghe	«	7,62

Clasa I B

Dumitriu I. Silvestru	I	9,62
Honceriu G. Ervin	II	9,37
Păun D. Mircea	III	9,09
Cernescu N. Ion	III	9,08
Ghinsberg L. Mircea	Mențiune onorifică	8,92
Micu I. Dumitru	«	8,75
Moroianu V. Vasile	«	8,50
Weissenberg O. Adolf	«	8,39
Pătrășcanu I. Nuți	«	8,33
Streit M. Emil	«	8,12
Margulies M. Jean	«	7,97
Mitulescu A. Nicolae	«	7,86
Petrescu G. Ion	«	7,63
Zahariade S. Constantin	«	7,63
Rabinovici M. Emil	«	7,59
Mihăilescu C. Dumitrache	«	7,56
Diaconescu N. Nicolae		7,50

Clasa II A

Zizda C. Victor	I	9,10
Adler A. Jose	II	8,59
Spiliadis A. Apostol	III	8,35
Nicolaevici C. Ion	Menţiune onorifică	8,14
Giurgescu Gr. Nicolae	«	7,97
Iliescu I. Ion	«	7,85
Keck S. Ştefan	«	7,84
Perjescu D. Terente	«	7,79
Baubec I. Cadri	«	7,66
Amărică I. Carmil	«	7,56

Clasa II B

Berberianu I. Nicolae	I	9,15
Sassu A. Ion	I	9,10
Ghinsberg C. Iosif	II	8,90
Grigorescu Petrişor	II	8,81
Carp G. Faustin	II	8,80
Navon I. Henri	III	8,22
Zoicaru M. Gheorghe	Menţiune onorifică	8,00
Gheorghiu C. Iulian	«	7,91
Dală S. Ion	«	7,72
Bernfeld E. Marius	«	7,71
Pavlide C. Grigore	»	7,68
Gheorghiu I. Gheorghe	«	7,58
Covaliu I. Ionel	«	7,58

Clasa III A

Popa G. Cecil	I	9,47
Niţulescu N. Virgtl	II	8,96
Spigler L. Iancu	III	8,78
Wenzel H. Otto	III	8,72
Popescu N. Mihai	Menţiune onorifică	8,60
Niţulescu N. Constantin	«	8,51
Israel S. Alfred	«	8,44
Vainer D. Mircea	«	8,15
Cenuşaru F. Octavian	«	8,12

Clasa III B

Forgaci I. Gheorghe	I	9.08
Popeea I. Ionel	II	8.68
Novac T. Mircea	III	8,24
Fotiu C. Dionisie	III	8,19
Aleonte I. Mircea	Menţiune onorifică	8,05
Butnaru I. Boicu	«	7,84
Pena M. Glauco	«	7,74
Tomulescu G. Mircea	«	7,68
Cârstoiu D. Mircea	«	7,55
Ionescu V. Constantin	«	7,64

Clasa IV A

Steinbach R. Marc	I	8,71
Herşcovici Z. Iacob	II	7,91
Mihail V. Mircea	II	7,84
Pavlidi C. Nicolae	III	7,67
Constantinescu I. Valeriu	III	7,54

Clasa IV B

Zahiu N. Eugeniu	I	8,91
Steţcu G. Nicolae	II	8,73
Preda G. Nicolae	III	8,45
Cărtuţă G. Florentin	Menţiune onorifică	8,21
Rădulescu I. Vasile	«	7,83
Carp V. Mircea	«	7,65
Anton A. Ştefan	«	7,55

Clasa V

Berberianu V. Alexandru	I	8,88
Duma G. Gheorghe	II	8,54
Navon I. Costinel	II	8,45
Georgescu V. Gheorghe	III	7,76
Augustidis I. Lisias	Menţiune onorifică	7,32

Clasa VI

Petrescu G. Victor	I	8,71
Bivolaru I. Petre	II	7,96
Ionescu M. Mihail	III	7,52

Clasa VII

Pambuccian M. Kirkor	I	8,67
Zacca T. Constantin	II	8,04
Popescu I. Ion	III	7,88
Stăncescu S. Dumitru	III	7,80
Ionescu N. Valeriu	Menţiune onorifică	7,76

Menţiuni pe materii

Clasa I A	Enescu Virgil, l. franceză
	Ţuţuianu Ovidiu „ şi desemn
Clasa I B	Pufulescu Nicolae desemn şi Moroianu Vasile istoria
Clasa II B	Dropol Const. l. franceză
	Chivăran Ion caligrafie
	Rădulescu B. Mircea „
	Păcuraru Ion l. română
	Dumitrescu Victor desemn
Clasa III A	Vasile T. Ion franceza
„ III B	Făşie Traian româna; Ionescu V. Const. româna şi franceza
	Mavroyanni Const. franceza
	Dogărescu Virgil desemn
	Ernst Paul «
	Constantinescu Petre «
	Duhneac Aurel «
	Rigani Mihail «
Clasa IV A	Criticos Jean franceza
Clasa IV B	Sădeanu Emilian „
	Roşculeţ Nicolae franceza, drept şi ec. politică
	Păpurică Const. desemn
	Popescu Mircea «
	Roşculeţ Nicolae drept
Clasa V	Moscovici Iţic franceza
	Caloenescu D. Corneliu desemn
Clasa VI	Georgescu M. Costin desemn
	Călin Ernest muzica
Clasa VII	Rupenian Em. şi Funogea Ion activ. extraşcolară

		Jipa N. Ioan	muzica şi desemn
		Kiorpelidis Platon	elina
Clasa	III A	Dumitrescu C. Victor	desemn
		Tuţuianu Gh. Ovidiu	„

I) *Soc. I. L. Caragiale* a ţinut şezători zise intime sub călăuzirea d-lui prof. *N. Vasiliu.* S'au ţinut disertaţii literare cu referenţi şi coreferenţi. Comitetul elevilor a avut de preşedinte pe Stăncescu D-tru din cl. VII. La lucrările societăţii au luat partea cea mai activă: *Hristu Toma* menţionat şi pentru economie politică, *Popescu Gr. Ion, Zacca Const., Stăncescu D-tru.* Toţi elevi în clasa VII.

Relevăm şi activitatea bibliotecarului societăţii *Ionescu Valeriu* cl. VII.

II) *Societatea «Sprijinul»* a funcţionat sub un comitet având de preşedinte pe elevul *Zacca Th. Constantin* din clasa VII. Casierul general *Funogea Ion.* Activitatea lor a fost călăuzită de d-l prof. *Şt. Topală.*

Din raportul preşedintelui societăţii elevul *Zacca,* scot în evidenţă următoarele:

Societatea a realizat anul acesta 43.434 lei, cea mai mare parte din cotizaţiile elevilor. A fost şi o şezătoare publică în 23 Decembrie 1934.

Societatea a împărţit ajutoare, cărţi, ghete, haine în val. de 34.526 lei. Ajutoarele au fost acordate de consiliul diriginţilor, la care a participat şi preşedintele societăţii, după ce în prealabil cercetările şi referatele au fost făcute de comitetul elevilor.

Preşedintele mai spune: «Deşi numărul elevilor n'a crescut ci dimpotrivă a scăzut pe fiecare an; incasările din acest an prezintă un spor de 20% în comparaţie cu anul trecut şi de 45% în comparaţie cu acum 2 ani.

Elevul *Zacca* mai spune: «Este locul aci să aduc mulţumirile mele cele mai calde tuturor elevilor acestui liceu, care răspunzând unei înalte îndatoriri morale prin această societate a lor au dat putinţa să ajungă la aceste frumoase rezultate».

«Clasele care au răspuns în chipul cel mai desăvârşit chemării ce li s'a adresat au fost: clasa I-B,

având casier delegat pe *Micşa Octavian* din cl. VII, clasa I-A având casier delegat pe elevul din clasa VII *Grigoriu Nicolae* şi clasa II-B pe *Udrea Nicolae* clasa VII».

Elevul *Zacca Constantin* a făcut un raport conştiincios şi bine documentat de activitatea societăţii pe întreg anul şcolar.»

III. Comitetul de acţiune pentru ridicarea **«plăcii comemorative»** pentru foştii elevi căzuţi în *războiul unităţii naţionale.*

Şi-a continuat activitatea în acest an şcolar cu un comitet având de preşedinte pe elevul *Rupenian Emanoil* din clasa VII.

S'a adunat în total din donaţiile elevilor şi din 2 şezători suma de 6175 lei. La a doua şezătoare a colaborat şi societatea culturală a elevilor şcoalei comerciale superioare de băeţi anume *Drăgan Gheorghe.* Mulţumim elevilor dela şcoala comercială pentru gestul frumos ce au făcut de a se asocia la o lucrare meritorie.

Din raportul preşedintelui *Rupenian* extrag: «După cum vedem din cifrele de mai sus, s'a realizat un beneficiu relativ însemnat, având în vedere că în scopul acesta s'a activat şi anul trecut». — In general s'a lucrat conştiincios, unii membri însă, au dat dovadă de *incapacitate* sau *dezinteresare* — şi e tot una — ceea ce este foarte regretabil».

Se vede că şi în comitetele elevilor sunt şi membri numai de *formă,* cari după ce au fost aleşi, nu mai lucrează.

Cu toată această constatare pesimistă a elevului Rupenian, suntem mulţumiţi de activitatea acestui comitet care a strâns o sumă însemnată, care adăogată la ceea ce aveam de anul trecut, adică 13096 lei, fac un total de 19271 lei.

III) In cadrul activităţilor lor cu caracter social şi naţional, mai menţionez participarea *activă şi generoasă* a elevilor în chestiunea ridicării unui monument în Constanţa marei Regine Poete *Carmen-Sylva,* precum şi pentru crearea fondului cultural «*Mihal Ko-*

gălniceanu». In ceeace priveşte fondul Carmen Sylva, elevii din toate clasele şi-au dat contribuţia lor. Trebue să relevez în special pe elevii din clasa IV-B care au strâns în acest scop 2742 lei.

In ce priveşte fondul M. Kogălniceanu, toate clasele au dat sume variate, în total 7500 lei.

In ce priveşte şezătorile publice date la liceu pentru fondul Carmen Sylva au dat concurs asiduu la partea administrativă elevii *Popescu Ion, Sprâncenatu Gh., Lepădatu V. Mircea şi Funogea Ion*, toţi din clasa VII. Vedem că elevii liceului sunt şi pot fi generoşi când ne adresăm inimii lor.

IV) Societatea **«Prietenii Şt. fizico-chimice»** înfiinţată anul trecut de d-l profesor *N. Negulescu*, şi-a continuat activitatea spornică şi asiduă sub conducerea d-lui profesor *D. Bratu*. Comitetul avea de preşedinte pe elevul *Pambuccian Kirkor* din cl. VII. Au lucrat *Popescu Ion* cl. VII, *Micu Nic.* VII, *Ionescu Paul* VI şi *Chirţibuş Nic.* V. Elevii fac *experienţe*, ţin conferinţe şi dări de seamă cu discuţii critice, construesc aparate.

Societatea a fost foarte activă şi a avut o activitate continuă.

V) Societatea *«Amatorii Matematicieni»*. Din raportul conducătorului societăţii elevul *Popescu Gr. Ion* din cl. VII vedem că s'au ţinut vreo 25 şedinţe în care elevii au lucrat şi deslegat probleme ajutându-se reciproc.

Din raportul preşedintelui, vedem că activitatea societăţii cu tot numărul mare de şedinţe a cam tânjit. Constat şi eu acelaş lucru, lipsa de nerv în activitatea mai mult strict utilitară, în vederea examenelor.

VI) In cursul acestui an s'au făcut mai multe *excursii* sub conducerea profesorilor. Nu intru în expunerea lor. Excursiile bine organizate şi conduse sunt folositoare: instructive, recreative şi educative. La excursia cea mai lungă, pe Dunăre, Banat, Ardeal, Oltenia s'au distins printr'o purtare impecabilă, demnă de toată lauda, elevii: *Rupenian Em.* VII, *Georgescu V.*

Gh. V, *Carp Mircea* IV B, *Zacca Const.* VII., *Cărtuță Florentin* IV B, *Gh. Stețcu* IV B.

VII) La concursurile interșcolare ale societății «Tinerimea Română» din București a fost premiat elevul *Stețcu Gh.* cl. IV B.

La serbările și șezătorile școalei s'au distins elevii *Călin Ernest*, *Jipa N. Ioan*, *Lepădatu Mircea* din cl. VII la muzică; *Rupenian Em.* cl. VII, pentru lectură; *Gheorghiu Const.* II B. și *Berezovski Ion* cl. I A. recitare.

In sfârșit elevii *Ionescu N. Alexandru* și *Weissbluth Gh.* cl. V au arătat interes pentru studiul istoriei, adăogând la colecția de antichități și monede a liceului.

Premianții la concursurile «Ligii Navale Române»

a) La lucrarea de literatură:

1) *Stoianovici Ion* cl. VI, premiul III.
2) *Carp V. Mircea* cl. IV, mențiune.
3) *Pambucdjian Kircor* cl. VII mențiune.

b) La miniaturi:

1) *Stroe Toma*, cl. II, premiul III

Anul şcolar 1934-1935

No. curent	NUMELE ŞI PRONUMELE ELEVILOR	SITUAŢIA	
		La finele anului	După examenul de corijenţă
	CLASA I-a A		
1	Adelstein G. Izi	corigent	promovat
2	Bacruban C. Mauclair	promovat	
3	Bălăceanu N. Ion	retras	
4	Bălescu N. Teodor	promovat	
5	Belu M. Eugeniu	»	
6	Bercovici A. Sandu	»	
7	Berezovschi A. Ion	»	
8	Besnea N. Aurelian	»	
9	Boia D. Mitică	»	
10	Bran I. Ion	»	
11	Bujor A. Mircea	»	
12	Cristescu P. Petre	»	
13	Dăscălescu A. Grigore	»	
14	Datcu I. Corneliu	»	
15	Dumitrescu S. Viniciu	repetent	
16	Enescu I. Virgiliu	promovat	
17	Făgărăşanu E. Constantin	»	
18	Florian N. Virgiliu	»	
19	Făgărăşanu A. Virgiliu	»	
20	Gazibar I. Liviu	corigent	promovat
21	Grigoriev P. Igi	repetent	
22	Grünberg S. Aron	promovat	
23	Israel D. Geacomo	»	
24	Ionaşcu E. Gheorghe	»	
25	Ionaşcu I. Barbu	»	

No. curent	NUMELE ȘI PRONUMELE ELEVILOR	SITUAȚIA	
		La finele anului	După examenul de corigență
26	Ionescu T. Traian	promovat	
27	Leahu Gr. Marcel	»	
28	Marinescu M. Ion	repetent	
29	Martinescu T. Mircea	corigent	promovat
30	Melide C. Dumitru	promovat	
31	Mihailof D. Virgiliu	»	
32	Moflic S. Ion	corigent	promovat
33	Moise I. Nicolae	»	«
34	Moraru I. Ionel	promovat	
35	Nițu V. Ion	corigent	promovat
36	Niculescu D. Horia	promovat	
37	Niculescu M. Nicolae	corigent	promovat
38	Ovanesian K. Sahen	»	promovat
39	Pamfilescu M. Grigore	promovat	
40	Păunescu A. Lucian	corigent	promovat
41	Petrișor M. Stelea	»	promovat
42	Popescu M. Eugen	»	promovat
43	Popescu I. Marcel	promovat	
44	Preda Gh. Alexandru	»	
45	Roizman E. Eruchim	»	
46	Sandu St. Petru	»	
47	Sasu I. Nicolae	corigent	promovat
48	Sotiriu H. Teodor.	promovat	
49	Stănescu D. Gheorghe	corigent	promovat
50	Sișu V. Radu	promovat	
51	Tănăsescu S. Constantin	»	
52	Tănăsescu S. Grigore	»	
53	Țuțuianu G. Octavian	corigent	promovat
54	Vasiliu M. Constantin	promovat	
55	Vasiliu I. Constantin	»	
56	Vlad V. Ștefan	corigent	promovat
57	Vlădescu N. Petre	promovat	

No. curent	NUMELE ȘI PRONUMELE ELEVILOR	SITUAȚIA	
		La finele anului	După examenul de corigență
	CLASA I-a B		
1	Apolozan I. Ion	promovat	
2	Bărbulescu V. Ion	»	
3	Bleyberg S. Louis	corigent	promovat
4	Bude T. Spiridon	repetent	
5	Burdulescu Gh. Traian	»	
6	Câlmâc I. Beranjer	promovat	
7	Cernescu N. Ion	»	
8	Ciuceanu V. Coman	»	
9	Ciutură D. Vasile	corigent	promovat
10	Comino N. Haralambie	promovat	
11	Diaconescu N. Nicolae	»	
12	Dumitriu I. Silvestru	»	
13	Frățilă I. Nicolae	corigent	promovat
14	Gâlă I. Aurel	repetent	
15	Gheorghiu G. Gheorghe	promovat	
16	Ghinsberg L. Mircea	»	
17	Hochstein S. Jack	»	
18	Honceriu G. Ervin	»	
19	Ionescu N. Victor	corigent	promovat
20	Iordan G. Hristache	»	promovat
21	Israel R. Alfred	promovat	
22	Iordan G. Emil	»	
23	Lazarovici I. Iosif	corigent	promovat
24	Macrea G. Ovidiu	promovat	
25	Marcovici M. Fredy	»	
26	Margulies M. Jean	»	
27	Matei G. Constantin	»	
28	Micu I. Dumitru	»	
29	Mihăilescu C. Dumitrache	»	
30	Mitulescu A. Nicolae	»	
31	Moroianu V. Vasile	»	
32	Negrilă F. Dumitru	»	
33	Niculai D. Emil	corigent	promovat

No. curent	NUMELE ŞI PRONUMELE ELEVILOR	SITUAŢIA	
		La finele anului	După examenul de corigenţă
34	Nigai I. Anatolie	corigent	promovat
35	Nicolae G. Sorin	promovat	
36	Olariu V. Traian	»	
37	Panait G. Romus	»	
38	Pătrăşcanu I. Nuţi	»	
39	Păun D. Mircea	»	
40	Petrescu G. Ion	»	
41	Popeea I. Tiberiu	»	
42	Popescu Gh. Constahtin	repetent	
43	Popovici I. Gheorghe	corigent	promovat
44	Protopopescu C. Dumitru	»	promovat
45	Pufulescu Z. Nicolae	»	promovat
46	Rabinovici M. Emil	promovat	
47	Roşca D. Nicolae	»	
48	Simionescu T. Eugeniu	»	
49	Stoian D. Gheorghe	corigent	promovat
50	Streit M. Emil	promovat	
51	Tălmaciu N. Spiridon	corigent	promovat
52	Vasiliu V. Mircea	»	promovat
53	Vlădescu T. Nicolae	promovat	
54	Voicu I. Petre	»	
55	Weissenberg O. Adolf.	»	
56	Zahariade S. Constantin	»	
	CLASA II-a A		
1	Adler A. Jose	promovat	
2	Amărică I. Carmil	»	
3	Andreeş G. Alexandru	retras	
4	Atanasiu A. Alexandru	corigent	promovat
5	Asănăchescu G. Traian	promovat	
6	Baubec I. Cadri	»	
7	Bârsu C. Valeriu	corigent	promovat
8	Benlian L. Eduard	promovat	
9	Bică P. Moise	»	

No. curent	NUMELE ȘI PRONUMELE ELEVILOR	SITUAȚIA	
		La finele anului	După examenul de corigență
10	Botel S. Eugeniu	promovat	
11	Boțârleanu D. Dumitru	»	
12	Budalan I. Romeo	repetent	
13	Bucur T. Gheorghe	corigent	promovat
14	Bucur I. Marinel	»	promovat
15	Caraion G. Vladimir	»	promovat
16	Cazacu B. Constantin	repetent	
17	Cionea P. Constantin	corigent	promovat
18	Ciudin D. Ștefan	promovat	
19	Constantinescu N. Gheorghe	»	
20	Dabija I. Dan	corigent	promovat
21	Dincă C. Vasile	promovat	
22	Dumitrescu G. Ion	»	
23	Georgescu E. Nicolae	»	
24	Georgescu A. Ștefan	corigent	promovat
25	Hristache A. Gheorghe	promovat	
26	Giurgescu Gr. Nicolae	»	
27	Ioan C. Mircea	corigent	promovat
28	Iliescu I. Ion	promovat	
29	Ionescu C. Mihail	corigent	repetent
30	Ionescu G. Hristu	»	promovat
31	Ionescu I. Leontin	promovat	
32	Katz O. Beno	»	
33	Keck S. Ștefan	»	
34	Lascu I. Mariano	corigent	promovat
35	Marinescu T. Eugeniu	»	promovat
36	Marderos M. Sergiu	repetent	
37	Mauch O. Sigmund	promovat	
38	Miron N. Mircea	»	
39	Munteanu R. Dinu	»	
40	Nicolaevici C. Ion	»	
41	Nicolescu F. Octavian	eliminat	
42	Paraschivescu V. Sandu	promovat	
43	Pavlidi A. Nicolae	»	
44	Perjescu D. Terente	»	

No. curent	NUMELE ȘI PRONUMELE ELEVILOR	SITUAȚIA	
		La finele anului	După examenul de corijență
45	Petre T. Tudor	corigent	repetent
46	Predescu D. Aurel	»	promovat
47	Popescu I. Ion	»	promovat
48	Popescu N. Teodor	repetent	
49	Romanescu G. Mihail	retras	
50	Staicu S. Ionel	corigent	promovat
51	Sava S. Zaharia	»	promovat
52	Șerban T. Gheorghe	promovat	
53	Spiliadis A. Apostol	»	
54	Stroe N. Toma	corigent	promovat
55	Vișan G. Traian	»	promovat
56	Zizda C. Victor	promovat	
	CLASA II-a B		
1	Atanasiu C. Teodor	retras	
2	Berberianu I. Nicolae	promovat	
3	Bernfeld E. Marius	»	
4	Bischoff O. Emil	repetent	
5	Carp G. Faustin	promovat	
6	Cârnu I. Nicolae	corigent	repetent
7	Chihaia I. Pavel	promovat	
8	Chiriac I. Constantin	corigent	promovat
9	Chivăran G. Ion	promovat	
10	Ciocan G. Gigică	corigent	promovat
11	Cioroianu I. Constantin	promovat	
12	Coadă N. Florin	corigent	promovat
13	Constandache A. Constantin	promovat	
14	Costache G. Emil	repetent	
15	Covaliu I. Ionel	promovat	
16	Dallă S. Ion	»	
17	Dan D. Eugen	corigent	promovat
18	Dima S. Gheorghe	»	repetent
19	Dropol A. Constantin	promovat	
20	Dumitrescu I. Victor	amân. în toamnă cu situația	promovat

No. curent	NUMELE ŞI PRONUMELE ELEVILOR	SITUAŢIA	
		La finele anului	După examenul de corigenţă
21	Economu G. Teodor	repetent	
22	Fotache R. Gheorghe	corigent	promovat
23	Fosteris A. Stelian	»	promovat
24	Gani I. Artur	promovat	
25	Gavrilă L. Nicolae	»	
26	Gheorghiu C. Iulian	»	
27	Gheorghiu I. Gheorghe	»	
28	Ghinsberg C. Iosif	»	
29	Golştein A. Leon	corigent	promovat
30	Grigorescu C. Petrişor	promovat	
31	Ionescu T. Georgică	corigent	promovat
32	Lescovar F. Eugen	»	promovat
33	Marghiol C. Ion	promovat	
34	Matei G. Nicolae	»	
35	Merdinian M. Ovanez	corigent	promovat
36	Moţoi D. Valentin	promovat	
37	Navon I. Henri	«	
38	Niţescu C. Cristu	corigent	promovat
39	Nisipeanu S. Mircea	promovat	
40	Pandele D. Ilie	corigent	promovat
41	Panaitescu C. Virgil	»	promovat
42	Paraschiv G. Mihail	»	promovat
43	Pavlide G. Grigore	promovat	
44	Păcuraru G. Ion	»	
45	Petre N. Ion	corigent	promovat
46	Plătăreanu A. Tiberiu	»	promovat
47	Rădulescu B. Mircea	promovat	
48	Rădulescu N. Gheorghe	»	
49	Rădulescu I. Valeriu	»	
50	Sassu A. Ion	»	
51	Stanciu I. Ion	»	
52	Sifărescu I. Nicolae	»	
53	Terzi N. Victor	corigent	promovat
54	Tulei G. Gheorghe	«	promovat
55	Tudoraşcu G. Nicolae	promovat	

No. curent	NUMELE ŞI PRONUMELE ELEVILOR	SITUAŢIA	
		La finele anului	După examenul de corigenţă
56	Vasiliu V. Mihai	promovat	
57	Vintilă M. Anghel	promovat	
58	Zoicaru M. George	promovat	
	CLASA III-a A		
1	Aldea S. Corneliu	promovat	
2	Andreescu G. Mihail	«	
3	Apostolescu I. Dumitru	corigent	promovat
4	Atanasiu C. Ovidiu	«	«
5	Bandu I. Traian	«	«
6	Barca V. Vladimir	«	«
7	Bălănica B. Constantin	promovat	
8	Bică G. Mihai	«	
9	Boia D. Mircea	«	
10	Capato A. Hristo	«	
11	Cenuşaru F. Octavian	«	
12	Cocea N. Nicolae	corigent	promovat
13	Comănescu A. Dragoş	promovat	
14	Dimitrof C. Boris	corigent	promovat
15	Dumitrescu C. Victor	promovat	
16	Ene N. Gheorghe	«	
17	Flamaropol E. Gheorghe	»	
19	Frangopol C. Marcel	corigent	promovat
19	Gheorghe I. Ştefan	promovat	
20	Giurgea C. Octavian	«	
21	Husser H. Ludovic	am. în Sept.	neprezentat
22	Ioanovici I. Nicolae	promovat	
23	Ionescu V. Virgil	corigent	promovat
24	Israel S. Alfred	promovat	
25	Konradt M. Rolf	repetent	
26	Mangoianu H. Ştefan	promovat	
27	Marinescu I. Victor	corigent	repetent
28	Melenca S. Octavian	repetent	
29	Micu C. Mircea	promovat	

No. curent	NUMELE ȘI PRONUMELE ELEVILOR	SITUAȚIA	
		La finele anului	După examenul de corigență
30	Mitu I. Nicolae	promovat	
31	Nițulescu N. Constantin	»	
32	Nițulescu N. Virgil	»	
33	Pascalide C. Apostol	»	
34	Pascu D. Ion	corigent	promovat
35	Patras A. Dumitru	«	«
36	Popa G. Cecil	promovat	
37	Popescu Al. Corneliu	«	
38	Popescu N. Constantin	corigent	promovat
39	Popescu N. Mihai	promovat	
40	Radu P. Marius	«	
41	Sandovici P. Gheorghe	«	
42	Stănescu C. Ion	«	
43	Stănescu G. Ovidiu	«	
44	Șerbănescu M. Ștefan	corigent	promovat
45	Șovăilă S. Tudor	"	"
46	Spiegler L. Iancu	promovat	
47	Tănăsescu T. Silviu	corigent	promovat
48	Tudoran C. Constantin	"	"
49	Țuțuianu G. Ovidiu	promovat	
50	Vainer D. Mircea	«	
51	Vasile T. Ion	«	
52	Wenzel H. Otto	«	
53	Zaharia V. Alexandru	«	
54	Zărnescu I. Gheorghe	corigent	promovat
	CLASA III-a B		
1	Aleonte I. Mircea	promovat	
2	Alexandrescu A. Panait	corigent	promovat
3	Bianu M. Mircea	am. în toamnă	neprezentat
4	Bohdjelian A. Andrei	corigent	promovat
5	Buciuc C. Eliade	promovat	
6	Butică G. Alexe	corigent	promovat
7	Butnaru I. Boicu	promovat	

No. curent	NUMELE ȘI PRONUMELE ELEVILOR	SITUAȚIA	
		La finele anului	După examenul de corigență
8	Căluș T. Constantin	corigent	promovat
9	Cârstoiu D. Mircea	promovat	
10	Constantinescu B. Petre	corigent	promovat
11	Dogărescu A. Virgil	promovat	
12	Drăgan C. Aurel	«	
13	Drăghescu A. Constantin	repetent	
14	Duhneac I. Aurel	corigent	promovat
15	Duzoglu D. Aristide	«	«
16	Ernst P. Paul	promovat	
17	Fășie I. Traian	«	
18	Firoiu G. Teodor	corigent	promovat
19	Forgaci I. Gheorghe	promovat	
20	Fotiu C. Dionise	«	
21	Ganea P. Ionel	repetent	
22	Gheorghe G. Ion	am. în Sept.	promovat
23	Gheorghiu A. Dumitru	corigent	«
24	Hagimanolache M. Manole	corigent	promovat
25	Iliaș I. Vasile	promovat	
26	Ionașcu R. Radu	corigent	promovat
27	Ionescu F. Gheorghe	"	«
28	Ionescu V. Constantin	promovat	
29	Jalea N. Gheorghe	corigent	repetent
30	Lupescu M. Ion	"	«
31	Martin N. Nicolae	promovat	
32	Marțan D. Nicolae	corigent	promovat
33	Mavrojanni S. Constantin	promovat	
34	Memet O. Iusein	repetent	
35	Mihăilescu O. Dumitru	promovat	
36	Norea S. Constantin	corigent	repetent
37	Novac T. Mircea	promovat	
38	Oprea I. Marin	"	
39	Pena M. Glauco	"	
40	Popeea I. Ionel	"	
41	Popescu N. Constantin	corigent	promovat
42	Preda G. Nicolae	promovat	

No. curent	NUMELE ŞI PRONUMELE ELEVILOR	SITUAŢIA	
		La finele anului	După examenul de corijenţă
43	Priboianu C. Virgil	corigent	promovat
44	Putinică M. Iacob	repetent	
45	Rigani C. Mihail	promovat	
46	Rizescu D. Horia	corigent	promovat
47	Şerbănescu R. Ion	"	«
48	Ştefănescu C. Dorel	"	«
49	Simionică D. Constantin	promovat	
50	Ştefan V. Teodor	retras	
51	Tomulescu G Mircea	promovat	
52	Tudoroniu P. Ion	corigent	repetent
53	Turtureanu A. Ion	"	promovat
54	Voinescu I. Gheorghe	"	«
	CLASA IV-a A		
1	Abagiu D. Constantin	promovat	
2	Andreescu D. Corneliu	»	
3	Băltaru I. Eugeniu	corigent	promovat
4	Bălţăţeanu D. Ion	promovat	
5	Beiazdjian G. Eduard	»	
6	Bogosian N. Arşag	repetent	
7	Budi T. Cristu	»	
8	Ceamuris P. Elefterie	promovat	
9	Ciovică F. Pompiliu	«	
10	Conrad M. Constantin	repetent	
11	Constantinescu I. Valeriu	promovat	
12	Criticos D. Iean	»	
13	Dejan D. Traian	»	
14	Dimitrof E. Gheorghe	»	
15	Dincă C. Ilie	corigent	promovat
16	Dumitrescu S. Ion	promovat	
17	Ecmeccian A. Digran	corigent	promovat
18	Gheorghiu I. Mihail	promovat	
19	Herşcovici Z. Iacob	»	
20	Ionescu T. Dragoş	corigent	repetent

No. curent	NUMELE ŞI PRONUMELE ELEVILOR	SITUAŢIA	
		La finele anului	După examenul de corigenţă
21	Katz O. Salo	promovat	
22	Lemnaru I. Petre	corigent	repetent
23	Mihail V. Mircea	promovat	
24	Muşat G. Dumitru	repetent	
25	Niţă T. Gheorghe	promovat	
26	Pană I. Ştefan	corigent	promovat
27	Pavlidi C. Nicolae	promovat	
28	Petre D. Nicolae	corigent	promovat
29	Petrof A. Petre	»	«
30	Petre I. Nicolae	»	«
31	Roşca D. Dumitru	promovat	
32	Sălceanu N. Ion	»	
33	Sotir M. Sotir	retras	
34	Stamatiade G. Paul	promovat	
35	Steinbach R. Marc	»	
36	Şerbănescu G. Elizeu	repetent	
37	Şoancă T. Ion	corigent	promovat
38	Ştefănescu C. Faust	promovat	
39	Taşcă G. Narcis	»	
40	Ţeposu A. Toma	corigent	promovat
41	Vlădoianu S. Liviu	»	«
42	Voica C. Decebal	promovat	
43	Zeadin H. Kemaladin	«	
	CLASA IV-a B		
1	Anton A. Ştefan	promovat	
2	Andrei I. Constantin	»	
3	Bârzan P. Ion	repetent	
4	Borcea I. Victor	promovat	
5	Bulgărea I. Mircea	corigent	promovat
6	Carp V. Mircea	promovat	
7	Căruţă G. Florentin	«	
8	Colef V. Nicolae	corigent	promovat
9	Coţanis H. Dumitru	promovat	

No. curent	NUMELE ȘI PRONUMELE ELEVILOR	SITUAȚIA	
		La finele anului	După examenul de corigență
10	Costin C. Constantin	promovat	
11	Dicu T. Ion	corigent	promovat
12	Dobrescu P. Romulus	»	«
13	Enache D. Cristache	»	«
14	Ferendino R. Gheorghe	»	«
15	Georgian C. Petre	repetent	
16	Gheorghiu G. Virgil	promovat	
17	Iancu I. Bibi	«	
18	Ioanid A. Hrisant	retras	
19	Maciu G. Dumitrache	corigent	promovat
20	Mădan D. Ion	retras	
21	Mâşcă I. Aurel	corigent	promovat
22	Meculescu T. Grigore	promovat	
23	Morozov I. Alexandru	corigent	repetent
24	Neofotis S. Niculae	retras	
25	Onea S. Răducan	promovat	
26	Oprescu N. Dumitru	«	
27	Păpurică C. Constantin	corigent	promovat
28	Pena I. Ion	eliminat	
29	Popescu A. Mircea	corigent	abs.-repetent
30	Popescu G. Salvator	«	promovat
31	Preda G. Nicolae	promovat	
32	Prasinopol C. Gheorghe	corigent	promovat
33	Rădulescu P. Traian	promovat	
34	Rădulescu I. Vasile	«	
35	Roşca C. Nicolae	corigent	promovat
36	Roşculeţ A. Nicolae	promovat	
37	Ruban E. Iancu	«	
38	Rudencu T. Valentin	«	
39	Sădeanu C. Emilian	«	
40	Steţcu G. Nicolae	«	
41	Tănăsescu E. Flaviu	«	
42	Vestinian O. Horia	«	
43	Zahiu N. Eugen	«	

No. curent	NUMELE ŞI PRONUMELE ELEVILOR	SITUAŢIA	
		La finele anului	După examenul de corigenţă
	CLASA V-a		
1	Anghelescu S. Dumitru	promovat	
2	Arsenescu C. Vintilă	«	
3	Ascian O. Ervant	«	
4	Augustidis I. Lisias	«	
5	Avram I. Jecu	«	
6	Babi L. Gheorghe	corigent	promovat
7	Bârzan I. Dorin	promovat	
8	Berberianu V. Alexandru	«	
9	Boia D. Gheorghe	«	
10	Caloenescu D. Corneliu	«	
11	Ceaciu G. Nicolae	repetent	
12	Constantinescu I. Petre	promovat	
13	Dănăilă S. Petre	corigent	promovat
14	Duma G. Gheorghe	promovat	
15	Gardef S. Dumitru	«	
16	Georgescu B. Constantin	«	
17	Georgescu V. Gheorghe	«	
19	Geacomato D. Foti	«	
19	Ghia I. Raul	«	
20	Grünberg S. Iacob	corigent	promovat
21	Gustav T. Ştefan	promovat	
22	Ionescu C. Teodor	corigent	promovat
23	Ionescu N. Alexandru	promovat	
24	Jugureanu N. Constantin	«	
25	Litinschi N. Gheorghe	«	
26	Moscovici F. Iţic	corigent	promovat
27	Navon I. Costinel	promovat	
28	Nicolescu E. Mircea	«	
29	Panaiot P. Miltiade	retras	
30	Pascal M. Mauriciu	repetent	
31	Petru D. Dumitru	promovat	
32	Popovici D. Virgiliu	«	
33	Răduş T. Dumitru	«	

No. curent	NUMELE ŞI PRONUMELE ELEVILOR	SITUAŢIA	
		La finele anului	După examenul de corigenţă
34	Sarafidi D. Teodor	corigent	promovat
35	Sava D. Gheorghe	promovat	
36	Savof A. Dumitru	corigent	promovat
37	Slujitoru V. Ion	«	»
38	Stătulescu C. Ion	retras	
39	Şarf S. Heinrich	promovat	
40	Ştiubei A. Alexandru	«	
41	Titorian I. Radu	eliminat	
42	Tocitu C. Constantin	promovat	
43	Weisblüth M. Gheorghe	corigent	promovat
	CLASA VI-a		
1	Adelstein G. Mayer	promovat	
2	Baronvartian K. Masis	corigent	promovat
3	Bălănescu G. Alexandru	«	«
4	Băloiu E. Barbu	repetent	
5	Berchină S. Vladimir	promovat	
6	Bivolaru I. Petre	«	
7	Bogdan D. Ion	repetent	
8	Bohdjelian A. Petre	retras	
9	Butoescu G. Mircea	corigent	promovat
10	Călin A. Ernest	promovat	
11	Cătuneanu A. Mircea	corigent	promovat
12	Chirţibuş D. Vasile	«	«
13	Dochina M. Petre	retras	
14	Duma E. Stavru	«	
15	Ene M. Alexandru	corigent	promovat
16	Cafencu L. Virgil	«	«
17	Georgescu M. Costin	«	«
18	Gereanu C. Dan	promovat	
19	Gheorghiu I. Claudiu	«	
20	Ghia I. Horia	corigent	promovat
21	Iacobescu F. Vasile	am. în Sept.	neprezentat
22	Ionescu M. Mihail	promovat	

No. curent	NUMELE ŞI PRONUMELE ELEVILOR	SITUAŢIA	
		La finele anului	După examenul de corijenţă
23	Ionescu M. Paul	promovat	
14	Marinescu N. Nicolae	»	
25	Mavrodin A. Alexandru	»	
26	Petrescu G. Victor	»	
27	Popa B. Benone	repetent	
28	Popazu G. Ştefan	corigent	promovat
29	Popescu D. Mircea	«	«
30	Stavraca M. Gheorghe	«	«
31	Stoianovici D. Ion	promovat	
32	Stoicof G. Ion	corigent	promovat
33	Şnaider E. Eugen	promovat	
34	Ştefănescu P. Petre	repetent	
35	Taşcă G. Victor	«	
36	Teodorescu S. Damian	retras	
37	Tomescu S. Nicolae	promovat	
38	Verzeanu G. Nicolae	corigent	promovat
39	Vlădescu T. Alexandru	«	«
	CLASA VII-a		
1	Brăilă D. Vasile	repetent	
2	Cherulescu M. Nicolae	promovat	
3	Funogea I. Ion	«	
4	Gadidov N. Ovidiu	corigent	promovat
5	Grigoriu N. Nicolae	«	«
6	Herşcovici A. Ralian	promovat	
7	Hristu P. Toma	«	
8	Ionescu N. Valeriu	«	
9	Jipa N. Ion	«	
10	Kiorpelidis P. Platon	corigent	promovat
11	Lepădatu V. Mircea	promovat	
12	Micşea E. Octavian	corigent	promovat
13	Micu I. Nicolae	promovat	
14	Mitru I. Nicolae	decedat	
15	Pambuccian M. Kirkor	promovat	

No. curent	NUMELE ȘI PRONUMELE ELEVILOR	SITUAȚIA	
		La finele anului	După examenul de corigență
16	Popescu I. Ion	promovat	
17	Popovici S. Dumitru	«	
18	Popescu N. Marin	«	
19	Rupenian A. Emanoil	«	
20	Sprâncenatu I. Gheorghe	«	
21	Stanciu V. Ion	corigent	promovat
22	Stăncescu S. Dumitru	promovat	
23	Stoica Ion	repetent	
24	Udrea T. Nicolae	corigent	promovat
25	Vasile H. Lefter	«	«
26	Zacca T. Constantin	promovat	
	SITUAȚIA ELEVILOR PARTICULARI		
	Sesiunea Ianuarie — Mai		
	CLASA I-a		
1	Munteanu D. Pavel	corigent	promovat
2	Ristoae I. Tudorache	«	«
	Sesiunea Ianuarie — Iunie		
	CLASA I-a		
1	Antoniadis E. Telemahos	corigent	promovat
2	Chirilă G. Dumitru	repetent	
3	Chiriac G. Titu	neprezentat	
4	Drăgan N. Mihalache	corigent	promovat
5	Gordin P. Gheorghe	«	«
6	Munteanu C. Ștefan	retras	
7	Panuș G. Anghel	repetent	
8	Pinsler U. Mony	corigent	repetent
9	Seroplan C. Ervant	promovat	
10	Schächter A. Iancu	corigent	repetent
11	Teodor T. Ion	promovat	
12	Trandafir A. Niculae	corigent	promovat
13	Zaharia I. Nicolae	promovat	

No. curent	NUMELE ŞI PRONUMELE ELEVILOR	SITUAŢIA	
		La finele anului	După examenul de corigenţă
	CLASA II-a		
1	Boyagian K. Zaven	promovat	
2	Carabiber A. Constantin	«	
3	Delatola A. Florin	«	
4	Chiriac G. Eugeniu	corigent	repetent
5	Delangelo M. Victor	«	promovat
6	Dobrescu G. Dumitru	«	«
7	Economu C. Victor	corigent	promovat
8	Gheorghiu I. Gheorghe	repetent	
9	Georgescu P. Vasile	promovat	
10	Gumuşcian A. Zare	promovat	
11	Munteanu I. Aurel	repetent	
12	Savu M. Moise	corigent	repetent
13	Steinhaus S. Alexander	retras	
14	Tsitseclis F. Petros	promovat	
15	Veisy A. Benu	corigent	repetent
	CLASA III-a		
1	Darie M. Ion	promovat	
2	Gheorghiu G. Gheorghe	repetent	
3	Ovezea I. Ion	»	
4	Pavel M. Constantin	neprezentat	
5	Stănciulescu A. Tănase	promovat	
6	Teodorescu Z. Matei	neprezentat	
	CLASA IV-a		
1	Băianu I. Constantin	corigent	promovat
2	Cristea G. Anton	»	promovat
3	Dinu D. Andrei	promovat	
4	Giurgea N. Pandele	»	
5	Iancu I. Alexandru	corigent	promovat
6	Ionescu G. Petre	repetent	

No. curent	NUMELE ȘI PRONUMELE ELEVILOR	SITUAȚIA	
		La finele anului	După examenul de corijență
7	Trandabur G. Corneliu	corigent	promovat
8	Vasilescu M. Mihail	»	promovat
9	Vizireanu C. Ion	transferat	
	CLASA V-a		
1	Casandru I. Constantin	corigent	promovat
2	Dimitriu N. Mircea	repetent	
3	Stătulescu C. Ion	corigent	promovat
4	Șerbu R. Marin	repetent	
	CLASA VI-a		
1	Băgăceanu V. Petre	repetent	
2	Bohdjelian A. Petre	retras	
3	Duma E. Stavru	corigent	repetent
4	Handrabura A. Anghel	corigent	»
5	Sclavu A. Gherasim	»	»
6	Trache G. Gheorghe	neprezentat	
	CLASA VII-a		
1	Butucescu I. Nicolae	neprezentat	
2	Ioniță P. Ion	promovat	
3	Iliescu I. Victor	repetent	
4	Jarnea I. Ion	neprezentat	
5	Saris D. Constantin	repetent	
6	Vlad A. Constantin	repetent	

No. curent	NUMELE ȘI PRONUMELE ELEVILOR	SITUAȚIA	
		La finele anului	După examenul de corigență
•	*Sesiunea Iunie-Septembrie 1935*		
	CL. I		
1	Buduluș S. Ion	retras	
2	Leier A. Titus	neprezentat	
3	Lischevici I. Nicolae	promovat	
4	Marinescu Tiberiu	retras	
5	Tulea C. Stancu	promovat	
	CL. III-a		
1	Emanoil C. Laurențiu	retras	
	CL. IV-a		
1	Brănescu C. Ion	repetent	
2	Cominovici S. Mircea	promovat	
	CL. V-a		
1	Begligiu A. Marin	promovat	
2	Donea C. Constantin	retras	
3	Pena I. Nicolae	promovat	
4	Roșculeț G. Valentin	promovat	
	CL. VI-a		
1	Cristea V. Alexandru	neprezentat	
2	Danielopol D. Constantin	retras	
	CL. VII-a		
1	Bădescu M. Costin	promovat	
	Examen de diferență Cl. II		
1	Carapeț V. Ion	promovat	

TABLOU

de candidaţii reuşiţi la examenul de admitere în clasa V-a

No. curent	Numele şi Pronumele Elevilor	Media
	Sesiunea Mai 1935	
1	Donea C. Constantin	6,05
2	Pena I. Nicolae	6,05
3	Bernfeld E. Sacha	6
4	Roşculeţ G. Valentin	6
	Sesiunea Iunie 1935	
1	Steinbach R. Marc	8,45
2	Preda G. Nicolae	7,80
3	Mihail V. Mircea	7,70
4	Rădulescu I. Vasile	7,65
5	Pavlidi C. Nicolae	7,60
6	Gheorghiu G. Virgil	7,60
7	Zahiu N. Eugen	7,50
8	Steţcu Gh. Nicolae	7,35
9	Gheorghiu I. Mihail	7,35
10	Onea S. Răducanu	7,35
11	Carp V. Mircea	7,30
12	Herşcovici Z. Iacob	7,20
13	Costin C. Constantin	7,20
14	Dumitrescu St. Ion	7,15
15	Constantinescu I. Valeriu	7,05
16	Borcea I. Victor	7,00
17	Pană N. Ion	6,95
18	Anton A. Ştefan	6,90
19	Popescu C. Mircea	6,85
20	Roşca D. Dumitru	6,80
21	Criticos D. Jean	6,65

No. curent	Numele şi Pronumele Elevilor	Media
22	Katz A. Salo	6,60
23	Niţă T. Gheorghe	6,60
24	Cărtuţă Gh. Florentin	6,60
25	Ştefănescu G. Faust	6,55
26	Ciovică F. Pompiliu	6,55
27	Beyazdjian G. Eduard	6,50
28	Andrei I. Constantin	6,50
29	Abagiu D. Constantin	6,40
30	Zeadin Kemaledin	6,35
31	Ruban E. Iancu	6,35
32	Rădulescu Traian	6,35
33	Roşculeţ Nicolae	6,30
34	Dejan D. Traian	6,30
35	Băltăţeanu D. Ioan	6,25
36	Dimitrof E. Gheorghe	6,20
37	Coţanis Dumitru	6,20
38	Andreescu D. Corneliu	6,20
39	Tănăsescu E. Flaviu	6,15
40	Stamatiade Gh. Paul	6,15
41	Meculescu T. Grigore	6,15
42	Ceamuris T. Elefteriu	6,10
43	Iancu I. Bibi	6,00
	Sesiunea Septembrie 1935	
1	Stamatiade Gh. Paul	7,80
2	Sădeanu C. Emilian	7,35
3	Oprescu N. Dumitru	7,10
4	Dobrescu P. Romulus	6,90
5	Colef V. Nicolae	6,70
6	Ferendino R. Gheorghe	6,65
7	Sălceanu N. Ion	6,65
8	Vestinian O. Horia	6,55
9	Mâşcă I. Aurel	6,50

No. curent	Numele și Pronumele Elevilor	Media
10	Tașcă Narcis	6,50
11	Dicu T. Ion	6,45
12	Țeposu A. Toma	6,35
13	Petrov An. Petre	6,30
14	Maciu Gh. Dumitru	6,25
15	Prasinopol C. Gheorghe	6,25
16	Petre D. Nicolae	6,20
17	Păpurică C. C-tin	6,15
18	Bulgărea I. Mircea	6,10
19	Băianu I. Constantin	6,05
20	Enache D. Cristache	6,05
21	Roșca C. Nicolae	6,05
22	Vlădoianu St. Liviu	6,05
23	Voica C. Decebal	6,05
24	Dinu D. Andrei	6,
25	Pană I. Ștefan	6,
26	Șoancă T. Ion	6,

Lista bacalaureaților din sesiunea Iunie 1935

No. crt.	Numele și pronumele elevilor	ANUL ȘI DATA NAȘTERII					Media obți-nută la ex. de bacalaureat
		Comuna	Județul	Anul	Luna	Ziua	
1	Băltoaica N. Traian	Brăila	Brăila	1915	Oct.	17	6
2	Bârzan N. Nicolae	Pazarlia	Constanța	1916	August	11	6,80
3	Blezu I. Constantin	Craiova	Dolj	1909	Oct.	14	6,80
4	Diradurian L. Diran	Constanța	Constanța	1915	Oct.	26	6
5	Gumuchdjian A. Berdji	Constantinopol	Constantinopol	1915	Mai	11	7,50
6	Drăghescu A. Alexandru	Constanța	Constanța	1914	Mai	29	6
7	Popescu O. Mihail	Constanța	Constanța	1915	Iunie	15	6,20
8	Rădulescu G. Aurel	Constanța	Constanța	1912	Mai	18	6

Repartiția orelor pe anul școlar 1935-1936

No. crt.	Numele și Pronumele profesorului	Titlul în învățământ	Materia	Clasele bugetare (Exponentul indică numărul orelor)	Totalul orelor	Observații
1	Diacon Gh. Popeseu	Definitiv	Religia	I-A^{2} II-A^{2} III-A^{2} IV-A^{2} I-B^{2},II-B^{2},VI^{1},VII^{1},VIII^{1}	15	
2	Preot V. Georgescu	Definitiv	Religia	III-B^{2} IV-B^{2} V^{1}	5	Titular la șc. de meserii
3	Nic. Vasiliu	Definitiv	Româna	I-A^{5}, V^{3}, VII^{3}, VIII^{3}	14	Diriginte clasa VIII
4	Preot Ilarie Reit	Definitiv	(Româna (Filosofia	II-A^{5}—IV-A^{3} VI^{2} VII^{2} VIII^{2}	14	Diriginte clasa VI
5	Traian Marcu	Definitiv	Româna	II-B^{5} III-B^{6} IV-B^{3} VI^{3}	15	Diriginte clasa III-B
6	Gh. Toma	Definitiv	Latina	V^{3} VI^{3} VII^{4} VIII^{4}	14	Diriginte clasa VII
7	C. Blum	Definitiv	(Latina (Elina	III-A^{3} IV-A^{3} IV-B^{3} VII^{1} VIII^{4}	14	
8	Petre Caragea	Suplinitor	(Româna (Latina	I-B^{5} III-A^{4} III-B^{3}	12	
9	Iacob Granirer	Definitiv	Franceza	I-A^{3}II-A^{3}III-A^{3}IV-A^{3}V^{2}	14	Diriginte clasa II-A
10	Gr. Sălceanu	Definitiv	Franceza	I-B^{3}II-B^{3}III-B^{3}IV-B^{3}VI^{2}VII^{2}VIII^{2}	18	Diriginte clasa II-B.
11	Eudoxiu Sireteanu	Definitiv	(Germana (Dreptul	V^{3} VI^{3} VII^{3} VIII^{3} IV-A^{1}, IV-B^{1}	14	Diriginte clasa IV-B
12	Gh. Coriolan	Definitiv	Istoria	VI^{2} VII^{2} VIII^{2}	6	Degrevat ca Director
13	Gr. Someșanu	Definitiv	(Istoria (Geografia (Drept	I-B^{2} II-B^{2} III-B^{2} IV-B^{2} IV-B^{2} V^{2} I-B^{2} II-B^{2} III-B^{2} VII^{1} VIII^{1}	20	Diriginte cl. V
14	Șt. Mitescu	Suplinitor	Istoria	I-A^{2} II-A^{2} III-A^{2}	6	
15	Nicon Turturean	Definitiv	Geografia	II-B^{2} III-B^{2} IV-B^{2} V^{2} VI^{1} VII^{1} VIII^{2} IV-B^{2}	14	Diriginte clasa III-A

No. crt.	Numele și Pronumele profesorului	Titlul în învățământ	Materia	Clasele bugetare (Exponentul indică numărul orelor)	Totalul orelor	Observații
16	N. Zăgoicea	Definitiv	Matematica	II-A^{3}, III-A^{3}, IV-A^{3}, V^{3}VII^{4}	16	Diriginte clasa IV-A
17	I. Rizescu	Definitiv	Matematica	II-B^{3}III-B^{3}IV-B^{3}VI^{3}VII^{5}	17	
18	I. Vodă	Suplinitor	Matematica Geografia	I-A^{3}, I-B^{3} I-A^{2}	8	Diriginte cl. I-A. Suplin. cu ex. de capacitate (matem. primară și geografia secundară).
19	Constantin Cornățeanu	Definitiv	Șt. fizico-chimice	III-A^{2}IV-A^{2}V^{3}VI^{3}VII^{3}VIII^{4}	17	Detașat la șc. comerc. elem. Cl. VII^{3} VIII^{3} au fost făcute de d. N. Negulescu inspector general. Celelalte de d. M. Ionescu, profesor suplinitor.
20	Marin Ionescu	Suplinitor	Șt. fizico-chimice	III-B^{3} IV-B^{2} + 11 ore din cat. d. Cornățeanu	16	
21	Onoriu Mironescu	Definitiv	Șt. Naturale	I-A^{2}II-A^{2}IV-A^{1}, V^{2}, VI^{2}VII^{2} VIII^{2}, I-B^{2}, II-B^{2}, IV-B^{2}	20	
22	Gh. Carp	Definitiv	Desemn Caligrafia	I-A^{2}II-A^{2}IV-A^{1}V^{1}VI^{1}VII^{1} VIII^{1}. I-B^{2}, II-B^{2}, III-B^{2}, IV^{1} I-A^{2}, II-A^{2}, I-B^{2}, II-B^{2}	24	Diriginte clasa VI
23	Stavru Tarasov	Definitiv	Desemn	Clasa III-A^{2}	2	Titular la școala comerc. element.
24	Al. Nicolescu	Definitiv	Muzica	I-A^{2}, II-A^{2}, I-B^{2}, II-B^{2} III-A^{1}, III-B^{1}, IV-A^{1}, IV-B^{1} V^{1}, VI^{1}, VII^{1}, + 2 ans.	17	Detașat la București
25	St. Obârșanu	Suplinitor	Muzica	Toată cat. de muz.	18	
26	N. Constantinescu-Pană	Definitiv	educ. fizică	(I-A—VIII)^{2} (I-B—IV-B)^{2}	24	
27	Dr. Gh. Vasilescu	Definitiv	Higiena	VIII^{1}	1	Medic titular al școalei

Personalul administrativ: Director GH. CORIOLAN, *Subdirector* **N. Constantinescu-Pană**, *Secretar* **Victor Petroniu**, *Ajutor de secretar* **Ștefan Mitescu**; **Petre Caragea** *bibliotecar.*

Supraveghetori de ordine: **Panait Hagi Panait**; **Teofil Marcu** *până la 1 Noemb. 1935*, **Petru Raicopol**, *până la 1 Sept. 1936.*

COMITETUL ŞCOLAR AL LICEULUI „MIRCEA CEL BĂTRÂN"

1. *Gh. Coriolan*, director al liceului, preşedinte.
2. *Anton St. Anton*, comerciant
3. Advocat *Paul Dobrescu*
4. *Vasile Lepădatu*, deputat
5. Căpitan *Corneliu Grigorescu*

(2–5: Aleşi ai adunării generale)

6. Prof. *Gh. Toma*
7. Prof. *Nicon Turturean*

(6–7: Aleşi ai corpului profesoral)

8. Secretar al comitetului: Prof. *N. Turturean*.
9. Casier: *Ştefan Mitescu*, licenţiat in litere.
10. Contabil: *Al. Cherulescu*, lic. al acad. com.

Comisia de censori

1. *D. Taşcovici*, director al Băncii Naţionale, reprezentant al ministerului.
2. *Gh. Tofan*, director al Băncii de Scont, ales al adunării generale.
3. *I. Granirer*, profesor, ales de corpul didactic

Comisia tehnică pentru construcţia noului local

1. Inginer Inspector General *Virgil Cotovu*, directorul porturilor maritime.
2. D-l *Francisc Lescovar*.

Delegat al comisiei tehnice Inginer *Ovid Cotovu*

Cronica anului şcolar 1935--1936

1. Solemnitatea deschiderii anului şcolar 1935—36 a avut loc Luni 16 Septembrie 1935, printr'un serviciu religios oficiat de cucernicii Preoţi *Coadă* şi *Moroianu*, după care a urmat cuvântarea directorului.

S'au dat instrucţiuni elevilor cu privire la începerea cursurilor.

2. Vizita medicală a elevilor s'a făcut de d. *Dr. Gh. Vasilescu*, medicul titular al liceului.

3. D-l prof. *Const. Mureşanu* a fost transferat la Iaşi, la seminarul teologic „Veniamin". In locul d-sale a fost transferat la liceul nostru d-l *Eud. Sireteanu*, prof. de l. germană.

D-l prof. *N. Negulescu* a fost transferat la liceul «Gh. Şincai» din Bucureşti. D-sa a continuat să funcţioneze la 6 ore ca detaşat.

In locul d-sale a fost transferat ca profesor de şt. fizico-chimice d. *Const. Cornăţeanu*, detaşat în acest an la şc. comerc. elementară.

La catedra vacantă de l. latină a fost transferat de la liceul din Tulcea, d. prof. *Gh. Toma*.

4. La 4 Oct. s'a ţinut adunarea profesorilor titulari cari au ales ca reprezentanţi ai corpului profesoral în comitetul şcolar, pe o perioadă de 4 ani, pe d-nii prof. *Gh. Toma* şi *Nicon Turturean*, iar în comisia cenzorilor pe d. prof. *I. Granirer*.

5. La 16 Octombrie s'a sărbătorit ziua naşterii *M. S. Regelui Carol II*. D. prof. *Traian Marcu* a ţinut cuvântarea ocazională. S'a recitat poezia „Sborul cel Mare" de *Adrian Maniu*.

Elevii din cursul superior au fost conduşi apoi la *Catedrala Episcopală*, unde s'a oficiat un Te-Deum.

6. Marți 29 Octombrie, cursurile au fost suspendate fiind sărbătorită a 60-a aniversare a naşterii *M. S. Regina Maria.*

7. La 8 Noembrie, ziua Sf. Arhangheli Mihai şi Gavril, elevii şcoalelor secundare s'au strâns în jurul statuei lui *Mihai Eminescu*, depunând flori pe soclu. D. prof. *N. Vasiliu* a ținut o cuvântare despre opera lui Eminescu; au urmat recitări de poezii de Eminescu. Au asistat profesorii şi Episcopul Gherontie.

8. In ziua de *Sâmbătă 30 Noembrie*, ziua Sf. Apostol Andrei, s'a ținut serbarea patronului liceului şi a 39 aniversare a şcoalei. Despre însemnătatea zilei a vorbit d-l prof. *Gh. Toma*. Au fost coruri şi orhestra sub conducerea d-lui prof. *Şt. Obârşanu*; recitări. A asistat şi P. Sf. Sa *Episcopul Gherontie.*

9. Sâmbătă 21 Decembrie elevii au luat parte la *Sărbătorirea datinelor*, la care au dat concurs toate şcoalele din Constanța.

10. La 24 Ianuarie s'a sărbătorit aniversarea *Unirii Principatelor* şi a *Unității Naționale*, în localul liceului, în colaborare cu şcoala comercială superioară. Cuvântarea ocazională a fost ținută d. prof. *E. Sireteanu.* Coruri sub conducerea d-lui prof. *St. Obârşanu*: recitări etc.

11. In ziua de Marți 28 Ianuarie 1936 cursurile au fost suspendate, fiind ziua funeraliilor *Regelui George V* al Angliei. Elevilor întruniți în sala de serbări li s'a vorbit de d-l director al liceului despre personalitatea marelui Rege şi despre legăturile dintre Anglia şi România.

12. In ziua de Mercuri 4 Martie, dela orele 12—1, elevii au fost concentrați în sala de serbări, unde s'a. făcut comemorarea Reginei-Poete *Carmen Sylva*, cu prilejul a 20 ani dela moartea Ei. Cuvântarea s'a ținut de directorul liceului.

13. Vineri 3 Aprilie 1937 a avut loc serbarea sădirii pomilor.

14. Duminică *10 Mai*: Sărbătoarea unității naționale. Cuvântarea comemorativă a fost ținută de d. prof

Gr. Someşanu. Coruri şi orhestră sub conducerea d-lui prof. *St. Obârşanu.* Lecturi, recitări.

15. Marţi 19 Mai. Elevii din cl. VIII au fost duşi la „Muzeul regional" din localitate, unde li s'au dat explicaţii şi lămuriri de d. prof. *C. Blum.*

16. Joi 21 Mai. *Ziua Eroilor.* Profesorii şi elevii au asistat la *Te-Deum,* oficiat în piaţa Ovidiu. A urmat apoi procesiunea la cimitirul Eroilor, unde din partea corpului didactic a vorbit d. prof. *Gr. Someşanu.*

17. La 8 Iunie s'a făcut sărbătorirea *Restauraţiei,* prin manifestări gimnastice, corale, demonstraţii cercetăşeşti şi străjereşti, ale tuturor şcoalelor primare şi secundare din Constanţa.

18. In ziua de 29 Iunie, ziua *Sf. Petru şi Pavel,* s'a ţinul serbarea de sfârşit de an, împărţirea premiilor, anunţarea situaţiei elevilor.

COLECTA

elevilor liceului pentru ajutorarea populației din județele bântuite de secetă ale Basarabiei

Clasa	I	A	lei	257
„	I	B	„	350
„	II	A	„	2404
„	II	B	„	7558
„	III	A	„	2664
„	III	B	„	2635
„	IV	A	„	277
„	IV	B	„	337
„	V		„	708
„	VI		„	647
„	VII		„	280
„	VIII		„	400
	Total			18.517 lei

Elevii clasei III B au colectat suma de 170 lei trimeasă soc. „*Astra*" din *Alba Iulia* pentru monumentul „*Horia, Cloșca și Crișan*".

DONATII

1. D. *Albert Theiler*, a donat 1400 lei.
2. D-na *El. Pallady*, 1700 lei, pentru soc. „*Sprijinul*" de ajutorare a elevilor săraci.
3. D. *I. Colef* a donat 12.500 lei pentru laboratorul de șt. fizico-chimice.

* * *

Pentru construcția liceului, municipiul Constanța prin d-l primar Horia Grigorescu, a donat 300.000 lei.

Şezătorile liceului în iarna 1935—1936

S'au ţinut 13 şezători al căror beneficiu a fost destinat pentru fondul necesar ridicării statuei Reginei Poete *Carmen Sylva* în Constanţa.

Conferinţe s'au ţinut de:

1. *Gh. Coriolan,* directorul liceului: „In jurul unor cugetări de *Carmen Sylva* privitoare la problema fericirii".
2. Prof. *Gh. Toma:* „Viaţa şi opera lui Horatius cu prilejul împlinirii a 2000 ani dela naşterea lui".
3. Prof. *N. Vasiliu:* „Psihologia socială a lui *Gustave Le Bon*".
4. Preot Prof. *V. Georgescu:* „Rolul istoriei în înţelegerea creştinismului".
5. Prof. *Gh. Carp:* „Desemnul ca mijloc de exprimare".
6. Prof. *N. Zăgoicea:* „Universul nostru după concepţiile moderne".
7. Prof. *Traian Marcu:* „Aspecte din romanul românesc".
8. Prof. *Onoriu Mironescu:* „Ce-i viaţa?".
9. Prof. universitar *Simion C. Mândrescu,* preşedintele institutului de cultură româno-german: «Românii şi România în oglinda scrisului Carmen Sylvei».
10. Advocat *Aurel Vulpe:* „Carmen Sylva şi oraşul nostru".
11. D-na Prof. *M. Dimitriu-Castano:* „Regina Elisabeta, cuvânt de preamărire".

12. Prof. *Ion I. Iordache*: „Interdependența economiilor naționale".
13. Judecător *Marin Stănescu*, doctor în drept: „Femei în fața justiției".
14. Prof. *Const. Nedelcu*, inspector general al cercetășiei: „Artă și spiritualitate etnică".

Pentru partea artistică au dat concursul, în ordine cronologică:

1. D-na *M. Dimitriu*, prof. la șc. normală de învățătoare: voce.
2. Prof. *Șt. Obârșanu*: dirijor de cor și orhestră.
3. Prof. *Aur. Alexandrescu*: vioară.
4. Prof. *St. Tarasov*: vioară.
5. D-na *Valeria Cociubanu*: voce.
6. D-l advocat *V. V. Bottea*: voce și dirijor de cor.
7. Prof. *N. Zăgoicea*: dirijor al orhestrei Ateneului Central.
8. Advocat *Ioan M. Filipescu*: vioară.
9. D-na *Moldova Alexandrescu*: voce și pian.
10. D-na *Nydia Cărăușu-Camozzi*, profesoară de pian: pian.
11. *Călin Ernest*, elev cl. VII, pian.
12. *B. Podanowsky*: pian.
13. D-na *Alex. Demetrescu*: pian.
14. Dr. *N. Ionescu*, voce, dirijor de cor.
15. *Corul* de sub conducerea d-lor *V. V. Bottea* și Dr. *N. Ionescu*.
16. Prof. *Traian Marcu*, lectură.
17. D. *Ioan Micu*, custodele muzeului regional, lectură (bucăți traduse de d-sa din *Horatius)*.
18. D-na *El. Arhitect Căpșuneanu*, lectură din Carmen Sylva.

Lista premianților din anul școlar 1935-1936

CLASA I-a A

Vasiliu A. Condril	Premiul I	Media	9.19	
Jipa V. Radu	» II	»	8.78	F. R.
Meilă P. Petre	» III	»	8.44	
Vlăsceanu M. Vasile	Mențiune	»	8.35	
Constantinidi D. Hristos	»	»	7.58	F. R.
Nicolescu A. Ion	»	»	7.53	

CLASA I-a B

Petrescu V. Arcadiu	Premiul I	Media	9.05	F. R.
Chirilă V. Dumitru	» I	»	8.99	
Toma M. Virgiliu	» II	»	8.81	F. R.
Popescu A. Aurel	» III	»	8.73	
Târpă M. Ion	Menț. Onor.	»	8.57	F. R.
Moss H. Verner	»	»	8.19	
Stefanidis L. Iani	»	»	7.99	F. R.
Macovei V. Mihail	»	»	7.90	
Alexandrescu A. Dragos	»	»	7.88	
Popovici D. Nicolae	»	»	7.80	
Nistor A. Ion	»	»	7.68	
Crișan D. Radu	»	»	7.59	
Petelei Zoltan	»	»	7.58	
Nicolae V. Dumitru	»	»	7.53	F. R.
Dospinescu C. Aurel	»	»		F. R.

CLASA II-a A

Constantinescu I. Corneliu	Premiul I	Media	8.67	
Tofan G. Nicolae	» I	»	8.62	
Păun D. Mircea	» II	»	8.51	
Israel D. Geacomo	» III	»	8.40	F. R.
Moraru I. Ionel	Menț. onor.	»	8.33	
Șișu V. Radu	»	»	8.09	
Cristescu P. Petre	»	»	7.81	F. R.
Ionescu I. Barbu	»	»	7.66	

CLASA II-a B

Dumitru I. Silvestru	Premiul I	Media	9.13	F. R.
Honceriu G. Hervin	» II	»	8.78	
Cernescu N. Ion	» III	»	8.46	
Ghinsberg L. Mircea	» III	»	8.44	
Micu I. Dumitru	Menț. onor.	»	8.21	
Moroianu V. Vasile	»	»	7.96	
Pătrăşcanu I. Nuți	»	»	7.70	
Margulies M. Jean	»	»	7.55	

CLASA III-a A

Spiliadi A. Apostol	Premiul I	Media	8.99	
Adler A. Jose	» II	»	8.35	F. R.
Perjescu D. Terente	» III	»	8.24	
Zizda C. Victor	Menț. onor.	»	8.17	
Boiagian R. Zaven	»	»	8.10	
Giurgescu G. Nicolae	»	»	8.05	
Georgescu E. Nicolae	»	»	8.04	
Baubec I. Cadri	»	»	8.04	
Iliescu I. Ion	»	»	7,96	
Nicolaevici C. Ion	»	»	7.94	
Kek Ştefan	»	»		F. R.

CLASA III-a B

Berberianu I. Nicolae	premiul I	Media	9.31	F. R.
Sassu A. Ion	» II	»	9.17	F. R.
Ghinsberg C. Iosif	» III	»	9.00	F. R.
Grigorescu C. Petre	Menț. onor.	»	8.67	
Gheorghiu C. Iulian	»	»	7.97	
Navon I. Henry	»	»	7.97	
Dală S. Ion	»	»	7.81	
Carp G. Faustin	»	»	7.79	
Constandache A. Const.	»	»	7.69	
Nisipeanu S. Mircea	»	»	7.58	
Zoicaru M. George	»	»	7.52	

CLASA IV-a A

Poppa G. Cecil	Premiul	I	Media	9.15	F. R.
Wenzel H. Otto	»	II	»	8.45	F. R.
Spigler Iancu	»	III	»	8.36	
Nițulescu N. Virgil	»	III	»	8.31	
Nițulescu N. Constantin	Menț. onor.		»	8.10	
Israel S. Alfred	»		»	7.98	
Popescu N. Mihai	»		»	7.93	
Vainer D. Mircea	»		»	7.73	

CLASA IV-a B

Popeea I. Ionel	Premiul	I	Media	8.24	F. R.
Forgaci I. Gheorghe	»	I	»	8.24	F. R.
Tomulescu G. Mircea	»	II	»	7.81	
Novac T. Mircea	»	II	»	7.79	
Tofan G. Mircea	»	III	»	7.56	

CLASA V-a

Steinbach R. Mark	Premiul	I	Media	8.72	F. R.
Zahiu N. Eugen	»	II	»	8.23	F. R.
Preda G. Nicolae	»	III	»	8.03	F. R.
Stețcu G. Nicolae	Menț. onor.		»	7.95	
Carp V. Mircea	»		»	7.73	
Constantinescu I. Valeriu	»		»	7.65	
Mihail V. Mircea	»		»	7.59	
Rădulescu Vasile	»		»	7.51	

CLASA VI

Berberianu V. Alexandru	Premiul	I	Media	8.74	F. R.
Navon I. Costinel	»	II	»	8.48	F. R.
Duma G. Gheorghe	»	III	»	8.38	
Avram I. Jecu	Menț. onor.		»	7.53	F. R.

CLASA VII-a

Petrescu Gh. Victor	Premiul	I	Media	8.38	F. R.
Ionescu Mihail	Menț. onor.		»	7.56	

CLASA VIII-a

Pambuccian M. Kircor	Premiul I	Media	8.59	F. R.
Zacca T. Constantin	» II	»	8.08	F. R.
Stăncescu S. Dumitru	» III	»	7.76	F. R.
Popescu I. Ion	Menţ. onor.	»	7.57	F. R.
Ionescu N. Valeriu	»	»	7.56	F. R.

Premiile au consistat din:

1. Cărţi donate de **M. S. Regele Carol II.**
2. „ procurate din fondurile comitetului şcolar.
3. Asociaţia de conlucrare franco-română de sub preşedinţia d-lui *Dr. Al. Pilescu*, a donat aprox. 60 cărţi, autori clasici francezi, distribuite elevilor menţionaţi la l. franceză (însemnaţi cu F. R. în lista de mai sus).

Comitetul pentru ridicarea unei plăci comemorative scriitorului constănţean, aprigului luptător naţionalist *Petru Vulcan*, a donat un număr însemnat de cărticele cu bucăţi alese publicate sub îngrijirea distinsului intelectual advocatul *Al. Gherghel*.

Darul preţios primit dela Asociaţia franco-română va contribui la creşterea şi întărirea pe veci a dragostei ce ne leagă de nobila ţară Franţa. Afinităţile intelectuale dintre cele două neamuri sunt chezăşia cea mai sigură a alianţei dintre state. Cărţile dăruite vor face să rodească în sufletele copiilor noştri sămânţa ideilor şi sentimentelor celor mai alese mijlocite de literatura franceză.

Darul de cărţi pe care ni-l face comitetul de comemorare a lui *Petru Vulcan* ne întoarce gândul spre ale noastre, spre toţi cei ce în cuget curat şi cu cald şi sincer patriotism s'au străduit pentru afirmarea şi accentuarea românismului în acest colţ de veche ţară românească. Se cade deci ca şi noi să îndreptăm cugetul cu recunoştinţă spre cel ce a fost poate un modest scriitor, însă a fost stăpânit de focul sacru al iubirii de ţară şi de neam.

Menţiuni speciale

1. *Metematica*: Beloiu Mihai cl. VII.
2. *Istorie*: Cârstoiu D. Mircea cl. IV B.
3. *Istorie şi g-fie*: Simionescu T. Eugeniu cl. II B.
4. *Drept constit. şi ad-tiv* Hristu Toma cl. YII
5. *Desemn şi calig.* Dumitrescu I. Nicolae cl. I B.
   Caligrafie: Olariu V. Traian cl. II B.
   Desemn: Weissblüth George cl. VI.
6. *Muzica*:

Dumitrescu I. Nicolae	cl.	I	B
Dumitrescu A. Pavel	„	I	B
Ionaşcu E. Gheorghe	„	II	A
Mihăilescu C. Dumitrache	„	II	B
Popescu A. Cornel	„	IV	A
Vlădăreanu I. Ştefan	„	IV	B
Anton A. Stefan	„	V	
Roşca D. Dumitru	„	V	
Niţă T. Gheorghe	„	V	
Vanvulescu Anton	„	VI	
Berchina Vladimir	„	VII	
Bistrov E. Damian	„	VII	
Rupenian Emanoil	„	VIII	
Jipa N. Ion	„	VIII	

Pentru pian Călin Ernest cl. VII.
L. franceză Dospinescu C. Paul cl. I B, Kek Ştefan cl. III A şi Bivolaru Petre cl. VII.
L. elină Stavraca Gh. cl. VII.

a) **Societatea I. L. Caragiale**

sub conducerea d-lui prof. N. Vasiliu

A avut un comitet în frunte cu Stăncescu D-tru cl. VIII.

Au ţinut 11 şezători intime cu referenţi şi coreferenţi.

Conferinţe au ţinut: *Stăncescu D-tru* cl. VIII, *Stoianovici Ion* cl. VII, *Jipa Ion* cl. VIII, *Pambuccian Kirkor* cl. VIII, *Ionescu Valeriu* cl. VIII, *Cherulescu Nicolae* cl. VIII, *Cătuneanu Mircea* cl. VII.

Recensii şi analize: *Boia Nic.* cl. VI, *Răduş D-tru*

cl. VI, Ionescu Mihai cl. VII, *Ionescu Alex.* cl. VI, *Petrescu Victor* cl. VII, *Funogea Ion* cl. VIII, *Popescu Ion* cl. VIII, *Zacca Const.* cl. VIII, *Rupenian Emanoil* cl. VIII.

La concursurile Soc. «*Tinerimea Română*» din Bucureşti, au obţinut: *Niţulescu Const.* cl. IV premiul al III-lea la l. română şi *Sasu A. Ion*, cl. III, menţiune la l. română.

La şezători şi serbări

Vasile Lefter cl. VIII, *Rupenian Em.* cl. VIII, *Jipa N. Ion* cl. VIII, *Lepădatu Mircea* cl. VIII, *Resul Negip* cl. VIII, *Popescu Gr. Ion* cl. VIII, *Ionescu Paul* cl. VII. *Resul Negip*, Preşed. com. plăcii comemorative.

La şezători: *Gustav St.* cl. VI, *Gheorghiu Ion* cl. III B şi *Berezovski Ion* cl. II A.

Au fost în cursul anului 5 şezători publice date de elevii liceului şi audiţie muzicală dată de *orhestră.*

Au dat şezători speciale: Cl. VI o şezătoare foarte reuşită pentru fondul statuei «*Carmen Sylva*» cu «*Muşcata din fereastră*».

Cl. IV B. idem pentru bibliotecă cu «*O noapte furtunoasă.*

Cele două piese au fost călăuzite de d. prof. de l. română *Traian Marcu.*

Premianţii la concursurile *Ligei Navale Române*

a) La literatură

1. *Stoianovici D. Ion*, cl. VII, premiul III.
2. *Carp Mircea*, cl. V, menţiune.

b) La desemn

1. *Stoianovici D. Ion*, menţiune.

Societatea „Sprijinul"

activitatea pe anul şcolar 1935—36

Comitetul a avut în frunte ca preşedinte pe elevul *Zacca Th. Constantin*, cl. VIII.

Casier: *Popescu Gr. Ioan* cl. VIII.

Secretar: *Rupenian Emanoil* cl. VIII.

A împărţit ajutoare (haine şi ghete) în valoare de 36.781 lei.

Cărţi şi rechizite s'au distribuit în valoare de lei 21.252.

In ceeace priveşte progresul societăţii, datorită răsunetului în fiecare an mai puternic pe care scopul şi activitatea ei îl găseşte în inimile elevilor, nu mă pot reţine de a nu-l face cunoscut pe calea cifrelor. Deşi numărul elevilor a crescut cu 6—7 %, în comparaţie cu anul trecut, încasările societăţii din anul acesta au depăşit cu mai bine de 22 % încasările din anul trecut, trecând dela 29.033 la 35.682 lei. Pentru aceste frumoase rezultate trebue să mulţumesc tuturor elevilor acestui liceu care şi au făcut conştiincios datoria contribuind generos la ajutorarea colegilor lor.

Trebue să mai mulţumesc celor doi colaboratori imediaţi ai mei *Popescu Gr. Ioan* şi *Rupenian Emanoil*, care împreună cu cei 12 casieri delegaţi s'au ostenit zi de zi pentru strângerea fondurilor muncind dezinteresat pentru bunul mers al societăţii».

(Extras din darea de seamă a preşedintelui Zacca Th. Const.).

No. curent	NUMELE ŞI PRONUMELE ELEVILOR	SITUAŢIA	
		La finele anului	După examenul de corijenţă
	CLASA I-a A		
1	Albescu I. Constantin	corigent	repetent
2	Apostolescu I. Horia	promovat	
3	Apostoliu G. Dimitrie	»	
4	Baboianu V. Ion	corigent	promovat
5	Bandu I. Constantin	promovat	
6	Baubec I. Şucri	corigent	promovat
7	Bandu G. ,onel	promovat	
8	Bălăceanu N. Ion	»	
9	Bărbulescu N. Matei	repetent	
10	Bălăceanu M. Constantin	corigent	repetent
11	Birnfeld M. David	promovat	
12	Bondoc I. Ion	»	
13	Caraşca G. Sava	corigent	repetent
14	Constantinidi C. George	promovat	
15	Constantinidi D. Hristos	»	
16	Cruceru G. Ştefan	promovat	
17	Constantinidi P. Chiriac	corigent	promovat
18	Dicu T. Victor	«	«
19	Dobre Gh. Petre	retras	
20	Enache D. Pavel	eliminat	
21	Focşa G. Ion	corigent	repetent
22	Gafar A. Memet	„	«
23	Gàrbă N. Georghe	promovat	
24	Grigore L. Strahi	»	
25	Grigoriev P. Ibji	»	
26	Iscovici A. Remy	retras	
27	Jipa V. Radu	promovat	
28	Lazaridis H. Niculae	corigent	repetent
29	Limbă I. Ion	promovat	

No. curent	NUMELE ȘI PRONUMELE ELEVILOR	SITUAȚIA	
		La finele anului	După examenul de corigență
30	Mănescu P. Lucian	corigent	promovat
31	Meilă P. Petru	promovat	
32	Mihai D. Gheorghe	corigent	repetent
33	Mihăescu G. Florea	„	promovat
34	Mihai D. Mărgărit	«	„
35	Mihai S. Victor	«	„
36	Negoiță N. Corneliu	«	„
37	Nichita M. Dumitru	«	promovat
38	Niculescu A. Ion	promovat	
39	Olaru St. Claudiu	corigent	repetent
40	Oprea I. Ion	repetent	
41	Petcu D. Traian	corigent	
42	Petre I. Zamfir	promovat	
43	Petrescu P. Stelian	«	
44	Pincovici S. Livius	«	
45	Popescu Gh. Decebal	«	
46	Raru S. Voicu	«	
47	Sasu G. Petcu	»	
48	Stancu V Nicolae	»	
49	Steinke P. Wilhelm	«	
50	Teodoru I. Marcel	«	
51	Timofte C. Florea	repetent	
52	Topor G. Emil	promovat	
53	Tudor I. Constantin	»	
54	Vâlcu G. Aurel	»	
55	Vasiliu A. Condril	»	
56	Wydimiwski T. Aristide	corigent	promovat
57	Vlăsceanu M. Vasile	promovat	
58	Zaharia G. Nicolae	»	
	CLASA I-a B		
1	Alexandrescu A. Dragoș	promovat	
2	Antoniadis I. Anton	retras	
3	Asgian O. Berdj	promovat	

No. curent	NUMELE ŞI PRONUMELE ELEVILOR	SITUAŢIA	
		La finele anului	După examenul de corigenţă
4	Bancu V. Victor	corigent	promovat
5	Bălan N. Aurel	retras	
6	Bică Gh. Constantin	corigent	repetent
7	Bocioagă A. Constantin	„	promovat
8	Boerică G. Nicolae	repetent	
9	Burdulescu G. Traian	promovat	
10	Caracaş G. Duşan	promovat	
11	Cârciumaru I. Gheorghiţă	corigent	repetent
12	Cărtuţă Gh. Ion	promovat	
13	Chirilă G. Dumitru	promovat	
14	Cocoi I. Riduvan	repetent	
15	Ciurea V. Vasile	„	
16	Crişan D. Radu	promovat	
17	Dima S. Nicolae	repetent	
18	Dospinescu C. Paul	promovat	
19	Dumitrescu I. Nicolae	»	
20	Dumitrescu A. Pavel	»	
21	Duruianu D. Gheorghe	corigent	repetent
22	Ernst P. Robert	promovat	
23	Georgescu A. Nicolae	«	
14	Georgeseu T. Dumitru	corigent	promovat
25	Ghimpeţeanu G. Traian	«	rep. absent
26	Georgescu Gh. Daniel	repetent	
27	Ionescu C. Mircea	corigent	promovat
28	Jianu P. Stavru	»	«
29	Lemnaru I. Constantin	promovat	
30	Leventi G. Gheorghe	retras	
31	Macovei V. Mihail	promovat	
32	Munteanu I. Adrian	»	
33	Munteanu C. Ştefan	»	
34	Mureşanu V. Gheorghe	corigent	promovat
35	Moos H. Verner	promovat	
36	Neculae V. Dumitru	promovat	
37	Nicolescu I. Gheorghe	»	
38	Nistor A. Ion	»	

No. curent	NUMELE ȘI PRONUMELE ELEVILOR	SITUAȚIA	
		La finele anului	După examenul de corigență
36	Petelei S. Zoltan	promovat	
37	Petrescu V. Arcadiu	»	
38	Popescu A. Aurel	»	
39	Popovici D. Nicolae	»	
40	Popovici G. Lucian	»	
41	Sassu I. Benedict	»	
42	Selten V. Mircea	»	
43	Sotir M. Vasile	corigent	repetent
44	Stanciu E. Emil	repetent	
45	Ștefanidis L. Iani	promovat	
46	Șteflea I. Constantin	corigent	promovat
47	Târpă M. Ion	promovat	
48	Toma M. Virgiliu	"	
49	Treveza J. Ion	corigent	repetent
50	Tudorache I. Florea	promovat	
51	Vanvulescu A. Alexe	corigent	promovat
52	Varvașovschi V. Ion	promovat	
53	Vasile M. Ion	corigent	promovat
54	Vlasopol G. Sebastian	«	«
55	Xantopol P. Alexandros	promovat	
	CLASA II-a A		
1	Adelstein G. Izi	promovat	
2	Atanasiu C. Teodor	corigent	promovat
3	Bacruban C. Mauclair	promovat	
4	Bălescu N. Teodor	retras	
5	Belu M. Eugeniu	promovat	
6	Bercovici A. Sandu	"	
7	Berezovschi A. Ion	"	
8	Besnea N. Aurelian	"	
9	Bocioagă D. Ion	repetent	
10	Boia D. Mitică	promovat	
11	Bujor A. Mircea	corigent	promovat
12	Constantinescu M. Corneliu	promovat	

No. curent	NUMELE ȘI PRONUMELE ELEVILOR	SITUAȚIA	
		La finele anului	După examenul de corijență
13	Cristescu P. Petru	promovat	
14	Datcu I. Corneliu	»	
15	Dumitrescu G. Ion	retras	
16	Economu C. Manole	corigent	promovat
17	Enescu I. Virgil	promovat	
19	Făgărăşanu E. Constantin	»	
19	Făgărăşanu A. Virgiliu	»	
20	Florian N. Virgiliu	«	
21	Gazibar I. Liviu	corigent	repetent
22	Grünberg S. Aron	promovat	
23	Ionaşcu E. Gheorghe	«	
24	Ionescu I. Barbu	«	
25	Ionescu C. Mihail	eliminat	p. abs. nem.
26	Ionescu T. Traian	promovat	
27	Israel D. Giacomo	»	
28	Leahu G. Marcel	»	
29	Martinescu T. Mircea	repetent	
30	Melide C. Dumitru	corigent	promovat
31	Mihailof D. Virgiliu	»	»
32	Moflic S. Ion	»	»
33	Moise I. Nicolae	promovat	
34	Moraru I. Ionel	«	
35	Nițu V. Ion	«	
36	Niculescu D. Horia	«	
37	Niculescu M. Nicolae	«	
38	Ovanesian K. Sahen	corigent	promovat
39	Pamfilescn M. Grigore	eliminat	
40	Păun D. Mircea	promovat	
41	Păunescu A. Lucian	am. în toamnă	promovat
42	Petrişor M. Stelea	corigent	»
43	Popescu M. Eugen	promovat	
44	Preda G. Alexandru	»	
45	Roisman S. Eruhim	»	
46	Sandu S. Petre	»	
47	Sassu I. Nicolae	corigent	promovat

No. curent	NUMELE ȘI PRONUMELE ELEVILOR	SITUAȚIA	
		La finele anului	După examenul de corigență
48	Sotiriu H. Teodor	corigent	promovat
49	Stănescu D. Gheorghe	»	«
50	Șișu V. Radu	promovat	
51	Tănăsescu S. Constantin	«	
52	Tănăsescu S. Grigore	«	
53	Tofan G. Nicolae	«	
54	Țuțuianu G. Octavian	«	
55	Udrea G. Ion	«	
56	Vasiliu I. Constantin	«	
57	Vasiliu M. Constantin	«	
58	Volfram G. Mihail	corigent	promovat
	CLASA II-a B		
1	Apolozan I. Ion	corigent	promovat
2	Bărbulescu V. Ion	»	»
3	Bischoff O. Emil	»	»
4	Bleyberg S. Louis	»	»
5	Călmâc I. Beranjer	»	»
6	Cârnu I. Nicolae	corigent	»
7	Cernescu N. Ion	promovat	
8	Ciuceanu V. Coman	»	
9	Ciutură D. Vasile	corigent	promovat
10	Comănescu A. Mircea	promovat	
11	Comino N. Haralambie	corigent	promovat
12	Diaconescu N. Nicolae	promovat	
13	Dima S. Gheorghe	»	
14	Dumitriu I. Silvestru	»	
15	Frățilă I. Nicolae	repetent	
16	Gheorghiu G. Gheorghe	corigent	promovat
17	Ghinsberg L. Mircea	promovat	
18	Gordin P. Gheorghe	corigent	promovat
19	Hochstein S. Jack	promovat	
20	Honceriu G. Ervin	«	
21	Ionescu N. Victor	corigent	repetent

No. curent	NUMELE ŞI PRONUMELE ELEVILOR	SITUAŢIA	
		La finele anului	După examenul de corigenţă
22	Iordan G. Hristache	corigent	promovat
23	Israel R. Alfred	»	»
24	Iordan G. Emil	promovat	
25	Lazarovici I. Iosef	corigent	promovat
26	Lupoaia V. Ştefan	»	»
27	Macrea G. Ovidiu	»	«
28	Margulies M. Jean	promovat	
29	Matei G. Constantin	corigent	promovat
30	Micu I. Dumitru	promovat	
31	Mihăilescu C. Dumitrache	»	
32	Mitulescu A. Nicolae	promovat	
33	Moroianu V. Vasile	«	
34	Negrilă F. Dumitru	corigent	promovat
35	Nicolai D. Emil	»	promovat
36	Nigai D. Anatolie	»	promovat
37	Nicolae G. Sorin	promovat	
38	Olariu V. Traian	corigent	repetent
39	Panait G. Romus	«	promovat
40	Pătrăşcanu I. Nuţi	promovat	
41	Petrescu G. Ion	»	
42	Popeea I. Tiberiu	«	
43	Popovici I. Gheorghe	corigent	promovat
44	Protopopescu C. Dumitru	»	promovat
45	Pufulescu Z. Nicolae	«	promovat
46	Rabinovici M. Emil	promovat	
47	Simionescu T. Eugeniu	»	
48	Stoian D. Gheorghe	corigent	promovat
49	Streit M. Emil	promovat	
50	Tălmaciu N. Spiridon	corigent	promovat
51	Trandafir A. Nicolae	repetent	retras
52	Vasiliu V. Mircea	corigent	promovat
53	Vlădescu T. Nicolae	promovat	
54	Voicu I. Petre	promovat	
55	Weissemberg O. Adolf	promovat	
56	Zahariade S. Constantin	promovat	

No. curent	NUMELE ȘI PRONUMELE ELEVILOR	SITUAȚIA	
		La finele anului	După examenul de corigență
	CLASA III-a A		
1	Adler A. Jose	promovat	
2	Amărică I. Carmil	promovat	
3	Atanasiu A. Alexandru	repetent	
4	Asănăchescu G. Traian	corigent	promovat
5	Baubec I. Cadri	promovat	
6	Bârsu C. Valeriu	corigent	promovat
7	Benlian L. Eduard	repetent	
8	Bică P. Moise	corigent	promovat
9	Biru F. Iosif	repetent	
10	Botel S. Eugeniu	promovat	
11	Boțărleanu D. Dumitru	corigent	repetent
12	Boyagian K. Zaven	promovat	
13	Bucur T. Gheorghe	corigent	promovat
14	Buza V. Romul	promovat	
15	Bucur I. Marinel	corigent	promovat
16	Caraion G. Vladimir	»	promovat
17	Cionea P. Constantin	promovat	
18	Ciudin D. Ștefan	«	
19	Constantinescu N. Gheorghe	«	
20	Dabija I. Dan	corigent	promovat
21	Delangelo M. Victor	promovat	
22	Drăghescu A. Constantin	corigent	promovat
23	Dumitru D. Dumitru	repetent	absent
14	Dumitrescu G. Alexandru	retras	
25	Dumitrescu G. Ion	promovat	
26	Emanoil C. Laurențiu	corigent	promovat
27	Georgescu A. Ștefan	repetent	
28	Georgescu P. Vasile	corigent	promovat
29	Georgescu E. Nicolae	promovat	
30	Giurgescu G. Niculaie	«	
31	Hristache A. Gheorge	«	
32	Ioan C. Mircea	«	
33	Iliescu I. Ion	promovat	

No. curent	NUMELE ȘI PRONUMELE ELEVILOR	SITUAȚIA	
		La finele anului	După examenul de corigență
34	Ionescu G. Hristu	corigent	promovat
35	Ionescu I. Leontin	promovat	
36	Katz O. Beno	corigent	promovat
37	Keck S. Ștefan	promovat	
38	Lascu I. Mariano	corigent	promovat
39	Marinescu I. Victor	«	»
40	Marinescu T. Eugeniu	repetent	
41	Mauch O. Siegmund	promovat	
42	Miron N. Mircea	corigent	promovat
43	Munteanu R. Dinu	«	«
44	Nicolaevici C. Ion	promovat	
45	Paraschivescu V. Sandu	«	
46	Pavlidi A. Nicolae	«	
47	Perjescu D. Terente	«	
48	Popescu I. Ion	repetent	
49	Predescu D. Aurel	promovat	
50	Said S. Huseim	repetent	
51	Sava S. Zaharia	promovat	
52	Spiliadis A. Apostol	promovat	
53	Șerban T. Gheorghe	promovat	
54	Staicu S. Ionel	corigent	promovat
55	Ștefanache V. Alexandru	promovat	
56	Stroe N. Toma	corigent	promovat
57	Vișan G. Traian	corigent	«
58	Zizda C. Victor	promovat	
	CLASA III-a B		
1	Berberianu I. Nicolae	promovat	
2	Carabiber A. Constantin	«	
3	Carp G. Faustin	«	
4	Chihaia I. Pavel	corigent	promovat
5	Chiriac I. Constantin	repetent	
6	Chivăran G. Ion	corigent	promovat
7	Ciocan G. Gigică	repetent	

No. curent	NUMELE ȘI PRONUMELE ELEVILOR	SITUAȚIA	
		La finele anului	După examenul de corigență
8	Cioroianu I. Constantin	corigent	promovat
9	Coadă N. Florin	promovat	
10	Constandache A. Constantin	«	
11	Covaliu I. Ionel	«	
12	Dală S. Ion	«	
13	Dan D. Eugeniu	corigent	promovat
14	Delatola A. Florin	«	«
15	Dropol A. Constantin	promovat	
16	Dumitrescu I. Victor	corigent	promovat
17	Fotache R. Gheorghe	retras	
18	Fosteris A. Stelian	«	
19	Gani I. Artur	corigent	promovat
20	Gavrilă L. Nicolae	promovat	
21	Gheorghiu C. Iulian	«	
22	Gheorghiu I. Gheorghe	«	
23	Ghinsberg C. Iosif	«	
24	Goldstein A. Leon	«	
25	Grigorescu C. Petrișor	«	
26	Gumuscian A. Zare	«	
27	Ionescu T. Georgică	corigent	promovat
28	Lescovar F. Eugeniu	«	»
29	Marghiol C. Ion	promovat	
30	Matei G. Nicolae	«	
31	Merdinian M. Ovanez	corigent	promovat
32	Moțoi D. Valentin	corigent	promovat
33	Navon I. Henry	promovat	
34	Nisipeanu S. Mircea	«	
35	Nițescu C. Cristu	corigent	promovat
36	Norea St. Constantin	promovat	
37	Pandele D. Ilie	repetent	
38	Panaitescu C. Virgiliu	corigent	promovat
39	Paraschiv G. Mihail	repetent	
40	Pavlidi C. Grigore	promovat	
41	Păcuraru G. Ion	»	
42	Petre N. Ion	corigent	promovat

No. curent	NUMELE ŞI PRONUMELE ELEVILOR	SITUAŢIA	
		La finele anului	După examenul de corijenţă
43	Plătăreanu A. Tiberiu	repetent	
44	Rădulescu B. Mircea	corigent	promovat
45	Rădulescu N. Gheorghe	promovat	
46	Rădulescu I. Valeriu	corigent	promovat
47	Sassu A. Ion	promovat	
48	Stanciu I. Ion	«	
49	Şifărescu I. Nicolae	«	
50	Terzi N. Victor	corigent	promovat
51	Tsitseclis F. Petros	»	«
52	Tudoraşcu G. Nicolae	«	«
53	Tudoroniu P. Ion	promovat	
54	Tulei G. Gheorghe	corigent	promovat
55	Vasiliu V. Mihail	promovat	
56	Vintilă M. Anghel	corigent	promovat
57	Zoicaru M. George	promovat	
	CLASA IV-a A		
1	Apostolescu I. Dumitru	corigent	promovat
2	Atanasiu C. Ovidiu	repetent	
3	Barca V. Vladimir	promovat	
4	Bălănică B. Constantin	«	
5	Bică G. Mihai	»	
6	Bogosian N. Arşag	corigent	promovat
7	Boia D. Mircea	»	«
8	Budi T. Cristu	promovat	
9	Capato A. Hristo	repetent	
10	Cocea N. Nicolae	corigent	promovat
11	Comănescu A. Dragoş	promovat	
12	Comrad M. C-tin	retras	
13	Darie M. Ion	corigent	promovat
14	Dimitrof C. Boris	retras	
15	Dumitrescu C. Victor	promovat	
16	Ene N. Gheorghe	«	
17	Ene D. Ion	repetent	

No. curent	NUMELE ȘI PRONUMELE ELEVILOR	SITUAȚIA	
		La finele anului	După examenul de corijență
18	Flamaropol E. Gheorghe	promovat	
19	Gheorghe I. Ștefan	corigent	promovat
20	Giurgea C. Octavian	promovat	
21	Ioanovici J. Nicolae	«	
22	Ionescu V. Virgil	corigent	promovat
23	Israel S. Alfred	promovat	
24	Lemnaru I. Petre	«	
25	Mangoianu H. Ștefan	«	
26	Mitu I. Nicolae	«	
27	Nițulescu N. Constantin	«	
28	Nițulescu N. Virgil	«	
29	Pascu D. Ion	corigent	promovat
30	Pascalidi C. Apostol	repetent	
31	Patras A. Dumitru	corigent	promovat
32	Poppa G. Cecil	promovat	
33	Popescu A. Corneliu	«	
34	Popescu N. Constantin	retras	
35	Popescu N. Mihai	promovat	
36	Radu P. Marius	decedat	
37	Rigani G. Mihail	promovat	
38	Rizescu D. Horia	«	
39	Sava C. Nicolae	corigent	promovat
40	Siminică D. Constantin	«	"
41	Ștefănescu C. Dorel	promovat	
42	Șerbănescu R. Ion	corigent	promovat
43	Sandovici P. Gheorghe	promovat	
44	Stănescu C. Ion	corigent	promovat
45	Stănescu G. Ovidiu	»	»
46	Șerbănescu G. Elizeu	promovat	
47	Șovăilă S. Tudor	corigent	promovat
48	Șerbănescu M. Ștefan	corigent	promovat
49	Spigler L. Iancu	promovat	
50	Tănăsescu T. Silviu	»	

No. curent	NUMELE ȘI PRONUMELE ELEVILOR	SITUAȚIA	
		La finele anului	După examenul de corigență
51	Tudoran C. Constantin	corigent	promovat
52	Țuțuianu G. Ovidiu	promovat	
53	Vainer D. Mircea	«	
54	Vasile T. Ion	«	
55	Wenzel H. Otto	«	
56	Zaharia V. Alexandru	corigent	promovat
57	Zărnescu I. Gheorghe	retras	
	CLASA IV-a B		
1	Aleonte I. Mircea	promovat	
2	Alexandrescu A. Panait	»	
3	Andreescu S. Gheorghe	repetent	
4	Bandu I. Traian	«	
5	Birnfeld M. Abi	corigent	repetent
6	Buciuc C. Eliade	promovat	
7	Butnaru I. Boicu	«	
8	Căluș T. Constantin	corigent	promovat
9	Cârstoiu D. Mircea	promovat	
10	Constantinescu B. Petre	corigent	promovat
11	Dogărescu A. Virgil	promovat	
12	Drăgan C. Aurel	»	
13	Duhneac I. Aurel	corigent	promovat
14	Duzoglu D. Aristide	«	«
15	Ernst P. Paul	»	«
16	Fășie I. Traian	«	«
17	Firoiu G. Teodor	«	«
18	Forgaci I. Gheorghe	promovat	
19	Fotiu C. Dionisie	«	
20	Gheorghe G. Ion	«	
21	Gheorghiu A. Dumitru	corigent	repetent
22	Georgescu A. Ion	promovat	

No. curent	NUMELE ŞI PRONUMELE ELEVILOR	SITUAŢIA	
		La finele anului	După examenul de corigenţă
23	Georgian C. Petre	corigent	repetent
24	Hagimanolache M. Manole	«	promovat
25	Iliaş I. Vasile	promovat	
26	Ionaşcu R. Radu	«	
27	Ionescu V. Constantin	«	
28	Macrea G. Gheorghe	«	
29	Martin M. Nicolae	«	
30	Marţan D. Nicolae	«	
31	Mavrojanni S. Constantin	«	
32	Mihăilescu O. Dumitru	«	
33	Mitache D. Sandu	repetent	
34	Nedelcu C. Constantin	corigent	promovat
35	Novac T. Mircea	promovat	
36	Pena M. Glauco	«	
37	Popeea I. Ionel	«	
38	Popescu N. Constantin	»	
39	Popescu A. Mircea	«	
40	Pospai R. Nicolae	«	
41	Preda G. Nicolae	«	
42	Priboianu C. Virgil	corigent	promovat
43	Rigani G. Mihail	promovat	
44	Rizescu D. Horia	»	
45	Sava C. Nicolae	corigent	promovat
46	Simionică D. Constantin	promovat	
47	Ştefănescu C. Dorel	corigent	promovat
48	Şerbănescu R. Ion	„	«
49	Tofan G. Mircea	promovat	
50	Tomulescu G. Mircea	»	
51	Turtureanu A. Ion	»	
52	Vlădăreanu I. Ştefan	»	
53	Voinescu I. Gheorghe	corigent	promovat
	CLASA V-a		
1	Abagiu D. Constantin	corigent	promovat

No. curent	NUMELE ȘI PRONUMELE ELEVILOR	SITUAȚIA	
		La finele anului	După examenul de corigență
2	Anton A. Ștefan	promovat	
3	Andrei I. Constantin	»	
4	Bălțățeanu D. Ion	repetent	
5	Borcea I. Victor	promovat	
6	Carp V. Mircea	»	
7	Cărtuță G. Florentin	»	
8	Ciovică F. Pompiliu	retras	
9	Colef V. Nicolae	corigent	promovat
10	Constantinescu I. Valeriu	promovat	
11	Costin C. Constantin	«	
12	Dejan D. Traian	corigent	promovat
13	Dicu T. Ion	repetent	
14	Dobrescu Romulus	»	
15	Dumitrescu S. Ion	corigent	promovat
16	Ferendino R. Gheorghe	amânat in Septembrie	repetent
17	Gheorghiu I. Mihail	corigent	promovat
18	Gheorghiu G. Virgil	promovat	
19	Herșcovici Z. Iacob	retras	
20	Katz O. Salo	repetent	
21	Maciu G. Dumitrache	corigent	promovat
22	Mâșcă I. Aurel	promovat	
23	Mihail V. Mircea	»	
24	Niță T. Gheorghe	«	
25	Onea S. Răducanu	«	
26	Oprescu N. Dumitru	corigent	promovat
27	Pană N. Ion	promovat	
28	Pascal M. Mauriciu	corigent	promovat
29	Pavlide C. Nicolae	promovat	
30	Petre D. Nicolae	corigent	promovat
31	Preda G. Nicolae	promovat	
32	Prasinopol C. Gheorghe	repetent	
33	Rădulescu I. Vasile	promovat	
34	Rădulescu P. Traian	»	
35	Roșca D. Dumitru	»	
36	Roșculeț A. Nicolae	corigent	promovat

No. curent	NUMELE ŞI PRONUMELE ELEVILOR	SITUAŢIA	
		La finele anului	După examenul de corigenţă
37	Ruban E. Iancu	corigent	promovat
38	Sădeanu C. Emilian	promovat	
39	Sălceanu N. Ion	«	
40	Steinbach R. Marc	«	
41	Steţcu G. Nicolae	«	
42	Stamatiade G. Paul	«	
43	Ştefănescu C. Faust	corigent	promovat
44	Taşcă G. Narcis	«	«
45	Ţeposu A. Toma	eliminat	
46	Vestinian O. Horia	repetent	
47	Zahiu N. Eugen	promovat	
48	Zeadin H. Chemaledin	corigent	promovat
	CLASA VI-a		
1	Anghelescu S. Dumitru	corigent	promovat
2	Arsenescu C. Vintilă	promovat	
3	Ascian O. Ervant	repetent	
4	Augustidis I. Lisias	corigent	promovat
5	Avram I. Jecu	promovat	
6	Babi L. Gheorghe	repetent	
7	Băloiu E. Barbu	retras	
8	Bârzan I. Dorin	promovat	
9	Berberianu N. Alexandru	«	
10	Bogdan D. Ion	retras	
11	Boia D. Gheorghe	corigent	promovat
12	Caloenescu D. Corneliu	promovat	
13	Casandru I. Constantin	corigent	promovat
14	Cernat A. Mircea	»	»
15	Chelărescu G. Petre	retras	
16	Constantinescu I. Petre	corigent	promovat
17	Dănăilă S. Petre	repetent	
18	Duma G. Gheorghe	promovat	
19	Eftimie D. Constantin	corigent	promovat
20	Gardef S. Dumitru	retras	

No. curent	NUMELE ȘI PRONUMELE ELEVILOR	SITUAȚIA	
		La finele anului	După examenul de corijență
21	Geacomato D. Foti	corigent	promovat
22	Georgescu V. Gheorghe	„	»
23	Georgescu B. Constantin	repetent	
24	Ghia I. Raul	corigent	promovat
25	Grünberg S. Iacob	»	«
26	Gustav T. Ștefan	»	»
27	Ionescu C. Teodor	retras	
28	Ionescu N. Alexandru	corigent	promovat
29	Jugureanu N. Constantin	„	»
30	Litinschi N. Gheorghe	promovat	
31	Mândreanu V. Gheorghe	repetent	
32	Navon I. Costinel	promovat	
33	Nicolescu E. Mircea	corigent	promovat
34	Pena I. Nicolae	«	»
35	Petru D. Dumitru	«	»
36	Popa B. Benone	«	»
37	Popovici D. Virgil	«	»
38	Răduș T. Dumitru	«	»
39	Roșculeț G. Valentin	repetent	
40	Sava D. Gheorghe	corigent	promovat
41	Savof A. Dumitru*)	repetent	
42	Stupcanu C. Alexandru	corigent	promovat
43	Slujitoru V. Ion	repetent	
44	Șarf S. Heinrich	promovat	
45	Tocitu C. Constantin	corigent	promovat
46	Weisblüth M. Gheorghe	repetent	
47	Vanvulescu A. Anton	promovat	
	CLASA VII-a		
1	Adelstein G. Mayer	corigent	promovat
2	Baronvartian K. Masis	retras	
3	Bălănescu G. Alexandru	»	
4	Belloiu D. Mihai	promovat	
5	Berchină S. Vladimir	»	

*) Eliminat din toate școalele statului (ordin No. 145703 din 25 Sept. 1936).

No. curent	NUMELE ȘI PRONUMELE ELEVILOR	SITUAȚIA	
		La finele anului	După examenul de corigență
6	Bistrov E. Damian	corigent	promovat
7	Bivolaru I. Petre	promovat	
8	Butoescu G. Mircea	corigent	promovat
9	Călin A. Ernest	»	«
10	Cătuneanu A. Mircea	»	«
11	Chirțibuș D. Vasile	»	«
12	Constantinescu N. Pascal	repetent	
13	Ene M. Alexandru	corigent	promovat
14	Gafencu L. Virgil	promovat	
15	Gereanu C. Dan	«	
16	Gheorghiu I. Claudiu	corigent	promovat
17	Ghia I. Horia	repetent	
18	Ionescu M. Mihail	promovat	
19	Ionescu M. Paul	corigent	promovat
20	Israel S. Angelo	repetent	
21	Marinescu N. Nicolae	corigent	promovat
22	Mavrodin A. Alexandru	»	«
23	Pancu I. Petre	retras	
24	Petrescu G. Victor	promovat	
25	Popazu G. Ștefan	corigent	repetent
26	Popescu D. Mircea	»	promovat
27	Robescu E. Mircea	repetent	
28	Stavraca M. Gheorghe	promovat	
29	Stoianovici D. Ion	»	
30	Stoicof G. Ion	corigent	promovat
31	Șnaider E. Eugen	«	«
32	Tomescu S. Nicolae	promovat	
33	Verzeanu G. Nicolae	«	
34	Vlădescu T. Alexandru	corigent	promovat
	CLASA VIII-a		
1	Cherulescu M. Nicolae	promovat	
2	Funogea I. Ioan	„	
3	Gadidov N. Ovidiu	„	

No. curent	NUMELE ŞI PRONUMELE ELEVILOR	SITUAŢIA	
		La finele anului	După examenul de corigenţă
4	Grigoriu N. Neculai	promovat	
5	Herşcovici A. Ralian	»	
6	Hristu P. Toma	»	
7	Ionescu N. Valeriu	»	
8	Jipa N. Ion	»	
9	Kiorpelidis P. Platon	«	
10	Lepădatu V. Mircea	«	
11	Micşa E. Octavian	«	
12	Micu I. Nicolae	«	
13	Monciu S. Dragoş	«	
14	Nicolescu I. Aurelian	«	
15	Pambuccian M. Kirkor	«	
16	Popescu I. Ion	»	
17	Popescu N. Marin	»	
18	Popovici S. Dumitru	»	
19	Resul R. Negib	corigent	promovat
20	Rupenian A. Emanuel	promovat	
21	Sprâncenatu I. Gheorghe	»	
22	Stanciu V. Ion	corigent	promovat
23	Stăncescu S. Dumitru	promovat	
24	Stănescu O. Ştefan	»	
25	Udrea T. Nicolae	corigent	promovat
26	Vasile H. Lefter	promovat	
27	Zacca T. Constantin	»	

Situația elevilor particulari 1935—1936

No. curent	NUMELE ȘI PRONUMELE ELEVILOR	SITUAȚIA	
		La finele anului	După examenul de corigență
	Sesiunea Ianuarie-Iunie		
	CLASA I		
1	Butuman S. Aurel		neprez.
2	Casap I. Ușer	corigent	promovat
3	Chitan G. Mihail	»	»
4	Ciobotaru S. Andrei	promovat	
5	Clenciu C. Nicolae		absent
6	Diacu A. Gheorghe		neprez.
7	Doagă I. Mihail		«
8	Ion F. Dumitru		«
9	Ionică I. Ilie		absent
10	Stașuc C. Gheorghe		neprez.
11	Șabanof A. Decebal		repetent
	CLASA II		
1	Antoniadis E. Telemahos	corigent	promovat
2	Blebea S. Iulian	»	»
3	Budulan I. Romeo	»	repetent
4	Cazacu B. Constantin	»	promovat
5	Cazacu M. Emilian	»	«
6	Chiriac G. Eugeniu	repetent	
7	Drăgan N. Mihalache	corigent	repetent
8	Gheorghiu I. Gheorghe	»	promovat
9	Ionescu C. Mihail	«	»
10	Lischevici I. Nicolae	promovat	
11	Marderos M. Sergiu	corigent	«
12	Munteanu D. Pavel	»	«
13	Seropian K. Ervant	promovat	
14	Teodor I. Ion	corigent	«
15	Mureșanu A. Alexandru	»	rep. absent
16	Pamfilescu M. Grigore	»	repetent

No. curent	NUMELE ŞI PRONUMELE ELEVILOR	SITUAŢIA	
		La finele anului	După examenul de corigenţă
	CLASA III-a		
1	Constantinescu I. Aurel	corigent	promovat
2	Cristescu N. Ion	»	«
3	Economu C. Victor	repetent	
4	Frangopol C. Nicolae	promovat	
5	Gheorghiu G. Gheorghe		absent
6	Jecu N. Spiru	corigent	promovat
7	Memet O. Iusein	«	«
8	Niculescu I. Ovidiu		absent
9	Ovezea I. Ion	corigent	promovat
10	Panaitescu M. Hristache	»	repetent
11	Popescu S. Ion	«	rep. absent
12	Putinică M. Iacob		repetent
	CLASA IV-a		
1	Andreescu G. Mihail	promovat	
2	Arghirescu B. Nicolae		absent
3	Ghiţă M. Gheorghe		«
4	Ionescu G. Petre	corigent	promovat
	CLASA V		
1	Băianu I. Constantin	corigent	promovat
2	Beyazdjian G. Eduard	»	«
3	Criticos D. Jean	promovat	
4	Ionescu P. Mircea		repetent
5	Filip A. Ion		absent
6	Herşcovici Z. Iacob	corigent	promovat
7	Nazaretian H. Ovanez	«	«
8	Păpurică C. Constantin	«	«
9	Roşca C. Nicolae	«	«
10	Şoancă T. Ion	repetent	
11	Tănăsescu E. Flaviu	promovat	

No. curent	NUMELE ŞI PRONUMELE ELEVILOR	ŞITUAŢIA	
		La finele anului	După examenul de corigenţă
	CLASA VI-a		
1	Cristea V. Alexandru		absent
2	Sclavu A. Gherasim	repetent	
3	Stănescu M. Titus		absent
	CLASA VII-a		
1	Bojoagă M. Năstase	repetent	
2	Butucescu I. Nicolae		absent
3	Bălănescu G. Alexandru	corigent	promovat
	CLASA VIII-a		
1	Seritjian G. Jirair		repetent
	Sesiunea Iunie – Septemb.		
	CLASA I-a		
1	Leventi G. Gheorghe		promovat
	CLASA II-a		
1	Bălescu N. Teodor		repetent
2	Ciobotaru S. Andrei		promovat
3	Economu G. Tedor		neprez.
4	Savu M. Moise		repetent
5	Tulea C. Stancu		promovat
	CLASA III-a		
1	Dumitrescu G. Alexandru		neprez.
2	Iovitz I. Gheorghe		repetent
3	Voinea T. Petre		»

No. curent	NUMELE ȘI PRONUMELE ELEVILOR	SITUAȚIA	
		La finele anului	După examenul de corijență
	CLASA IV-a		
1	Stănciulescu A. Tănase	promovat	
	CLASA V-a		
1	Bubureanu I. Alexandru	absent	
2	Dinu D. Andrei	neprez.	
3	Voica C. Decebal	absent	
	CLASA VI-a		
1	Bogdan D. Ion	repetent	
2	Begligiu A. Marin	«	
3	Cioroiu N. Mitică	absent	
4	Mihăescu N. Nicolae	«	
5	Protopopescu N. Nicolae	«	
6	Stătulescu C. Ion	repetent	
	CLASA VII-a		
1	Brăilă D. Vasile	absent	
	Examen de diferență de clasa III-a		
1	Carapeț V. Ion	promovat	

REZULTATUL

Examenului de admitere în clasa V-a sesiunea Iunie 1936

No. curent	Numele şi Pronumele Elevilor	Media
1	Poppa G. Cecil	8,80
2	Popescu N. Mihail	8,55
3	Popeea I. Ion	8,35
4	Israel S. Alfred	8,30
5	Spigler I. Iancu	8,30
6	Niţulescu N. Virgil	8,20
7	Tofan G. Mircea	7,85
8	Vainer D. Mircea	7,75
9	Wenzel H. Otto	7,55
10	Forgaci I. Gheorghe	7,33
11	Niţulescu N. Constantin	7,20
12	Ionaşcu R. Radu	6,85
13	Mangoianu H. Ştefan	6,85
14	Tomulescu G. Mircea	6,70
15	Andreescu G. Mihail	6,65
16	Giurgea C. Octavian	6,65
17	Novac T. Mircea	6,65
18	Manolescu C. Virgil	6,60
19	Ionescu V. Constantin	6,55
20	Marţan D. Nicolae	6,55
21	Cârstoiu D. Mircea	6,40
22	Mitu I. Nicolae	6,25
23	Aleonte A. Mircea	6,15
24	Comănescu A. Dragoş	6,15
25	Ivănceanu I. Ion	6,10
26	Popescu A. Corneliu	6,10
27	Pena M. Glauco	6,10
28	Bălănică B. Constantin	6,05
29	Bică G. Mihail	6,05
30	Dumitrescu G. Victor	6,05
31	Ţuţuianu G. Ovidiu	6,05
32	Rigani G. Mihail	6,05
33	Gheorghe G. Ion	6,05

REZULTATUL

Examenului de admitere în clasa V-a sesiunea Septembrie 1936

No. curent	Numele şi Pronumele Elevilor	Media
1	Sandovici P. Gheorghe	7,55
2	Darie M. Ion	7,35
3	Ernst P. Paul	7,30
4	Mavrojani S. Constantin	7,00
5	Fotiu D. Dionisie	6,75
6	Pena M. Glauco	6,65
7	Ene N. Gheorghe	6,55
8	Ionescu V. Virgil	6,45
9	Vicol A. Gheorghe	6.40
10	Rigani G. Mihail	6,30
11	Flamaropol D. Gheorghe	6,20
12	Şerbănescu G. Elizeu	6,20
13	Butnaru I. Boicu	6,15
14	Simionică D. Constantin	6,10
15	Preda G. Nicolae	6,10
16	Vasile T. Ion	6,05
17	Alexandrescu Panait	6,00
18	Boia D. Mircea	6,00
19	Bogosian N. Arşag	6,00
20	Budi T. Hristu	6,00
21	Drăgan C. Aurel	6,00
22	Ioanovici J. Nicolae	6,00
23	Iliaşi I. Vasile	6,00
24	Pascu D. Ion	6,00
25	Patras N. Dumitru	6,00
26	Popescu A. Mircea	6,00
27	Popescu N. Constantin	6,00
28	Rizescu D. Horia	6,00
29	Stănescu G. Ovidiu	6,00
30	Şerbănescu M. Ştefan	6,00
31	Şovăilă S. Teodor	6,00
32	Ştefănescu C. Dorel	6,00
33	Turtureanu G. Ion	

Lista bacalaureaților din sesiunea Iunie 1936

No. crt.	Numele și pronumele elevilor	ANUL ȘI DATA NAȘTERII					Media obți-nută la ex. de bacalaureat
		Comuna	Județul	Anul	Luna	Ziua	
1	Cherulescu M. Nicolae	Alimănești	Olt	1918	Febr.	2	6,30
2	Funogea I. Ion	Murgeni	Tutova	1916	Decem.	27	6,60
3	Grigoriu N. Neculai	Botoșani	Botoșani	1917	Martie	20	6,00
4	Hristu P. Toma	Constanța	Constanța	1917	Iulie	7	6,00
5	Ionescu I. Vasile	Hârșova	•	1914	Iunie	19	6,00
6	Ionescu N. Valeriu	Bacău	Bacău	1917	Oct.	4	6,50
7	Jipa N. Ion	Huși	Fălciu	1917	Mai	23	6,00
8	Kiorpelides P. Platon	Constantinopol		1913	Sept.	22	6,20
9	Lepădatu V. Mircea	Bârlad	Bârlad	1918	Ian.	22	6,00
10	Monciu S. Dragoș	Dorohoi	Dorohoi	1917	Ian.	26	6,00
11	Pambuccian M. Kircor	Sam	Turcia	1915	August	20	7,90
12	Popescu I. Ioan	Bârlad	Bârlad	1916	Noemb.	4	7,50
13	Sprâncenatu I. Gheorghe	Pestișani	Gorj	1914	«	23	6,00
14	Stănescu O. Ștefan	Huși	Fălciu	1917	Martie	7	6,00
15	Stăncescu S. Dumitru	Aiud	Putna	1917	Iulie	9	7,40
16	Vasile H. Lefter	Pogri	Albania	1915	Oct.	15	6,50
17	Zacca T. Constantin	Craiova	Dolj	1917	Iulie	1	7,10

Lista bacalaureaților din sesiunea Septembrie 1936

No. cor.	Numele și pronumele elevilor	ANUL ȘI DATA NAȘTERII					Media obți-nută la ex. de bacalaureat
		Comuna	Județul	Anul	Luna	Ziua	
1	GadidovN. Ovidiu	Nicorești	Tecuci	1917	Mai	1	6,50
2	Micșa E. Octavian	Constanța	Constanța	1916	Ian.	16	6,40
3	Micu I. Nicolae	I. Duca	Covurlui	1917	Decem.	12	7,40
4	Popovici S. Dimitrie	Constanța	Constanța	1917	Aprilie	20	6,00
5	Resul R. Negip	Topraisar	«	1917	Ian.	14	6,00
6	Rupenian A. Emanuel	Odesa	Rusia	1917	Febr.	27	6,00
7	Petculescu N. Gheorghe	Topalu	Constanța	1914	Ian.	22	6,00
8	Herșcovici A. Ralian	Galați	Covurlui	1917	Iunie	5	6,40

Mişcarea şcolară în anul 1934-1935

Clasele	Inscrişi	Retraşi	Eliminaţi	Decedaţi	Urmat regulat până la sfârşitul anului	Promovaţi	Repetenţi	Corigenţi	Amânaţi în toamnă	Resultatul examenului de corigenţă şi amân. Prom.	Resultatul examenului de corigenţă şi amân. Rep.	Procentul promovaţilor şi repetenţilor dintre elevii cari au urmat regulat şcoala
I A	57	1	—	—	56	38	3	15	—	15	—	1) *Cursul inferior* (clasele I-V)
I B	56	—	—	—	56	38	4	14	—	14	—	Promovaţi 90,20 o|o
II A	56	2	1	—	53	29	4	20	—	18	2	Repetenţi 9,80 o|o
II B	58	1	—	—	57	33	3	20	1	19	2	
III A	54	1	—	—	53	34	2	17	—	16	1	2) *Cursul superior* (cl. V-VII)
III B	54	2	—	—	52	23	4	24	1	21	4	
IV A	43	1	—	—	42	25	5	12	—	10	2	Promovaţi 90,91 o|o
IV B	43	3	1	—	39	23	2	14	—	12	2	Repetenţi 9,09 o|o
V	43	2	1	—	40	29	2	9	—	9	—	
VI	39	5	—	—	34	14	5	15	—	15	—	3) *Pentru întreaga şcoală*
VII	26	—	—	1	25	16	2	7	—	7	—	Promovaţi 90,34 o|o
Total	529	18	3	1	507	302	36	167	2	156	13	Repetenţi 9,66 o|o

Mişcarea şcolară în anul 1935-1936

Clasele	Inscrişi	Retraşi	Eliminaţi	Decedaţi	Urmat regulat până la sfârşi-tul anului	Promovaţi	Repetenţi	Corigenţi	Amânaţi în toamnă	Rezultatul examenului de corigenţă		Procentul promovaţilor şi repetenţilor dintre elevii cari au urmat regulat şcoala
										Prom.	Rep.	
I A	58	2	1	—	55	33	3	19	—	11	8	1) *Cursul inferior* (clasele I-IV)
I B	55	3	—	—	52	30	6	16	—	10	6	Promovaţi 87,56 o|o
II A	58	2	2	—	54	38	2	14	—	13	1	Repetenţi 12,44 o|o
II B	56	—	—	—	56	26	2	28	—	26	2	
III A	58	1	—	—	57	29	8	20	—	19	1	
III B	57	2	—	—	55	29	5	21	—	21	—	2) *Cursul superior* (cl. V-VIII)
IV A	57	4	—	1	52	30	4	18	—	18	—	Promovaţi 85,52 o|o
IV B	53	—	—	—	53	33	3	17	—	14	3	Repetenţi 14,48 o|o
V	48	2	1	—	45	24	6	15	—	14	1	
VI	47	5	1	—	42	10	9	23	—	23	—	3) *Pentru întreaga şcoală*
VII	34	3	—	—	31	11	4	16	—	15	1	
VIII	27	—	—	—	27	24	—	3	—	3	—	Promovaţi 87,05 o|o
Total	608	24	5	1	579	317	52	210		187	23	Repetenţi 12,95 o|o

TABLA DE MATERII
